

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1996

TI
co
m
th
si
ch

Technical and Bibliographic Notes / Notes technique et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modifications dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates end/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments / Commentaires supplémentaires: Text in Ukrainian.

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Comprend du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposent ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	14X	18X	22X	26X	30X
☐	☐	☐	☒	☐	☐
12X	16X	20X	24X	28X	32X

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

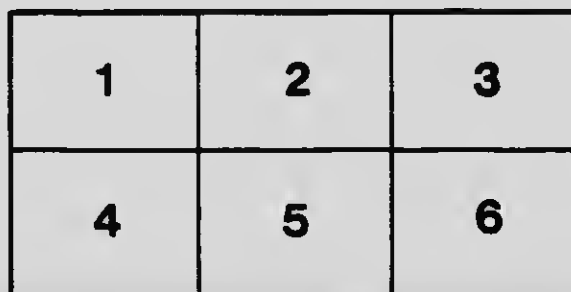
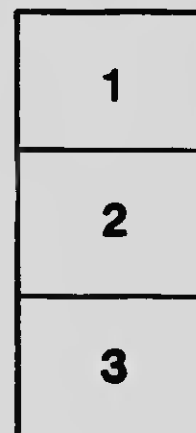
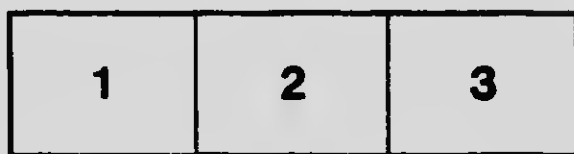
Morisset Library
University of Ottawa

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shell contains the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque Morisset
Université d'Ottawa

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

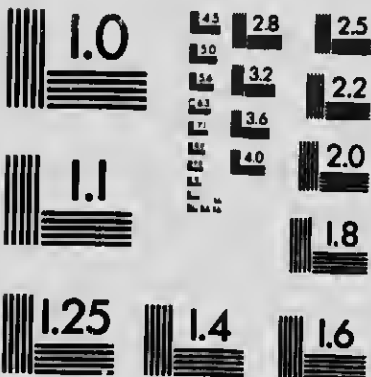
Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon la cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminent par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., pouvant être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

СТОЦКИЙ І ГАРТНЕР

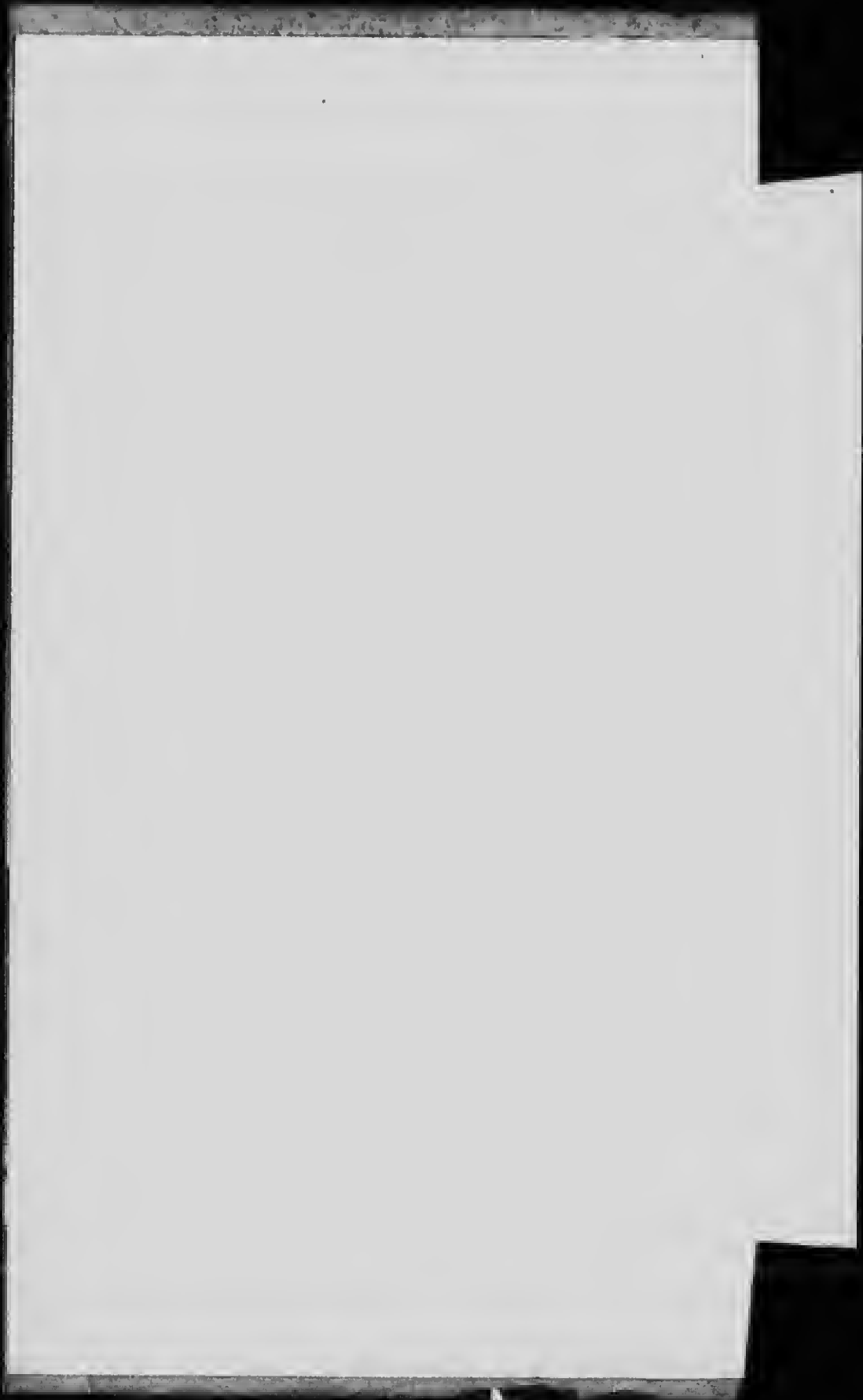

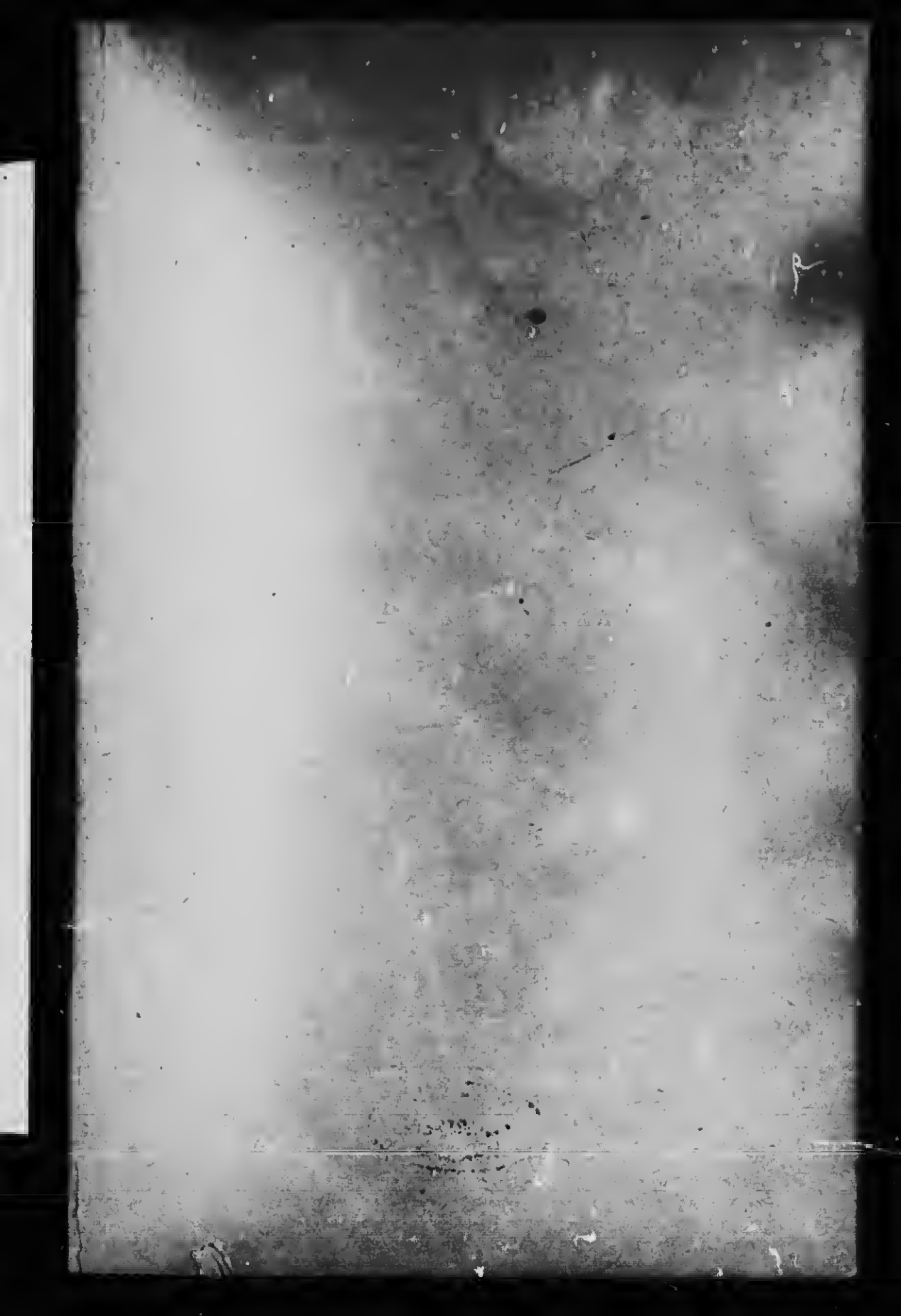
Українська
Граматика.

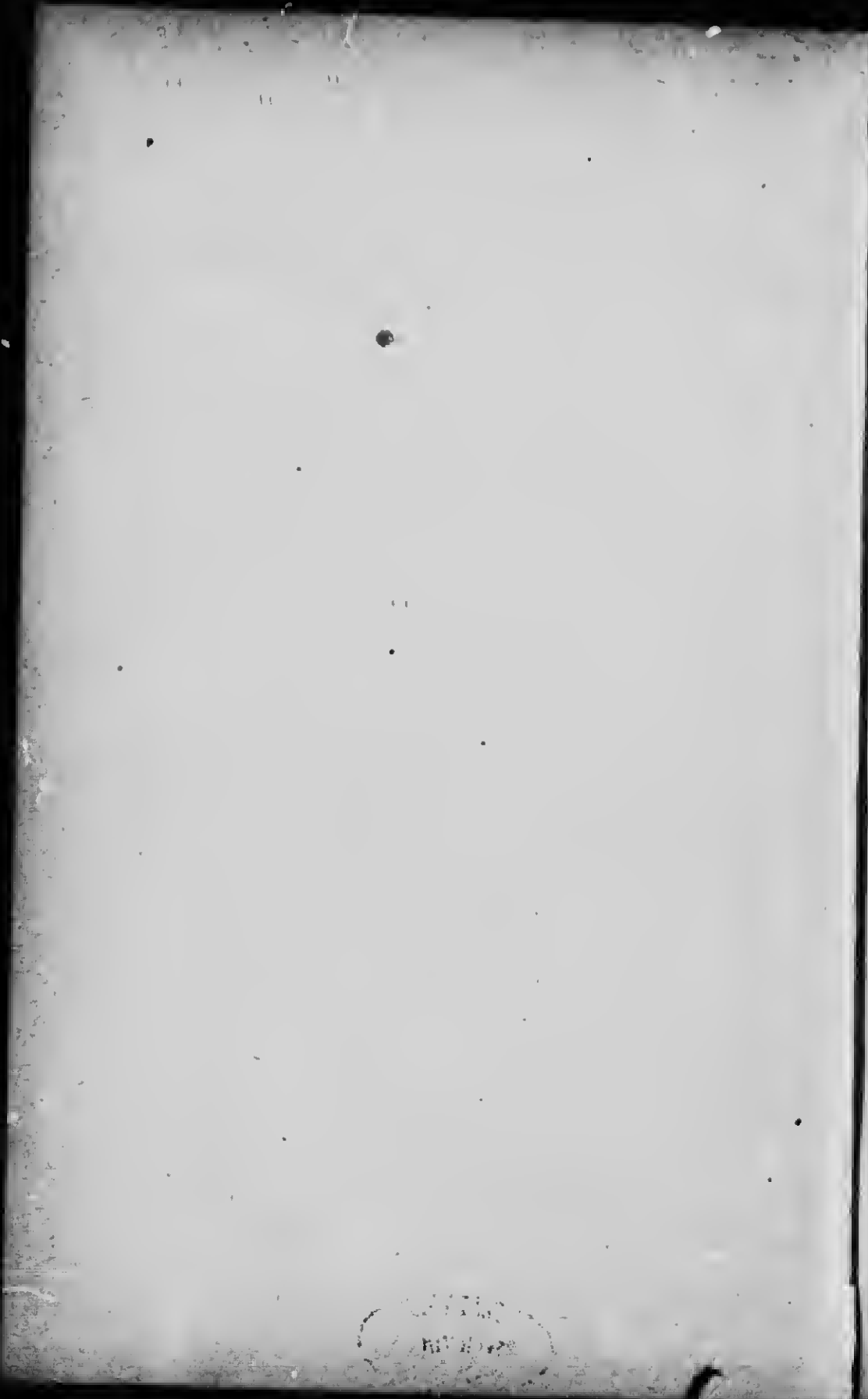

ВІННІПЕГ — КАНАДА.

1919.

СТОЦКИЙ І ГАРТНЕР

□□□□

Українська Граматика.

FOUNDATION

Taras Markel

MEMBER OF DEPARTMENT OF SCIENCE & ARTS 'UNION' LIBRARY
ASSOCIATION OF TORONTO, ONT.

Накладом Руської Книгарні, 850 MAIN STREET
WINNIPEG, MAN.

З ДРУКАРНІ «КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА»
854 Мейн Стріт, Вінніпег, Ман.

PG
3819
. S54
1919

ки
ш
як
к
ін
но
бе
ки
да
кл
ма
на
на
ук

ПЕРЕДМОВА.

Отсим пускаємо у світ новий наклад української граматки Смаль-Стоцького і Гартнера, якої сотки екземплярів розійшло ся у Старім Краю і в Америці, що є найлучшим доказом, яким признанем тішуть ся вона серед української суспільности.

Граматка Смаль-Стоцького і Гартнера призначена до ужитку гімназіальної молодіжи і є найлучшою доси виданою українською граматкою.

Не досить знати поверховно говорити і писати своєю рідною мовою. Треба навчитись говорити і писати правильно, без блудів, а сего навчитися можна лише зі шкільної граматки. У граматці Стоцького і Гартнера граматичні правила подані зрозуміло і ясно та приступно і тому видано її другим накладом з кріпкою вірою і переконанем, що віддасть вона немалі прислуги українському загалови а головни молодіжи, тій надії українського народа в Канаді, що нігде не має нагоди навчитися граматичних правил і мусить сама приватною наукою з ними ознакомлювати ся.

За видавництво,

Руска Книгарня.

MEMORANDUM

MEMBER OF UKRAINIAN BUSINESS & PROFESSIONAL MENS'
ASSOCIATION IN TORONTO.

(s

T
T,

i
r c
ce
bi

pe
H.
TE
(c

тс

pi
(r
ли
но
сг

ЧАСТЬ ПЕРША.

А. ЗВУКИ.

Звуки мовні.

Мова складає ся із слів, слова із звуків; н. пр. 1.
Трава́ росте́ на нізі́; слова: *трава́, росте́, на, нізі́*; звуки:
 т, р, а, в, а, р, о, с, т, е, н, а, н, н, в, і.

Звук мовні втворюють ся через різке уставлюване і порушуване прикладів мовних. Приклади мовні є отсі: гортанка, в котрій починає ся глос, рот зі всіма своїми частинами, з губами (уста́ми), зубами, язиком, піднебінням, і яма носова́.

Коли видаємо лишé глос більше або мвьше отвореним ротом, то повстають голосозвуки (самозвуки), в. пр. а, е, о; а воли́, привну́вши або звузи́вши рот, втворимо в нім шéлест, то поветають шелестозвуки (співзвук), н. пр. п, т, н, с, ж.

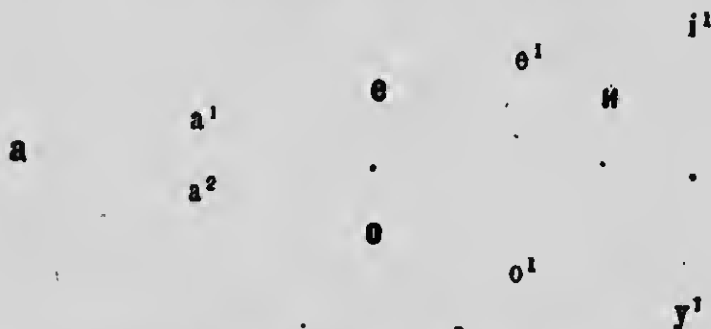
Голосозвуки (Самозвуки).

Змож голосозвуків звучить а найповнійше, і най-2. то́вше і найви́ше, у найглу́хше і вайгру́бше.

А звучать голосозвуки так різко через те, що ми різко уставляємо рот, коли через него пропускаємо глос (гл. 3). Мв стягаємо спідву щéку розмаїто на нéво в доли́ву, рбвмо уста́ми (губами) отвір з розмаїтви відом і піднебннмо хрео́т язика розмаїто за ввсéко до піднебіння або стяга́емо е́го розмаїто за нízко в зад до гóрда; порбжве

місце, яке таким чином повстає в роті, а яке з тої причини завжди буває розмаїто за велике і в розмаїтій відом, надає голосови розмаїту дзвінкість, а тої дзвінкості особливо при **а**, **і** і **у** найбільше від себе відмінна; и не с такой тонкій звук як **і**, **е** не такé повне як **а**, **о** не такé грубе як **у**¹⁾.

3. В рускій мові маємо отсі голосозвўки:

Голосозвўки уложени тут в такій порядку: чим дльше за право, тим мньший отвір рота і тим мньше порбже місце в роті; чим бльше в долину, тим нльше положене язїка²⁾. З переходом від **а** до **і** прибирають уста вид щелини, з переходом від **а** до **у** вид малго кола, причім губи заразом трьха подають ся наперед (як при свїстаню).

Бўками **і**, **и**, **е**, **а**, **о**, **у** (без чисел) означили ми в таблиці сї звўки, які в рускій звичайно мід сїми вѣками розуміють ся, коли вони наголбшени. Колиж вони не наголбшени, то в вибви не чути їх так ясно і чисто, а місце вибви пересувбе ся, так що н. пр. **е** вже не **е**

¹⁾ Буває, що рот ще нїякше уставляють, і тоді повстають ще нльші звўки (голосозвўки), нкі чути в рїзких окблїцях і у рїзких народів. Так польске „у“ трьха відїнне від руского „а“, ще дльше від руских голосозвўків відствє росїйске „ы“, волбске „ä“, „ä“, нїмецке „ö“, „ü“ і др. І в старорускій мові було колись ще чотирь таких голосозвўків, а то ъ, ѣ, ѓ, ѡ, що нїсїи нїякше звучати, вїж теперїшні рускі голосозвўки.

²⁾ Чим дльше за право, тим мньше гармовїйних свїтбв; чим бльше в долину, тим грубші гармонїї свїтбв. Гл. Laht, Wiedemanns Annalen, 1886.

е¹ (зближене до и), о вже не о а о¹ (зближене до у): *несé* (= *на́йже несе́*), *мені́* (= *міні́*), *до́бму́* (= *ду́ до́му́*)¹.

Перед *ж* і *н* вимовляють ся голосозв'язки трох через ніс.

З одним голосозв'язком може тісно сполучити ся дру- 4.
гві голосозв'язк, як н. пр. *і* в *о* в *ой*, *у* в *о* в *оу*; такі тісні сполучення двох голосозв'язків називаємо двозвукам в. В таких сполученнях вавсїдв оден голосозв'язк вимовляє ся сильвійше і лиш той виходить чисто і ясво, а другий ві.

В рускій мові маємо двозвуки

1. такі, де перший голосозв'язк наголбшений:

а) *ий, ей, ай, ой, уй*, н. пр. *бий, клей, край, той, пуну́й*;

б) *іо, іе, ео, ао, оу*, н. пр. *коваліо, піво, шівочо, дао, пішіво, буо*;

2. такі, де другий голосозв'язк наголбшений: *я, е, ю* (як їх вимовляємо по *р*), н. пр. *рід, піре, хрюкати*²).

5.

Шелестозвуки (Співзвуки).

Зпоміж шелестозв'язків одні повстають, як заперти рот 6.
ва якимнебудь місці і потім, видихаючи повітре, прорвати нарав'ямакнене (шелестозв'язки проривні): *п, б, т, д, к, г*. Замкнене може утворити ся:

¹) і¹ оввачує і-звук в двозвуках *ий, ей, ай, ой, уй*, т. в. такі і, при котрих вв підносить ся найка так виско, як при звичайнім і. В рускім виражають свій звук в письмі на вбсїм докладно знаком *й*, котрий одвак первісно означав на „j“ н „i“; в німцї-кім, грецкім докладвійше такі зв'язки і, н. пр. *Kaiser, Leib...*

е¹ — тв *е*, як чути значайво в складах без наголосу (ні-нивши *е* пврд *р*), н. пр. *несé, тепёр*.

а¹ — *а* в двозвуку *ай*, а² — *а* в двозвуку *оу*; тамтє наближує ся трохи до *е*, а св до *о*.

о¹ — тв *о*, що часто чути в складах без наголосу, н. пр. *того, того, козів, болово, до́бму*.

у¹ — *у* в двозвуках *іу, іе, еу, ау, оу*, т. в. такому *у*, при котрих на стигає ся язика так дуж в долину, як при звичайнім *у*. В рускім виражають свій звук в письмі на вбсїм докладно знаком *е*, а то а тої причини, що *е* в таких словах як *кров, правда* прейшло в *у*¹; в німцїкій мові стоить на тім місці *у*, н. пр. *kaufen...*

²) *ий* — *ii*¹, *ей* — *ei*¹, *ай* — *ai*¹, *ой* — *oi*¹, *уй* — *ui*¹;
іе — *iy*¹, *іу* — *iy*¹, *еу* — *ey*¹, *ау* — *ay*¹, *оу* — *oy*¹, *уе* — *uy*¹;
(*р*)*я* — *i'a*, (*р*)*е* — *i'e*, (*р*)*ю* — *i'y*; в *ій* має *й* значив шелестозв'язка (= „j“).

1. обома губами: *п, б,*
 2. кінцем язика за зубами: *т, д,*
 3. хребтом язика на підвєбію; *ж, і.*
- Із цих проривних шелестозвуків три втворюють ся без глосу, прв другвх трох ввдасмо заразом і глос:

1. безголосі: *п, т, ж,*
2. голосові: *б, д, г.*

7. Інші шелестозвуки повстають, як звузити (стиснутв) рот на якимнебудь місці і через сю тіснвву протискати повітре (шелестозвук протиснені): *ф, в, с, з, ш, ж, сь, зь, х, й, ль, л.* Тіснннн може утворити ся:

1. спідною губою на верхних зубах: *ф, в,*
2. кінцем язика за зубами: *с, з,*
3. на різних місцях між хребтом язика а підвєбієм: *ш, ж, сь, зь, х, й,*
4. країнн язика на черевних зубах або ва чєлюстях: *ль, л.*

І змежи свх шелестозвуків одні є безголосі а другі голосові:

1. безголосі: *ф, с, ш, сь, х,*
2. голосові: *в, з, ж, зь, й, ль, л.* (Про безголосє *ль, л* гл. 26, 2).

8. *р* є звук дрожічвй, т. зн. звук протиснений з перестанками; діркаємо єго кінцем язика за зубами. Він правильво голосовий (гл. 26, 1).

м і н є звуки носові, при котрих приймаємо рот на різві способи, а глос звучить через ніс. (Про безголосє *ж* гл. 26, 2).

з є звук придвхвний, при котрім заразом глос звучить.

9. З одним шелестозвуком може тісво сполучитв ся другвй шелестозвук, як н. пр. *с* із *т* в *ц*, *й* із *д* в *дь*, *ж* із *д* в *дж*; такі тісні сполучєва двох шелестозвуків називаємо двобвуками.

10. Звуки *ть, дь, сь* (*чь*), *зь, ль, нь* вазвваємо м'ягкннн, а то в супротивности до *т, д, с* (*ч*), *з, л, н*, що називають ся твердннн.

Зпоміж м'ягких побдвччив шелестозвуками є *сь, зь, нь*; нові втворюють ся подібно як тверді *с, з, л*, лиш що лідвєсєвнн хребтом язика. При *ть, дь* і *нь* втворюємо не

пш якесь т, д, к піднесення язиком, але окрім того чути ще за ними виразно тонісенський звук протіснений; т, д, к є протє властиво двозвукн¹⁾.

Рускі шелестозвукн уложєні на отсїй таблицї:

11.

Через рот

	Через рот							
	зв. приголосї		зв. протісненї				Через нїс	
	безголосї	голосовї	без переставку	в переставках	зв. проривнї	безголосї	голосовї	
спідню губою { на верхній губї	.	.	п	б	.	.	п	б
кінцєм язика на верхніх зубях	.	.	ф	в
випуками } передєм язика — на	.	.	с	з	р ¹	р	т	д
вогнуття } передї піднебїя	.	.	ш	ж	.	.	т ¹	д ¹
хребтєм язика { на верхню піднебїя	.	.	х ¹	й	.	.	к ¹	г ¹
{ на нижню піднебїю	.	.	х	.	.	.	н	г
країєм язика { на горішніх зубях	.	.	ль ¹	ль
{ на чєлюстях	.	.	л ¹	л
рогуставлений як при голосозвукн	г

б, в, г, ґ, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ш, 12.
ль, сь, зь (без числ) означують в сїй таблицї ті звуки, які сї букви в рускім звичайно представляють²⁾.

¹⁾ В інших мовах бувають шп і йвші шелестозвукн. Так німецько „f“, „h“ відііняє від руского к, г, польськи „h“ відііняє від руского г, вольтськи „ci“, „gi“ відііняє від руского ч, дж.

²⁾ Руске г і ф найчаотїйши з чужого вїтї; вони появляють ся найкє лишє в чужїх словах н. пр. грунт (польське grunt, нім. Grund), фїна (нім. Fihne); гл. врештою 18, 1, 2, 26, 6.

п¹, р¹, ль¹, л¹ означує безголосї м, р, ль, л як в словах косм, остр, Перемїшль, цыкль (гл. 26, 2).

т¹, д¹ — такбу т, д, які вивольє ся перед і (гл. 10); так сїмо к¹, г¹ = к, г перед і, х¹ = х перед і, п¹ = п перед і, н² = н перед ж, д¹ = д перед ж, н. пр. тїло, дїло, кіл, гїс, хїд, нї, малєнькї, гортанка.

Можна би відрїзвїгн ще бїльше ступнїв і відіієн у поодїєвкїх звукїв; і так лєгко вивважати, що звук х нївїше вїтворює ся

С К Л А Д И.

18. Можено кілька звуків за одним дихом, відрізу вимовити, сі звуки чинять разом оден склад: *на, над, от, рай, дає, рід, ріє, ріст, зріст*. Одно слово може складати ся з кількох складів: *жи-ти, рідість, не-ре-жи-ти, го-ло-ва*. І поодинокі голосозвуки можуть бути складани: *а, і, а-бі, о-ко-ло, на-у-ка, мо-о-відати*.

в *ха* (дальше ви заді піднебів) віж в *хе*, а сей знов инакше ніж в *хи*, сей инакше ніж в *хі*, а сей знов инакше ніж в *пять* (= пх'нтх', обі х' в тім слові утворені найдальше ни переді піднебів). А при *е* чути легно, як воно все инакше поотроче відовідно до голосозвука, якій по ній іде.

Занкнене в роті у проривних шелестозвуків не розникає ся все серед таких самих обставин, серед яких воно утворює ся.

1. *б, д, г* можуть саме тоді, коли занкнене розникає ся, отати безголосне, н. пр. *дуб, плід, сарг* (гл. 26, з).

2. *д, т, г, х* можуть відрізу перейти в опоріднавий шелестозвук протіонзний, так що занкнене властиво розникає ся нецілком; тає переходить ся без цілкомвото розникненя:

від <i>д</i> до <i>з</i> (дз) в <i>дзвін</i> —	порів. <i>д+з</i> в <i>відзнака</i> —
„ „ „ <i>ж</i> (дж) „ <i>віджу</i> —	„ <i>д+ж</i> „ <i>віджлувати</i> —
„ „ „ <i>зь</i> (д'зь) „ <i>дзюб</i> —	„ <i>д+зь</i> „ <i>відзляти</i> —
„ „ „ <i>ї</i> (д'ї) „ <i>ділати</i> —	„ <i>д+ї</i> „ <i>відїлати</i> —
„ <i>т</i> „ <i>а</i> (та) „ <i>богатство</i> —	„ <i>т+а</i> „ <i>отсеї</i> —
„ „ „ <i>чи</i> (чи) „ <i>плічений</i> —	„ <i>т+чи</i> „ <i>богачий</i> —
„ „ „ <i>сь</i> (т'сь) „ <i>в буї</i> —	„ <i>т+сь</i> „ <i>атсі</i> —
„ „ „ <i>х</i> (т'х') „ <i>тіла</i> —	„ <i>т+х'</i> „ <i>тхір</i> —
„ <i>г</i> „ <i>ї</i> (г'ї) „ <i>їгати</i> —	„ <i>г+ї</i> „ <i>сарг сеї</i> —
„ <i>х</i> „ <i>х</i> (х'х') „ <i>такє</i> —	„ <i>н+ї</i> „ <i>так є</i> —

В словах *відзнака, віджлувати* і т. д. розникає оя вперед цілком; занкнене, ній творить ся тісниня.

Наколи безпосередно перед шелестозвуком проривний іде споріднений з ним шелестозвук носовий, то занкнене рота, утворене для шелестозвуку носового, отат вже і для шелестозвука проривного (н не творить ся два рази), н. пр. *бомба, обмелі, банда, банта, перобідл, маленкий, гортанка*, а не *бом-ба, обм-пелі, бан-да* і т. д.

Коли безпосередно по шелестозвуку протісненім або носовім слідує твій самий шелестозвук, то обі однакові шелестозвуки вживають ся як поєдінчий, але довгий шелестозвук, а два однакові проривні як поєдінчий, але так, що занкнене довше видержує ся; н. пр. *вїдїти, вїдїду, вїдїмї, їмїна, сїати...*, *вїдїти, вїдїл, оттїк...*; *чч* = *ч* (*чи*), але занкнене (утворене для *т*) довше видержує ся, н. пр. *Туреччина*.

Наголос.

В двоскладних або многоскладних словах є все на однім складі наголос, т. зн. сей склад вигонює ся з більшим притиском: *баба, трава, голова, розумна, слухати, перечитати*. Знак наголосу в рускім значайно не станиць ся¹⁾.

Лучає ся, що ще і другий склад в слові (хоть уж не так сільно) наголосує ся, н. пр. *найчастійше* (най-), *недожнанний* (не-), *чорнобхий* (чорно-), *церковно-слованський*; а з другого боку лущають ся деякі слова в певній обставині часто цілком без наголосу через то, що прилучують ся тісно до других слів, н. пр. *був собі дід і баба* (*був-собі дід і-баба*), *через тебе не був я в театрі* (*через-тебе не-був-я в-театрі*).

З яким притиском якесь слово нимовляє ся, се залежить від того, чи новішійше, чи меншійше наголос речення. Коли на якійсь слові спочиває наголос речення, то новішійше наголосує ся сильнійше, а як наголос речення паде на іншійше слово в реченні, то не так сільно або і зовсім не наголосує ся.

Різний наголос може надати одній і тій самій групі звуків різне значінє: *воді* — *води*, *бороні* — *борони*, *город* — *город*, *дорога* — *дорогі*, *жалоба* — *жалоба*, *дружба* — *дружба*, *дружина* — *дружина*, *правдо* — *правдо*, *старший* — *старший*, *мука* — *мука*, *права* — *права*, *мала* — *мала*, *помочи* — *помочи*, *плачу* — *плачу*, *пізнаю* — *пізнаю*...

У деяких руских словах уживає ся як до оклади різний наголос: *верба* = *верба*, *кажу* = *кажу*, *несете* = *несете*, *несемо* = *несемо*, *несучи* = *несучи*...

У інших наголос взагалі не є постійний: *буде*, *було*, *країна*...

Деякі слова змінюють наголос при різнім уживанні, н. пр. *видить мене* — *іди від мене*; *чекай на Петра* —

¹⁾ Як наголосує ся дво- або многоскладне слово, і як зміняє ся місце ваголосу при підмінюванні одного і того самого слова, сего не можна уложити в загальні правила, але треба глядіти в словарі і в докладній науці підмінювання. Крім того треба собі зазначити замітки подані 15 і 16.

на Пётра, смівдють коллду — на поллду, з нлтого віну — нбхи елку, дббра нлч — добранлч, нлстн на злмлю — нлнхнхн бзлмлю, одлбго чолостл, двл однбго чолостл — нл бднбго чолостл, нлйлмншл — шл нлйлмншл, веллнл шкбдл — шкбдл шл умлр, малл знлннл — малл шл знлннл, ллдл — ллдл чл, хлбл — хлбл шл, хлбл (в глдклх нл-тлннлх)... (Гл. тлкбж 16).

Прлчлнл влдлннбго нлголбшувлнл спочлвлл, лк блчлнл, в тлн, шл дотлчнл слбвл тлсно влжл сл до понлрлднбго або до посллдлщлщбго слбвл. Порлвл. тлкжл нлблн (колл), нбчлчл (нбчл), нонлблблшл (нлблблшл), ллбл (ллчл)...¹⁾

16.

Тлкжл по члслвлннлх прлхбдлчл влвчллнл нлголосл лмлнлвлл, шл стблчл влрлзл тлкл зл нлнл в 1-лн л 4-лн влдлннл, лз злклнчлнл нл понл, н. пр. двл, трл, чотлрл, облл пллгл, влтрл, длбл, ллбл, облл, нлблн, стблн, облл, облл, нлблн, нлблн, нлблн, рлбл, рлзл, облл, ллжл, стблрлжл, ллчлрл, длрлгл; двл, трл, чотлрл, облл корбл, облл, облл, бунллькл...

Тлк слнл прл члслвлннлх у лмлн нлр в 2-лн влдлннл нл. прлсувлл сл влнчллнл нлголосл з нлрмлльнбго нлслл, н. пр. нлльл рлбл, нлль нлдлл, нлдлл члрлз двл, шлстл скллнл, обллн, ллнлчл, обллчл, обллчл...

Прлслвлннл злклнчлнл нл -о л утвлрлнл влд прлклбт-нлнл, шл нллчл нлголосл нл злклнчлнл -л, нлголбшлчл сл нл 1-шлн скллдл; л у длкбтрлх лнльнлх прлслвлннлх нлголосл прлсувлл сл, н. пр. обллсно (голбвлнл), обллсно, ллжл, тлсно, тлжл... влссл (вслблл), обллрл (здлрбвлнл), тлмлб (тлблл)...

Пбвлнл нлл нлдл шл свбблду в стлвллнл нлголосу; н. пр. Хл брл л сл, тлй сл нлдл.

Змлннл звучлвл.

17.

Шбб блгн зрлзувлнл, стлрлс сл кбждл влнлвллчл влс тлк, лк члс сл влд дрлгнх. Тл нл злвслдл влбнл сл удлб сл; бб длблл звлчл або поллчлнл звучлвл л трлхн

¹⁾ Л в грлцклй мбвл тлк бвлл, шл лкслсл слбвл з нлслдбк тлснол споллчл з дрлгнлх нлголбшлчл сл нллкшл нлжл звлчллнл: αλθρωπός τος.

тяжкі до вимовлення, так що мимохіть кладемо на їх місце подібні та легші до вимовлення звуки: *получени* звукові. Навіть не спотикаючи ся на нізкій змігнітійшій трудності, скорочуємо або упрощуємо неоднє слово, особливо слова найзвичайніші, не скільки ино привноляє на се зрозумілість. Колиж більшість народу упрощує вимову несе на оден лад, то мусить згодом забути ся стара вимова і через вигіднішу нову загально заступити ся. В отсім несьнідомім змганю, улекшити собі вимову, найбільше зміни звуконїх беруть свій початок. Так кажемо н. пр. *пробѣда*, *кїзѣба* (не *прѣсѣба*, *кїсѣба*), хоть сї слова походять під *прѣсїти*, *кїсїти*, і кажемо *днї*, *снї* (не *денї*, *сонї*), хоть *день*, *сон*, і кажемо *двадцїцять* замість *два-на-десять* (гл. 28. 2). Такі звичаї є ріжнородні, і вони поступаютъ звичайно з нелікою правільністю, бо оснѣвуютъ ся на природнім устрою наших приладів мовних.

1) Уподобненє шелестозвуків (співзвуків).

Уже при наведеному голосозвуків і шелестозвуків *ка-* 18.
зали ми на се, як и деяких разех на артикуляцію одного звука впливає другий звук, що вивонбрює ся безпосередно по нїм (уподобненє). Так само перемикуємо, не запричітуючи того і понайбільше не означуючи сего в письмі,

1. перед безголосним шелестозвуками голосові и безголосі (у голосонїх звуків проривних розмїкає ся що найменше замкненє без глосу), н. пр. *вѣзти*, *свѣдки*, *під столом*, *без хати*, *кїстї*, *мистїти*, *сторувїти*, *втиснїти*,

2. перед голосовими (вїнявши *л*, *м*, *н*, *р*, і *в*) безголосі и голосові, н. пр. *великдень*, *также*, *нїс би*, *нїк би*,

3. перед шипячими *ш* (*ч*, *щ*) і *ж* (*дж*) сичачі *с* (*ц*) і *з* и шипячі *ш* (*ч*) і *ж*, н. пр. *красний*, *красний*, *із жалю*, *без шдстл*, *розчинїти*,

4. перед м'якими шипячі і тверді сичачі и м'які сичачі, н. пр. *слїд*, *приязнь*, *кїсть*, *розцвїт*, *мїсля*, *нїжцї*, *несїти ся*;

бо ніхтє не вимовляє — не сїлуючи ся — таких слів так, як вони написані, але так, як легше для приладів мовних, бтже:

1. вѣсти, свѣдѣти, підти столом, бесѣдати, кіяті, кіятіти, фторувати, фтиснути,
2. велісденъ, та́же, ніз би, ніг би,
3. кра́шій, кра́шій, іж жалю́, бесѣда́тя, рошчи́ти,
4. сьлі́д, при́лзнь, кісьть, рбсьцьвіт, місьлю, кісьці, кессь ол.

Але *п, т, л, с, ш* не перемінює ся перед голосовими звуками *л, ж, н, р і в* на голосові *з, д, г, з, зь, ж*; отже н. пр. платіти, світло, класти, слово, нішла, смола, ну, смутній, кляв, сніп, гришний, побічний, прати, здра, пріти, срібло, творіти, квас, сенил.

В ба́гато разіх такі зміни звукові зазначають ся вже і в письмі, н. пр. іжджу (іздити), тхір, танути, стужнути (дух, дихати, здохнути), масть, масло (мазати), лѣжій (лѣжій, пѣрвісно лѣг-)...

19. Вві́мково перемінює ся після голосового шелестозвука безголосий в голосовий шелестозвук: мбзгу = мбзку (мбзак), рїздѣб.

20. Із двох або кількох шелестозвуків, що ідуть рядом по собі, випадіє часто цілком або в часті оден шелестозвук; і так маємо дѣколи

замість <i>тк</i>	лишѣ <i>н</i> ,	н. пр.	<i>вернути</i> (порів. <i>вертати</i>),
" <i>стк</i>	" <i>ск</i> ,	" "	<i>пѣрвісний</i> (<i>пѣрвістка</i>), <i>дійсний</i> (<i>істина</i>), <i>нісній</i> (<i>ніст</i>),
" <i>скн</i>	" <i>ск</i> ,	" "	<i>стиснути</i> (<i>стиска́ти</i>),
" <i>дк</i>	" <i>к</i> ,	" "	<i>еллнути</i> (<i>еллдіти</i>), <i>стїнути</i> (<i>студїти</i>), <i>кіннути</i> (<i>кидіти</i>),
" <i>ждк</i>	" <i>жк</i> ,	" "	<i>тїжнл</i> (<i>тїжденъ</i>),
" <i>нк</i>	" <i>к</i> ,	" "	<i>кїнути</i> (= <i>кїкнути</i>),
" <i>тл</i>	" <i>л</i> ,	" "	<i>плелл</i> (<i>плету́</i>), <i>мелл</i> (<i>мету́</i>),
" <i>стл</i>	" <i>сл</i> ,	" "	<i>шаслївий</i> (<i>шасѣте</i>), <i>звєслївий</i> (<i>звєсѣть</i>),
" <i>дл</i>	" <i>л</i> ,	" "	<i>їла</i> (<i>їдіть</i>), <i>велл</i> (<i>веду́</i>),
" <i>зл</i>	" <i>зл</i> ,	" "	<i>болзлївий</i> (<i>болзнь</i>),
" <i>слл</i>	" <i>сл</i> ,	" "	<i>умїсний</i> (<i>умисл</i>),
" <i>вл</i>	" <i>л</i> ,	" "	<i>обертлти</i> (<i>вертлти</i>), <i>обичлїний</i> (<i>звичлїний</i>),
" <i>вт</i>	" <i>т</i> ,	" "	<i>жїти</i> (<i>живу́</i>),
" <i>лвт</i> (<i>вет</i>)	" <i>вт</i> ,	" "	<i>нїтора</i> (<i>підсторїти</i>),

и, кіаті,

я, рош-

кессь ол.

д голосо-

р, зь, ж;

а, смолд,

прати,

ують ся

таніти,

ло (ма-

стовзвук

ку (мб-

ядом по

шестесто-

),

ійскій

ти

іти),

у),

лискій

ійскій

авість *реш* лишé *риш*, н. пр. *пéрший* (*пéршій*),
 " *риш* " *ри(ш)*, " " *черця*, *чениця* (*чернєць*),
 " *зеш* " *еш*, " " *росєда*, *росєл* (*роз*),
 " *сєш* " *с(є)ш*, " " *рүс(є)шій* (*Русь*),
 " *дш* " *ш*, " " *сєрцє* (*сердєчний*),
 " *чєш* " *ч(є)ш*, " " *єдлиц(є)шій* (*Галичшій*),
 " *чєш* " *чш*, " " *ткєцтєш* (*ткач*).

На Україні ще шіакиє злєкшують собі виноу шєлєстозвучних груп, ч. пр. *поштїр* (*почїр*), *сердїшній* (*сердєчний*), *рушійш* (*рушій*), *птїство* (*птїцтво*), *злїти* (*звязати*).

Рїдко коли вєтавлїє ся між два шєлєстозвўки ще 21 трєтїй шєлєстозвўк:

т межн *с* і *р*, н. пр. *бєстрїй* (*вїскїй*), *нєстрїй* (*нїсєтї*),
стрїти (*прїобрїсти*),
 " *з* " *р*, " " *зїздрїсть* (*зрїти*), *скороздрїй* (*зрїти*),
роздрїхати (*розрїхати*), *здрїда*
 (= *зрїда*),
 " *ш* " *ш*, " " *хорбїшїй* (*хорбїшїй*),
 " *ж* " *ш*, " " *дорбїжїй* (*доробїй*),
 " *с* " *ш*, " " *крїшїй* (*крїсєнїй*),
 " *з* " *ш*, " " *нїзшїй* (*нїзшїй*),
 " *д* " *ш*, " " *швїдчє* — *швїдшє*,
 " *т* " *ш*, " " *хїтчє* (*хїткє*).

Звўки *тт* і *дт* заступяють ся з давнїх давєн звўком 22 *т*, н. пр. *плєсти* (*плєтї*), *клєсти* (*клатї*), так сїмо *гть* (пéрвїсно *гть*) звўком *ч*, н. пр. *пбмїч*, *нємїч*, (*мїг*, *моглї*).

кти і *гти* (пéрвїсно *гтї*) звўком *ч*, н. вр. *сїчї* (*сїк*), *мїчї* (*мїє*).

На Україні чўти в такїх дївїшєнїцкєх звўки *кт*, *гт*: *товктї*, *їктї*, *їсктї*, *вїдрєктї сє*, *тєктї*, *запргтї*, *стєрегтї*, *бєрегтї*, *могтї*, *лгтї*, *бїгтї*, *стрїгтї*. Сє поїснює ся однєк нїлївом нєзлїбїгї (гл. 37, в).

кт злєкшїло ся в *кт* а *кд* в *гд* (пéрвїсно *гд*) а готїм *д* в словєх *кто* (*когї*), *де* = *єдє* (*колї*, *кудї*)¹

¹) Пéрша із сїх 4-бєх вїшн звуконїх поїснює ся тїм, що пéрше з оббєх *т*, нїї тут з соббю зїткнўл ся, пєрєшїло в спорїднєшїй звук протїснєшїй *с*, бо стїгнєнє оббєх *тт*, *дт* в однє (хоть і дбвше вїдєржанє) *т* сирїчїшїлоб булє заїєнєнє голєвїбї чєстї слєвє.

2) Мягчєна.

23.

- Коли шелестовуки мають виникнути, ся безпосередно відтак в двох рѣзах:
1. перед і,
 2. перед ю,
 3. перед л,
 4. перед е (первісно е) і
 5. перед и (первісно і),

то звичайне місце їх артикуляції (заклиена або звужена) пересуває ся скільки могла в напрямі до верхка піднебіння або на сам вершок піднебіння, абї наближити ся до місця артикуляції звуків і або ѣ; тим то вони змінюють ся: мягчать ся.

Звуки б, н, е, ф і ж самі про себе не годні мягчити ся, бо місця їх артикуляції не можна пересунути на піднебінє; в таких рѣзі всунув ся вже в давен давна як посередник звук лъ, н. пр. *люблю* (любѣти), *нумлю* (нумѣти), *Римлякѣн* (Рим). Піснійше в рускій мові е замінїло ся в е, а тоді і лъ перед тим е ствердло (гл. 24). Зрештою мягчєна після б, н, е, ф і ж не завжди наступає; найзвичайнїйше появляє ся вона перед закінченнями (гл. 35, *пѣтаа*, 1—4).

Також і р наближує ся в таких рѣзах до місця артикуляції звуків і або ѣ таким способом, що при дїрканю язик підносить ся до піднебіння як при вигові і; одмак оми чїном змінє ся лишє довжїність голосу, який чути при р, а властївцї шелест остає все однаковим, т. зн. р не мягчить ся¹⁾. Дятого нема в рускій мові *рї, рь*, лишє *рї, -р*, а *рл, ре, рю* виникають ся так, як показано в Б, 2²⁾.

(*плет, клед*), а мова всіма сїзани старєє ся немє слѣди удѣржати як найбільше неварушени. Св самє бачимо і в грек. *ἐκείνου*, *ἐστίν* (каѣ, ѣ). Прѣсте злєкшенє вигову бачить в переході *кт* на *хт* в *хто*; порів. нім. *Tracht* (від *tragen*), *dichten* (від лат. *distare*). Якїм способом повстало ч іа *кт, кт* (*т*) перед и (*і*); а, се не лить ся так легко пояснити; але з таким самим явищем зустрічаємо ся і в інших мовах, н. пр. в іспаньскїх *оcho* (виговляє ся нонїше бїльше як *оcho*) в лат. *octo*.

¹⁾ В польскій і чєскій мові р в таких рѣзах дійсно змягчїло ся, н. пр. *more, more* — *море*; *pisarz, pisarz* — *писар* (в старорус. писарь і тепѣр ще жарічєно *писарь*, т. зн. р, дїрканє язиком піднебєсни до піднебіння як при і, по котрїм чути ще безголосє і).

²⁾ В нарічїа, де замість *рл, ре, рю* чути *рл, ре, ру*.

З'ягчене шелестозвуків складо ся дуже згодом, і в р'ж-
них разіх дійшло до ріжного кінця. Тут будь для нас до-
беть, підріжжати два ступні нягченя:

1-ий ступень нягченя:

2-ий ступень нягченя:

к—нь

—

л—ль

—

т—ть

т—ч,

ст—ш

д—дь

д—дж,

зд—ждж

с—сь

с—ш

з—зь

з—ж

ц—ць

ц—ч

—

к—ць,

к—ч

—

х—сь,

х—ш

—

г—зь,

г—ж

—

г—зь¹⁾

Прип'іри:

- и:** 1. при с'ні (си), чин'ть (чин'ти); 2. ч'ню; 3. ч'н-
лять, дитин' (дитина); 4. —; 5. —
- л:** 1. на сел' (сел), хвал'ть (хвал'ти); 2. хвалю; 3. хва-
лять, орл' (орел); 4. —; 5. —
- п:** 1. —; 2. п'нлю (п'н'ти), сплю (сп'ти); 3. п'н(л)лять,
плять, хлон' (хлон); 4. п'нлений; 5. —
- б:** 1. —; 2. люблю (люб'ти); 3. люб(л)лять; 4. люблений,
л'бе (люб); 5. —
- ф:** 1. —; 2. тр'флю (тр'ф'ти); 3. тр'ф(л)лять; 4. тр'ф-
лений; 5. —
- в:** 1. —; 2. л'влю (лов'ти); 3. л'б(л)лять, дерев(л)л-
ний (дерево); 4. л'влений, здор'б(л)с (здор'вий); 5. —
- м:** 1. —; 2. л'млю (лом'ти); 3. л'м(л)лять, земл' (з'м-
ний), Римлян'н (Рим), м'со; 4. л'млений, земле-
м'р; 5. —
- т:** 1. в з'шит' (з'шит), плат'ть (плат'ти); 2. по-
т'юга (п'т); 3. плат'лять, пот' (п'т); стр'ча
(стр'тити); 4. пл'чений; 5. —

¹⁾ Звуки ш, ж, ч, дж, ц, ждж, хоть вийшли із нягченя і колись були нягк'яи, тепер сею нягк'ість утр'тили; ми вивов-
ляемо і: тепер, не досяг'ючи язика сабого верхка піднеб'я, як
то колись бувало, а як і тепер ще подекуди (на Буков'ні і на
Підгір'ю) чути.

- СТ:** 1. на хресті (хрест), пустіть (пустити); 2. вішчу, вішчу (овістити); 3. пустають; мшаниці (місто); 4. пущений; 5. —
- А:** 1. в неводі (невод), судить (судити); 2. гадюка (гад), сіджу; 3. судять; саджа (садити); 4. сіджений; 5. —
- ЗД:** 1. о дрозді (дрозд), приїздить, (їздити); 2. їжджу; 3. їздять; 4. їжджений; 5. —
- К:** 1. в руці (рука); кричати (крикнути, гл. 35, 1); 2. плічу (плікати); 3. вовча (вовк); 4. чоловіче (чоловік), волочений (волоклі); 5. ручіти, дячїха (дяк), вовчиця, чоловічий.
- СК:** 1. дві тріси (тріска): трипати (гл. 35, 1); 2. плічу (плікати); 3. вітрипати; 4. вітришений; 5. вітришити, вошица (віск).
- Х:** 1. в грісі (грїх); 2. брешу (брехати); 3. пташя (птаха); 4. грїше (грїх), брїше; 5. грїштити.
- Г:** 1. на нозі (нога); лежати (лягати, гл. 35, 1); 2. стрїжю (стругати); 3. княжї (княгиня); 4. Божє (Бог), мбже (могла), перембжений, женї (жити); 5. служїти (служї), Божїй.
- Г:** 1. на вярзі (вїрга); 2. —, 3. —, 4. —, 5. —
- С:** 1. по гблосї (гблос), просїть (просїти); 2. вивсєкє (овєс); прбшу; 3. прбсять, гусї (гуси), нїта (місто); 4. прбшений; 5. —
- З:** 1. на вбзі (вїз), грбзїть (грбзити); 2. грбжу; 3. грбзять; грїжа (грїзти); 4. загрбжений; 5. зїлижити (блїзкий).
- Ц:** 1. на коці (коц); 2. —; 3. вїчар (вїчї); 4. хлбнц (хлбнць); 5. кїчїти (конєць), хлбнїна, залчїга (зїляць), озєчїй (вїчї), тїньчик (тїнець).

24. Де із в повстало е, там залїніло ся такжє ль, нь перед тми е в л, н, н. пр. білений, борбєний, нбле, нблєм. конєви, землєю, нєго, нїї. Так сїмо і з тбї самбї причїни мїамо мїрєний, мбре, мбрем, лїкарєви, бїрєю: порїв. такжє сєрце, хлбнцем, хлбнцєви, на землї, нїм, нїми.

25. Щє в двох рїзах бачїмо змїгченє шелєстозвїкїв (та поясненя сєго мїгченя трєба вжє почїсти глядїти в їсторїчїній і порївнующїй грамїтїцї), а то колї перед н, в, м стоїть с (и), з, и (їз ж), з (їз г) а вїдїак слїдує:

1. *i* (вєрвісно *i*), н. пр. *сьніє* (с-, *ніти*), *сьвідок* (с-, *відати*), *сьвіт* (світати), *сьміх* (см'хуъ), *цвєт* (цвєсти, *квіт*), *звєір* (зв'єр), *звєізді* (gwiazda)¹⁾.

2. *я* (пєрвісно *єя*), н. пр. *сьвятій* (святъ)²⁾.

3) Змівв в вивуку.

На кінці слів (в вівуку) в старорускій мові могли **26.** стояти самі лише голосозв'язки³⁾. Аж пізніше повадали у вівук і шелестозв'язки⁴⁾. Однак голосові шелестозв'язки в вівуку не легко вимовити. Протє вимовляє ся на тім місцє:

1. *р* без гóлосу, н. пр. *школяр*, *осєтр*,

2. так сáмо *л*, *ль* і *м* по шелестозв'язках, н. пр. *цєикл*, *мисль*, *Перемішль*, *косм*, *провінциялїзм*,

3. *б*, *д*, *г* вимовляють ся так, що замкнєвє розмикає ся без гóлосу (вїбп то *бч*, *дт*, *гк*), н. пр. *дуб*, *плід*, *варг*,

4. *є* стає ся безголосвм і вимовляє ся як тихє *х*, а дєколи цілком овускає ся, н. пр. *міг*, *четвєр* (четверг), *спасїбі* (Бог),

5. при *з*, *зв*, *ж* сейчас по пєршїм ударї нїмас гóлосу, і вони шпїять дáльше без гóлосу (нїби то *зє*, *звєь*, *жш*), н. пр. *єз*, *князь*, *нїж*,

6. *є* вимовляє ся пїсля голосозв'язкєв як *у* (гл. Б, нótка), пїсля шелестозв'язкєв як тихє *ф*, н. пр. *пров*, *черє*,

7. *л* замїнюємо загальнєм в *є* (-у)⁵⁾ в фóрмах дїєслòвних *хотїє*, *стрїлїє*, *читãє*, *пїшòє*, *кїнїє...*, ізгã чòго не

¹⁾ Твк сáмо пояснює ся м'якє *дв*, якє чути в нєрїчєвїй вїзбї слòва *двє* = дві (дв'к).

²⁾ Зв'язки *н*, *є*, *м* вивòбрюють ся поза рòгом, тож для артикуляцїї язїком стоять *є*, *є*, *ц*, (*д*) и тих слòвãт властїво безпосєредно пєрвд *ї*, *л*.

³⁾ До голосозв'язкєв належвли тодї тãкже ще *ъ* і *ь*. Колї однак вжв в старорускій мовї попãв у вівук якїїсь шелестозв'язк, то від м'єстєв відїасти, н. пр. *лєнїя* (порів. *лєнїта*); із єм у вівуку робїло ся *л* (порів. 34), н. пр. *нєл* (*лїл*, *їкєнã*).

⁴⁾ Як зашїно *ъ* і *ь*.

⁵⁾ Ся вїна звукòвã пояснює ся тим, що гóлос, якїї тонарїшнїє шелестови при вивòбї зв'язкєв *л*, в нãлїлок ставòвискã пãїкã (як при *о* або *у*) дзвєнїть так як *о* або *у* і до тòго ще так сїльнò, що заглушує шелест. Порів. подòбнє явнїє в сєрбскїй мовї,

пійше ся *хотіл, стрілил* і т. д. (наперекір формам *хотіла, стрілила* і т. д.); в тій самій формі дієслівній відпадає л по с, з, б, н, г, ж і р, н. пр. *нас, ліз, гріб, ослин, стриг, ніл, тер.*

Але коли в плавній бесіді прилучує ся тісно слово до слова, то не мають сили правила 1—5 (лише правила про уподібненє, подані вище 18).

4) Зміни в назвуку.

27. На початку слів (в назвуку) обмінює ся :

1. *е* із *у*, н. пр. *ужé = вже, все = усé* (порів. *наука, навчѣти, поучѣти, повчѣти*),

2. *ѣ* із *і*, н. пр. *я ѣду (він іде), ѣ = і* (злучник);

3. назвукове *і, н, ѣ* відпадає цілком в деяких словах, н. пр. *мати* (порів. *наймати, іміти*), *гола* (*игла*), *грати*, *гра* (= *игра*); протівно порів. *іж* (= *ж*).

Таким чином ясно, що праіменники із *і з (с)* змінили ся вдавня в рускім в оден приіменник.

5) Голосозвуки без наголосу.

28. Вище удекшенє вимови спочиває в тім, що в складах без наголосу часто вимовляють си *е* і *о* меншим отвором рота ніж звичайно і

1. звучать більше як *и* (*е¹*, гл. 3) і *у* (*о¹*), н. пр. *мені* (*миѣ*), *хочеш*, *яблоко* (*яблуко*), *голубка*, до *дому*.

2. цілком випадвають, н. пр. *неса* (*нес*), *умрэ* (*умэр*), *ніскіу* (*нісок*), *брати* (*беру*), *жнати* (*жену*), *зву* (*зову*).

В деяких разях уже навіть пійше си *у* замість *о*, н. пр. *дарувати* (*дарований*), *малювати* (*малюваний*), *пѣрубок* (*робота*); порів. 43, 2.

29. Визвукове безнаголосне *и, е* замііло в деяких разях і лишіло по собі (наколії попередній шелестозвук дає ся *мягчѣти*) лишє мігченє яко сліл, н. пр. *новісь* (*новісити*),

де *л* замііює ся так само на *у* або *о*; н. пр. *вук* із *вук*, *читаю* із *читал*. І в деяких польських наріччях таї в польських мовях бачиво таку саму замііву; н. пр. поль. наріч. *pisau* ван. *pisal*, франц. *autre*, що вимовляло ся колись як *aetre*, із лат. *alterum*.

хотіла,
і падає
стриг.
о слово
правва

порів. *місі, місити*), *глянь (глянути, порів. крикни, крикнути)*, *учіть ся (= учіте ся)...*, *вір (вірити, порів. варі, заріти)*, *муч (мучити, порів. учі, учити)*, *бав (бавити, порів. лові, ловити)*.

б) Овуст і вставка.

наука,
ник);
словах,
грами,
здавна

З деяких слів і форм, що дуже часто в бесіді повертають, і з деяких слів, що навізують ся до сусіднього слова як складі без наголосу, овускають ся взагалі навіть менші або більші частв цілком (о п у с т): *булі би-сьте (естьте)*, *ще ніжі (еще)*, *щоб (= щоби)*, *гірш (= гірше)*, *більш (= більше)*, *менш (= менше)*, *лиш (= лише)*, *немі (= не має)*, *читі (замість читає)*, *печі-сь (замість печі ся)*.

Навпаки вставляють ся *е* і *о* в словах, щоб уможливити їх вимову (вставка): *сестёр (сестрі)*, *сосон = сосен (сосна)*, *огонь або огінь (огню)*, *вўзол (вўзла)*, *відьом (відьма)...*

Деякі *е* або *о*, що в подібний спосіб появляє ся меж двомá шелестозвўками, є лишє на око вставне, н. пр. *день (дня)*, *відорвати (від-рвати)*, *зо мюю (з, мюю)*; бо дійсно повстало такє *е* або *о* з давних голосозвўків (*ъ, ъ*), котрі в рускім лиш тоді замініли ся в *о*, коли вимовлеве слів або форм булób за тяжкє, а зрєкою затрїтди сл.

кладах
гвором
н. пр.
умєр),

При відмінюваню іменнвків звляє ся часто в одніюкїм підмінку (а то у муж. в 1-їм відм. бди. I-ої і II-ої відмінн, у жєн. в 2-їм відм. мв. I-ої і II-ої відмінн) *е* або *о*, котрòго в другнх відмінках нема, н. пр. *нес, нса, парубок, парубка, кравець, кравця, сòтка, сòток, земля, земель*. Чи такє *е* або *о* є в тнх відмінках вставне (епентетичне), чи в другнх відмінках вонó випущене, сєго не мòжна рїшити без історїї мовв.

сть о,
), на-

разях
єє ся
сити,

Так сáмо як вадля вигòдн часто обмнвæмо стрїчу двох або кількòх шелестозвўків, так обмнвæмо і безпосєредну стрїчу двох голосозвўків (рòззїв), ставляючи помїж ннх звук *е*, або *ї*, рїдко колї *є*, н. пр. *давати (да-а-ти)*, *блювати (блж-а-ти)*, *розтавати (та-а-ти)*, *даю (да-у)*, *блюю (блю-у)*, *одягати (одя-а-ти)*, *вистигати (висти-а-ти, стїгнути)*. Але рòззїв лишæ ся в словах як неозначений, чорнобкий, пообїдати, заадресувати і т. д., бо обї частв слова сьвїдомо відокрємлюють ся.

наò із
ах ба-
равц.

7) Перезвук іканє.

32. Рускій мові питомою є така переміна голосозвуків, що в багатьох словах *e* переходить на *і* (і) а *o* на *і* (в назвуку на *є*), скоро склад замикає ся шелестозвуком (перезвук іканє в замкненім складі), н. пр. *лѣд* (*лѣду*), *мѣс* (*мѣсла*), *сѣл* (*селѣ*), *мѣд* (*мѣду*), *нѣк* (*неклѣ*)..., *рѣк* (*рѣку*), *мѣл* (*мол*), *нос* (*носа*), *сѣл* (*сѣли*), *вѣс* (*вѣси*), *вѣцѣл* (*овѣць*), *вѣстрѣ* (*бстрий*), *вѣн* (*вонѣ* = *онѣ*).

В слові *Бог* утверділо ся іканє тільки в деяких постійних збжзнях: *пѣнѣгѣ*, *бѣгмѣ*, *спасѣбѣ*, *помагѣбѣ*, *прѣбѣ*, *бѣг-зѣплатѣ*, *Бѣг* *би* *тѣ* *повѣвѣ*; *але* *бог-данрѣбѣсти*, *бодѣбѣ*.

Вѣсѣлѣ поясняє ся із здвоєня шелестозвуків перед *e*, *я*, *ю*, *ї* в деяких разѣх; таким чином повстав замкнений склад, який спрвчинив перезвук іканє. Порів. звичайні українські фѣрми *вѣсѣлля*, *значѣння*, *життѣя* і т. д.; здвоєнє шелестозвуків відтак у нас зникло, *але* перезвук лишив ся, і ми кажемо тепѣр *значѣнє*, *сотворѣнє* і т. д.

33. Правило іканя занѣдбує ся:

1. в тих словах, в котрих голосозвук *e* і *o* при відніюваню впадають, н. пр. *сон* (*снѣ*), *день* (*днѣ*), *мѣрѣти*, *мѣр* (*мрѣ*), *дѣрѣти*, *дѣрѣла* (*дрѣ*), *вѣтер* (*вѣтрѣ*), *сосѣбѣ* (*сѣсна*), *сѣстѣрѣ* (*сѣстрѣ*),

2. в деяких разѣх, котрі мѣжва пояснити що йно при побѣчн порівнуючої граматики, н. пр. *пѣрѣх* (*пѣрѣхѣ*), *гѣлос* (*гласѣ*), *вѣнѣк* (*вѣлкѣ*), *пѣред* (*пѣрѣдѣ*), *пѣлѣж* (*пѣлѣжѣ*), *шовѣк* (*шѣлѣкѣ*). Порів. *тажѣ* 37, з.

Замітка. Із порівнуючої граматики требаб тут обговорити се зявіще, яке звичайно називають *познѣголос*, бо воно почасті иже на сазіи рускій мові даєть ся видѣти. В попереднїх уступі поставлено супроти руских фѣрм *пѣрѣх*, *гѣлос*, *пѣред* — прѣсл. фѣрми *пѣрѣхѣ*, *гласѣ*, *пѣрѣдѣ*, яких зрѣштою і в рускім в деяких разѣх мѣжваб ужити: *пѣрѣх* (тілнѣвѣ остѣвки), *гласѣ*, *пѣредвѣчпнїй*, *пѣредвѣдѣти*. Окрїм того назво *голова* попри *гѣлѣва*, *володѣти*, *вѣлосѣть* попри *вѣладѣка*, *вѣлосѣть*, *вѣлѣснїй*, *гѣлѣд* попри *гѣлѣд*, *Цѣргѣрѣд* попри *Цѣригѣрѣд*, *хѣрѣннї* *Бѣжѣ* попри *хѣранѣ* *Бѣжѣ*, *вѣрѣмѣ* (погѣда) попри *вѣрѣмѣ*, а в піснях народних уживає ся попри *зѣлото* *тажѣ* і *зѣлѣто*. Усї тотї фѣрми як *зѣлото*, *зѣлѣто* і *зѣлѣто* звѣдять ся на **зѣлѣто* (порів. німец. Gold) і поясняють ся отѣмъ спѣсѣбѣю. Вже Прасловѣнама виновѣ *ол* і *ор* перед шелестозвуком, а так сѣло *сл* і *сп* перед шелестозвуком робѣла трѣднѣючї. Длѣтого повставн сї рѣзѣвї фѣрми, в яких відтак то одна, то дѣруга, то трѣта в рѣзних сло-

у́ків, що
назвуку
рваву́к
(не́сла),
й (мо́л),
вістрє

ких по-
проби,
бодіи.

перед
жкнений
звичайні
адзвоніс
шів ся,

ри від-
мерти,
(сбсна),

но при
, го́лос
, шовг

орів се
сти вже
постав-
фрмі
х разях
предві-
сть по-
д попри
) попри
злото.
*золто

Прасло-
ер пе-
сі ріжві
их сло-

в'яньсвих мо́вах переважно при́няла ся, так що супроти вага́льно в польській мо́ві (а так са́ме в лужицко-се́рбських мо́вах) при́нятого *złoto, glowa, glos, włodać* (попри *władza, własność* і т. п.), *chropić, broda* і т. д., а так са́мо в церквнослов'янській (а та́кже в болгарській, словіньській, хорвацько-се́рбській і че́ській) за́гально при́нятого *злато, гласъ, владѣти, хрѣтити, влада* і т. д., вага́льно при́няло ся в ру́ській (а так са́мо в білорускій і росві́ській) мо́ві *злото, голова, голос, владѣти, хоронѣти, борода* і т. д. Із всього того́ виходить, що ру́ську фо́рму *злото* не ко́нечо пиводити із польської, а *владѣка, власний, власть* і т. д. із церквнослов'янської мо́ви, зате оче́видно *глава, прах, глад* і т. д. при́няло ся в ру́ській під впливом прєслов. мо́ви, що пирізно ба́чимо із ужитку цих слів.

8. Деякі давні зміни звукопі.

Перед шестозву́камп замінило ся в давних часа́х **34.** в старору́ській мо́ві *ен, ем* на *я* (а) а *он, ом* на *у*¹); так поясня ся *клятий* іа *клятый*, що відко із *клену*; *рознятий* із *розъпентый*, що відко із *пну* (*розни́ню*); *взятий* із *въземтый*, як показує *вобъму*; *жав, жала* із *женла*, як показує *жну* (*жєнці*); *пѣто* із *пєнто*, порів. *опѣна*; *сѣти* із *дѣти*, порів. *дму* (*дѣмати*).

І отсі зміни звукові є так са́мо дуже давні в ру́ській **35.** мо́ві:

1. Коли́ перед на́ростками, що починяють ся наго́лбшєннєм *і* (якє тоді́ звучало ще як *іє*), ста́нуло *к, г* (тоді́ ще *г*) або *й*, то із *к+і* (*іє*), *г* (*г*)+*і* (*іє*), *й+і* (*іє*) ставало завсѣди *ча, жа, я, н*. пр. *кричѣти* (*крик+іти*), *лежѣти* (*леж+іти*), *стояти* (*стой+іти*), *печѣль* (*пєч+іль*), *обичѣй* (*об-вѣч+ій*).

2. Давне *и* (вимовляло ся первісно як *і*) при́няло в ру́ській мо́ві зго́дом теперішній звук *и*, але і давне *ы*, що вимовляло ся у Русні́в в давних часа́х як теперішнє російське *ы*, змі́ло ся у нас із зву́ком *и*, мі́жтїм як в польській і російській мо́ві обѣ сі́ зву́ки (*і* і *у*, *ы* і *ы*) ще і тепер докля́дно від себе відріжняють ся. Для́того що йно на відста́ві історичних і порівнюючих до́слідів мо́жемо сказа́ти, що н. пр. в *пѣти* і *пѣмѣти*, *сѣла* і *посѣлѣти* врі́ють ся

¹) Із *ен* і *ем* повста́ло васамперѣд носовѣ (*я*)¹ (гл. табл. 3), а із *он, ом* носовѣ *о*¹. Відта́к зго́дом носовѣтість цих зву́ків в ви́мо́ві ви́икла, а лишло ся чїсте і ясє *я, у*.

два первісно різні голосозвуки (голосозвук *го...* пол. ріс, рутає, рос. сила, посылать). По *й* задержало *и* (*и*) ще й досі свій давній звук *і*, н. пр. *дсіти* (дой+ити), *країна* (край+ина), *ббіще* (бой+ише)¹⁾.

9) Переввук словотворний.

36. При твореню іменинків в корівів або в дієслів і при твореню дієслів назворотівних бачимо прастару перемену голосозвуків, про котру не можемо сказати, чи вона була на те, щоб улекшити вибіву. Ся перемена сполучена завжди з наросткованєм (хоть наростка деколи вже не відко) і в переніченєм значінн (перезвук словотворний П). Так бачимо, що стоять супроти себе отсі голосозвуки:

в—о: *вєзти, вєза* (віз); *вєсти, вєсєвєда, водіти*; *жені* (гнати), *розгін, гоніти*; *плєсти, плєта*; *мєрзнути, морєз*.

в—ї (і): *зплєтї, заплїтїю*; *заметї, замїтїю*; *брєхїти, набрїхувати*; *летїти, лїтїти*; *чекїти, очїкувати*.

¹⁾ Таї перезвук в слові *вєзти* (вєзти) і деякі іншї звини звукові лїжна пояснїти що йно при помочи історїчної або порівнючої грамаїтки, н. пр. *волїк* (вл'к'к'ь, wleki), *рїчка* (р'к'к'ька), *кнїжка* (кн'г'к'ька, г = г), *їшко* (ш'к'к'ько), *овїчка* (ов'к'к'ька), *стїжка* (ст'г'к'ька), *плужок* (пл'ж'к'ьк'ь), *кнїжочка* (кн'г'к'ьк'ька), *вїкнїй* (к'к'к'ькнїй), *грікнїй* (гр'к'к'ькнїй), *сердїкнїй* (с'р'д'к'к'ькнїй), *пропїщїй* (пр'п'к'к'ькнїй), *медвїжил* (мед'в'к'к'ьжл), *лїкнїй* (л'г'к'к'ьнїй)...

Так сїю що йно історїчна або порівнюча грамаїтка може пояснїти, чому в рїчїх на *о* і *ю* однаковїх неоднаковї вїсно звукї, як

I.

1. *вїзїти, пїть, вїсо...*
котї, сїдїть, гусї, грїзїть...
2. *кїпїлю, лїблїю...*
3. *Рїзїлїнїк...*
4. *лївлїю, спїлю, зємлїя...*
5. *длїчїха...*
6. *ввїрїтити сїя...*

II.

- лїю: годївлїя, хїлїлїя, зємлїя...*
" *стрїча, сїдїжа, нїшїа, грїкїжї...*
" *кїпїлїя, лїблїлїя...*
" *Лївїлїнїк...*
" *лїю, нїю, сєлїя...*
" *Туркїнїя...*
" *свїдїок...*

Тут най лїпш бїде корїтко сїказано, що в I. 1 і II., 2 *и* було первісно *си* (гл. 34), що в II., 3 бачимо молодше слово, що в II., 4 *ю*, *л* були первісно *їю*, *їл*, що *и* в I., 5 було первісно *ї*, а *и* в II. 5 *нї* (лїшє *и*), і що в II., 6 сирїставкованїя вже не чїє сїя.

- е—и:** зберу, збираю; мёрти, умирáти; клену́, про-
клинáю; жну́ (женці́), сжидáю; капну́ (опóна),
напинáю; гребіти, гримати; тёрти, розтирати.
- е(і, і)—а:** гребіти, граблі; перелізти, лязи, перелазити;
сісти, селó, сад, садити; різати; образ.
- и—і (і):** свитати, світло, світити; цвісти, цвіт;
ліпнути, ліпити; висіти, повісити; тіхо,
потіха; відіти, відати.
- и—ой:** біти, бою (бий); віти, повю (повій); ніти,
напій, напювати; гніти, гній, гюти.
- и(о)—и:** звати (зову́), називати; дму, дімаю; нагну́,
нагинáю; рвати, розривати; свати, висисати;
висхне, висихає; пішлю́, посла (посол), посилáю;
спати, сну (сон), висипляти ся.
- и(о)—у:** тхир, тхну́ти, здохнути, дух, стіхлий;
схну́ти, сохнути, сухий.
- и—ов:** ріти, ровá (рів); крик.и, покрóва.
- и—ав (ва):** діти, слéва; кіснути, квас.
- о—а:** помóжу, помагáю; скóчити, скакати; гóбити
ся, сани́в ся; догоріти, догаря́ти; вхóплю, ха-
пáю; мочіти, мачати; котіти, качати.
- я—у:** вля́зти, візол; тля́гнути, тугій; трля́ти, трус
(землі), трусити; розпáтий, пүто.

10. Приподоблюване і людова етимольогія.

Деякі зміни звукові тай інші зявца в мові пояснюють ся нахилом, творіти фбрми слів на подóбу інших однорóдних форм (приподóблюване, анальогія). Так говоримо н. пр. мóжу (замість мóгу) длятóго, що в богáто інших фбрмах мóжеш, мóже, мóжемо, мóжете задля слідуючого е замінило ся е на ж. Таким приподоблюванем облéшуе ся памя́ть.

Вплив анальогіі відно пр.

1. в фбрмах мóжу, ля́жу, ля́жуть, пещу́... замість мóгу, ля́гу, ля́гут, пещу́...

2. доконáло ся ікане против правіла, в кілòк, кінéць (замість конéць), ластівòк, камінéць... задля дрóгих відмінків кілкá, кілкòм... кінéцм...¹⁾

¹⁾ Так сáмо против правіла склáло ся ікане в слові поріг, еборіг (прагъ, врагъ), порів. пóрох (прахъ, гл. 33, 2); взірцёв могло послужити ріг, оборіг, обліг, батіг.

3. напідворіть *о*, *е* не перезвучує ся в словах *заоби*, *іствт*, *монѣт*, *підвѣд*, *пригѣд*, *сухѣт*, *вечѣр*... задля других відмінків *заобил*, *заобли*..

4. в *гребсти*, *клясти* і *плясти* вставлено *с* після вірця дієслів *плясти*, *клясти*, *цвѣсти*...

5. порів. також українські дієменники *стригти*, *сікти*... (гл. 22).

6. *е* в ф́ормі *стігнути* (побіч *стінути*, гл. 20) пояснює ся із *вистигати* (гл. 31), *д* в ф́ормі *здобйму* (*зміти*) із *відбйму*, *підбйму*, *н* в ф́ормі *кйти*, *обнимати* (= *обіймати*)..., *від него*, *до неї*.. із *зкйти*, *знимати*... з ним (*зи* = *зу* = з гл. 78 з-), а *е* п ф́ормі *вонк*, *вонѣ*, *воні* із *він* (гл. 32).

7. так само пояснює ся *кутѣю* (*куті*), *перекѣндею* (*перекѣндя*).. із *землѣю*, *конѣви*, *сѣрце*... (гл. 24).

Тут вказуємо варазби на приподоблюванє при творєннє ф́орм: *хатіч* (порів. *пастухіч*...), *ліхози* = *ліху* (*панови*...), *болотів* (*пастухів*...), *кнйлю* (*корѣлю*...), *робучий* = *робічий* (*ручій*...)...

Також *бўти*, *бує* (замість *біти*, *бѣє*, порів. *побит*, *небиліця*) пішло за ф́ормами *бўду*, *бўде*...

Привіри приподоблюваня при творєннє слів гл. 99, 101.

38. Іннєшу підмѣгу п́амяті находить на́рід в тім, що радо причіплює нейснї собі слова, понайбільше чужі, до знаннх ужѣ слів і тим собі їх пояснює (людовá етимольдія). Так приподоблено слѣво

ліхтарик (порів. польське *latarnia*) до *ліхтар*,

паміу́х (порів. німецьке *Pfannkuchen*) до *пужний*.

скарбѣна (порів. польське *karbona*) до *снѣрб*,

отѣр, *отворіти*, *отвѣртий* (гл. 78 від-) до *твѣр*,

творіти,

вору́шити (порів. *вѣрох*) до *ру́шити*..

В. ВУКВИ.

Звуки виражаємо в письмі знаками (букви); а цілий 39.
рід букв уживаних в письмєнній мові називає ся азбу-
кою. Руска азбука походить від кирилиці. Знаки установ-
лені св. Кирилом для слов'янського письма (глаголиця)
були заступлені в Болгарії більше всь через половину
грецькими буквами; всеж такі називає ся нова азбука
кирилицею. Її прийняли Русини з давними змінами
і уживають ще тепер в своїх церковних квігах. Петерб.
Великому повалолюбило ся в р. 1708-ім приказати, щоб для
світської російської літератури вати азбуку уживаву тоді
у Русинів і Білорусів, котра де в чім вблизила ся до
латинської; відси вийла ся так звана гражданка. Її ужи-
вають тепер і Русини. Бували також поодинокі проби вве-
дення латинських букв до руского письма.

Як виражати правильно мову письмом, того учить
правопись.

Руска правопись.

Правопись, що тут вилжева, є в головних точках 40
фаветична; бо вона має за основу правило: Пиши,
як правильно говорять ся. Правильно говорити значить
обмивати в мові всякі місцеві (нарічєві) властивости¹⁾,

¹⁾ Нарічєва властивість є н. пр. казати *нѣ* замість *нѣч*,
сѣль замість *сѣль*, *стѣ* або *сѣтѣ* замість *стѣл*, *смертєвний* замість *омер-*
тєльний, *вѣйти* або *уѣйти* замість *вийти*, *велєні* замість *велєні*,
ковалѣм замість *ковалѣм*, *людѣм* замість *людєх* або *людѣх*, *хлѣ-*
нцѣ замість *хлѣпецѣ*, *конѣцѣ* замість *конєць*, *бѣг* або *бѣгѣ* замість *бѣгѣ*.

бже уживати правильної мови, т. зн. такої, що сильна всім письменним Русинам, одинакова і всім Русинам легко зрозуміла. Проте, хто аніє, чия мова єго сторона відріжнє ся від письменної рускої мови, той, можна сказати, уміє вже після сєї правописи, котра нимає писати так, як правильно говорити ся, добре писати і читати; треба лишє навчити ся,

I. якими знаками означують ся звуки рускої мови,

II. в котрих разях в правописі вазначує ся походженє слова, бже пише ся етимологічно, а не чисто фонетично,

III. як писати чужі слова, а крім того

IV. присвоїти собі ще деякі иньші правила, які прийшли ся між письменними, а не доторкають ввуків мови.⁴

I.

41. Звуки рускої мови виражають ся в письмі отєими 33 бѣквами:

А, Б, В, Г, І, Д, Е, Ђ, З, Н, Й, І, І, К, Л, М, Н,

а, б, в, г, і, д, е, ж, з, н, ѡ, і, і, к, л, м, н,

А, Б, В, Г, І, Д, Е, Ђ, З, Н, Й, І, І, К, Л, М, Н,

а, б, в, г, д, е, ж, з, н, ѡ, і, і, к, л, м, н,

О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я, —;

о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ю, я, ъ;

О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я, —;

о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ю, я, ъ.

Сі бѣкви називають ся:

а, бе, ве, га, ге, де, е, в, же, зе, и, нѣ, і, і, ко, ел,
ем, ек, о, не, ер, ес, те, у, еф, ха, не, че, ше, ше, ю, я, ір.

тєжко вам. тѣжко, се або си вам. ся, кїло вам. тїло хчу вам.
хóчу, крутїю вам. кру́чу, відїю вам. відлжу, рóбїю вам. рóблїю.
прóбу вам. прóшу, вóзїю вам. вóжу, рóбїи вам. рóбїть, сьпїват
вам. сьпїває, будєме вам. будємо.

такбі, що
и Русинам
го сторони
и, можна
нагале пи-
сати і чи-

иови,
ся похоб-
чисто фо-

які при-
в юви.

тсими 33

и, м, н,

л, и, н,

л, м, н,

л, м, н,

, —;

, ь;

, —;

, ь.

, ко, ел,

ю. я, ір.

хцу ван.

роблю.

, сьіаат

Звѣжи них означають 1. шість букв посліпчі голосо- 42.
звѣки, 2. сімнадцять посліпчі шелестозвѣки, 3. три бѣкви
злѣжені шелестозвѣки, 4. дві раз голосоозвѣки, раз шелесто-
звѣки, 5. одні є лишѣ знаком мѣгчема, 6. чотіри означа-
ють сполучене шелестозвѣка з голосоозвѣками.

1. Посліпчі голосоозвѣки є: а, е, и, і, о, у, н. пр.
баба, тебе, бити, він, то, буду.

2. Посліпчі шелестозвѣки є: б, г, д, ж, з, к, л,
м, н, п, р, с, т, ф, х, ш, ц. пр. *бів, горе, газда, дім,
жаба, за, коєб, лісе, мене, нїва, по, робота, сукиб, так,
Фідір, ходіти, шїло.*

3. Злѣжені шелестозвѣки є: ч, ц, ш, н. пр. *чан, чїти,
що.* В двѣзвѣку ч є іменно т і с, в двѣзвѣку ч так сѣво
т і ш тісно а собою получені (гл. 12, нѣтка); ш є вла-
стїво шч. Для так сѣмо тісних сполучень ъ і ж, як в сло-
вах: *хѣджу, дожджїка, і ъ і з, як в словах: дзєн, ро-
дзїлки* нема осібних знамів.

4. Звѣк в має перед голосоозвѣками, а н назвуку слів
такѣж перед шелестозвѣками, значїве шелестозвѣка, н. пр.
содд, ровѣць, сливѣл, новозїти, сложїти, сторуєати. З по-
передїщими голосоозвѣками сполучене творить в двѣзвѣки,
в котрїх означає недѣчутне у (гл. 5), н. пр. *Еєрѣпа, бне,
мївострѣв, лѣка, слїєка, мїше, був.*

Бѣква й є лишѣ перед о голосоозвѣком, але йо подї-
бує ся рїдко колї, н. пр. *сойбѣк (сѣйкѣ), байбѣк (бѣйкѣ),
розпайбеваний* (розпаявѣти), *кодїйо* (вадїя); зрѣштою хїбѣ
н чужїх словах і нарїчевїх фѣрмах, н. пр. *Йордан, крайбѣм,
(українське йогѣ, йамѣ).* З попередїщими голосоозвѣками
сполучене творить й двѣзвѣки, в котрїх означає недѣчутне
ї (гл. 5), н. пр. *даї, бѣйка, Мадѣї, бнї. сѣйка, кунїї.*

5. Щобї означїти амѣгчене якогѣсь шелестозвѣка (пѣр-
шїй ступенѣ мѣгчема, гл. 23), додѣє ся на кївцї слів,
а такѣж перед твердїм шелестозвѣком і перед о знак ь:
*будь, зать, кнлзь, мїслць, бїль, огѣнь...; бїдѣмо, бѣтько,
вѣзьмї, сьѣт, цьѣт, вѣльми, кнїньте...; лїсьѣго, малѣвеваний,
плѣтьѣх, (українське цьѣго, цьѣ...; вьсьѣго і т. д.)...*

Накожї звдлѣ тѣкогѣ амѣгченя, що овѣчене знаком ь,
мѣгчїть ся ще і другїй шелестозвѣк перед ним, так що
два мѣгкі шелестозвѣки стануть побїч сѣбо. (гл. 18, 4), то

м'ягчення першого шелестозвука не означає ся з осібна, н. пр. *гозідь, кість, мисль, б'ольнь, шість; кістьми, шістьма, шістьох, (п'яньний)*, — а не *гозидь, кіста, мисль, б'ольня, шість; кістими, шістьма, шістьох, (п'яньний)*.

б. *л, в, і, ю* є знаків сполучення *й* (по безголосих проривних шелестозвуках властиво *х'*, гл. 11 і 12, н'отка) з єдиничним голосозвуками, н. пр. *л, л'яцє, н'лтий, ім'л, краім, праї, баш, їсти, віду, їз, аюн, Юрко, Стеф'юн*. Знакі *л, в, і, ю* мають се значіне лиш в назвуку слів, по других голосозвуках і по *б, н, в, ф, м*. По *ж, ш, ч, щ* вони не подібують ся. По шелестозвуках, котрі можуть м'ягчїти ся, т. зн. по *д, т; з, с, ц; л і к*, означають вони м'ягченє снх звуків, так що *дл, дв, ді, дю = д'ла, д'ве, д'м, д'ю — т'я, т'в, т'ї, т'ю, з'я, з'в, з'ї, з'ю, с'л..., ц'я..., л'я..., н'я... = т'ва, т'ве, т'ї, т'ю, з'я, з'в, з'ї, з'ю, с'л..., ц'я..., л'я..., н'я...* н. пр. *д'ядина, жол'удєм, д'їд, медв'єд'ю, т'яг'р, ж'итє, т'їло, ж'ит'ю, з'ят'я, гал'їзе, б'б'зі, ж'їз'ю, с'я, л'їсе, с'їати, с'юд'ї, ш'ес'ц'я, о'ц'ї, с'єр'ц'ю, корол'ї, з'їле, л'їд, л'їб'лю, н'єня, знан'є, м'їні, н'їхати*.

Зм'ягчення ще другого шелестозвука перед *л, в, і, ю* (гл. 18, 4) не означає ся з осібна, н. пр. *сл'їд, сл'їм'їй, сн'їг, сн'їтин, м'єсл'ї, н'їсл'я, сн'їдан'є, ст'їні, т'їсн'їйш'їй...*, а не *сл'їд, с'л'їн'їй, с'н'їг, с'н'їтин, м'єсл'ї, н'їсл'я, с'н'їдан'є, с'т'їн'ї, т'їсн'їйш'їй...*

Одн'ак м'ягченє звука *л* вв'раж'ємо з осібна знаків *ь*:

а) в іменнпковім н'аростку *-ал'ля*, н. пр. *чит'ал'ня, їд'ал'ня, коп'ал'ня*, а не *чит'ал'ля...* (гл. 42, 5).

б) веред н'аростком *-ця*, н. пр. *Юль'ця*, а не *Юль'я...*

в) у всїх відмінках іменників з вїзвуком на *-лєць* і *-лєнь*, н. пр. *стр'їль'ц'я, погор'їль'ц'ї, п'д'л'ц'ями, б'їль'ня...*, а не *стр'їль'ц'я, погор'їль'ц'ї, п'д'л'ц'ями, б'їль'ня...*

г) перед *-н'їйш'їй*, н. пр. *м'їльн'їйш'їй, с'їльн'їйш'їй*, а не *м'їл'їйш'їй, с'їл'їйш'їй...*;

наконєць м'ягченє звука *л і к* вв'раж'ємо з осібна знаків *ь* в цілій відмінї тих іменників, у котрїх *л, к* вже в 1-їм відмінку одн. снм знаків м'ягченї, н. вр. *кул'т* — б'тже: *кул'т'ї, н'єньк'я* — б'тже *н'єньц'ї* а не *н'єнц'ї...*

Коліж до слова, що починається ся звуками л, в, і, ю, долучить ся спереду приставка з-, роз-, від-, над-, перед-, то з і д звичайно не нинювляемо знягчено, а твердо, а л, в, і, ю значать тільки що йа, йе, йі, йу, н. пр. зїсти, злїсти ся, відїхати... Також і в словах адютант і подібних чужих словах нинювляемо д перед ю твердо.

По р не означать л, в, ю ані знягченя сьго р, ані тільки що йа, йе, йу, лишє двобавуки а недобутини і, (гл. 5), н. пр. рад, пірем, хрюкати; і не подібує ся по р.

Замітки про писанє деяких звуків.

1. **Ѡ—и.** В складах без наголосу звучать часто Ѡ пейсно, а більше як и (гл. 28, 1); бѣже треба вистерїгати ся, щоб не писати и замість Ѡ в словах як *менї, хочеш, нінеш, будеш, можеш* і т. д., *береш, переш* і т. д., *кашель, січень, телл, чкати, перб, терпеливий* і т. д., *дїнею, пїнею, рбжею* і т. д., і щоб не писати Ѡ замість и в словах (в дісловах протягових перед р) *збирати, умирати, підмирати, утирати, роздирати* (хоть пішемо: *беру, умєрти, підперти, утерти, роздєрти*). Також запанятати треба, що в 1-ім відм. мн. піше ся: *люди, селїни, Галичїни, міщани...* (а не: *люде, селїне, Галичане, міщане...*), а в 2-ім відм. мн.: *людїй, кбнїй, кбстїй...* (а не: *людєй, кбней, кбстей...*).

2. **Ѡ—у.** Так сїмо наближує ся в складах без наголосу Ѡ до у (гл. 28, 1), так що деколи і піше ся вже у замість Ѡ: *пїрубок* (хоть *робїти*), *кувати* (хоть *кванїй, коваль*), *дарувати, малювати* і т. д. (хоть *дарванїй, мальванїй* і т. д.), *сїлувати, сїлуванїй, вихвалювати, вихвалюванїй* і т. д.

Правїло. Пішемо завсїди *-увати* (*-ювати*), але раз *-ованїй*, раз *-уванїй* (*-юванїй*): *-ованїй* тоді, коли на о є наголос, а *-уванїй* (*-юванїй*) тоді, коли наголос паде на інший склад слова. Зкінченє *-ованїй* лишє ся і тоді, коли діслово вложено в частвцею *ви-*, а *ви-* має наголос, н. пр. *вїобразованїй, вївїкована*.

І в іменниках утворених від таких діслів захбує ся те самє правїло: *образованє, голосованє, іменованє, мальованє* і т. д., *замїлуванє, вїруванє, відмїнюванє, вїроблюванє* і т. д., *вївїкованє, вїобразованє...*

Але піше ся *яблоко* (а не *яблуко*), *до дбму* (в не *ду дбму*).

3. и—і. Приставку *ви-* треба завжди писати *ви-*, а не *е-*, як то декуди вивіслюють, отже: *вийти*, *виратувати*, *виходити* і т. д.

Так само має писати ся завжди *сидіти* (хоть *сісти*), *дитя* (хоть *діти*).

В закінченнях прикметників на *-хий*, *-гий*, *-хий* пишеть ся и і і в тих самих речах, що і у інших прикметників на *-ий*, н. пр. *добрі і великі булки*, *добрих і великих булок*, *добрим і великим булком*, на старім і сухім дереві, дорогій і добрій мамі...

4. і—ї. В підгірських сторонах Галичині і на Буковині говорять і замість і (т. зв. *мягчать* перед тми і шелестозвучи *д, т, з, с, ц, л і н*) в таких випадках, де і повстало з о. Ту наричеву вимову треба закінчити і треба говорити і писати в тих речах всюди і; н. пр. *ніч* (ночі), *сінь* (сеїні), *діл* (дїлу), *стіл* (стола), *росіл* (росїлу), *спосіб* (способу), *осіб* (особба), *стоділ* (стодїла), *ніг* (нога), *долїт* (долото), *відірвати*, *відійти*, *дійти*, *надійти*, *підійти*, *розійти ся*, *дістати*, *зібрати*, *зі мною* і т. д., (*відорвати*, *додати*, *підозрівати*, *зо мною*), *бідність*, *гордість*, *милість*, *злість* і т. д. (*бідности*, *гордості*, *милости*, *злости* і т. д.), *жидівський*, *жидівка* (жидова), *млинівка* (млиновий), *ялівка* (яловий), *Косів* (з Косова), *братів* (братова) і т. д. Так само писати і вимовляти треба в отсіх закінченнях:

а) *-ів* в 2-ім відм. мн. тих іменників мужеских, що не кінчать ся *ані* на *ь* *ані* на *й*, і іменників жєньських на *а* і середних на *о*, на колї вони приймають в тім відмінку закінчення *-ів*, н. пр. *садів*, *волів*, *панів*, *гусів*, *возів*, *плотів*; *паннів*, *хатів*, *багнів*... (але: *королів*, *зятів*, *кравців*, *медведів*, *кободязів*, *лососів*; *стайнів*...);

б) *-ій*, *-ім* в 3-ім і 7-ім відм. одн. тих прикметників, що кінчать ся на *-ий*, н. пр. (а) *зеленій*, (о) *зеленім*; *білій*, *білім*; *красій*, *красім*; *білолицій*, *білолицім*; *твердій*, *твердім*; *богатій*, *богатім*; *сізій*, *сізім*;

в) в тих самих формах заіменника *той*: *тій*, *тім*;

г) в 1-ім відм. мн. прикметників на *-ий* і заіменника *той* треба також вистерігати ся говорити і писати *-ї* замість *-і*; отже лише *зелені*, *білі*, *красі*, *білолиці*, *тверді*, *богаті*, *сізі*..., *ті*. Тільки у прикметників на *-ий* пишеть ся *-ї*; *лісі*, *гусі*, *сіні*, *вєрхи*, *домашні* і т. д.

Пишемо *волѣк* (хоть *волочі*) гл. 35, нѣтка.

Б. ь. Знак ь пише ся в отцѣх на́ростках: *-альня* (гл. 42, 6, уст. 3), *-енько*, *-енька*, *-оньго*, *-онька*, *-ісьгий* (*-іський*), *-есенький*, *-ісьнький*, н. пр. *чи: альня*, *ідалня*, *копальня*, *батьенько*, *береженько*, *сёрдёнко*, *об'янько*, *дўшенька*, *рїчёнька*, *домёнко*, *соколёнко*, *головёнка*, *муравёнка*, *зіронька*, *маліський*, *новіський*, *малесенький*, *однісьнький*.

На́росток *-ский* пишуть такъже *-ський*: *відёнський*, *громадський*, *сёрбський*, *цїсёрський*, *галицький*, *грєцький*, *батьківський*, *королівський*, *європійський*... попри *відёнський*, *громадський*, *сёрбський* і т. д.

Імена́ власні не підлягають правилам правописи, а треба їх писати так, як вони написані в документах; отже н. пр. *Шевчєнко*, *Осво́янєнко*, *Желеховський*, *Головцукий*...

Перед на́ростками *-чик*, *-щина*, *-ший*, *-ство* і *-ский* м'ягчить ся *л*, а такъже і *н*; отже треба писати *нільчик*, *нўльчик*, *перекїньчик*, *гребїньчик*; *бувальщина*, *Слодїньщина*, *більший*, *мєньший*, *весєльший*, *дальший*, *рїньший*, *тбньший*; *духовєньство*, *міщаньство*, *начальство*, *паньство*, *посольство*; *паньський*, *гўцульський*...

Перед на́ростком *-кий* м'ягчать часом звук *з*, н. пр. *блізький* і *блізкий*, *низький* і *низкий*, *слизький* і *слизкий*.

Б. г—г. Де писати *г* а де *г*, про се рїшає вимова: *гблий*, *глухий*, *тягнўти*, *євангєльє*; але *гєгати*, *гєнок*, *гїмназія*, *телеграф*, *педагогія*, *педагогічний* і т. д.

Треба говорити і писати: *господар*, *господарство*, *господарити*, *господїня*, *гасда*, *гасдувати*, *гўля*, *гїнс*.

II.

1. При відмінюваню слів треба вадєржувати 44. в письмі голосові шелестозвўки корінні *б*, *д*, *з*, *ж*, *г* у всїх відмінках, хоть їх властїво чути лишє в однім відмінку (а то при мўжеских іменивках в 1-ім відм. одн., а при їньших в 2-ім відм. мн.), н. пр. *нарубкі* (а не *нарупкі*), *клубкі*, *зарїбки*, *воробї* (а не *воронці*), *порїдки* (а не *порїтки*), *оселєдї*, *образкі* (а не *обраскі*), *обовязки*, *рїжкі* (а не *рїшкі*), *нєтї* (а не *нїхтї*)..., *нарубка*, *-ом*, *-ів* і т. д.,

клубна́, -а́ли і т. д. і т. д., бо 1-ий відм. одн. є: на́рубок, клубо́к, варо́бок, воробе́ць, поря́док, оселе́дець, образо́к, обов'язо́к, ріжо́к, но́готь. Дальше писанні треба: ри́бка (а не ри́пка), же́рдка, зага́дка, при́повідка (а не при́повітка), гра́дка, в'язка, Францу́зка, кни́жка, ло́жка, сте́жка; лі́жка... ри́бки, ри́биці, ри́бкою і т. д., же́рдки, же́рдиці і т. д., лі́жка, лі́жку і т. д. і т. д., бо 2-ий відм. мн. є: ри́бок, же́рбок, зага́бок, при́повідок, гра́док, в'язо́к, кни́жок, ло́жок, сте́жок; лі́жок.

Так са́мо заде́ржують ся корінні шелестозв'ук голо-сєні б і з н слона́х ск'убсти (не ск'упсти), гребсти́, лі́зти (не лі́сти), бо ка́же ся: ск'убу́, гребу́, лі́зу, ск'убеш і т. д.

2. Корінні шелестозв'ук б, д, з, ж, г заде́ржують ся перед на́росгкамн -ство, -жо, -кий, -ский, -ший (-чий), н. пр. самолю́бство (лю́бити), се́рбский (Се́рби), гл'убший (гл'убо́кий), гру́бший (гру́бий), сусі́дство (сусі́ди), заб'уд'жо (забу́дь), д'ядько (дя́дина), соло́дкий (солоди́ти), іди́кий (іда́), пруди́кий (пру́д), ри́дкий (ри́денький), гл'адкий (гл'аде́нький), грома́дский (грома́да), лю́дский (лю́ди), швед-ский (Шве́ди), мо́лодший (моло́дий); ри́дкий (ри́денький), соло́дший (солоди́ти), тве́рдший (тве́рдий), бли́зкий (бли́зенький), ву́зкий (ву́зенький), мерзкий (мерзе́нний), низкий (ни́зенький), сли́зкий (зли́слизнути ся), ховзкий (ховза́ти ся), бли́зкий (бли́зенький), ни́зкий (ни́зенький), тя́жкий (тя́женько), тя́жкий, тя́жкий (тя́женько), доро́жний (доро́жніи ся), ле́гкий (леге́нький), мя́кий (мяте́нько). Але: ле́жкий, мя́кий (гл. 18, посл. уст.).

Найпакі пи́шемо безголосі шелестозв'ук корінні перед на́ростком -ба, н. пр. про́сьба (не про́зба, бо ка́жемо про-сити), ко́сьба (ко́сїти), боро́тьба (боро́ти ся); кля́тьба (про-кля́ти)... і в зл'ожєнях як вели́кден (не вели́гден), осьде (не о́зде), та́кже (не та́же), б'тже (не б'дже).

3. Без, від, над, об, під, роз- пи́шемо нсю́ди одна́кою, н. пр. без то́го (не бес то́го), безко́нечний, безпечний, без-цін, від ха́ти (не віт ха́ти), відси, від стола́, відли́нути, відтя́гнути, відписа́ти, відці́діти, надку́сити (не натку-сити), на́дсади́ти ся, обте́рти (не опте́рти), обсі́сти, об-ши́вка, під сто́лом, підши́вка, підно́ра, ро́зклад, розсу́док, розче́сати.

Але: росі́л, роса́да.

Прі́менник з пи́ше ся все у нсіх значінях з (із), не с (гл. 27), н. пр. з бр́атом, з т́атом, з х́ати, вікна́, із смере́ки.

Прі́ставку з- треба писати с, де вона як с вимовляе ся (перед н, т, к, ф, ч, ц, х), н. пр. спечт́и, зпёрт́и (зпёру́), списа́ти, сположа́ти, стисну́ти, стёрт́и (зтёру́), сходи́ти, скрути́ти, схэзну́ти, счорќити, сціді́ти, сфальшува́ти. Але: ша́вце, шаслі́вий.

Одна́к перед с, ш, щ пи́шемо завсіди з-: зсісти́ ся, зши́ти, зшухну́ти. І н при́менниках зложених з тми з, що по нім стоїть 2-пй відмінок, пи́шемо з, а не с, б́же: зпід́, знонад́, зперед́, знопід́, а не слід́, спонад́, сперед́, спонід́.

4. В слова́х, що утворені з пнів на -т на́ростками -ство́ і -ский́, б́кви тс не влівають ся в внак ц, б́же: адвока́тский́, баламу́тство, безді́тство, бога́тство, бра́тство, бра́тский́, сві́тский́, шляхо́тство, шляхо́тский́...

Але: рі́льництво́ (рі́льник), тка́цтво́ (ткач), едми́цкий́ (Галич), німе́цкий́ (Німець)...

Так са́мо пи́ше ся тс в сло́ві отсе́й.

III.

Як писати́ чужі слова́, а особливо́ чужі імена́ власні́, про се в ру́ській мові́ не ви́робли́ ся ще тверді́ правила́, бо ча́сто на́віть і вимова́ таких слів́ ще по устаткува́ла ся. Для́того не ді́во, що в рі́жних кни́жках поді́буємо рі́жні фо́рми. Зважа́ючи одна́к на перева́жну вимову́ сих слів́, на зако́н звуково́ї ру́ської мови́, а та́кже на те, в які́м часі́ і відки́ такі слова́ переня́ті, чи вони́ бі́льше, чи ме́нше зру́шили ся, зважа́ючи наконе́ць на головне́ правило́ нашо́ї право́писи: пиши́, як пра́вильно го́ворить ся, мо́жна сьмі́ло устано́вити оте́ї пра́вила:

1. В чужих на́ростках -іа́, -іа́, -іа́, -іа́, -іа́, а відта́к і в на́ростках -ійни́й, -ійски́й, -іа́льни́й, -іа́ни́й і т. д. пере́йшов в вимові́ звук і́ по шедестову́ках о́, т, з, с, ц і р згі́дно в осно́вним зако́ном звукови́м ру́ської мови́ (гл. 35, 2) на н; про́те треба́ писати́: Арка́діа́ (не Арка́діа́), буди́зм (не

45.

будізм), комедія, мідія, методика, методичний, періодичний..., артист, артистка, артизм, артистичний, Бебія, грамати́ка, грамати́чний, критик, критика, критичний, математи́ка, математи́чний, партія, партійний, практи́ка, практи́чний, симпатія, симпатичний..., Азія, азія́тський, гімізія, гімназіяльний, музія, музіяльний, по́зія, фізія, фізика, фізичний..., дискусія, плексія, плексичний, комісія, комісійний (не комісійний), процесія, Рбісія, російський..., акція, артикуляція, індукція, індукційний, інтеле́кція, містицизм, організація, організаційний, поліція, поліційний, провінція, публіцизм, стіція, Франція, цивілізація, цивілізаційний..., Австрія, австрійський, Арія, артилерія, артилерист, Асрія, Болгарія, історія, історик, історичний, канцелярійний, консисторія, Марія, матерія, матеріальний, Стірія, стирійський, фабрика, фабричний...

Звук *л* і *к* м'ягчять ся перед тими на́ростками; проте́ треба писати: Англія (Англія), лелія, лелійний, Наталія, провінціялізм..., Арія, Євгенія, помпінія, ліптя, ліпійний, машиніст, механік, механіка, механічний, механізм, механік, тіжкія, тяжкічний, їня...

По *ж*, *б*, *п*, *в*, *ф*; *г*, *к*, *х* і по голосозв'уках пише ся в тих на́ростках *і*: Арія (не Арія), епідемія, епідемічний, полеміка (не полеміка), полемічний..., Арабія, кубічний, ямбічний (не ямбічний). Етіопія, епіка (не епіка), епічний..., ативізм..., Графіка, графічний (не графічний), етнографія, етнографічний, парадія, парадіяльний, стенографія, стенографічний, софіст, софізм, телеграфічний, телеграфістка (не телеграфістка)..., анальогія, аналогічний, етималогічний, зоологія, зоологічний, льогіка, льогічний, педагогія, педагогіка, педагогічний..., Канадія, канадотійський, астрапізм..., монархія, монархічний, монархіст..., архізм, архіст...

Деякі чужі слова привіяли вже з давна руськвй вид, тому і пишуть ся в руська: оршеник, публіка (люди), публічний (не публічний), каталік (не католік), католицький, свангеліст (не свангеліст), академія, академик, академічний, акафіст.

Церковно-словянський на́росток *-іє* ввмозляється в руськй мові під впливом впливом церкви в церковно-словянсь-

скій ф́ормі; д́лятого, зва́жючи на д́йсну ви́мову та́ких вла́стиво церко́вно-сло́вяньских слів в ру́ській мові, т́реба се́й на́росток писати скрі́зь *-іа*: *євангеліа, милосердіа, спасеніа, водосвятіа, коніа, ору́жіа...*; так са́мо, коли́ замість ру́ських іме́н хрестних послугуемо́ ся церко́вно-сло́вяньскими в церко́вно-сло́вяньским закінченем на *-ій*, то тоді́, згідно з д́йсною ви́мовою пи́шемо і по ру́ски *-ій*: *Васі́лій, Григо́рій, Актоні́й, Методі́й, Мелеті́й, Атанасі́й*..

Річ я́сна, що се і́ лиш́ає́ ся в та́ких ра́зах і в про́чых відмінках, о́тже: *євангелі́а, -ію, -іа...*, *Васі́ліа, -ію, -іа...*

2. Т́реба писати *анти-, архи-*, (а не *анти-, архи-*), бо се́ї прі́ставки в ви́мові в́же зда́вна зру́шили́ ся, о́тже: *антипа́тіа, антифо́н; архи́кня́зь, архи́ерей, архи́мандрі́т*..

3. Чужі іме́на вла́сні і на́зви чужі́х кра́їв, мі́ст, гі́р, рі́к, о́зер і т. д., в які́м Русні́ особли́во чере́з бі́блію, да́вні лі́тописи, церко́вно-сло́вяньский календа́р, який панува́в і до́си ще́ пану́в на Ру́си, і чере́з шко́лу познако́миди́ ся і які́ з то́ї причі́ни прі́няли́ то б́льше, то ме́нше ру́ський ви́д або ці́лком зру́щили́ ся, особли́во ж іме́на сло́вяньскі́, пи́шемо б́ква за б́квою так, як вони́ зви́чайно по ру́ски ви́мовля́ють ся, н. пр. *Вифле́ем, Єрусали́м, Єгипет, Даві́д, Мойсе́й, Рафа́їл, Соломо́н..., Аме́ни, Вергі́ль або Вергі́лій, Го́мер, Го́раці або Го́рацій, Зевс, Крез, Ді́вій, Овід або Овіді́й, Павза́ній, Пері́кл, Рим, Со́крат, Троя́, Це́зар, Ци́церон, Язо́н..., Бокачі́о, Данте, Ка́льдерон, Колю́мб, Мані́оні, Петро́рра, Пі́за, Ра́фаель, Тоска́на..., Дон-Кішо́т..., Анжу́, Бранжа́е (2-ий відм. Бранжа́ера), Бордо́, Брета́нь, Бурбо́н, Вольте́р, Ді́ма, Додé (2-ий відм. Додéта), Корне́ль, Царі́ж, Расі́н, Руссо́..., Байро́н, Вальтер Скот, Сві́фт, Дюидо́н, Шекспі́р, Штја́рт..., Гайне́, Геге́ль, Гета́ (того), Ласі́н, Лисск, Ма́вер, О́піс, Ші́ллер..., Ломоно́сов, Москва́, Пу́шкін, Турге́нєв, Толсто́й..., Бато́рій, Гедемі́н, Валескі́й, Міцке́вич, Соба́ський, Ягді́ло..., Добро́вський, Палкі́чій, Раде́цький, Пра́га, Рокита́нський, Ша́фарик..., Білгра́д, Дани́ч, Вук Кара́джіч, Єля́ч, За́рєб, Мі́лосіч...*

В іме́на́х *Овіді́й, Го́рацій, Павза́ній...* пи́шемо в закінченю́ *-ій*, а не *-ий* з то́ї причі́ни, що вони́ сво́ім ви́дом нага́дують нам церко́вно-сло́вяньскі́ календа́рскі́ іме́на́

і під впливом того календаря дійсно так у нас вимовляють ся. Се і лишає ся і в прѣчих відмінках, ѓтже: *Освѣдѣннѣ, -іем, Павзаннѣ, -іем, -іем, -іе...*

В чужих словах пішемо в сполученю в послідуєччю о лш і (не ї), так само, коли перед і стоїть якийсь голосозвук, н. пр. *Сіон, Хіос, Блон, Амтѣх, Етіопія, Діон, Нібба, Орїон, Ріо, нібек, місіонар, періода, натріот, національний..., Жітн, Михаїл, Рафаїл, Люїза, Емеїда, руїна...* Лиш по л пішемо і в тих рѣзах і: *Ліон, міліон, буліон...*

Меньше знані чужі імена власні найліше писати так, як вони пишуть ся в чужих мовах. До таких імен власних належать н. пр. *Brachelli, Mascagni, Du Bois-Raymond, Fizeau, Foucault, Fresnel, Mirabaud, Mirabeau, Neef, Salesbury, ten Brink, van Houten, O' Connell, Lützow, Wörishofen...*

IV.

46. 1. Великі букви початкові пішемо :

а) на початку цілої гадки, ѓтже завсїди по крѣпці, також по питанню або по окличку, а по двокрѣпці тоді, коли незмінено наводимо чуюсь бесїду, затѣ ніколи по середню або по зашпвці;

б) на початку рядків піршових;

в) в іменах власних, що ними називаємо особи (людей, богів, духів, звірѣта і все, що собі уособляємо), товариства, держави, народи, краї, міста, села і великі місцевости і їх мешканців, ріки і потоки, гори, озера і моря, н. пр. *Александр Великий, Богородица, Катерина, Михайло, Петро, Тарас, Шашкевич, Шевченко..., Атея, Бог (але боги Греци), Велзбуб, Зевс, Марс, Михаїл..., Дереш, Красуля, Рябо..., Місяцю ясний..., Василиїни, товариство Просвѣта..., Австро-Угорщина..., Москалі, Польки, Русь, Русини..., Буковина, Галичина, Швайцарія..., Карлів, Карлів, Львів, Кітти, Личків, Мана-тирїска, Парїж. Снятин, Стрїлєцкий Кут..., Буковинці, Львовичи, Тернопільці..., Дністер, Дунай, Прут..., Альпи, Бескид, Піп Іван (гора), Черногора..., Босфор, Море Око, Чорне море. ѓтже назви місяців пішемо малими буквами: січень, лютий...*

г) а прикметниках виведених від імені особових, н. пр. *Іванів, Шевченков* табур, *могила Тарасова*, *служба Ббжа, Богородичин* празниці; так само в прикметниках виведених на́ростком *-ів (-ів)* від всяких імен власних, н. пр. *Дніпріві* порігги, *Дністріві* хвилі;

д) в а́годоаках книжок і творів штуки, н. пр. *Енеїда, Іліада, Наймичка, Перекотиполе, Три як рідні брати, Школа атеньська* (Рафаеля).

е) Наконєць пишемо в листах і в письмах до начальства і урядів великими буквами початковими: титули осіб, начальства і урядів таї особаї і присаїни заїменники, коли стягають ся до особв, що до нїї пишемо: н. пр. *Високоповажаний Пана Директор, Високопреподобний Отче! Високе ч. к. Намісництво! Світла ч. к. Радо Шкільна окружна! Сердечно дякую Тобі, дорогій приятелю... Остаю в глибоким поважанєм Пана Старости покірний слуга... Високий Віділе Кравчий! Саме в пору получїа я Ваше пєсьмо...*

2. Дїленє слів.

47.

Колї даоскладного або многоскладного слова при писаню не можна помістити а рядку, то дїлимо єго після отєїх празни:

а) Колї слово так збжєне або спрїставкбване, що складовї частї кбждому лєгко розпізнати, то другу часть слова перенєсно до слїдующого рядка, н. пр. *білолиций, чорко-бкий, пройди-світ, най-слубий, себ-днл, безб-днл, бєз-лїч, не-дбалий, по-вторїти, за-стругати, заткнути, за-тхлий, вї-тхнїти, вї-вчити, відо-рвати, під-нєсти, підб-шва, обо-вязок, роз-дати...*

Але: *о-бїд, о-бух, пб-душка, рб-зум, ро-сада, ро-сл...* і *відїм-кнїти, зам-кнїти, розїм-кнїти, відїї-тї, перей-тї.*

б) На́ростки *-лий, -ливий, -ство, -ский* перенєсь ся цілі до друго́го рядка, н. пр. *набрєск-лий, свар-ливий, брат-ство, богат-ство, боже-ствб, злодїї-ство, лїнів-ство, мїщань-ство, множе-ствб, рожде-ствб, лікар-ство, товари-ство..., австрїї-ский, еромїд-ский, європєї-ский, королєв-ский, мїщань-ский, мбр-ский, світ-ский, швед-ский... Але: наміснїц-тво, рїльнїц-тво, ткац-тво, рїз-дво, єдлиц-кий,*

німецький, турецький..., а також: руський, чеський, польський... і маліський, новітський...

в) Зрештою треба відрізнити, чи межі двомá голосозвуками є однін, чи два, чи три або більше букв:

однін шелестозвук (а також и, ч, ш) завжди переносить ся до другого рядка, н. пр. во-да́, бу-ря, да-ру-ва́-ти, ні-ши-ти, во-ло-цю́-га, пе-чі...

із двох (вінявши двозвуки дз, дж) переносить ся другий шелестозвук, н. пр. клад-ка, міт-ля, пек-ло, зем-ля, вез-ти, зер-кало, зер-но, пус-тій, брит-ва, лед-ви, друж-ба, змін-ний, иг-ра́, дбб-рий, крох-маль, лім-ва, пч-та, кождий, віс-на, бруд-ний..., але са-джа, ви-джу, Ка́ра-джіч, ро-дзітки;

з трох або більше шелестозвуків беремо до другого рядка лишé: 1. б, н; д, т; г, к з л або р, 2. д з ж або з і з. с з н, т, к, н. пр. 1. за́з-дрість, ван-друва́ти, муш-тра, цир-кльо́вати, пис-кля́, 2. тве́р-джене, дож-джі́нка, ксьон-дзі́, 3. еар-ста́т... але: ска́рб-ни́ця, же́рд-ка, па́ст-ва, верст-ва́, же́рт-ва, черст-вий, ме́ст-киж, торк-ну́ти, це́рк-ва, завбільш-кі́, горш-ко́м, кори-ма́, ме́рз-нути...

48. 3. Ра́зом пі́шуть ся ті слова́, що зрослі ся до куні і ста́ли зничайни́ми ви́разом, б́же:

а) а́дже, а́нїж, б́зліч, безпер́еч, б́зійн, бодáй, взагалі́, вздовж, взна́к, відкі́ля, відрáзу, відси́, відсі́ля, відта́к, відти́, вкі́нці, вкуні́, впер́ед, впер́ше, впо́вні, впо́рожкі, впра́вді, вря́дїгоди, де́інде, де́котрий, де́сь, де́жто, де́що, де́який, д́лябо́го, д́бки, довко́ла, д́си, до́сїть, д́ста, до́стоту, зав-б́льшкі́, завдовжкі́, завглубі́шкі, завгрубі́шкі, за́вдно, за́всіди, за́втра, за́вширші́, за́вчáсу, загалóм, за́ддя, за́дкотом, за́разóм, за́тє, за́через, зб́льшкі́, зве́рха, зві́дси, зві́льна, збо́дом, зда́вна, здовж, зза́, зме́жи, зна́д, зна́двору, зно́в, збо́сім, зп́рєду, зп́ршю́, зп́д, зпо́межи, зп́між, зп́над, зп́нід, зра́зу, зр́ештою, і́нколи, і́зза, ко́лісь, котрийб́удь, котрийне́будь, л́вобі́ч, мимоза́д, мимоза́ть, мимозбо́дом, навга́д, навздо́єн, навп́передки, навдворот́ь, на́віт, навко́лішки, навма́ля, навмі́сне, навпа́кі, навпросте́ць, навстрі́ч, навста́ж, надарéмно, на́дармо, наза́д, назу́стріч, на́колі, на́конє́ць, налі́во, на́блїн, нап́ерєд, нап́блїд, нап́ра́во, на-

ий, волов-
на голосо-
кв:
и переоб-
ру-ва-ти,
вобспть ся
, зем-ля,
друж-ба,
на, кож-
ра-джів,

другого
ж або з
уш-тра,
, жсон-
дст-ва,
и, церк-
до куп

загалі,
відти,
правді,
дільний,
у, зав-
о, зав-
здале-
котом,
вільна,
знос,
понад,
йдуть,
вбдом,
накоб-
стріч,
колі,
о, на-

равці, кан)отив, наріз, нарішту, насамиперед, наскільки,
пато́мість, нітше, недалёко (н. пр.: школа недалёко міста,
але: місто уже не далёко), нема́, немов, неміче, керідо,
керіза, ніби, нібито, ніколи, нілк, обіруч, окбло, опісля,
нять, оскільки, бсторонь, бтже, підчас, підбіч, повёрх,
повисис, повбли, подёколи, подёкуди, ноза, нозад, поздепра,
позавчера, позаторік, позаяк, поздвж, пбки, помалу, по-
не́жи, поміли поміж, понад, пондйбільше, понерёд, поне-
рек, пбвід, пбпри, пбруч, посеред, посиблу, потбму, по-
трбзи, поцлсти, правобіч, притім, прбміж, протё, само-
хіт, сегодне, сегодня, силомць, скоросвіт, снбчи, спасібі,
справді, та́жс, той, та́жже, та́кож, тимчасом, тогид,
торік, уперше, хтобуть, хтонебуть, хтось, чимало, щоб,
щобі, щобуть, щонебуть, шось, якийсь...

Треба та́же завсідн писати разом приіменик
в принале́жним до вёго імям, коли на́голос паде́ на при-
іменявк, н. пр. до́світа, заму́ж, з́раз, з́що, на́дто, на-
т́во, на́що, по́ночк, по́що...

б) Піи́шемо разом, але відділюємо рбзділкою (-)
більші або мбльше звичайні слова злбжені, як Австро-
Угорщина, церковно-словіньский, ко́нець-кі́нцем, яко-та́ко,
всего-на́всего, раз-в́раз..., і слова так сла́бо сподучені, що
ще ко́жда часть для себе відміняє ся, н. пр. хлїб-сі́ль,
одн-однйкий і т. д.

Але: байдужність, вернігора, біждерево, гололедиця,
діядерево, заверніголова; незнатйшо, нісенітниця...

Оди́ак без рбзділки наві́зуємо до попереднього слова -ж,
-б, -сь і -м: оні́ж; бу́лб, не́чїсь, р́дам..., щоб, одні́кож,
пре́ціж, коли́ж

4. Скорбчене.

Слопа́ і звороти, що дуже ча́сто в мббї поверта́ють,
не ва́йсусмо звичайно в ці́лості, але скорбчуємо:

гл. = гляді

д. = добродій

др. = доктор

зр. = золотіх ринських

і т. д. = і так да́льше

і т. др. = і таке́ друге

і т. и. = і таке́ иньше

і т. и. = і тим подібне

К = корбна.

и. пр. = на примір, на
при́клад

n. = пан
пр. = припіром
порів. = порівняй
p. = рік
c. = сѣтак
св. = сьвятій

сл. = слїдуючий
стр. = сторона
т. е. = то є
т. зв. = так званий
т. зн. = то значить
ц. к. = цїсарско-королюн-
ский

ЧАСТЬ ДРУГА.

А. СЛОВОТВОРЕНЕ.

Части мови і їх поділ.

(1) дев'ять рідів слів (частин мови):

50.

1. іменники, се назви осіб або річи, т. зн. такі слова, котрими іменують ся особи або річи,

2. прикметники, котрі виражають прикмети особи або річи,

3. заіменники, що самі не іменують особи або річи, але вказують на них,

4. числівники для числових понять,

— сі чотири частини мови називають ся іменá —

5. дієслова, котрими можемо оіразити чинність або стан якоїсь особи або річи,

6. прислівники, що означають час, місце, степен, причину, спосіб і інші обставини, серед яких щось є або діє ся,

7. приіменники, що поставлені перед іменами. (і перед прислівниками) укажуть, в якім відношеню до чогось щось є або діє ся,

8. зв'язники, котрими злучимо слова або цілі мисли,

9. оклички, котрими властиво не висказуємо мисли, а тільки коротко виявляємо чутя.

Н. пр. 1. *В тім **дому** мешкає чоловік і жінка; у них є дві дити, Іван і Марійка, а на господарстві корови, пс і кури.* — 2. *Добрий **слуга** дорогий.* — 3. *Він і моя сестра **ходять** до **сеї** школи.* — 4. *Третий із тих **пяти***

домів се наш. — 5. Він лежить і хоче спати. — 6. Завтра раненько будемо там дуже добре блесити сн. — 7. Над річкою коло церкви вбудуємо ще перед змюю шпоблу. — 8. Не їж нічого або дуже мало, коли ти не здоров. — 9. **Oro! Ba!**¹⁾

51. Розрізняємо чотири особні групи імениників:

1. іменá власні, то є такі іменá, що ними іменується поодинокі особи або річи, н. пр. *Петро, Васи́лина, Шаши́евич, Київ, Галичина, Карпати, Дністер*, (товари́стно) *Просвіта*,

2. іменá іатункові, то є іменá, що ними іменується однаково всяка особа або річ одного і того самого іатунку, н. пр. *швець, чоловік, жінка, злодій, місто, край, гора, річка, кінь, вбів*,

3. іменá збірні, т. зн. іменá, що ними іменується збір осіб або річей, котрі поодиноко не можна назвати тим самим словом, н. пр. *військо, товпа, черода, ліс, пуга*,

4. іменá матерій, т. зн. іменá таких річей, що всяка їх частина іменується тим самим словом, н. пр. *золото, лід, вода, вздух*.

Буває і так, що якийсь слівко із своєї первісної групи переступає в іншу групу. Так пр. *підкова, лобода, гонта, червонець, когут, курка, каплюк*, можуть стати іменами власними, а знов імя власне *Карст* уживає ся також як імя іатункове (*Частина полуднівих Альп стала карстом*); *Швед, Турок* набирає значіння збірного імя в виразах *воювати з Шве́дом, з Ту́ром*.

¹⁾ В деяких рідках поділ на часті мови не дасть ся легко переверста. Так заіменники вживаються *богато, всі, дьмто...* можуть уживати числівниками. Деякі прислівники сполучують ся з певними відмінками івєв і так створюють приіменники, н. пр. *здовж і поперек* — *здовж ріки, плота...* Так само стають прислівники злучниками, н. пр. *потім* (ст. 245,). *скоро*, а приіменники стають часови предізанками, н. пр. *з, зо, із* (*зо двійцять корін* — окло, пєпше бїльше 20 корін; *от він вом прислав щось із тисячу вовків; буду там з годїму; тут є зо два кірці жїта; вже тому є зо двї медїл*). І перєчну не годї назвати прєсто прислівником, бо вона не вказує на пїякі такі обставини, серед котрих щось є або дїє ся.

Займенники ділять ся на сім груп:

52.

1. займенники особові: *я, ти, він*,

2. займенник зворотний: *ся*,

3. займенники присвійці: *мій, твій, свій, наш, ваш, свій (їхній)*,

4. займенники указуючі: *той, сей, такий...*

5. займенники питайні: *хто, що, котрий, чий...*

6. займенники відносні: *хто, що, котрий, чий...*

7. займенники неозначені: *весь, хтобудь, дехто, щось, щось...*

Числівники ділимо на головні, н. пр. *одн, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять, сорок, п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, дев'яносто, сто, обидва, троє*, і порядкові: *перший, другий, третій* і т. д. 53.

Чинности, події або стан можемо через добірне дієслово виразити так, що вони доходять до якогось кінця або скітку, або змагають до того; дієслово, якого в тім місці уживаємо, називає ся доконане. Інші дієслова не мають кінця, указувати на такий кінець або скіток, і називають ся протодоконані; вони виражають, що означені дієсловами чинности, події або стан або в якійсь одній миті (одним протягом) відбувають ся, тривають, або (наворотами) повторюють ся; після того між недоконаними дієсловами розрізняють протягові і наворотні дієслова. Отсі гацькі дієслова можна показати, що є дієслова недоконані, а) протягові, б) наворотні, а що 2. доконані:

54.

1. а) *везти*, б) *возити*, 2. *звезти*: *Де тепер Іван? Везе сіно гостинцем. — Що робили нині Іван? Возить сіно. — Як везе сіно, підв'орати.*

1. а) *летіти*, б) *літати*, 2. *полетіти*: *Там летить жуля. — Ділики літають вечором. — Уважай, бо пилка полетить в око.*

Деякі дієслова призначені нею на те, щоб іншими дієсловами бути на услужі. В *буду читати* лише *читати* виражає чинність, а *буду* показує, що чинність читання має будучність; так само бачимо в *читати му*. І в *читав* лише *читав* виражає чинність, а що *яно би* (давна дієслова форма від *бути*) показує, що ся чинність не дійсна, лише можлива або подумана. Такі дієслова називають ся *омічні*.

Подібно стоять і інші дієслова на услугах такі дієслова, як *хотіти, мочі, мусіти, мліти, сміти, почіти*.. В початку *плікати* лише *плікати* означає чинність, а словом *почіти* зазначуємо більш обставини, коли, як і т. н. чинність *плікання* почала ся. Такі дієслова називають ся способами.

55. Прислівники ділять ся з огляду на їх значіве 1. на прислівники місця, н. пр. *добра, ніде*; 2. часу, н. пр. *завтра, потім, рано*; 3. способу, н. пр. *даремно, нішки*; 4. степеня і міри, н. пр. *навіть, дуже, трохи, тільки*; 5. причини, н. пр. *длятого, отже* і т. н..

Окрім того бувають одні вказуючі, інші питайні, інші знов відносні, а інші нарешті неозначені, н. пр. *тут, де, дець*; *тепер, коли, колись*; *так, як, якось* (гл. 190, 192, 194 і 198).

Пень і закінчене.

56. Імена і дієслова дають ся відмінювати, т. зв. вони приймають як до свого уживання різні закінчення, н. пр. *ученик читав — ученики читають, учениця читала — учениці читали*. Треба протє розрізнити пень і закінчене: *ученик-и, чита-є, чита-ють, читал-и*...

Пень є тотá часть слова, що є основою всяких его форм¹⁾.

Відкіль беруть ся пві і як їх уживаємо до творення нових слів, сего учить наука словотворення; а як відмінні слова при своїм уживаню як до потреби відмінюють ся, се є предметом наук відмінювання.

¹⁾ Розрізнити пень і закінчене не так легко: бо історично і порівнююча граматики учить, що неоднó закінчене лише причислити до пня. При практичній науці найліпше уважати за пень ту часть слова, котра не зміниє св. Зрештою буває, що і при відмінюваню зміняють ся, н. пр. *овес* — *вівса, вісці (вісць а) — овесць, дї-ти* — *дї-у*...

Слова питомі і чужі.

Найбільша часть слів рускої мови є від непам'ятних часів її власностию (слова питомі), н. пр. *а, і, на, ти, три, Бог, вода, когд, спати, кий, сестра, вийти, чоловік, просити, дякувати, дарувати...* Деякі слова Русини перейняли з інших мов; та всеж в рускій мові чужих слів менше ніж в сусідніх мовах.

Чужі слова переймають ся прв різних нагодах; так Русини

1. прийняли обряд від грецької церкви, підсп взяли ся н. пр. слова: *алилуя, аминь, аминька, ангел, апостол, армос, дяк, євангелія, єпископ, катехит, монастир, парохія, пів, піст, хрест, церква,*

2. урядили свої школи на подоби шкіл інших народів і брали все більшу участь у вишній європейській освіті, відсп н. пр. *атор, адреса, академія, ержуш, бакалір, газета, гімназія, драма, друкувати, журнал, зоологія, квартал, кляса, крейда, лінія, нота, номер, проба, провінція, рахувати, смак, флот, школа,*

3. через держави, в котрих живуть, познакомили ся із чужими військовими і судовими мовами, відсп н. пр. *адвокат, акт, арешт, армія, багнет, банда, бунт, вартя, гвалт, дрогун, кінраль, кватира, князь, компанія, кордон, король, мелдувати, муштра, офіцир, паніока, парда, пушка, фортеця, форт, фондушевий, цесар, цор, шабля, шріт, штемпель, штурм,*

4. через всі часи зносили ся з чужими купцями і купували чужі товари, відсп н. пр. *австрія, агрест, аксамит, акційза, актіба, аптіка, архин, атлас, бавовна, базар, барва, бумага, бутелька, вана, вата, вино, галуш, гербана, гатунок, грис, едвоб, кавя, камфора, капелюх, капіста, каса, крам, крейцар, прохмал, купити, лотерія, бпо (міра), олива, олій, орєнда, риж, шовк, штіка, флішка, фрукт, цукор, чай,*

5. навчили ся різних ремесел від чужинців, відсп н. пр. *алькір, бальок, вортат, газ, ганок, гвинт, гзимс, гінс, гини, гонта, грунт, дах, кляпра, корба, майстер, брчик, піра (дуб), смарувати, смалець, стельмах, шоври, шуба, штаба, штахети, фірман...*

59. Чужі слова в рускій мові вийті поперед всього:
1. з польського, н. пр. *міць, цілківий, обіцяти,*
 2. з церковно-словянського, н. пр. *владика, воскресити, сотворити, спасенія, Василій,*
 3. з німецького, н. пр. *купити, мельдувати, відтак*
 4. з турецького, пр. *гайдамака, карий,*
 5. з російського, пр. *юхт,*
 6. з італійського, пр. *цера,*
 7. з литовського, пр. *бриль,*
 8. з волоського, пр. *румєгати,*
 9. з грецького, пр. *сорок,*
 10. з мадярського, пр. *бербеніця,*
 11. з фівського, пр. *хміль.*

60. Але найбільша часть чужих слів уже в тих мовах, з котрих Русини собі їх перейняли. Так дучає ся, що чужі слова ввійшли:

- з німецького через польське до рускої мови, н. пр. *брчик, або*
- з латинського через польське, н. пр. *архуш, фіндуш,*
- з французького через польське, н. пр. *трибушні*
- з грецького через німецьке а відси через польське, н. пр. *аптіка,*
- з німецького через чеське а відси через польське, н. пр. *едзоб,*
- з грецького через церковно-словянське, н. пр. *ангел, лепта,*
- з італійського через церковно-словянське, н. пр. *вино,*
- з європейського через грецьке а відси через церковно-словянське, н. пр. *амін, скарбона,*
- з латинського через німецьке а відси через церковно-словянське, н. пр. *ніп, ніст,*
- із шведського через російське, як *шови,*
- з латинського через німецьке, як *адвокат, крєйда,*
- з італійського через віденське, як *шпагат,*
- з німецького через італійське а відси знов через німецьке, як *банди...*

Не чужі, але після чужих взірців утворені є н. пр. 61. отей слова: *κрасисτής* (каліграфія), *ζωοποιεσς* (грец. ζωγράφος).

Корінь.

Так із своїх пітомвх, як і з чужих слів творять ся нові слова; і між найстаршви рускимв словами є богато таких, що вже утворені в простійших складових частнй. Так слово *дарувати* містить :

1. вакинчене *-ти* (як *просіти*, *двигнути*, *пасти...*),
2. *-а-*, що появляє ся перед смн вакинченем также і н івьшнх словах, як *брати* (*беру*), *писати* (*пишу*),
3. *-ув-*, котрим творьть ся богато нових дієслів з іменввків і з іцьшнх слів, як *вірувати* із слова *віра*, *телеграфувати* із *телеграф*,
4. *-р*, котрим є дієсловного пня *да-* (*дати*) утвореннй іменнвк *дар*, як н. пр. також із пня *ни-* (*нити*) іменнвк *нир*,
5. *да-*, первієнпк мовв, котрий уже не дає ся дальше розложіти, і від котрого пішла ціла отся родіна слів :

ДА-: *дати*, *видати*, *від-*, *до-*, *на-*, *по-*, *про-*, *роз-*, *удати*, *давати*, *ви-*, *до-*, *з-*, *на-*, *при-*, *про-*, *роз-*, *у-*, *по-*, *роздавати*, *видане*, *поддане*, *продданець*, *дане*, *даток*, *до-*, *за-*, *по-*, *придаток*, *датель*, *здатний*, *дача*, *задача*, *дача*, *дар*, *дарити*, *дарувати*, *по-*, *роздарувати*, *роздирівувати*, *даром*, *дармо*, *надармо*, *даремно*, *даремний*, *дармоїд*, *дарунок*, *подарунок...*

Послїднчй склїдник *да-*, що є основою псіх смх слів, назвває ся корінь. Інші коріні є н пр. :

СТА-: *стати*, *стїнути*, *вїстати*, *в-*, *ді-*, *зі-*, *на-*, *о-*, *пере-*, *при-*, *роз-* *ся*, *пов-*, *позїстати*, *ставати*, *ви-*, *від-*, *ді-*, *зі-*, *на-*, *о-*, *при-*, *роз-* *єя*, *установити*, *стїлий*, *нестїлий*, *усталити*, *устїлене*, *стан*, *немастїнний*, *становити*, *по-*, *установити*, *поустановїати*, *обстановва*, *установва*, *станївище*, *остїнок*, *нрестїнок*, *прїстанк*, *стїдо*, *стїдник*, *стїв*, *ставок*, *ставчок*, *сустїв*, *зїстав*, *підстїва*, *постїва*, *устїва*, *стївка*, *зїставка*, *обстївина*, *стївити*, *вїставити*, *до-*, *по-*, *пред-*, *при-*, *устївити*, *ставїти*, *в-*, *від-*, *до-*, *уставїти*, *стївлене*, *устївлене*, *устївлювище*, *стїток*, *о-*

до-, недостаток, достаточний, нестать, стійня, стояти, пере-, постояти, достойний, достойник, достойнство, постійний, стійкість, стійло...

сва-: сісти (слід), в-, по-, зсісти ся, сідати, о-, посідати, посідане, посідабель, сідло, сідлати, сідало, село, сельський, селянин, оселя, поселити, присілок, сидіти, висидіти, за-, посідіти, ви-, засиджувати, сідуха, сидень, сидьма, сусід, сусіда, сусідка, сад, садок, садочок, садити, саджати, пересаджувати, осада, посада, досада, садовина, садівник, саджа...

мог-: мочі, з-, пере-, по-, стомочі, зне-ся, зане-, рознемочі ся, підмога, мого́та, може, вельможа, можний, можна, можливість, можливо́й, неможливо́й, можливість, уможливити, поміч, неміч, помічний, немічний, помічник, помічниця, ви-, до-ся, з-, пере-, по-, допомагати, знемагати, вигане, змагане, помагати...

би-: бити, за-, про-, роз-, убити, биті, бич, битва, за-, роз-, убивати, розбишак, розбишачтво, бій, побій, білка, боввій, боввіше, побоввіше, бойкий, бвіше, білк, забійка, розбийник, убійство...

63. Корінь може заразом бути пнем слова, н. пр. **да-**: дати, дам, дає, даний, дай..., **ста-**: стати, став, ставши..., **пас-**: пастити, пасу, пас...

Та арештою порів. вжитку в 56 (півка).

Понайбільше пень слів виводить ся що йно з коріня через додатки та через зміну голосозвуків, н. пр.:

да : 1. дар-: дар, дари, -ів...	сва- : 1. се(д)л-: село, села, селах...
2. дару-: дару́ю, -ємо, -ї...	2. сід : сісти, сів...
3. дарува-: дарува́ти, -ав...	3. сідла-: сідлати, -ав, -ав...
4. дарув(о)к-: дару́нок, вку...	4. сусід-: сусід, -а, -ов...
5. подарун(о)к-: подару́нок, -нку...	5. сусід(о)к-: сусі́нка, сусідок...

Наростки, приставки, зложене.

64. Нові слова творять ся із старих, наколі

1. на старім пні наростуть зладу на́ростки, причім змінює ся деколи корінний голосозвук (гл. 36), н. пр.

сам: *самота*, *кінь*: *коня*, *брат*: *братів*, *летіти*: *літати*,

2. до старого пня приставимо зпереду приставки, н. пр. *стати*: *в-*, *на-*, *пристати*, або

3. два старі пні зложать ся з одніи новий, н. пр. *великдень*, *листопад*¹⁾.

I. Наростки.

В рускій мові маємо багато rozmaїтих наростків. Вони становлять творчу силу мови і служать на те, аби через загальво зрозумілі додатки заду до готових вже слів із сих слів творити нові слова, що дістають таким чином зовсім іньші, відмінні від старіх слів значіня, але не такі мають з ними якусь звязь; відтак аби в понятях, виражених старіми словами, заввачувати різві відтінки і зміни. Првглянувши св з близька словам утвореним якимнебудь наростком, можемо зміркувати, в якім вапрямі наросток змінює або відтінює значіня первісного слова або пив. Одні наростки служать на те, аби з дієслова або дієслова пня утворити іменник, що означає діляна (*битіє*, *додаванє*, *друкованє*...), або імя дівча (*писар*, *жнець*, *орач*...); іньші знов на те, аби зазначити походженє від когось, від чогось, із якоїсь місцевости (*попович* = син попа, *царевич* = син царя, *Киевлянин* = родом з Києва, *Желеховский* = родом із Желехова), аби вказати на те, чим щось робить ся (*біліло*, *крило*...), аби означити якусь прикмету (*мокрый*, *червоний*, *волохатий*, *багнистий*, *гіркий*...); іньші знов на те, аби погубити або здрібнити якусь понятє (*каменюка*, *коня*, *дідичє*, *величєнний*, *довжєзний*..., *візєк*, *голубчик*, *личко*, *млиночок*, *душєчка*, *бачєчко*, *сєрдєнько*, *головањка*, *Актєсь*, *Петрусь*, *цєрковця*, *винцє*, *віконцє*, *малєнький*, *малєвєнний*, *малєський*...), або аби степенувать прикметниєво понятє (*сїсний*, *лєкший*, *сильнїйший*...) і т. д.

¹⁾ З причїви, що ввїбільша чветь приставок з собі словами для себе, то про гравїці між приставковвєк а зложєнєм слів мѣжна ріжно думати; в практїці се не має ваги.

Якє значіне має кождий поодинокий наросток, се каже Рґекинови жвє чутє мови; врештою назєдеві више привиди зібрані так, щоб ввернути увагу на розмаїтій дєколи ужиток наростків.

Дєякі наростки рґска мова вложила собі вгдою із двох пєрвісно окремих наростків (-те, -анє, -ованє, -очон, -очиа, -очно, -ечна, -ечю, -єньна, -ятно, -арня, -альня, -ович, -анній, -ованній...), так що не відчуває ся вже бїльше двох рїзвх наростків і уживає їх мова тепєр як поєдинчих наростків для творєня новїх слів.

Найчастїйше уживають ся отєї наростки:

1) для творєня іменнєвків.

66. -в: бїлє (бїлвї), вєрбє (вєрбá), вїстрє (бострїй), волосє (вóлос)...; із сєго вáростка вкүпі в дїсприкметникóвими закїнченєми повстають отєї злòжені наростки: -тє: битє (бїтвї, бїтї), житє (-жїтвї), проклїтє (проклїтвї)...; -єнє (-їнє): вїзволєнє (вїзволєний), зїткнєнє (вїткнєнвї), значїнє (знáчєвїй), сотворїнє (сотворєний), терпїнє (тєрпєн)...; -анє: бáжанє (бáжанїй), вимáганє (вимáганвї), додáванє (додáванвї)...; -уванє (-юванє), -ованє: вїруванє (вїруванвї), вїрòблюванє (вїрòблюванїй), друкòванє (друкòванвї)...
- ай (гл. ЗБ, 1): звїчáй (звїчкнутї), случáй (лучáти ся)...
- їй (-їй): бáбїй (бáба), грáмотїй (грáмота)...
- р: дар (дáтв), пїр (пїтї)...
- ар, -яр: вєслáр (вєслò), вївчáр (вївчя), пїсар (пїсáтї), тлáгáр (тлáгүтї)...
- ур: кáчур (кáчá), кòцур (кїт)...
- ир: прòводчїр (прòводїтї, прòвїд)...
- ло, -дло: бїлáло (бїлáтї), згрєблò (грєбєтї), мáсло (мáзатї), прїлò (крїтї), пушáдло (пушáтї)...; -ало, -айло: аáйкáло (аáйкáтї), мїнáйло (мїнáтї)...
- їль (-їль): кошїль (кїш), мїтїль (мїтї)...
- уля: красїля (крáспїй), кривїля (кривїй)...
- нє, -знє, -снє: дань (дáтї), прїстань (стáтї), бòлїзнє (бòлїтї), бòязнє (бòйтвє ся), нїснє (пїтї)...
- ня, -зня, -сня: брєхнá (брєхáтї), двòйнá (двòвє), кўзнá (кўтї), бáсна (бáйка)...; -арня: друкáрня (друкóвáтї,

се каже
ше при-
й деколи

бодом із
-очон,
-альня,
ся вже
генёр як

волбсе
нковини
-те:
проклі-
йткнене
рений),
имігане
оване),
проблю-

ся)...

исятн),

о (ма-
-айло:

нь (бо-

кузня
кувати,

друкáр), книга́рня (кни́га), січка́рня (січка)...; -альня: і́дальня (-і́дáтв), копа́льня (копа́ти)...

-ни (-ін, -іні), -ина (-їна), -изна, -ини: Ру́син (Русь), во́їн (воюва́тв)..., хлопча́на (хлопча́ць)..., бара́нна (бара́н), ба́тьківщина (ба́тьківська), берези́на (береза), величи́ни (великий), граби́на (граб), давни́на (давні́й), десяти́на (десятий), дівчи́на (ді́вка), дружи́на, -їна (друг), краї́на (край), білі́зна (білий), нові́зна (новий)..., відно́сини (відно́сити ся), іме́нини (імя)...; -янин (-анин): Киє́лянин (Ки́їв), міщани́н (місто)...

ун: бреху́н (бреха́ти), свисту́н (свиста́ти), вюк (ві́ти), о́пихун (опі́ка)...

-уня: бабу́ня (ба́ба)...

-ня: божи́ня (бог), кравчи́ня (краве́ць), мілостиня (ми́лість)...

(е)нь: візень (виза́ти), се́рпень (се́рп), сидень (сиді́ти)...

(о)та (-е)та), -(о)ти: від(н)о́та (ві́д, ві́дний), висота́ (висо́кий), мого́та (мо́чі), самота́ (самі́й), робота́ (робі́ти), дорожи́та (дорогі́й, доро́жній)..., сухо́ти (сухий)...

-ть: вість (ві́дати), масть (ма́зати), смерть (ме́рти)...

-ість: білішність (бі́льшій), веселість (весі́лий), високість (висо́кий), всемо́гутність (всемо́гутний), добрість (добрі́й), злість (злий), легкоду́шність (легкоду́шний)...

-ча: голодне́ча (го́лбдний), ді́ча (да́ти)...

(о)щі: лесо́щі (леса́й), хитро́щі (хитри́й)...

-тель: гоні́тель (гона́ти), да́тель (да́ти), доброді́тель (добри́й, ді́ти = діяти)...

-тва: бі́тва (бі́ти), кля́тва (кля́сти), моли́тва (моли́ти)...

-ство: божество́ (Бог), доброді́йство (доброді́й), калі́цтво (калі́ка), лицарство́ (лі́цар), мно́жество́ (мно́го), това́риство́ (това́риш)...

-іт: тупі́т (ту́пати), шеві́т (ше́внути)...

-я (-а), -ята (-ата): вовча́ (во́к), гуся́ (гу́си), кізля́ (коза́л)..., очиня́та (о́ко), санча́та (са́ни, санкі)...

-ич, -ичі: ді́дич (ді́д), ро́дич (рі́д), пані́ч (пан)..., праро́дичі (рі́д)...; -ович (-евич): по́пович (пі́п), ца́ревич (ца́р)...

(о)ть: ві́хоть (ві́ха)...

-ба: гри́зба́ (гри́зти), дру́жба́ (дру́г), зля́ба (злий), про́сьба́ (просі́ти), сі́вба́, сійба́ (сі́яти)...

- иво: *кресиво* (кресати), *меливо* (колоти, мѣлю), *млсиво* (млясо)..
- мя: *знамя* (знати), *сімя* (сіяти)..
- им: *вітчим* (отець)..
- ак, -як, -ака, -яка: *бідак* (бідати), *білк* (бити), *бодак* (бодѣ), *гусак* (гуси), *простак* (простий), *різак* (різати), *своілк* (свій), *третяк* (третій), *воляк* (вожвати)..., *забілка* (забити), *пронілка* (пропіти), *рубѣлка* (рубати)..., *комілка* (кінь), *ломілка* (лім)..
- ик: *ангелик* (ангел), *братик* (брат), *визик* (віз), *мужик* (муж), *стілик* (стіл)..; -ник: *відпоручник* (відпоручений), *візник* (віз), *годинник* (година), *курник* (кур)..; -чик: *баранчик* (баран), *голубчик* (голуб)..
- юк, -юка: *віслюк* (осѣл), *псюк* (пес)..., *гадюка* (гад), *каменюка* (камінь)..
- (о)к, -ка, -ко, -ки: *білок* (білий), *візк* (віз), *гачок* (гак), *недолюдок* (не до людей)..., *дідько* (дід), *стрийко* (стрий), *Юрко* (Юрій)..., *бійка* (бійати), *бесідка* (бесіда), *енючка* (внучка), *гідка* (гадати), *голубка* (голуб), *готівка* (готовий), *гуска* (гуси), *двійка* (двоє), *дійка* (доїти)..., *лицко* (лицѣ), *бюк* (бю), *обжипки* (обжигати), *зілички* (лицѣ)..
- очок, -очка, -очко, -очки: *домочок* (дім), *млиночок* (млин), *слідочок* (слід)..., *головочка* (голова), *квідочка* (вігода)..., *гніздочка* (гніздó), *місточко* (місто).., *діточкі* (діти).., -очка, -ечко: *батьчко* (батько).., *душечка* (душа), *подружечка* (подруга)..; -енька, -інка
- енько: *батьенько* (батько), *камененько* (камінь)..., *душенька* (душа), *матінка* (мати).., *сердечко* (серце), *соненько* (сонце)..; -ейко: *городейко* (горбд).., *сердечко* (серце).., -онька, -онько: *домонько* (дім), *соколонько* (сокіл).., *головонька* (голова), *муравонька* (мурава)..
- ойко: *лісойко* (ліс), *вітройко* (вітер)..; -івка: *гноївка* (гній), *жидівка* (жид)..; -ятко: *курятко* (кур), *дівчатко* (дівка)..
- ище (-іще), -ис(ь)ко (-іс(ь)ко): *багніще*, *-ис(ь)ко* (багно), *обіще*, *-іс(ь)ко* (біл), *деревіще*, *-іс(ь)ко* (дерево), *дідівіще*, *-іс(ь)ко* (дід)..
- ага, -яга: *бідняга* (бідний), *добрляга* (добрний)..
- уга, -юга: *злудюга* (злудій), *хапюга* (хапати).., *віскюга* (овѣс), *ярюга* (яр)..

-иха: *длчѣха* (длак), *залчѣха* (заяць), *ковалѣха* (ковань)...
 -ух, -юх, -уха: *дідух* (дід), *макух* (мак), *конию* (кінь),
стлюх (спати)..., *говоруха* (говорити), *посльмітѣха*
 (сьміте), *свекруха* (свекор)...

-иця, -иці: *вдовѣця* (вдовець), *вовчѣця* (вовк), *водѣця* (вода),
вльнѣця (павень), *гирчѣця* (гіркий), *сололѣдѣця* (гблий,
 дід), *грѣшнѣця* (грішний), *дурнѣця* (дурний), *каменѣця*
 (камінь), *львѣця* (лев)..., *ножиці* (ніж)...

-(о)ць, -ця, -ца: *взорѣць* (вір), *гребінѣць* (грбінь), *жениць*
 (жати, жну), *коханѣць* (коханьй), *курѣць* (куріти), *ме-*
рѣць (мерти), *папѣрѣць* (папір), *старѣць* (старий), *чужѣ-*
нѣць (чужина)..., *трѣйця* (трів), *цѣрковѣця* (цѣрква)...,
вилицѣ (вино), *віконѣцо* (вікно), *денѣце* (дно), *місце* (місто),
перѣце (перо)...

-сь, -ся: *Антось* (Антій), *Михаць* (Михайло)..., *Кася* (Ка-
 терина)...

-усь, -уся: *Петрусь* (Петро), *татусь* (тато)..., *бабуся*
 (баба), *Маруся* (Марія)...

-ч, -ач: *бич* (біти), *бородач* (борода), *орач* (орати), *слухач*
 (слухати)...

-иш: *голиш* (голий), *найдиш* (найді)...

Враб із слов'яни, які перейшли Русини в чужих мов, **67.**
 прийняли ся у нас і чужі на́ростки, так що руска мо́ва
 деякими такими на́ростками-позлугує ся навіть до того,
 щоб із питомих руских слів творити нові слова, н. пр. *да-*
рунок, *поцїлунок*. Се до́квє на те, що навіть і в перенятях
 чужих слова́х руска мо́ва відріжняє пень від на́ростка. Дя-
 того треба тут для докладности навести важні́ші чужі
 на́ростки, як:

-ня, -ія: *австерія*, *акціця*, *Болгарія*, *гімнѣзія*, *інду́кція*,
парафія...

-ар, -ари: *календар*, *місіона́р*..., *окуляри*...

-ер: *бурмістер*, *пльа́стер*..., *шва́гер*...

-ор: *автор*, *доктор*, *конду́ктор*...

-ура: *авантю́ра*, *літѣрату́ра*, *почту́ра*...

-ал, -аль: *внерал*, *журнал*, *квартал*, *капрал*, *шпиталь*...

-ист (-іст, -їст): *арти́ст*, *інфантері́ст*, *софі́ст*, *машині́ст*...

-ент: *президѣнт*, *реферѣнт*...

-мент: *реге́мент*, *струме́нт*...

- ик (-и), -ика (-іка -іка): *аршеник, історик, механік... арифметик, графіка, механіка, музик, фабрика...*
- унок: *сербунок, дарунок (дарувати), поцілунок (поцілувати)...*
- изм (-ізм, -ізм): *будизм, атавізм, провінціалізм...*
68. Зміж тих наростків додають ся
1. одні лишє до пнів дієслонних: -р, -го, -нь, -тель, -тва, -іт, -мя,
 2. другі лишє до пнів іменних (і дієприкметникових): -а, -ур, -ир, -ня, -ість, -ство, -я, -ич, -ів, -им, -ик, -юк, -ище, -ис(ь)ко, -ага, -яга, -сь, -усь,
 3. інші до одних і до других, як: -ар, -ня, -ун, -ба...
- Чужі наростки подібують ся понайбільше лишє у чужих слів (але порів. *унок*).
- Деякі із чужих наростків звучать зовсєм так сїмо як пїтомі рускі наростки (-ар, -ик), однак походженєм своїм вони ріжнять ся від себе.
69. У тих іменників, що булі ієрвісно прикметниками, подібуємо прикметникові наростки (70, 72), н пр.:
- ий, -на, -не: *Мирний, повіна (попів)..., придане (прідать)...*
- ів (-ів), -ов, -ова (-ова), -овий: *Піскунов, Драгоманів (драгоман), Левів (Лев), Київ..., братовів (брат), корлева (король), польовий (пале)...*
- кий, -на, -не: *Лєпкий (лєпнути), лєже (пільга)...*
- ский, -ске: *Глубоке...*
- с(ь)кий, -с(ь)на: *Кобринський, -ска..., -овс(ь)кий (-овс(ь)кий): Желеховский, Котлярєвський...*
- ший: *старший (старій)...*

2) для твореня прикметників:

70. -рий: *мокрый (мокнути), стрий (вісь)...*
- лий: *вїлий (вїянути), зрїлий (зрїти), рослий (ростї), круглий (круг), умерлий (умертв)...*
- ин: *бабин (баба), жінчин (жінка), сестрин (сестра)...*
- ний: *вінний (вина), вінний (вин), відносний (відносїти ся), всхідний (всхід), голо ний (глод), грїшний (грїх), жєлїзний (жєлїзо), змінний (зміна), іменний (імя), жінний (жінь), ранний (рано), страшний (страх)...*; -вний: *одовблений (вдоволїтв), віддалений (віддалїтв), освоб-*

механік...
рика...
зубати)...
...
ь, -тель,
шківих):
ик, -юк,
ук, -ба...
іве у чу-
само яв
ем своїм
гнєкамц,
...
не (прп-
гомаїніс
) , пор
(ь)ний):
...
їти ся),
х), же-
кінній
-ений:
освєс-

- ний (освоїти)...; -аний: докнаний (доконати), неспізна-
ний (не, сказати)...; -ований: вачудований (вачудувати
ся)...; -ний сполученє чужий и на́росткам: -арний:
елементарний..., -альний: нормальний, редкий...,
-ивний: активний..., -ичний (-ічний, -ічний): періо-
дичний, телеграфічний, технічний...
- оний (-оний): червоний (черв), зелєний (віде)...
- яний (-аний): дерев(л)яний (дерево), мідяний (мідь), ере-
чяний (грєчка)...
- шний (-ший): горішний (горі), домішний (дома), кінський
(ніві), тамбінський (так), тепєршний (тепєр)...
- тий: отвертий (отверти), скритий (крити)...
- твий: мєртвий (мєрти)...
- атий: боготий (Бог), волохотий (волос), крилатий (крило)...;
-оватий: подобговатий (добрив), виноватий (вина)...
- ястий (-астий): гилєстий (гіле), острокічєстий (острий,
конєць)...
- истий (-істий): багнєстий (багно), голосєстий (голос),
слєстий (слїя)...
- явий (-авий): білєвий (білий), дуплєвий (дупло), пролєвий
(кров)...
- ивий: плакєвий (плакса), милєстєвий (мїлість)...
- лєсчєй: болєлєвий (болєвнь), злєслєвий (злєсть), можлєвий
(можна), щєслєвий (щєстє)...
- ів (-ів), -овий (-євий): братів (брат), ковалє (коваль),
букєвий (бук), верховий (верх), крайєвий (край), нау-
кєвий (наука), однєковий (однєкий)...
- ний: знакєвий (знак), невємосєчний (вєносити)...
- ний: бойєвий (бїй), гїрєвий (гїршєвий), мєтєкий (мет)...
- аний: одєкий (одєн), двєкий (двє)...
- оний (-оний): дєлєкий (дєлї), носдєкєвий (одєн)...
- с(ь)кий: гїрс(ь)кий (гора), зємс(ь)кий (земля), рєс(ь)кий (Русь),
грєс(ь)кий (Грек)..., ієс(ь)ний: бєтєлєс(ь)кий (бєтєчко),
кєрлєс(ь)кий (кєрєль)...
- вший (-ший): мєнєшєвий (мєнєшє), нємєрєвий (мєрти)...
- чий, -учий, -ючий, -ячий, -ущий, -ящий: будєчий (будє),
горєчий (горїти), слєдєючий (слєдєвати), трудєчий
(трудєти), тємєчий (тємєти)...

71. Звіж тих на́ростків додають ся:

1. одні лишé до пнів дієслóвних, як *-тий, -твий, -овий, -чий,*

2. другі лишé до пнів іменних (і дієприкметниківóвних), як *-ий, -лий, -отий, -итий, -лтий, -истий, -ловий, -авий, -иий, -лювий, -ів, -с(в)кий,*

3. інші до одних і до других, як *-рий, -лий, -ний, а*

4. одні на́росток, *-иий,* до прислівників.

72. Де́котрі інші на́ростки додають ся лишé до прикметниківóвних пнів, вони служать до степенóваня прикметниківóвого понятя:

-вний, -вний увеличують або погрубшують понятя, н. пр. *величкий, -езний* (великий), *довжечний, -езний* (довгий)...

-енький, -енький, -існий, -існий здрібнюють прикметниківóве понятя, або придають бóвсіді щось ніжного (і длатого народні пісні дуже в них любують ся), н. пр. *маленький, малеченький, маліський* (малий), *старшенький* (старший), *однісний* (один), *миліський* (милий).

-ший, -ійший, -іщий служать для порівнуваня; перед на́ростком *-ший* опускають завжди на́ростки *-ий, -оий, -еий,* рідко коли *-ий.* Отже: *ближший, ближчий* (ближкий), *богатший* (богатий), *висший* (високий), *гнильший, гниліший, гниліщий* (гнилий), *дальший* (далекий), *дорожший, дорожчий* (дорогий), *красший, краший* (красивий), *злийший, зліший* (злий), *леший* (легкий), *шасливіший, шасливіщий* (шасливий)...

Чотіри прикметники мають другий стéпень від чужого пня: *добрий, ліпший і лүчий* (в звичайнім тóго слóва значіню), *добріший, дсбріший* (супротив інших людий); *злий, єрший; зліший, зліщий* (лютіший); *єсликий, бльший; малій, менший, малійший, маліший.*

Для твореня трéтого стéпеня служить приставка *най-*, гл. 79.

3) для твореня дієслів:

73. Рүські дієслóва дають ся після тóго, як вони творять сл, подійти на шість клас:

I-а кляса, дієслова безнаросткові: знати, грати, жити, жити, бити, стіти, іти, пісти, нести, печі (пекти), сісти, терти, жати, кати, діти, діти, істи, біти... (почасти реві, іме, іде, біти);

II-а кляса, дієслова в на́ростком -ну:

ну: махнути (махну, махну́), крикнути, пікнути..., замкнути (замкну́ = замкн)..., едкнути (едкну, еас), мёркнути...;

III-а кляса, дієслова в на́ростком -ї:

I (-ї, -а): а) біліти (білію), рждвіти...

б) веліти (велю), сидіти, відіти, причіти (гл. 35, 1)... (почасти муркотіти, хотіти...)

в) ревіти (ревію)...

IV-а кляса, дієслова в на́ростком -и:

и (-ї): хваліти, діліти, стрілити, діти (гл. 35, 2)... (іміти, імліний);

V-а кляса, дієслова в на́ростком -а:

а (-я): а) питати (питаю), слухати, міняти, плікати сл...;

б) 1. різати (ріжу), писати, слати...;

2. рідати (рідю), брати, гнати... (їхати),

3. сілти (сію), пувати, давати...;

VI-а кляса, дієслова в на́ростком -ува:

ува (-юва), -ова: дарувати (даруваний), малювати, вірувати (віруваний), напоювати...

Ті на́ростки дієсловні додані почасти до корінів, почасти до пнів дієсловних а почасти до пнів іменних; дієслова III-ої кляси а) і IV-ої кляси утворені від пнів іменних, а дієслова V-ої кляси а) і VI-ої кляси від пнів іменних і дієсловних. Гл. ще 90—104.

Для дієіменника і способу приказового маємо в віжній 74. бесіді пещліві ф́рми, утворені на́ростками іменними; г. пр.

к: їсти (їстц), купити (купати), пити (пیتی), спати (спати)..., спати-ї...; -оньк (-оньк): їстоньки, купитоньки, питоньки, спатоньки, робитоньки (робіти), ходоньки (ходіти), люленьки (люляти)..., лю-

ленькай...; -ОЧК: істочки, куніточки, ніточки, сна-
точки, робіточки...; -УНЕЧК: спатунечки...; -УСЕНЬК:
ходусеньки...

-ЦЬ: нуни (дієім. і сп. приказ.), хойці (так само), сна-
тунці (дієім.), спатунцяй (сп. приказ.)...

-УСЬ: ходусі (дієім. і сп. приказ.), кунусі (так само)...

4) для твореня прислівників:

75. Наростки лишє првслівників є отсі:

-МА, -МИ: вельми, дарма, лїгма, сидьма, сторчма,

-ДЕ: де (= где), деінде, бнде, осьде,

-УДА, -УДИ: всюда, -ди, инуда, -ди, куда, -ді, нікуда, -ди,
сюда, -ді, тудя, -ді,

-ГДА, -ГДИ, -ДІ: оногда, онбда, -ди, тогди, тоді, тоді.

76. Првслівники, приіменники і влчники творять ся такж
в відмінювх форм прикметників, займенників, іменників
і дієслів; такі форми почасті вже инакше не уживають ся,
а декотрі з них є скорочені. Не рідко ватрагали ся вже
цілком ті прикметники, іменники або дієслова, з котрих
утворіла ся сеся чи друга частица. Приміри:

іменно, інб, що йно, мало, малб що, місячно, рідб,
сказано, скбро, тако, так, там, тїхо, тїлько, яко, як...

влїсне, все, всеж, дббре, дїуже, зле, лишє, лиш...

бїльше, глїбше, давнїше, іше, дїше, лїпше, найбільше,
найпаче, найперше, найчастїше, низше, понїзше, перєдше,
перше, пїше, скбрше...

читяючи, рвїчи, ходячі...

верхом, вечером, вон, очєра, знєть, гбді, гбрі, гуртом,
гусиньом, даром, дблі, долє, дбма, домє, живцєм, зїзом,
плўсом, мєжи, мїж, мїттю, мїсто, мбвчки, мбвччом, нрбком,
небавом, нїні, нїць, передбм, нїша, нїшки, прєж, прїміром,
радч, раз, рязом, рїно, ранєнько (раньше), скрізь, страж,
тигцєм, томї, трбхи, трохї не, ходбю, цілком, часбм,
чвалбм...

бачу, відай, знать, знай, мого, мбже, хоть, хоч...

II. Приставки.

Приставки се переважно применявки, що яко приві- 77.
менники мають своє особне значінє. Се своє значінє вно-
сять вони в собю в приставковане слово і тим сприч-
няють в понятях, виражених сим словом, різні відтінки
і зміни, особливо вказують напри чінностям і подіям;
тим то спроставковане служить тѣмже до твореня дієслів
доконаних (гл. 93). В деяких рѣзах спричиняє приставка
звичайшу зміну первісного дієсловного понятя, я. пр.
дѣти — продѣти, боронѣти — заборонѣти, бѣти —
забѣти.

Найбільше приставок служить особливо до утвореня 78.
дієслів з дієслів (гл. 93—104):

В-: *вертѣти, вкинути, вліти, вѣсти* ..; *вкладка, вхід*...

ВЗ-, З-, УЗ-, ВОЗ-, ВОС-, ВС-, С-¹): *взійти* = *зійти* (на горѣ),
взлетѣти = *злетѣти*, *всходѣти* = *сходѣти*, *взѣти* =
узѣти, *возлюбѣти* = *злюбѣти*, *воскрѣснути*...; *взрѣст* =
зрѣст, *всхід* = *схід*, *узгѣре*...

ВИ-: *вибрати, виїти, викинути, винести, виспасти ся, ви-*
бирати, виносѣти, висиплѣти ся, виходѣти...; *вибір,*
вигода, вихід...

ВІД-, ВІДО-, ВІДІ-, ОД-, ОТ-: *віддѣти, відказѣти, відгодѣти,*
відорвѣти, відотхнѣти, відійти, отворѣти...; *відлюдок,*
віднога, відпис, одѣт, отсѣртий...

ДО-, ДІ-: *добѣти, додѣти, доорѣти, доходѣти, діїти,*
дизнѣти ся, дістѣти...; *дбвѣд, додаток, дохід, дожи-*
вѣтний, недолюдок...

ЗА-: *забѣти, завѣсти, задрімѣти, зайти, заперѣти, заснѣти*...,
загорода, загорода, заріка, затїнок..

З-, ЗО-, ЗІ-, ЗУ-, СО-, СУ-, С-, ІЗ-, ІС-, ЗН-, СН- (гл. 27
послїд. уст. і 37, 6): 1. *звѣзѣти, збирѣти, зїсти,*
зносѣти, збрати, зійти ся (з кнѣсь), *зустріти,*
сотворити = *створити, спѣрѣти* (зіпрѣ), *снїдѣти*...;

¹) Вѣ ті приставки повстали згѣдом в наслідок вивог вву-
кових законів із одної первісної приставки *воз-* і означают те
саме = в горѣ.

звляз, зїзд, збшит, збвїсть, спохїй = супохїй, сунїшка, сусїд...; 2. збути сл, збхнути, знемочї сл, їзжїти...; зневага, звїр (ввору) = їзвїр, їспит...; 3. здерти, зїйти (на долину), зїрвати, зїяти...; спадїстий...; 4. гл. вз-.

на-: набрати, нажити сл, наймити, найти, наставити...; назва, напад, наперелок...

над-, надї-: надкїтити, надгорїти, наозкрїти, надїйти...; надербок, надїр...

об-, о-, обо-, обї-: обговорїти, обїдїти, обїсти сл, обливати, обчорїти = очорїти, оглядїти, описати, обовладїти, обїйти, обїрвати...; обїд, обїрад, озимина, обовязок...

пере-: перебігати, перезимувати, перемочї, переробїти, пересолїти...; перебіг, перевага, переворот, переступний рїк...

під-, підо-, підї-, под-: підглядати, підкидати, підмїзати, підкїсти, підбїти, підозрївати, підїйти...; підбородок, підвода, підїре, підземний, підстарший, підушка...

по-, пі-, па-: побути, помїзати, оплатїти, посїдїти, поноїсти, поїсїсти, пїїмити, пїїти...; подїре, подїба, подїгований, покїдїлок, потяжкий, пїїга, пїїма, пїїморюки, пїїсерб, пїїсинок...

пред-, перед-, передо-: предїдїти, предїлатїти, предчувати...; предїк, предїча, предїлата = передїлата, передобїдний (обїд), передобїдень...

при-: прибїти, привязати, приговорїти, приїяти, приїєсти...; прибїк, привїлий, приїркий, приїземок, приїповідка...

про-: пробїти, пробудїти, продати, проливати, промївити...; прозорїй, проїд...

роз-, розї-: розбїти, розвеселїти, роздати, розкїнути, розстїти сл, розїйти сл, розїрвати...; рїздїл, роздорїже, рїзмір, рїзум...

у-: 1. убивати, убрати, угадати, уїти, указати...; убїсїй, уїрд...; 2. = в-.

79. Інші приставки не служать до утворєня дїєслїв в дїєслїв:

без-, безо-: *безгода, беззубий, безлітв, безмір, безодня...*
най-: *найбільший, найбогатший, найдаліший, найкрасивий =*
найкращий, найменший, понадібільше...
пра-: *прабаба, прадід, праліс, прастарий, прапрадід...*
пре-: *предобрый, предобгий, прегіркий, премілий...*

III. Зложене.

Найзвичайніше зложене творить ся таким рбон, що до одного імени долучує ся зпереду друге ім'я або іменний пень, н. пр. **80.**

1. ім'я+ім'я: *азбука, злидень, великдень, столітв, сваволя...*, *двадцять (два, на, десять)...*, *півтора (пів, стбрний), тогбрічний...*, *хліб-сіл'я і один-єдиний* так слабо з собою сполучені, що ще кожда часть для себе відмінює ся: *хліба-соли, одного-єдиного...*

2. пень іменний+ім'я: *Богородиця, верболіз, водонад, воєвода, горлоріз, дядерево, живописець, кожем'яка, костозріз, курохв'ят, листонад, макітра, макогін, падолист, людюід, медюід (мід, істи), нічліг, полудень, севкоп'ас, сінбж'ятъ, спов'яда, страхон'юд, хлібороб, богомільний, очевидний...*, *гололедиця, дармоід, зл'одій, зл'од'яга, злор'ада, легкод'юх, лихолітв, лихор'ас'ча, остропіл, чорноземля, білоб'ікий, білолиций, клітоногий, рівнозв'ічний, чорнобривий, чорноокий...*

3. Цілі гадкі (особливо сп. приказ. із своїм предметом) зливають ся в одне ім'я, н. пр. *боліголов, вернігора, дурис'ніт, заверніголова, налівода, пройдісвіт...*, *нісенітниця (ні се, ні то), байдужність, незаб'удька, люб'ямене, незнат'ищо (не знати що)...*

4. Звичайне є таке зложене пер'єчки не з другими словами, н. пр. *невидіти, знемоч'і сл, недоч'юти, нем'я...*, *неволя, неділл, нед'юга, нелюб, невдасть, невд'ямь, несл'ва, неук, нечест'ь...*, *недбалий, недужий, незр'ачий...*

Рідше уживають ся інші зложеня, як *верховодити, тижомірити, межисубиця...*

81. І меж частинцями є багато зложених слів; найчастіше зростає ся в одні слово приєднанням: в приналежним до себе імям або в прислівником, а деколи зростають ся частиці або і інші слова; н. пр. *бездіч, взагалі, відразу, відтак, длатого, дьки, досить, завбільшкі, завтра, загальм, залюбки, замість, зразу, звідси, знов, звесім, мимохідь, навівть, навпаки, назад, ніково, околом, позавтра, помалу, понадбільше, протє, справді, уперше...*, *днес, мабуть, пераз, лівобіч, самохіть, тогді, торік...*, *конець-кінець, нібито, ні-і-ла-ні-пдо...*

ВИДИ ДІЄСЛІВ.

82. Докладніше приглянути ся треба твореню різних видів дієслів (гл. 54). При уживаню дієслів треба уважати завжди на різницю між докбнаними і недокбнаними, бо майже до кожного недокбаного дієслова належить докбане, так що обидва себе посподу доповняють в різних равах уживаня. Н. пр.

купувати — купити: *Купить мені, тату, капелюх! Купуйте у мене! Я купив капелюх у Петра, а перше купував я все у Михайла. Він купує, а прийде другий і купить.*

вертати — вернути: *Женці вертають о заході сонця до дому, але ніні вернуть ся раніше. Женці вернули: ніні до дому спіраше; перше вертали аж о зіході сонця. Череді вертає домі.*

виставати — вистати: *Пятьдесят корбн вистане тобі на місяць, а мені вистає лиш на двацять днів. Все мені 50 К на місяць виставало, а тепер не вистало.*

сідати — сісти: *Петро сідав вже два рази до іспиту; тепер сів третій раз. Ти тут сідавш? Я сяду там.*

малювати — намалювати: *Сей образ намалював Василь, як малював нашу церкву.*

давати — дати: *Що другим даєте, то і мені дайте. Війко дає мені місячно 10 корбн, а сего місяця дав лишє 5 К. Я даю гроші на книжки і папір, але на непотрібне не дам.*

гаснути — згаснути: *Свічки гасли одна по другій; наконєць згасла послідна, і стало тьмяно.*

Ріжніці між протягівими і наворотівими дієслівими (гл. 54) не звесїди виходить ясно на верх. Причина лежить в тім, що первісні навороти (в безпритивкові) дієслівача почасті затратили ся в почасті приняли нове, відмінне звїзїне, в яким вони відтїк і протягїпо уживають ся, а по друге протягївних дієслів можна тїкже ужїти і тоді, коли бластїпо повинно ся вїразити наворотне повтїрене. Твк н. пр. кажемо: *Вїдїши, як нїлька обзїти дїтїну в огорбді? — Сей нарубок везе що дїа дїти до шкїли. — Там лїтїють ластївкї. — Ластївкї летїть що року на полїдне. — Чогї ти хїдиши моїм полем? Не правда, нїме, я вїшим полем не хїджу; я тудї їду їнї все до Дрогїбича, шобї дорїги не накла-дїти, бїльше нїчїго.*

Із наведених прикладїв бачїмо, що наворотївних дієслів *везїти, лїтїти, хїдити* ужїто протягїво, т. зв. длї вїрвзу чїнності, якї одїм прїтягїм підбуває ся, триває; за те протягївних дієслів *везїти, летїти, їти* длї вїразу чїнності, якї не одїм прїтягїгом вїдбуває ся і триває, а правїльними наворотами повтїряєть ся.

Везїти, лїтїти, хїдити означає протє не тїлько: везїти, летїти, їти рїжними часвїми, чвстїйше, в одїм на-прямї, але тїкже: везїти, летїти, їти рва, в одїм часї, в рїжних напїряках; в другїго бїку *везїти, летїти, їти* озвчїає вправдї правїльно лїше: везїти, летїти, їти раз, в одїм напїрямї, але *везїти, летїти, їти* озвчїає тїкже тїлько що: везїти, летїти, їти наворотно и одвїм напїрямї і заступає наворотїпї дієслівача *везїти, лїтїти, хїдити*, коли через дїданє слїв *що дїа, що року, все* і т. др. за-значїнї повтїрене чїяности, або коли наворотне повтїрене показує ся ужє. із самї звїзїн. Твк, само має ся рїч з їнїш-вими дієслівими, що вїражають рух; як *везїти — носїти, везїти — водїти*.

Інїші безпрїставковї навороти дієслівача прибїрають ще їнїше відмінне значїне; так означає пр. *вїдїти, чу-вїти* крїм: вїдїти, чуїти однї і те свїє частїйше тїкже: вїдїти, чуїти раз, але рїжні рїчи, і в тїм значїню номї тїкже протягїві, н. пр.: *Щї чувати?*

83.

84.

85. Знов інші безприставкові наоротіві дієслова відрізняли би се, здає ся, від відповідних протвгових лише наголосом, як *кидати* — *кида́ти*, *мазати* — *маза́ти*, *ланати* — *лана́ти*, *думати* — *дума́ти*: тии лєкше могла затєрти ся ріжниця, так що раа задержав ся протвговий вид (*кидати*) а раз наворотівий (*мазати*) для двоїкого (протягівого і наворотівого) ужїтку, а другї види аабулії ся, або оба види уживають ся вже без ріжницї значїня і протягіво і наворотіво (*лана́ти*, *дума́ти*).

Деко́трі з таких затраченєх ви́дїв, особливо наворотівих, жиють ще арештоу в спрїставкованих дієсловах, н. пр. до *бігати*, *ди́мати*, *ди́хати*, *сївати*, *кидати*, *мазати*, *па́дати*, *плївати*, *сїнати*, *сївати*, *тягати* маємо *-біга́ти*, *-ди́ма́ти*, *-ди́ха́ти...*, порів. та́же *біга́й*, *ви́дди́й* (гл. 218).

Навїдвороть маємо до *трима́ти*: *-три́мати* (гл. 101).

86. Ше інші наворотіві ста́ли прѣсто протягівими з то́ї причїви, бо відповідні протягіві затра́тєли ся або уживають ся лише в особлівшїм аначїню; так дієслово *читати* було, здає ся, первісно наворотівим (доки побіч не́го жи́ло протягіве *чисти*), а тепєр мїєвьє *читати* сповнати слўбу протвгового дієслова; так са́мо *ми́яти* (порів. *ми́яти ся*).

87. Лиш дўже малє числє рўсєких наворотівих дієслїв задля свѣго аначїня не лє́гко дають ся ужїти протягіво, як *бу́дєти*, *мова́ти*, *паса́ти*, коли натїиість протвгові дієслова всї без виїмки мѣжуть заступати обговорєнєм ужє спѣсобом відповідні наворотіві.

Щобї представити вкўсь чїввїсть цїлком ясно як наворотіву, уживаємо не́ра́з навіть тако́го (поєтїчного) спѣсобу, що ставимо перед спрїставкованим дієслова́м недокованим ещє дієслово протвгіве: *вїтер вїв-новїдав*; *вєчитав-ципїтує*.

88. Тїлько коли побіч се́бе є два дієслова недокованих, що ова́чувають ту са́му чїннїсть або той са́мий стан, але так, що одво́ дієслово є первісно протвгіве а другє первісно наворотіве, мѣжна скаа́ти, що і тепєр ще одно́ уживає ся перева́жно протвгіво, а другє перева́жно наворотіво, н. пр. *бїчи* — *бїгати*, *чути* — *чува́ти* (гл. 104, 15—24, 66—74).

Наростковане і приставковане.

Богато безприставкових дієслів, особливоз дієслва 89.
 безнаросткові, є вже через значіне сабого кбріня недокó-
 наними (протгбвими), вк н. пр. *біти, жити, пісти,*
пости, лізти, едснути, мёрзнути, пáхнути і т. д., або
 докóнаними, як н. пр. *дати, стáти, сісти, лачи, махнути,*
пáнути, елáпнути, свáснути і т. д. (Зазвáжити треба, що
бути, будь, був... належить так са́мо до протягбого є як
 до докóнаного *буде*).

У всіх іньших дієслваох означує ся вид дієслва що 90.
 ино через на́ростки. Так мóжна лéгко переконáти ся,
 що дієслва безприставкові з на́ростком -а (V-а клáса, гл.
 73) є загалом недокóнані; і так дієслва на -*ати, -аю,*
 утворені з імєн, булі пёрвісно протягбві, а утворені з дїє-
 слів наворотбві; те́пер мóжна їх загалом назвáти лиш прóсто
 недокóнаними. Тáкже і безприставкові дієслва III-ої клáси
 є без вїїмки недокóвані, і то започинбві, наскілько вони
 утворені з прикметникбвих пнїв, н. пр. *стáриши ся* (ста-
 рий), *свáтити* (сввий), *марнѣти* (марний), *жовтѣти* (жвтий).
 Між дієслвами IV-ої клáси є лиш ті докóнані, що на́ве-
 деві 104, 9-12. В II-ій клáсі є майже тілько са́мо (²/₃)
 недокóнаних що і докóнаних; а то дієслва вїведені від
 пнїв дієслвних є докóнані; дієслва вїведені від кбрінїв
 є недокóнані або докóвані як до значіня сабого кбріня.

Особливоз для сїдл на́ростка -*ува* (VI-а клáса) захо- 91.
 вáло ся в рúській мбві живє почутє і зрозумїне: на́ростком
 -*ува* твбримо що раз нові дієслва, і то

1. недокóвані на -*увати* з імєн, вк *телеграфувати*
 (телграф), гл. 104, 34,

2. спроставкóвані дієслва недокóвані на безна́голодне
 -*увати* з дієслів, як *напо́ювати* (напоїти), гл. 104, 54-53,
 63-74, 79, 89.

Лише вїїмкво подібують си безприставкові наворо-
 тбві дієслва сєї клáси: *рблювати, абджувати*.

Наростковане служить, як бáчно, но тілько до тóго, 92.
 щоб творіти дієслва взагалі, але тáкже, щоб д́ля однóго
 і тóго сабого дієслвного понáтя утворіти відповідні собі
 рїзві вїди дієслва: *дати* — *давати, лишити* — *ли-*
шити... гл. 104 А.

Про перезіну голосозауків у дієслів V-ої і VI-ої класи утаборених в дієслів гл. 36.

93. Ще іншим способом таборення ноаїх дієслів в живій мові є приставкобане. Коли додамо приставку до дієслова недокбананого, то воно стає докбананим; бож приставка вказує, де глядіти кінця або скўтку чїности, події або стїну: *печі* — *спечі*, *рждвіти* — *зарждвіти*, *читати* — *прочитати* (гл. 104, 25—34). В деяких разях пристаака надїляє дієслово вначю відмінним, або навіть цілком новім значїнем: *нести* — *вінести*, *мочі* — *помочі*.

Дієслова докбанані остають притїм очнайдно докбананими: *дати* — *продати*, *вернути* — *обернути*, *стрілити* — *застрілити*.

94. До дієслова можна представити тїкже даї або більше приставок; на анд дієслова має се тїкий самий вплив як поєдїнче пристаакбане, н. пр. *збирати* — *позбирати*, *роздавати* — *пороздавати*.

95. Наголос поєдїнчих дієслів задержує ся, коли вони сирристаакують ся; лишє дієслова докбанані з приставкою *ви-* мають завжди наголос на пристааці *ви-* (гл. 212).

96. Деколи лучає ся, що нехї тих протягбанх, в котріх через сирристаакбане нїбито утаорїли ся нові докбанані дієслова; бо або поєдїнче дієслово ватратило ся, або мже вже відразу утаорїло ся тїкий докбананє дієслово сирристаакбане. Н. пр. I. кл. *повісти*, з-, *занемочі*, *рознемочі* ся — II. з-, *привїкнути*, *повїснути*, за-, *примкнути*, *замівкнути*, *заснути* — III. а) *осиротїти* — IV. *повїсити*, в-, *надкусїти*, *полюбіти*, з-, *кримїсити*, дї-, на-, *сповїїти*, *вїжорожкити*, *вїхопити* ся, в-, *схопїти* — V. а) за-, о-, *стрімати* (гл. 85).

Вже значїне показує, що *полюбіти* утворене не із *любїти* приставкою *по-*, як *побачити*, *побїїти*. Бо хто побачить, той бачив, і хто побїїть, той бїїв; але хто полюбить, той не любїв. *Полюбіти* відносить ся так до *любїи*, в котрого повстало відразу через приставкобане і наростковане, як *поглубїти* до *глубїкїи*. Так сїво *осиротїти* утворене не із *сиротїти*, а із *сиротї*.

97. Пристааку можна опустити в *сказати*, *поїїлити*, *вїїсти*, *сподбати* ся, а тоді дієслва *казати* (приказати), *цїїти* (трафити), *їїсти*, *подбати* ся є докбанані.

Таке дієслово, що вачерез приставку набрало ся ще і значно відмінного вивчення (гл. 93), мусить відтак доповняти ся новим дієсловом недокінченим; бо поєднанче дієслово не може уже служити сму вв відповідне недокінчене. В таких разі а також ще і тоді, коли поєднанче дієслово є вже свім собью докінчене, творимо до спривставкованих дієслів докінчених (н. пр. *помочі, провірити, розкинути*) нростками V-ої або VI-ої класи відповідні нові дієслова недокінчені (*помагати, провірювати, розкидати, розкидувати*). Такі спривставковані а недокінчені дієслова, утворені нростком VI-ої класи (як *розкидувати*), є переважно наворотівими, ввколи попри них подібують ся ще дієслова недокінчені утворені нростком V-ої класи (*розкидати*).

98.

Деколи побіч твкіх спривставкованих дієслів недокінчених V-ої класи (як пр. *повертати; забувати*), утворених для доповнення дієслів докінчених (*повернути, забути*) зовсім правильно через наросткованне, подібують ся ще і поєднанчі дієслова V-ої класи, виведені із того свімго коріня (*вертати, бувати*), що завжди є недокінчені, а почасти ще і переважно нвворотіві (*бувати*). На око моглоб протє видавати ся, бґцим то дієсловв твкі як *забувати, повертати* не утворіли ся із *забути, повернути* через наросткованне, а із *бувати, вертати* через приставкованне. Що твк не є, маємо на се яснові доказ не лишє в ріжнім значіню снх дієслів, але твкже ще і в тім, що дієслова *забувати, повертати* є недокінчені, а мусілиб прецінь бґти докінчені, колиб повствлі із спривставкованя (*за+бувати, по+вертати*).

99.

Твкі зовсім правильні творіи послужіли відтак взірцєм, що завжди тоді, коли є готові поєднанчі дієслова недокінчені, нові недокінчені дієслова, потрібні для доповнення дієслів докінчених, творимо твк, що до тих готових уже поєднанчих і недокінчених дієслів додаємо лишє приставку. Н. пр. до *уступити* мвємо *уступати*, а не *уступляти*, так само до *відлетіти відлітати*, в не *відлічати*, до *виложити викладати*, не *виложати*, до *вийти виходити*, а ніяк ніякше (гл. 104, 47, 49, 50, 64, 65, 69).

В дієсловах *вийти, зустріти, зустрічати* поставлена одна і та сама приставка двв рази; се походить відсе, що

100.

для першої приставки затратило ся чутє. Друге з в роззутти пояснє ся тим, що відносне дієслово *взутти* уважає ся в народї зложеним із *в-зутти* (замість *вз-утти*).

101. Так сáмо як побіч недокбнаного дієслова *тримати* з наголосом на на́ростку маємо докбнані дієслова як *за-тримати* з наголосом на коріннім складі (гл. 85), так утворили ся також через спроставкованє побіч недокбнаних дієслів *держати, сидіти, стоїти* дієслова докбнані з наголосом на складі коріннім *до-, за-, одержати, за-, поси-діти, пере-, постбати*.

Аналогічно до наголосу *кидати* — *розкидати* наго-лшуємо також *їздити* — *над-, пере-, приїздити*.

102. В деяких рáзх приставка нале́жвть до іменн, що від не́го виведене дієслово через самє наросткованє або через спроставкованє і наросткованє, н. пр. *розуміти* (рбаум), *спосбити* (спбсіб), *обідати* (обід), *подббати ся* (подбба), *усьміхати ся* (фсьміх), *дотепувати* (дбтєп), *збиткувати ся* (збіткв), *образувати* (образ), *порядкувати* (порядок), *по-требувати* (потреба)..., *зобразити, зображати* (образ), *приподобити, приподобляти* (подбба), *привичити, приви-чювати* (звичай), *за-, успокоїти, за-, успокоювати* (спокій)...

Дієслово (взяте з чужбо) *обіцяти, обіщати* уживає ся так докбнано як і недокбнано.

103. Від дієслова *лежати* похідить спроставкованє дієслово до-кбанає *належати* (собі щось), *залежати ся*; затє вже по а́нго-лосі і по значіаю можна пізна́ти, що дієслова *належати, прино-лежати* і *залежати* не склали ся через звичайне спроставкованє.

Так сáмо, а вавіть ще виразніше можна се бачити а таб-реаю дієслів *завидіти, навидіти, ненавидіти, надіяти ся, надо-бити ся, заходити ся*.

Наросткованє і спроставкованє служить часто лишє на те, щоб більше наглядно виразити многоту підметів, вкі кождий з осіб чинивість докбвають, або многоту предметів, аз вкїх все з осіб чинивість докбває ся, але також і без огляду ва се, лиш врбсто для вирау многотї підметів або предметів; так ка́жено: *чекій, най ляже спати!* але: *чекій, най поллягають спати!* Отже

в одвнай ляжу,	а в множинї радше поллягемо	вїж ляжемо
ляжеш	полляжете	ляжете
ляже	полляжуть	ляжуть

(затє очнаїдао *най тато ляжуть спати*). Так сáмо.

він ожів **але: всі пооживели**
 він надіє ся **всі понадудели ол.**

Відтак:

засвітив свічку **але: позасвічуї свічки**
 віхор зірде дах **віхор позірде дахи.**

Н. пр.: *Парубки вже зніють свої службу: що до опівночи поєстають, пошибрічуют ся, поприбиріють ол, поєбдють собі на гарні сідлані коники, та гоїла зустрічати сторонице парубіцтво. — Жидіє з окозїтими горілками позаповіде вам аж з Вишніці, а музїку запоєсть аж зо самбі Гліниці. — Парубки в сьміх, аж панотець потроїба мусїли з вєтаря крізь вікнїцо пдлицом намїхувоти, щобї ми тїхо булі.*

Перегляд.

Сей перегляд дієслів показує, як чэрвє наросткованє і приставкованє творять ся рівнозначні підповідні собі дієслова ріжних яїдїв:

104.

I. Безприставкові дієслова

A) через наросткованє

в) достарчають підповідні собі докбнані і нздокбнані:

Докбн.	Недок.
1. I. кл. діти (дінути), лячі, сісти	V. кл. а) дівати, лягати, сідати
2. I. кл. стріти (отрінути)	V. кл. а) стрічати
3. I. кл. діти, стати (ставати)	V. кл. б) дивати, стивати
4. II. кл. дунути	I. кл. лути
5. II. кл. крикнути	III. кл. б) кричати
6. II. кл. зврнути, гїйнути, грїнути, дєвгнати, дїнути (дїти), дїхнати, кїнути, одягнути, пїкнути, пчїхнути, снїснути, уснїхнути си	V. кл. п) вертати, глїпати, грїпати, днїгати, дїнати, дїхати, кїдати, одягати, пїкати, пчїхати, снїснати, уснїхати си
7. II. кл. стрїнути (стріти)	V. кл. в) стрічати
8. II. кл. пльнути, скбкнати, стапути (стагати)	V. кл. б) пльнати, скакати, станати
9. IV. кл. лишати, простїгати, рішїгати, рїшгати, стрїгати, грїгати, трїгати, ударити, явїгати ся	V. кл. а) лишати, прощати, рішати, рїшати, стрїгати, грїгати, трїгати, ударгати, явгати ся
10. IV. кл. пустити, рїшгати, ступити	V. кл. в) пускати, рїхати, ступити
11. IV. кл. скбчгати	V. кл. б) скакати
12. IV. кл. кунїгати, хибїгати	VI кл. кунїгати, хибунати
13. I. кл. яїгати (віру)	—
14. II. кл. глїгнути	—

б) достарчають відповіди собі протяглові і знаворотлові:

Прот	Навор.
15. I. кл. б́ути (є), па́оти, чу́ти	V. кл. а) бува́ти, наса́ти, чувáти
16. I кл. бі́чи, па́сти	V. кл. д) бігáти, па́дати
17. I кл. лі́ти	V кл. б) ля́ти
18. I. кл. ве́сти, ве́сти, не́сти	IV. кл. носі́ти, поді́ти, носі́ти
19. I. кл. і́ти	IV. кл. хо́літи
20. III. кл. б) злі́ти, ле́іти	V. кл. а) авлáти, лі́гати
21. IV. кл. но́вати, ста́вати	V. кл. а) повлáти, ставлáти
22. IV. кл. ло́жати	V. кл. а) лавáти (ложáти)
23. V кл. б) гнáти	IV. кл. гоші́ти
24. V кл. б) і́пати	IV. кл. і́дати

Б) через приставковане

достарчають відповіді собі докóнані:

Недок	Докóн.
25. I кл. бі́ти, бі́чи, ве́сти, ве́сти, ві́ти, ві́ти, ле́ри, ж́гати, ж́ти, і́сти, і́ти, кла́сти, ко́бати, ќти (кува́ти), ме́ри, ме́сти, мо́бати, но́ти, не́сти, па́сти, па́сти ся, печ́и, пі́ти, пла́сти, прі́ти, ро́сти, сі́чи, те́ри, то́чи, ті́ти, цві́сти, чу́ти, ш́ти	збі́ти, побі́чи, пове́сти, пове́сти, зві́ти, ві́гати, поде́ри, пожі́ти, рожа́ти, ві́сти, пі́ти, покла́сти, зако́бати, ві́кути, у-ме́ри, зане́сти, змо́бати, зно́ти, поне́сти, уна́сти, нане́сти ся, спеч́и, випі́ти, понді́сти, упрі́ти, ві́ро́сти, від-, посе́чи, ка-, по-, розте́ри, по-, роз- стов-ча́ти, ті́гати, звцві́сти, почу́ти, по-, уші́ти
26. I. кл. (бра́ти)	зв́яти
27. II. кл. га́снути, ѓнути, гну́ти, сла́бнути, со́хнути — схв́ти, тисну́ти	зга́снути, зѓнути, зі́гнути, о-сла́бнути, ві́схнути, стисну́ти
28. III. кл. а) валі́ти, ржа́вити, розу́вати, уві́ти	звалі́ти, заржа́вити, порозу́вати, ау́вати
29. III. кл. б) вері́ти, ві́дати, гляді́ти, горі́ти, граві́ти, дер-жа́ти, ле́гати, мовча́ти, хо́гати	повері́ти, уві́дати, погляді́ти, по-, на-, згорі́ти, загреві́ти, подержáти, поде́гати, змолочé-ти, схо́гати
30. IV. кл. ба́чити, будáти, ва́жати, на́гати, ві́рвати, во́зати, га́гати, говорі́ти, дві́гати оя, ді́гати, до-і́ти, жи́гати, жи́гати, кори́гати, красі́ти, кру́гати, ку́рвати, ло́жати, на́гати, ві́слати, ві́вати ся,	побáчити, абудáти, звáжати, зварі́ти, по-, уві́рвати, пово́зати (все поодино́ко), згасі́ти, пото-ворі́ти, подв́гати ся, поді́гати, ві́догати, поживі́ти, пожі́гати, накорі́гати, закрасі́ти, зві́крути,

Недок.

пірвати, пісїти, носїти, платити, платїти, поїти, просїти, робїти, ручїти, садити, служїти, сьніжити, сїгати ся, солодїти, стївати, становити, оушїти, творїти, хвалїти, холїти, чинїти, шкідити

31. I. кл. (кїастн)

32. V. кл. а) бажати, вагати ся, галати, грати, грїпати, ділати, дївїгати, дївїгати, купати, лапати, лїпати, лїпати, обїдати, орати, питати, пїкати, слїхати, сьніжати, хоїгати, чекати, чїтати, шукати

33. V. кл. б) брезгати, вїзгати, дїгати, жвгати, звгати, їгати, каїгати, кувати (кїгати), кїгати, плакати, рїгати

34. VI. кл. адресувати, будувати, голувати, дарувати, малювати, порядкувати

35. V. кл. а) вїшати, кусати, салжати, хаїгати

(нема́ відповідних доконаних :)

Недок.

36. I. кл. вїзати, сьїгати

37. II. кл. тїгати

38. III. кл. б) вїсїти, волїти, лежати, мїсїти, сидїти, спати, стоїти

39. IV. кл. гїгати ся, вїгидати ся, ложїти

40. V. кл. а) вїквати, дїгати, вати, вїжкати, наїгати ся, плїгати, трїгати

41. VI. кл. вїрувати, красувати ся, потребувати, слабувати, स्वाкувати

Докон.

ти, закурити, а-, пере-, половити, понаїсїти, повїслити, звїзїти ся, звїрїти, замїсїти, напосїти, спалїти, зацїлїти, напоїти, попросїти, в-, наробїти, заручїти, посадїти, вїслужити, осьмїшити, прїсїгати ся, вєсолїгати, поставити, постановити; вїсушити, с-, утворїти, потналїти, похолїти (трїшки), учинїти, пошкодити

положїти

вабажати, вагагати ся, погадїти, ваграти, вагрїгати, адїгати, вадрїгати, подїгати, скунїгати, влїпати, звїзїти, помїшати, пообїдати, ворагати, за-, спїзгати, занїквати, послїхати, від-, насїпївати, по-, стїгати, ва-, почекати, прочїтїти, пошукати збрїгати, в-, появїгати, влїгати, розїжвгати, пїзгати, поїгати, сказати, вїкувати, помїгати, поплакати, виплїкати ся, вїрвгати

заадресувати, абудувати, вїгодувати, вгодїгати, подарувати, намалювати, упорядкувати

IV. кл. повїсїти, вкусїти, вєадїти, вїопїгати

Докон.

—

—

—

—

—

—

II. Сприставковані дієслова

А) через наростковане

а) достарчають відповідні собі докони і педокони:

Докон.

42. I. кл. за-, при-, про-, роз-, убити, вибічи, запо-, перебічи, від-, до-, з-, за-, здо-, пере-, при-, про-, роздобути, звіти, відпо-, опо-, по-, розповісти, пілігити, з-, роздёрти, за-, одіти, нв-, роздуги, прожити, наїсти сп, з-, об-, під-, проїсти, вкласти і т. д. (гл. 50), вілти, в-, з-, за-, під-, про-, розліти, улячі, зав-, ушёрти, вимести, замести, вимочи, допо-, з-, пере-, підпо-, по-, спомочи, з-, зв-, розвемочи, вижити (= виїжити), від-, з-, за-, нв-, об-, пере-, під-, по-, при-, про-, уяїти (= віді-, зді-, за-, обі-, піді-, ні-, уїяїти), виїзати, в-, від-, запо-, на-, прв-, про-, с-, упасти, за-, по-, розпасти ся, виїзати, виїзчи, до-, припечи, виїзти, проїти, на-, роз-, уїити ся, виїзати, доплісти, виїрїти, упрїга, вірости, з-, на-, об-, підрости, розрости ся, нїсїсти, в-, о-, по-, присїсти, асїсти ся, за-, об-, розтёрти, від-, стїти, перецвісти, розцвісти ся, від-, предчуїти, виїзти, поїїти (стодолу), при-, виїти

43. I. кл. відати, в-, від-, до-, нв- пере-, по-, при-, про-, роз-, удаїти, за-, звї-, пі-, при-, розі-, розізнаїти, дізнаїти ся, вістати, н-, від-, ді-, ві-, на-, о(б)-, пере-, по-, пові-, при-, устїти, розотїти ся

44. II. кл. забвгнуга, з, поверпуга, обервуга, з, привїкнуга, звїкнуга, виїкнуга, ваїкнуга,

Недок.

V. кл. а) за-, при-, про-, роз-, убивати, вп-, запо-, перебігати, від-, до-, з-, за-, здо-, пере-, при-, про-, роздобувати, звїпїти, яїдно-, опо-, по-, розновідати, підгнївати, з-, роздїрати, за-, одїгати, на-, роздугати і роздїгати, прожитати, найїати ся, з-, об-, під-, проїдати, вкладати і т. д. (гл. 50), вп-, в-, з-, за-, під-, про-, розливати, улягати, зав-, ушїрати, яп-, замїтати, вп-, допо-, з-, пере-, підпо-, по-, спомагати, з-, ва-, роззмагати, ви-, відозді-, за-, на-, обі-, пере-, під-, пі-, при-, про-, уїїати (= виївїд-, з-, за-, об-, під-, по-, уїїжати), вп-, в-, від-, запо-, на-, при-, про-, с-, упадати, за-, розпадати ся, виїсати, виїдо-, приїкати, ви-, проїївати, на-, роз-, упивати ся, яп-, доплївати, ви-, упрїзати, вп-, з-, на-, об-, підростати, розростати ся, ви-, в-, о-, по-, присїдати, асїдати ся, за-, об-, розгїрати, від-, стїнати, перецвітати, розцвітати ся, від-, предчувати, виївївати, поїївати (стодолу), при-, виїнати

V. кл. б) ви-, в-, від-, до-, на-, пере-, по-, при-, про-, роз-, удавати, зв-, звї-, пі-, при-, розі-, розізнавати, дізнавати ся, яп-, я-, від-, ді-, ві-, ва-, о(б)-, пере-, пов-, позі-, при-, уставати, розствївати ся

V. кл. я) забагати, з-, понертати, обгїрати, з-, привїкати, звїсати, нїгасати, за-, погїбати, ви-,

Доків.

погибнути, зіглявнути, до-, за-,
о-, під-, поглянути, приглянути
ся, зі-, нагнути, відхинути,
влівнути, вижинути, в-, від-, за-,
під-, понийнути, за-, прикинути,
залобкнути, ослабнути, заслути,
пере-, носунути, висунути, за-,
зіснути, вівсунути, в-, за-,
про-, ров-, стиснути, відотхну-
ти, по-, роз-, стягнути

45. III. кл. а) зуніти ся

46. III. кл. б) догоріти, виспати
ся, за-, приспати

47. III. кл. б) в-, від-, (в)з-,
надлатіти.

48. IV. кл. вибачити, з-, пере-,
уважити, догоніти, наділяти,
вижачити, пожичати, зельшити,
зипслити, ровзипслити, домі-
слити ся, зиновити, від-, за-,
на-, об-, під-, про-, розібачити,
звезажити, припоручити, осла-
бити, виставити, в-, від-, до-,
представити, від-, зачиняти,
причинити ся (ковом)

49. IV. кл. виступити, від-, за-,
об-, пере-, по-, ров-, уступити

50. IV. кл. виложити, в-, від-, з-,
вп-, на-, пере-, при-, рое-, уло-
жити (= -класти)

51. V. кл. а) виграти, програти

52. V. кл. б) вибрати, віді-, ді-, за-,
зі-, на-, обі-, пере-, при-, розі-,
убрати, вижаати, ві-, віді-, зі-,
назвати, вирвати, віді-, зі-,
на-, обі-, пере-, піді-, розі-,
урвати, виссати, за-, обсівати

53. V. кл. б) вигвети, віді-, ді-,
за-, розігнати, відляти (вилити),
за-, зі-, віді-, проляти

54. I. кл. вікути, о-, підкути

55. I. кл. еа-; пере-, проколоти,
перемолоти

Недок.

до-, зе-, о-, під-, поглядати,
приглядати св, з-, нагинати,
видихати, вдувати, ви-, в-, від-,
за-, від-, покидати, еа-, припи-
кати, замовкати, ослабати, за-
сипати, пере-, посувати, ви-,
за-, зсипати, ви-, в-, за-, про-,
роз-, стискати, віддихати, по-,
ров-, стигати

V. кл. а) зумівати ся

V. кл. а) догаряти, висипляти
ся, за-, присипляти

V. кл. п) в-, від-, (в)з-, надлі-
тати

V. кл. а) вибачати, з-, пере-, у-
вжкати, догавати, наділяти, ви-,
пожичати, залпшати, ви-, роз-
мишляти, домишляти ся, вв-,
від-, за-, на-, об-, під-, про-,
розмовляти, впеважати, првпо-
ручати, ослабляти, ви-, в-, від-,
до- представляти, від-, зечи-
няти, причивати ся

V. кл. а) ви-, від-, за-, об-, пере-,
по-, ров-, уступати

V. кл. а) ви-, в-, від-, с-, за-,
на-, пере-, при-, рое-, укладати

V. кл. б) ви-, програвати

V. кл. а) ви-, від-, до-, за-, з-,
на-, об-, пере-, при-, роз-, у-
бирати, ви-, в-, від-, з-, назп-
вати, ви-, від-, з-, на-, об-,
пере-, під-, рое-, уривати, ви-
сисати, за-, обсівати

V. кл. а) ви-, від-, до-, за-, роз-
ганяти, ви-, за-, з-, під-, про-
лгати

VI. кл. ви-, о-, підвобувати

VI. кл. за-, пере-, проколувати
перемелувати

Докон.

56. II. кл. сплянути
57. III. кл. б) ввертіти, від-, пред-
идіти, відержати, до-, в-, ва-,
о-, придержати, промовчати,
висидіти, остобати ся
58. IV. кл. випропалити, запро-,
спровадити, завважити, вивари-
ти, привичаїти, ніговорити,
на-, об-, приговоріти, викру-
тити, на-, перв-, скрутіти, ви-
курити, ввіломити ся, валоміти,
помасіти, зміснати, виіалити,
ва-, відпаліти, виплатити, пред-
платити, напоїти, зісадити, ва-,
пересаліти, осолодіти, висуши-
ти, захваліти, вихолити
59. IV. кл. закусіти, перескочити,
ва-, об-, услужити, послужити ся
60. V. кл. а) від-, навідати, до-
відати ся, вигадати, в-, від-,
з-, пригадати, відмудити, від-
думати, за-, при- роздумати,
перемешкати, перо-, примішати,
випитати, розивтати, донітати
сп, переслухати, осьпівати, ви-
тримати, за-, о-, повс-, стрі-
мати, виховати, за-, переховати,
вичекати, прочитати, вишукати,
ошукати
61. V. кл. б) виібирати, набрежати,
на-, об-, обо-, при-, розважати,
вїказати, вїсказати, в-, від-,
до-, за-, на-, по-, при-, роз-,
указати, викувати, о-, підкува-
ти (-кути), на-, по-, розмазати,
оплакати, виплювати, від-, ва-,
над-, розрізати
62. VI. кл. роздарувати, розма-
лювати, спотребувати
63. IV. кл. викупити, на-, скупити
64. I. кл. вивезти, в-, пере-, під-,
повезти, вивести, в-, до-, в-,

Нелок.

- VI. кл. спльовувати
- VI. кл. виірчувати, від-, пред-
віджувати, ви-, до-, з-, за-,
о-, приіержувати, промовчува-
ти, висїджувати, остобувати ся
- VI. кл. виіпро-, запро-, спрово-
джувати, завважувати, виіарю-
вати, привичаювати, ви-, на-,
об-, приговорювати, ви-, на-,
пере-, скручувати, виіурювати,
виломлювати ся, заломлювати,
номашунати, змішувати, ви-,
ва-, підіалювати, ви-, пред-
плачувати, напоювати, ви-, за-,
пересаджувати, осолоджувати,
висішувати, захвалювати, виіо-
лжувати
- VI. кл. закусувати, перескакува-
ти, ва-, об-, услужувати, послү-
гувати сп
- VI. кл. від-, навідувати, довідү-
вати ся, ви-, п-, від-, в-, при-
гадувати, відмудувати, ви-, ва-,
при-, роздумувати, перемешку-
вати, пере-, примішувати, ви-,
розпівувати, донігувати ся, пе-
реслухувати, осьпівувати, ви-,
зв-, о-, повс-, стрімувати, ви-,
ва-, переховувати, виікувати,
прочитувати, ви-, ошукувати
- VI. кл. виібіривати, набрізувати,
на-, об-, обо-, при-, розважу-
вати, ви-, вїс-, в-, від-, до-,
ва-, ва-, по-, при-, роз-, ука-
вувати, ви-, о-, підкובувати,
на-, по-, розмазувати, оплакү-
вати, виплювувати, від-, за-,
над-, розрізувати
- VI.² кл. роздаробувати, розма-
льбувати, спотреббувати
- VI.² кл. вв-, на-, скупбувати
- IV. кл. ви-, з-, пере-, під-, по-
возити (погаїти), ви-, в-, до-

Докби.

за-, на-, пере-, по-, при-, роз-
 нести. вийести, в-, від-, до-,
 з-, на-, об-, під-, прв-, унести
 65. I. кл. вийти, вийаити, ві-,
 віді-, вв-, ві-, апа-, ваді, обі-,
 пере-, піді-, при-, уйти, розій-
 ті ся, піти (від когось)

Недок.

з-, за-, на-, пере-, по-, при-,
 розволіти, ви-, в-, від-, до-,
 з-, на-, об-, під-, при-, уносити
 IV. кл. ви-, виаа-, п-, від-, ва-,
 с-, зна-, над-, об-, пере-, під-,
 при-, уходити, розходити ся,
 походити (від когось)

б) достарчають відповідні собі докбпаци, протягові і наворотів:

Докби.

66. I. кл. провести
 67. V. кл. б) вийхати,
 від-, ва-, вад-,
 пере-, првхати
 68. I. кл. првевести
 69. I. кл. ді-, обійти

Прот.

IV. кл. проводити
 IV. кл. ви-, від-, за-,
 над-, пере-, прв-
 їдїти
 IV. кл. перепосити
 IV. кл. до-, обходити

Навор.

V. кл. а) проводжати
 V. кл. а) ви-, від-, за-,
 над-, прв-, приїж-
 джати
 VI. кл. перепишувати
 VI. кл. до-, обходжу-
 вати

70. II. кл. опро-, роз-
 кївнути

V. кл. а) опро-, роз-
 кидати

VI. кл. опро-, розкї-
 дувати

71. III. кл. б) привї-
 дїти ся

V. кл. а) привиджати
 ся

VI. кл. привїджува-
 ти ся

72. IV. кл.: по-, про-
 будїти, вїдїлити,
 на-, по-, роз-, у-
 діяти, виживити,
 вїкормити, ва-,
 при-, украсїти,
 від-, з-, ва-, прв-
 мїнїти, вїмїрити,
 приуїсити, до-,
 ва-, сповїяти,
 приподобїти, вї-
 порожнїти, вїпро-
 сити, вапросїти,
 вїробити, від-, ва-,
 об-, пере-, під-,
 розробїти, вїру-
 чити, ва-, поручї-
 тв, устївити, по-,
 установїти, вїтво-
 рити, вїхвалити,
 походити, вїхопи-
 ти ся, ва-, розчи-
 нїти, появїти ся

V. кл. а): по-, про-
 буджати, ви-, на-,
 по-, роа-, удїлати,
 виживїяти, ви-
 кормїяти, ва-,
 при-, украсїти,
 від-, з, ва-, не-
 ремїнїти, вїмїрї-
 ти, приуїшати,
 до-, ва-, сповїяти,
 приподобїти, ви-
 порожїяти, ви-,
 запрашїти, ви-,
 від-, ва-, об-, не-
 ре-, під-, розроб-
 лїти, ви-, ва-, по-
 ручїти, устївля-
 ти, по-, устанав-
 лїти, вїтворїти,
 вїхвалїти, похо-
 джати, вїхопїяти
 ся, на-, рвчїнїти,
 появїяти ся

VI. кл.: по-, пробў-
 джувати, ви-, ...,
 роз-, удїлювати, ви-
 живлювати, вїкорм-
 лювати, ва-, прв-,
 укрїшувати, від-, з-,
 ва-, перемїнювати,
 вїмїрювати, првїу-
 шувати, до-, ва-,
 сповїювати, при-
 подоблювати, вїпо-
 рожнювати, ви-, за-
 прїшувати, ви-, від-,
 ва-, об-, пере-, під-,
 розрїблїувати, ви-,
 ва-, поручувати, у-
 стївлювати, по-, у-
 становлювати, вїтво-
 рювати, вїхвалюва-
 ти, походжувати, ви-
 хїблювати ся, ва-,
 розчїнювати, появ-
 лювати ся

Докон.	Прот.	Навор.
73. IV. кл. заступити	V. вл. а) заступати	VI. кл. заступувати
74. V. кл. б) по-, роз- свнати, висвнати, обсвнати	V. кл. а) по-, розсв- пати, св-, обсвн- вати	VI. кл. по-, розсвнувати, св-, обсвнувати

(нема відповідних доконаних :)

Докон.	Недок.
75. —	V. кл. б) здавати зв
76. —	VI. кл. покліювати, викрїювати, наслїхувати, ослїювати, не по- хочувати, очїкувати

(нема відповідних недоконаних :)

Довов.	Недок.
77. I. кл. подїти	—
78. II. кл. понїснути	—
79. III. кл. а) осиротїти	—
80. III. кл. б) оирчати, замовчати	—
81. IV. кл. поплати, застріляти	—
82. VI. кл. за-, розсманувати	—

Б) через приставковане

достарчають відповідні собі доконани :

Недок.	Докон.
83. IV. кл. ввозити, вносити	поввозити, повнести
84. V. кл. а) збирати, розкидати, звивати, спадати, насїдати	повзбирати і вїзбирати, порозвн- дати, позамикати, поспадати, по- насїдати
85. V. кл. б) роздавати	пороздавати
86. VI. кл. визбїрувати, набрїху- вати, розвїдувати, виплїчувати	повизбїрувати, повабрїхувати, порозвїдувати, повплїчувати

чувати
всичувати,
вувати

рїкувати,
и, не по-

Б. ПРО ЗНАЧІНЕ СЛІВ.

Саміми звуками, які складajúть ся на якесь слóво, тай 105.
ворідком, в яким ті звуки по собі наступajúть, ще не уста-
новлене вначіне того слóва; ми розуміємо слóво аж тоді
звсїм добре і набезпечно, як вонó вїсказане в речею
(гáдці). Із слів: *пáра*, *косá*, *луг*, *досинáти*, *хвїля*, *мáна*,
гостинець, як їх вїскажемо самїх про себе, не мóже
слухáч доклáдно розпїзнáти, що властїво ми мáємо на
дїмці.

Двознáчність деяких слів похóдить чáсто звідси, що 106.
два звсїм рїзні слóва лиш припадкóво мáють
однакóвний вид, н. пр.:

- пáра* (вóдна, пáра черевїк);
- хвїля* (часу́; на водї);
- мáна* (вїраз лиця́, підзвнний підкóп);
- досинáти* (від снпати і спáти);
- луг* (сїножать, золá);
- безгрішний* (без грїхá, без грóшний);
- бїдá* (нўжда, двоколїсний вїз);
- лїчко* (здрїбнїлі слóва від лице́ і лїко);
- лїк* (рахунок, лїкарство);
- лютувати* (бляхár л., вóрїг л.);
- ляк* (переполох, ляк до печáтаня);
- пáс* (пóяс, пашпóрт);
- пáша* (корм для худóби, турецкий пáша);
- пилїти* (порóшннн, рїзати пїлкою);
- скупїти* (вакупїти, бїти скупїнн).

поровки-
дáтв, во-

рїкувати,
чувати

107. З того самого пня, при помочи тих самих словотвірних засобів — приставкованя і наросткованя — можна утворити слова, що хоч мають однаковий вид, то все такі різнять ся між собою значінем, бо наслід творив їх при різних нагодах і надав їм зовсім інший зміст, н. пр. *гостінець* (біта дороба, подарунок).
108. Вкінці одні і те саме слово змінє своє значіне, прибираючи різні відтінки: як до обставин, ситуацій, серед яких ево ужито, н. пр. *чоловік* може означати раз людину взагалі, другий раз мужа, *жінка*: женьщину взагалі і замужню жінку, *старець*, *дід*: старого чоловіка і жебрака. Так *серце* означає насамперед часть тіла, відтак чуте (*чоловік без серця*), далі тільки, що гнів (*чоловік сердитий*), а нарешті тільки, що прихильність (*серце стрітати до когось*).
109. Нерідко мовна звужє первісне значіне слова, обмежуючи ево уживанє на поодинокі випадки, т. зн. спеціялізує ево. Так н. пр. слово *злодій* означало колись загально лиходія, тепер тим іменем називають лиш того, що краде. Буває однак, що такого слова уживають ще і в давнім ево значіню, н. пр.:
- баба* (стара жінка, мама мамн);
 - селянин* (мешканець села, ріжнік);
 - громада* (збір людей, село чи місто);
 - замовити* (обсталувати, зачарувати);
 - літо* (пора року, рокі);
 - зима* (пора року, у Гуцулів: сніг);
 - місце* (на землі, посада);
 - Москаль* (Великорос, жовнір).
110. Навнакі значіне якогось слова часом ширшає, н. пр. *гrecкостем*, *хліборобом*, *рільником* називають чоловіка, що взагалі займаєть ся рільнім господарством, хоч первісно значіне тих слів не було так широкє.
111. Часто називаємо предмети назвами тих річей, з якими їх порівнюємо, і таким чином слово набирає ся нового значіня. Так говоримо про *зуби* машинного колеса, про *зуби* часнику. Таким способом слово: *баба* могло дістати значіне великої довбні, так *голуба* краса взята від *голуба*, так з часом ту частину коси, що у неї була немов *пятю*, стали звати *пяткою* і т. д.

З другого боку буває, що одні і те саме в різних 112.
випадах, в різних часах, в різних сторонах названо
різними словами. Так уживаємо на переміну слів:

идете, дбля, талди;

лід, крига;

нес, собака, сторож;

скрити, затаїти,

гнівний, сердитий, лихий, недобрый, лютый;

відповісти, відказати, відмовити, віддати;

скоро, хутко, швидко, брзо.

Слова, що означають те саме, або приблизно те 113.
саме, називаємо синонімами. Кажемо: „приблизно те
саме“, бо такі слова по більшій часті не завжди рівно-
вартні і не все можна одні слово покласти замість дру-
гого. Так кажемо: *Дурному дасть Бог щастя та не дасть*
розуму, але: Як не дав Бог талану з малку, то й не буде
до останку. У прислів'ях та поговірках не можна зміняти
синонімів, не можна класти одного слова замість другого, хоч би
навіть головна, основна гадка не потерпіла через те ніякої зміни.

Часто у синонімічних словах бачимо певно степенів- 114.
ване так, що одні слово здаєть ся спільнішим, ніж друге,
н. пр. у словах:

переробити, перемінити, переиндичити;

пліти, горіти, жаріти ся, палахкотіти;

вадча, здібність, спосібність, хист, талди,

завіди, все, без перестанку, безпереріжно, без унію.

Нерід з ріжницею що до сили дучить ся ще й ріж-
ниця що до якості, н. пр.:

голохатий, кудлатий, кучерявий;

скрити, затаїти, сховати;

старий, дідизний, давний;

робота, праця, труд;

нємічний, недужий, слабий, хорий.

В таких разях наростки та приставки подають най-
ріжніші підтінки значінням таких слів, н. пр.:

дати, відати, подати;

голова, голубонька, голубочка;

душа, дүшенька, дүшечка;

батько, батенько, батечко;

довгий, довжєзний, довжєнний.

115. Синонімі слова відрізняють ся від себе нерідко також і тям, що в певних випадках можна ужити лиш одного з них і то якраз того, а не іншого, н. пр.:

умёр — *здох*,

волóсе — *шерсть*;

чёрний — *чорний*;

еруди — *перса*;

надіяти ся (чогось доброго) — *болти ся* (щоб яксь лихо не стало ся).

В яких різних-проріжних значінях уживають ся поодинокі слова, се показує словар. Як у чужих мовах, так і у своїй рідній мові треба все як найстаранніше добирати найвідповідніших слів для вираженя того, що думаємо.

ЧАСТЬ ТРЕТА.

ВІДМІНЮВАННЯ.

А. Відмінюване імен.

Іменички, прикметники, займенники і числівники при- **116.**
бирають різні закінчення, щобі для означеня різних сто-
сунків достарчити сїм відмінкїм:

пёрший відмінок найчастійше на питање „хто?“ або „що?“; н. пр. *Брат читає. Хто читає? Брат. Тут лежить хлїб. Що лежить? Хлїб.* Сей відмінок є така форма, котрою взагалї називаємо особи, рїчи, прикмети (nominativus); н. пр. *Як ти називаєш ся? — Границь Українець. Як тебе звать? — Премудрий Соломїн. Маммо чотїри пори року: весна, лїто, осїнь, зима.*

другий на питање „чий?“ або „кого?“, „чого?“; н. пр. *Се дїм брата. Чий дїм? Брата.*

третий на питање „кому?“, „чому?“; н. пр. *Дай книжку братови. Кому? Братови.*

четвёртий на питање „кого?“ або „що?“; н. пр. *Я бачив брата. Кого? Брата. Брат їсть хлїб. Що їсть? Хлїб.*

п'ятий, коли кого кличемо або називаємо; н. пр. *Читай, мій брате!*

шестий на питање „ким?“ або „чим?“; н. пр. *Я задоволений братом. Ким? Братом. Ножем крїємо хлїб. Чим? Ножем.*

сбний, лише по применниках, на питане „в кім?“, „в чім?“, „на кім?“, „при чім?“ і т. д.; н. пр. *Сестра живе при браті на селі. При кім? При браті. Де? На селі.*

117. Але форми відмінків рижуться після числа; відріжнимо:

1. однину, коли говоримо лише про одну особу або річ; н. пр. *Корова пасе ся в лісі.*

2. множинну, коли говоримо про много осіб або річ; н. пр. *Корови пасуть ся в лісах.* Для деяких іменників маємо ще особні форми для

3. двійні; н. пр. *Дві корови пасе ся в лісі.* Але ті форми уживаються також і тоді, коли говоримо про 3 або 4 особи або річ. Та уживане двійні, що в старорускій мові було правильне і доконечне, тепер вже не є доконечне; можна замість неї уживати також множини.

118. Деякі форми множинні означали первісно богато частий якбісь річ, але тепер означають саму цілу річ; проте нема у таких іменників однини (іменники без однини), н. пр. *граблі, ножиці, двері, сани, Чернівці.* Деякі іменники не уживаються за для свого значіння в множині (іменники без множини), н. пр. *Христос, сирій, ржа, жидова, зрозуміість, лубе, ніре.*

119. Відріжнимо дальше три рідн:

1. рід мужеский, н. пр. *брат, стіл,*

2. рід жєньский, н. пр. *сестра, стінд,*

3. рід середній, н. пр. *дитя, віжнб.*

Прякіметники, найбільша часть заіменників і деякі числівники мають для всіх трох рідів особні закінчення, н. пр. *мій добрий брат, мой добра сестра, мое добре дитя.*

120. Якого котрий іменник рѳду, се можна пізнати почасті вже в закінчення першого відмінка однини:

1. Іменники на -б, -в, -г, -л, -д, -з, -к, -л, -м, -н, -п, -р, -с, -т, -ф, -х, -ц, -ць, -й в мужескі, н. пр. *біб, рив, Бог, шпараг, мід, образ, гусак, стблик, волосбк, орел, сбром, баран, серп, вєчер, яр (ярґа), ніс, чббіт, телеґраф, мох, коц, палець, край.*

Лише слова *бруков, крбков, молитов, морков, цєрков, любба, хоругбв* (= *бруква, крбква...*, *цєркава, любба, хоругва*), підтак *кров, згар, твар, яр* (весна), не народне слово *схорб* і чужє (пбльске) слово *миль* в жєньскі.

в кім?",
Сестра
На селі.
ла; від-
сббу або
або рі-
их іноп-

Але ті
о З або
форускій
е доко-

богато
лу річ;
и без
Ієрніаці.
значівз
ристос,

кі час-
н. пр.
я.
почасти

-м, -н,
р. біб,
орел,
єград,

єрков,
ругва),
скорб

2. Іменники на *-ж, -ш, -ч, -ш, -дь, -зь, -ль, -нь, -сь,* *-ть* є почасті мужескі а почасті жєньскі: мужескі особ-
ливо всі ті, що означають мужескі істоти і місци, н. пр. *муж, кіш, меч, дош, медвідь, князь, міль (мотіль), огнь,*
босось, зять, сєрпень, але жєньскі н. пр. *молодїж, миш,*
їч, прїгорш, чєлядь, мазь, міль (мїлина), тїль, Русь, кість,
необожність.

3. Іменники на *-а, -я, -ї, -и* є жєньскі, як *рїба,*
голубка, земля, нїні, мати: лишє іменá мужеских істот
на *-а, -я,* як *стáроста, тєсла,* є мужескі, а лишє ті,
що вієля *-а, -я* відкїнули *т* або *н,* як *качі (качáта),*
тєлá (тєлáта), імá (іменá), є середні.

4. Іменники на *-о, -е, -є* є середні, н. пр. *селó,*
пòле, житє, писанє; лишє ті, що означають мужескі істоти
або ріки, як *тáто, Днїпрó,* і ті закїнені на *-ко, -єнько,*
-єйко, -онько, -ойко, -ечко, що утворєні з мужеских імен-
ників, як *стрійко, каменєнько, городєйко, домòнько, лїсòвко,*
дáдечко, є мужескі.

5. Іменники на *-ице, -ис(ь)ко, -ина* і *-ака,* що озна-
чають живі істоти, або задєржують рід, який їм після їх
закїнчення приналежить, або стають ся після свòго зна-
чєня то мужескими, то жєньскими іменниками, н. пр.
дòбрій (дòбре) хлончїше, -ис(ь)ко; паскўдна, -ўдне дївчїше,
-ис(ь)ко; прискòчив мов котїше мўрній; вийшла бавїше
старїя; старїй, -рá собáка. Однáк заврїжити треба, що
то лишє в 1-ім відм. прврдний рід перемагає і що не
мòжна сказати пр. *старбї бавїща, паскўдної дївчїща,* лиш
старòго бавїща...

6. Іменники невідмінні, як *алилїя, áмїнь,* є по-
дáвбїльше рòду середного.

Означєня рòду у іменників без óдшнн, як *нòжиці, двєрі,*
в прáктиці не має нїякої ваги.

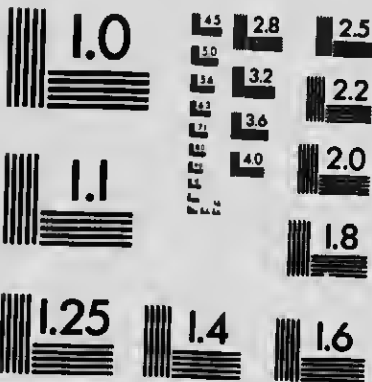
І. Іменники.

Руска мòва дуже богáта на фòрми іменників помїмо 121.
тòго, що давний зáсіб форм зменьшїв ся, бо згòдом дєякі
осїбні фòрми вїйшли з ужїтку, то знов через приподòблю-
ване до иньших форм (сїлу анальòтїї) змїніли ся і затрá-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

туди ся. Так пр. зовсім вишли з ужитку деякі ф́орми для двійві, а осібні колісь закінченя для 3-, 6- і 7-го відм. мн. майже зовсім затратили ся і через приподоблюване віривнали ся, так що тенёр тоті відмінки кінчатъ ся загально на *-ам, -ами, -ах*.

122. Серед великої ріжнородности відмінюваня іменників добачаєм однак певний лад і віроблені правила. І так відразу кудася пам в очн, що іменники одного і того самого роду мають понайбільше осібні, так би сказати родові, а тим то і характеристичні закінченя для поодивоквих відмінків. На пр. 1-ий відм. *пан, риба, село* — *пані (панове), риби, села*; 3-ий відм. *лис (бузько), риба, курятко* — *лісови (бузькови), риби, курятку*; 5-ий відм. *вітер, зовіздá, море* — *вітре, зовіздó, море*, 6-ий відм. *дух, душа* — *духом, душею*; 2-ий відм. *мак, ліхо* — *маку, ліха* і т. д. Окрім того бачимо, що руска мова вітворила згодом для іменників кожного роду все осібні родові правила; н. пр. 4-ий відм. *лис (ко́лос), риба (ко́са), теля́тко (ші́ло)* — *ліса (ко́лос), рибу (ко́су), теля́тко (ші́ло)*; *владі́ка, сестра* — *владі́к, сестри*; *Павло́, дитя́тко* — *Павла́, дитя́тко* (гл. 124—133, 140—146, 153—157). Як великий вплив має рід на відміну іменників, доказом того є ф́орма *Гамалі́ям* („Не влоді́ї в Гамалі́єм іда́ть мо́вчки са́ло“ *Шевч.*) від *Гамалі́я*; доказом того є і се, що навіть мужескі іменники на *-а, -я*, хоть всагалі відмінюють ся так як іменники жёнські, все такі підчиняють ся загальному правилу, важному для іменників мужеского роду, і мають 4-ий відм. мн. рівний 2-му (*владі́ка, сестра* — *владі́к, сестри*), і що у мужеских іменників з првметниковим віглядом так само 4-ий відм. рівний 2-му. Так сполучила тісно в одні родовіи закінченями і правилами сама мова іменники, що колісь своєю відміною значно від себе ріжніли ся, і з тої пречини річ зрозуміла, що для потреб відмінюваня рід становити му́сенть підставу до поділу іменників на три осібні групи.

123. Серед кожної групи розріжваско кілька відмін і підвідмін, а се залежить зов почасті 1. від зв́ука, яким кінчатъ ся пень, почасті 2. від на́голосу, а почасті 3. від вибо́ру закінчень, що бувають часом ріжні для одного і того самого відмінка. Н. пр.

1. *ім'я, тел'я, ма́ти* — *імени, тел'яти, ма́тери*; *ім'я, тел'я, чу́до* — *імен'я, тел'ята, чу́да* або *чудеса́*; *лис, ко́тик, до́щик* — *лісе, ко́нику, до́щику* — *лісі, ко́нику, до́щику*; *лис, олень* — *лісови, оленеви* — *лісе, оленю* — *лісом, оленем* — *ліси, олені...*; *коро́на, царі́ця* — *коро́ни, царі́ці* — *коро́но, царі́це* — *коро́ною, царі́цею* — *коро́ни, царі́ці...*; *пісня, піснь* — *пісні, пісні* і т. д.

2. Про вплив на́голосу на відмінюване гл. особливо 144 з і 160 уст. 3. Окрім то́го в ко́ждій відміні і підвідміні ви́казано наглядно, яку вели́ку ва́гу ма́є на́голос при відмінюваню.

3. *бук, мак* — *бу́ка, ма́ку*; *чоловік, розбійник* — *чолові́че, розбійни́ку*; *лишій, обичай* — *лиша́я, обича́ю*; *книш, гріш* — *книши́в, гріши́й*; *овця, свиня* — *ове́ць, сви́ний*; *око, очко* — *оці, очку* і т. д.¹⁾

I. Рід мужеский.

В му́жескім роді́ треба відрі́жнити після́ значі́ня тро́йки 124. іменни́ки:

1. імен'я́ для розу́мних істо́т, н. пр. *Бог, а́нгел, чолові́к, найми́т...*, а так са́мо імен'я́ для такі́х істо́т, що в по́вній представля́ють їх особа́ми, н. пр. *покли́кали Ві́тра і Морба́за,*

2. імен'я́ зві́р'ят, дере́в, нго́р, монéт, н. пр. *віл, рак, хроба́к, дуб, дура́к* (гра в ка́рти), *коза́к* (та́нець), *тарба́к, рубéль...*

3. імен'я́ іньших рі́чей, н. пр. *ялове́ць, на́рід, про́зід, фуйт, сті́л...*

¹⁾ При па́уці відмінюван'я ці́лу ва́гу треба кла́сти на те, щобі́ учени́ки як найбільше осьвідомил'я в усі́м'я сінні рі́жниц'ях, про́змили систе́му і такі́я чі́ном ви́робили собі́ ясний по́гляд на те́перішній ста́н відмінюван'я. Пооди́нокі відмінні і підвідмінні з їх при́мірами (наведе́ними так, що з них зараво́м ви́зна не лиш' віді́ти, як іменни́ки відмінюють ся, але також пі́знати, котра́ відмінна найва́жливі́йша) повинні́ служи́ти на те, щобі́ систе́му ру́ського відмінюван'я наглядно поста́вити перед о́чи. Послу́гуючи ся зру́чними при́мірами, дисти́ ся голо́вна ці́ль се́ї нау́ки дося́гнути без то́го, щобі́ учени́ки учи́ли ся їх на па́мять.

- 125.** Що до тих трох рбярядів треба отсе запрвмітити:
1. у мўжеских 1-ого рбяряду 4-ий відм. рівний з 2-им, н. пр. *Бога, Богів, Котлярівського, Котлярівських*; се правило обіймає в мнбжвні также мўжескі іменники закінчені на -а, -я; н. пр. *владік, плянці*; в бдннї мають вони в 4-ім відм. свою звичайву фбрму: *владіку, плянцю*...
 2. в 2-ім рбяряді 4-ий відм. в бдннї рівний з 2-им, а в мнбжвні з 1-им, н. пр. *волів, волів*;
 3. в 3-ім рбяряді 1-ий і 4-ий відм. все собі рівні, н. пр. *лловєць, ллівці*.
- 126.** В дбкотрих звбротах по приіменивках рівнає ся также у мўжеских іменників 1-ого рбяряду 4-ий відм. 1-ому, н. пр. *дожкї замуж дати, пітї замуж, в гбстї ітї, пострічи ся в монахи, в чернї, ітї межї лбди*.
- 127.** Відм. 2-ий бдн. ківчїть ся у мўжеских 1-ого і 2-ого рбяряду лпше на -а (-я), у мўжеских 3-ого рбяряду почастї на -а (-я), почастї на -у (-ю), а почастї на -а (-я) або -у (-ю): *чоловіка, короля, дуба, рублї..., гарбуза, місля, Рїму, краю..., цвїта і -ту, дунїя і дунїю*.
- 128.** Попри прівильне закінченє 3-ого відм. бдн. на -ови (-єви), або также -овї (-євї) подібувє ся часом (стїрше) закінченє на -у (-ю): *Ббгови (-овї) і Ббгу, дўхови (-овї) і дўху, монастирєви (-євї) і монастирїю*. Закінченю -ови протївлять ся іменники в ненагодбшени наростком -ов, -ів, -їв і дбьлї слова закінчені на невагодбшенє -ов, н. пр. *Крїкову (Крїків), Кїєву (Кїїв), болїголову (болїгодов)*, а не *Крїковови, Кїєвови, болїголовови*. Так сїмо также *єнїв, 3-ий відм. єнїву*.
- 129.** Відм. 5-ий рївває ся в мнбжвні завсїди 1-ому; в бдннї має він осїбну фбрму, але часом заступає єго 1-ий відмінок. Зрештою в 5-ім відм. бдн. уживає ся дўже радо фбрма здрїбнїла, н. пр. *садбкву (садбк), воробчїкву (воробєць)*. Розумїє ся, що у іменї істот неживїх рїдко коли найде св првчїна до твбренєв 5-ого відм.; особлївож не кладє св 5-ий відм. на -є у істот неживїх, на колї перед тїм -є мало бн сподїяти ся мїгченє шелестозвўкїв. Кїжемо также лпше н.; пр. *нїне дбктор, нїне мїйстер...*, а не *нїне дбкторє...*; але і *нїне начїлїкву...*

Замість 7-ого відм. бдн. стоїть часто 3-вй, особливо 130.
а II-ій відміні і у іменників, закінчених на -о

Двійня (аідмін I-ої і II-ої) ужвабе ся рідко коли. 131.
Вова ааховала ся лише для 1-ого і 4-ого відм. і кінчіть ся
ва -а (-я), а то з наголосом як в 2-ім аідм. бдн., н. пр.
вўса, два сїна, два кунця, три злодїя, чтири брата.

Замість прапльного аакінченя 2-ого аідм. мн. на 132.
-ів (-їв) подїбуе ся у дєкотрах сїа, наicoli самї авязь
указуе на сей відмінюк. даанї фўрма на -, -ь, н. пр : *пять,*
шїсть раз, год, аршин, лїтер, чоловік, сяжєнь, локїт,
дєнь..., нїра черевїк, ковїт..., до сусїд, з яницар.

Про творєнє 4-ого відм., про побїчнї фўрму 3-ого відм. на
у (-ю), про вастўпуванє 5-ого і 7-ого відм. їншїми відмінками
і про двїїню не бўде у нас ужє дїльше мови.

В 1-ім відм. бдн. I-ої і II-ої відміни наступїе у дє- 133.
котрих слїв перєзвук, у їншївх встївка або в дрў-
гвх аїдмінках бнует заўка о або е; про сї янїща аву-
коаї. гл. 32 і 30.

У іменникїв мўжєсквх мїємо 4 аїдмївї. 134.

До I-ої відмінї налєжать іменникї, що в 1-ім
аїдм. бдн. кїнчїть ся на твердїй шєлє аўк (з вїїмкою
шпїїчїх ч, ш, ш) і на о. Най та відмінї називїеть ся
корїтко аїдмінїа твердїа.

До II-ої відмінї налєжать іменникї, що в 1-ім
відм. бдн. кїнчїть ся на мїагкїй шєлєстозвўк, а окрїм тїго
аа *ї, р, ж* і шпїїчї ч, ш, ш і на **ьо**: відмінїа мїагкїа.

До III-ої відмінї налєжать тї іменникї мўжєскї,
закївчєвї в 1-ім відм. бдн. на -а, -я, що відмївїють ся
мїажє так сїмо як жєнськї: відмінїа жєнськїа.

До IV-ої відмінї налєжать іменникї мўжєскї
з прикметникїбам вїглядом: відмінїа прикметни-
кїва.

Сї відмінї вїдрїжвєнї ваагалї ва пїдстївї отєїх ха- 135.
рактернїстїчнїх закінчєнї (причїм такї аакїнчєнї,
що вїплввїють їа самїх лишє авуковїх заковїв, тут по-
мївнєно):

	I-а	II-а	III-а	IV-а
	шестестозвук			
1.	твердий, -о	мяккий, -ьо	-а, -я	
2.	-а, -у	-я, -ю	-н, -ї	
3.	-ови	-єви	-ї	
4.	= 1., 2.	= 1., 2.	-у, -ю	
5.	-е, -у	-ю, -е	-о, -е	
6.	-ом	-ем	-ою, -ею	
7.	-ї, -у	-ї, -ю	-ї	
	—	—	—	
1., 4.	-а	-я	-ї	
	—	—	—	
1.	-н	-ї	-н, -ї	
2.	-ів	-їв	-, -ів, -, -їв	
3.	-ам	-ям	-ам, -ям	
4.	= 1., 2.	= 1., 2.	= 2.	
5.	= 1.	= 1.	= 1.	
6.	-ами	-ями	-ами, -ями	
7.	-ах	-ях	-ах, -ях	

Закінчена прикметників.

I-а відміна (тверда).

136. Відм. 1-ий одн. кінчить ся на б, в, г, д, з, ж, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц і на о.

Відміна I-а розпадає ся на 7 підвідмін:

	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
Відм. 2-ий одн.	-а	-а, -у	-у	-а	-а	-а, -у,	-у
5-ий "	-е	-е	-е	-е	-у	-у	-у
7-ий "	ї (і)	-ї (і)	-ї (і)	-у	-у	-у	-у

В сій побді представлено живий і наглядний образ теперішнього стану відмінювання мужеских іменників твердої відміни. Аби сей образ ще більше оживити і аби zarazом освідомити з великою різномірністю всяких інших при відмінюваню важних зівщ, упорядковано в поодиноких відмінах і підвідмінах приміри з огляду на словотворенє, на звукові закони перезвуку іканя, бпугу і вставкп і з огляду на велику і важну ролю наголосу.

А

Відм. 2-ий бдн. -а, 5-ий -е, 7-ий -і (-і):

Оди.	Ми	Оди.	Ми.	Оди.	Ми.
а) лис	ліси	б) клуб	клуби	в) чоловік	чоловіки
ліса	лісів	клуба	клубів	чоловіка	чоловіків
лісови	лісам	клубо.ч	клубам	чоловікови	чоловікам
ліса	ліси	клуб	клуби	чоловіка	чоловіків
лісе	ліси	клубе	клуби	чоловіче	чоловіки
лісом	лісам	клубом	клубами	чоловіком	чоловіками
лісі	лісах	клубі	клубам	чоловіці	чоловікам

Іменники закінчені на -б, -в, -м, -н, -р, -р мають в 7-ім відм. бдн. -і замість -ї.

Іменники закінчені на -г, -х, -ж мають в 5-ім відм. бдн. -же, -ше, -че а в 7-ім -зі, -сі, -ці (гл. 23); се важне для цілі відміни, оскільки для сих двох відмінків уживають ся закінчення на -е і -ї.

Після сих заірців відмінюють ся н. пр. а) *ангел, болягуз, вблос, дармоїд, дрозд, клин, колос, молот, памолод, сусід, фелон...*, *Даніло, Михайло*, нар. -ни (-ін, -ін): *вбін, мірик*, нар. -ун: *опікун, перун*, нар. -ад: *внерал*, нар. -ист: *апостист, свангеліст*, нар. -ент: *кандидент...*, нар. -айло: *балдакойло, мінйло*, б) *голуб, дзуб, лицемір, луб, остроб, насерб, струн, хлібороб, череп, кетруб...*, нар. -ни: *вітчим, побратім*, в) *внук, дух, облик, обух, оріх, пророк, слабодух, язик...*; *Дзвін* (дзвона), *Антін, гніт, макогін, ніс, покис, престіл*, нар. -іт: *околіт*; — *явір*, нар. -ів: *Львів*; — *оборіг, поріг, ріг...*; *Київ* (*Києва*); *вугол* (*вугла*), *шигол, угор*; *свердел* (*свердла*), нар. -ер: *мітер, містер, Олександр...*

Наголос перескакує:

фірман (*фірман*, ив. *фірмані...*), *жовнір, ковнір, нумер, офіцир*, нар. -ор: *директор, доктор...*; *обід* (*обода*, ив. *ободи*);

зуб (*зуба*, ив. *зуби, зубів, -ам...*);

Руси (*Русина*, ив. *Русині, -ів...*), *жид, комин, наймит, образ, полс, рот, син* (*сіне = сіну*), нар. -ни: *Русин*; — *горб, grab, греб, дроб, дуб, жолоб, серп, хліб, хлоп, цап, цін, Бог, плуг...*; *віз* (*вбза*), *пліт, рів, вбріг...*; *свекор* (*свекра*); нар. -ер: *майстер* (*майстра*), *швігер...*;

пан (*пана*, ив. *пані, а также панбее, панів...*);

- господи́н (господи́на, мн. господи́нове, -и́нів...);
 брат (бра́та, мн. брати́, -ів... і бра́тля, -ів, бра́тля...);
 хрест (хрестá, -ви, хресте́, хрестом, -ї, мн. хресті́, -ів...)
 барáн, гарбу́з, каплу́н, кача́н, ковту́н, козу́т, кут, кутáс,
 млин, паркáн, порóн, хомі́т, шпигу́н, Павло́, Дніпро́, Петро́,
 на́р. -уи: бігу́н, бреху́н, лизу́н, цвірку́н, вюн...; рука́в, стовп,
 хлі́в; — ві́л (вол), кі́л, кіт, хві́ст, на́р. -іт: жи́вот; —
 смі́н, тхі́р, чин, баті́з, пи́ріг...; о́сёл (осел), хребéт, вепéр...
 котéл (хитá), орéл (вірлі), роже́н, хосéн...;
 овéс (вісá..., мн. вісá і віса, вісá...), псалом (псалма́, мн.
 псалма́...);
 пeс (пса, псови, псе...), лев (лева)...;
 Трoйи́н и́на́кше:
 селяни́н (селяни́на, мн. селяни́, -їн...), па́р. -яни: ми́цани́н, Гали-
 чани́н, селяни́н...; па́р. -ни: Болга́рин (2-й відм. мн. Болга́р
 і Болга́рів), погани́н..., Араби́н (Ара́бія), Сербі́н;
 чо́біт (чо́бота, мн. чо́боти, чо́біт, чо́ботам = чо́ботля́м, чо́бітьми́,
 чо́ботах = чо́ботях).
 Пе́рший відм. оди́н. на́є чу́жé закі́нчене:
 алю́мнус (алю́мна, -ови...) і
 Хри́сто́с (Хри́ста́, -ви, Хри́сте, Хри́стом, -ї).

Б.

- Відм. 2-ий одн. -а або -у, 5-ий -е, 7-ий -ї (-ї):
 огоро́д, огоро́да = огоро́ду, огоро́дови..., огоро́ди, -ів...
 Так са́мо н. пр. а) блуд, лист, обід, пові́т; цві́т...,
 б) ени́в, сир...; рі́д (рѣ́да, -у), на́рід, облі́г...
 На́голос пере́скáкує:
 лу́г (сіножа́ть; мн. луги́, -ів...), бе́рег...; мі́ст (мо́ста = -у), грі́б...;
 ві́тер (ві́тра = -у);
 лі́с (мн. лі́си і лі́са), сві́т;
 грі́х (грі́ха = -у, -ви...);
 сті́л (стола́ = сто́лу, сто́лви...), дві́р.

В.

- Відм. 2-ий одн. -у, 5-ий -е, 7-ий -ї (-ї):
 до́сьві́д, до́сьві́ду, -ови...
 Так са́мо н. пр. а) акт (ді́я), виногра́д, го́лод, гэмме́,
 до́гляд, до́слід, жар́т, зако́н, правсѣ́д, лен, лимáн, моро́з,
 на́пад, об́ряд, пере́клад, по́гляд, по́діл, по́хорон, пре́дмет,

приклад, припис, суд, текст, університет, уряд, нár. -ал:
 матеріял..., б) оплив, дбплив, дотен, замір, засів, мур,
 кбров, Гим, пожар, спарб, сьнів, хмаролом, нár. -р: дар,
 жир, пир, нár. -ізн: провінціалізм...; **ОСЛІН** (ослбну), дохід,
 дріт, ніст, ніт, плід, поклн, прихід, росіл, хід, нár. -іт:
 клбніт...; вибір, ерім, засіб, збір, недобір, окін, окрін, снб-
 сіб, твір...; **ХРІН** (хрбну), нбніл, нанір...: **ЦУКОР** (цукру),
 вїхор; **ОЦЕТ** (оцту), нár. -өр: тедтер...

В множині -и і -а:

акт (бунага, мн. *акти і акта*), нár. -зөнг: тстачкнт...

Наголоє перескáкує:

вїклад (вїкладу, мн. *вїклати, -їв...*), *актис, вїраз, харáктер...*

вїхід (вїходу), *дбвід, вїрїб...*

дбкрет (дбкрету, мн. *дбкрети і -їт...*)...

раз (рáзу, мн. *рáзи, рáзів, рáзім...*);

зад (зáду, мн. *зáди, -їв...*), *град, дїм, рбзум, склен, стен, горбх,*
нбраз...; **дїл** (дблу). *дїм, бїк, рїк...*: **лїд** (лбду, на лбді і на
 лбду), *мїд...*

гблос (гблосу, мн. *гблосї і -сї*), *очерст...*

сад (саду, -бви. *сáдс, садбм...*), *лáс, полїп, рло, слїд, хворбст,*
хрест (тáйла), час, став...

сон (сну, снбви, снб...); **шев** (шеу);

тбрен (тбрену, тбрбви, тбрнс... мн. *тбрнї, -їв...*).

Г.

Вїдм. 2-ий бдн. -а, 5-ий -е, 7-ий -у:

Ляx, Ляха, -ови, Ляше, Ляхом, Ляху, Ляхи, -їв...

З їньшнї наголосом:

дяг (дякі, -бви, дїче, дякбм, -кү; дякі, -їв...), *козік.*

Д.

Вїдм. 2-ий бдн. -а, 5-ий -у, 7-ий -у:

кбннк, кбника, -ови, -у, -ом, -у, -и...

Так сáмо н. пр. в) *бук, вїник, звук, їстик, лїлик,*
мбнах, мїх, нáрох, рак, цвлях, бубько, нár. -нк: вбзїк, кб-
ник, кбшик, мблник, мбченик (мбченику = -иче), нбжїк,
нбсїк, свящїєник, стблїк, ученик, хрбстик, чїжїк, чере-
вїк, нár. -ник: безббжнїк, ерїшнїк, дбвжнїк, зрбднїк,

молитве́ник, намі́тник, наші́льний, неві́льний, осоро́дник,
 піснї́чник, по́тїйник, полко́бник, пора́дник, прі́ведник,
 ти́день, робі́тник, обі́чник, урло́дник, чело́дник, на́р. -ко:
 забу́дько, на́р. -чик: ні́ччик, ну́льчик, неві́стчик, підлі́тчик,
 сті́льчик, хло́бчик, на́р. -отко: бі́течко, на́р. -енько: бі́-
 тенко, Шевче́нко, на́р. -ейко: городе́йко, на́р. -онько: ко-
 коло́нько, на́р. -ойко: лі́сойко, на́р. -ик (-ік): і́ндик, меса́-
 нік...; жа́йворонок (жа́йворо́нка), ко́рок, на́р. -(о)к: горі́-
 шок, жа́йворо́нок, нава́лок, на́дрок, напе́рсток, обереме́к,
 полумі́сок, понеді́лок, посторо́нок, родзі́нок, сьві́док, чере-
 ейчо́к, лзі́чок; на́р. -очок: колосчо́к, листчо́к, образчо́к...;
 ві́терок (ві́терка).

На́голос переска́кує:

во́лк (во́лко, вв. во́лки...), на́р. -ак: во́лк, По́лльк;
 вовк (во́вко, вв. вовкі́, -ів...), ба́тько, Ма́рко, на́р. -ко: ву́йко,
 дя́дько, стрі́йко..., па́рубок (па́рубко);
 та́то (та́то, 7-й відп. та́тови, вв. тата́...), ді́до...;
 му́жик (му́жико, -ви; му́жїку, му́жїком...), кула́к, па́ук, слі́длєк,
 цибу́к (цибу́ку = -ує), четве́р (четверга́), на́р. -ак, -як: ві́т-
 ра́к, гуе́к, держа́к, дива́к, дура́к, жебра́к (жебра́ку = -ає), ло-
 ша́к, риба́к, сїра́к, о́пїва́к (опїва́ку = -ає), чере́к, чира́к,
 шупа́к, бі́як, бо́дяк, бо́ляк, земля́к (земля́ку = -ає), мідя́к,
 со́ляк (со́ляку = -ає), о́цяк, на́р. -як: му́жїк, патя́к, на́р.
 -вик: ва́ртївнїк, ме́дївнїк, помі́чнїк, ремі́снїк, рі́знїк, рі́л-
 нїк, ручнї́к, сїрнї́к, на́р. -ок: ко́шу́к, па́цїк, на́р. -чї.
 -юк: ко́жу́к (ко́жу́ку = ко́жусь), ла́щу́к (ла́щу́ку = -ує),
 ма́ку́к, па́сту́к, ка́пельк (ка́пельку = -ає), лі́ньк..., на́р.
 -ко: зва́лїк, Грі́цьк...; ві́нок (ві́нка, -ви, сїнку або ві́ночку),
 на́р. -(о)к: ві́нок, вершк, воло́к, го́вк, горшк (горшкї́),
 дзві́нок, жо́вк, кі́лк, лі́стк, мі́шк, мли́лк, мо́лотк,
 обра́к, огі́рк, ра́дк, сті́жк, стру́чк, чере́к, шку́рк...

Е.

Відп. 2-й бдн. -а або -у, 5-й -у, 7-й -у:

ві́пусн, ві́пуска = -у, -ви, -у, -ом, -у, -и...

Так са́мо: льох...; горбо́чок (горбо́чка = -у), на́р.
 -(о)к: да́ток, на́р. -очок: горбо́чок, голо́сбок...

На́голос переска́кує:

пра́зник (вв. празні́кї, -ів...);

ве́рх (ве́рха = -у, -ї), на́р. -ик. лво́їк, на́р. -вик: лї́внїк...

са́док (са́дка = -у), на́р. -(о)к: лі́бок, са́док, ста́бок...

Ж

Відм. 2-ий бди. -у, 5-ий -у, 7-ий -у:

нох, мѳху, -ов, -у, -ом...

Так сѳмо я. пр. в) зѳпах, крик, крок (але: на кѳждім рїчї), луг (золї; в лїгу = лїзі), пѳтяг, пух, рух, спок, шок, шок; нѳр. -нк: дѳшик, нѳр. -ух: сѳпух, нѳр. -енько: монѳлобенько, нѳр. -онько: домѳнъко, листѳнько, нѳр. -ойко: садѳйко..., нѳр. -нк: аршѳник...: вїск (ѳбску), берлїг (в берлѳгу = -бзї), ѳбрїк...: зѳмок (зїмку), барѳнок, гѳнок, мѳзон (мѳзгу = мѳзку), рїнок, нѳр. -(о)к: будїнок, вндїток, достѳток, маїток, обѳвѳзок, подѳток, пожїток, порїдок, приѳдок, рѳнок (в рѳнїї), смїток, нѳр. -очок: нїсѳчок, часѳчок..., нѳр. -унок: гѳтїнок, накїнок, подарїнок, рѳтїнок, рѳхїнок, рїсїнок...; зарѳбок (зарїбку).

Нѳгодоc перескѳкує:

полк (пѳлку, нп. полкї, -їв...), мак, снїг (на снїгу)...; ѳрмарок (ѳрмарку);

сѳмїх (сѳмїхї, -ѳви, нп. сѳмїхи, -їв...), лїх:

знак (знакї, -ѳви, нп. знакї, -їв...), вїк (але: на вїки), дах, дог, карїк, смак, страх, торг (на торгї = на торзї), шлїх, нѳр. -ак, -як: кїслїк, нѳр. -внк: базнїк, часнїк...; почѳтѳк (почѳтку), в́ар. -(о)к: нїсѳк, почѳтѳк, холѳдѳк...

II-а відмінн (мягка).

Відм. 1-ий бди. кїнчїть ся на ѳв, зѳ, лѳ, нѳ, сѳ, тѳ, 187.

цѳ, ї, р, ж, ш, ч, ш і на ѳо.

Відмінн II-а розпалѳє ся на 3 пїдвїдмінї:

Відм. 2-ий бди. А Б В
-я (а) -ю (-у) -ї (-ѳ), -ю (-у)

А.

Відм. 2-ий бди. -л (-ѳ):

а) учитель	б) добрѳлїй	в) товариш	г) лїцар
учителя	добрѳлїя	товариша	лїцаря (-ѳ)
учителеви	добрѳлїєви	товаришѳв (-ѳви)	лїцарєви (-ѳвв)
учителя	добрѳлїя	товариша	лїцаря
учителю	добрѳлїю	товаришу	лїцарю (-ѳ)
учителєш	добрѳлїєш	товаришѳш (-ѳш)	лїцарєш (-ѳш)
учителї, -ю: добрѳлїї, -їю		товариші, -у	лїцарї, -ю

и.	и.	и.	и.
учителі	добродії	товариші	лицарі
учителів	добродіїв	товаришів	лицарів
учителами	добродіями	товаришами	лицарями (-ам)
учителів	добродіїв	товаришів	лицарів
учителі	добродії	товариші	лицарі
учителями	добродіями	товаришами	лицарями (-ами)
учителів	добродіях	товаришах	лицарях (-их)

Отсі 4 р'яряди відріжнено після візвук: а) -ь, б) -й, в) шестоставук шнвчній, г) -р. У слів р'ярядів а), в) і г) нішуте вшб под'єкуди -и в 7-ім відм. одн.

Після цих вірціїв відініюють ся и. вр. а) кол'б'язь, л'б'осць, місьць (час), б'купць, б'лень, словць, ісьень, н'ємо (н'єня, н'єнем), н'ар. -тель: властитель, писатель, приятель, сп'аситель, н'ар. -сь: Ант'бсь..., б) гречкосій, соловій, Юрій..., в) дркуш, листон'бш, б'воч, н'ар. -нч: керманч, р'бдич, н'ар. -ович (-ович): пон'бвч, цар'євч, н'ар. -ч: ног'бнч..., г) н'у-чер, н'ар. -ур: к'ачур, н'ар. -ар: ант'ікар, ліцар, р'мар...
міль (м'бля), свіздь, слій...; **медв'ідь** (медв'ідя), Андрій...
н'ухоль (н'ухля), б'г'оль, н'ар. -оть: віхоть...; **дурень** (дурня), д'ишель, т'иждень (т'ижня), ш'т'ємпель, н'ар. -(є)нь: в'єр-сень, гр'удень, дурень, ж'в'єтень, н'івень, с'ажень, с'ічень, с'ажень, н'ар. -(є)ць: б'б'хонець, вид'єлець, гост'інець, осел'єдець, п'алець, н'б'ць (л'б'іця)...; н'ар. -оть: **ноготь** (н'ігтя), л'коть...

П'ятий відм. одн. на -е: ●

хл'б'ець (хл'б'ця, -єви, хл'б'нч), н'ар. -(є, чь: богом'б'ець, народо-л'б'єць, Німець, погор'ілець, Українць, хл'б'нць, чуж'їмець...
 Відм. 2-ий и. на -ий:

г'ість (єб'тя, и. єб'ті, єб'тій...).

Н'агол'ос переск'акус:

л'б'єдь (л'єбедя, и. л'єб'єді...), к'імінь, к'брінь, н'єрстень, п'ар. -иль: к'н'п'раль; — зл'б'д'їй, л'б'кай, н'ар. -ар: гост'б'дар, н'ар. -ар: к'л'м'івар, кор'їтар...; **гр'єб'їнь** (гр'єб'єня), стр'єм'їнь...;
з'ять (з'ятя, и. з'ятї, -їв...), з'л'ць, м'єльць (на н'єбі), к'ий, в'уж, муж, ст'б'рож, ц'єсар, н'ар. -нч: д'ідич, шл'яхт'ич, н'ар. -овач (-євич): Федьк'б'євич, Шашк'євич, н'ар. -ар: н'їсар, н'ар. -ар: б'б'д'нар, к'ўтар...

кор'єць (к'їрця, и. к'їрці...), н'ар. -(є)ць: кон'єць, кор'єць...;

кор'оль (к'орол'я, -єви, к'ор'олю, к'орол'єм, и. королї, -їв...), к'н'язь, мот'їль, п'аль, р'иск'д'ль, П'авлу'ньб (П'авлу'ня, -єви, П'авлу'ню, -єм, -ї), н'ар. -сь: Ієв'єць, н'ар. -усь: д'їд'єць; — л'иш'д'їй, н'ар.

-ій (-іі): нестій, бабій; — ключ, книш, корч, чєліш, меч, обрѹч, прим, хрум, нѹр. -нч: паніч, нѹр. -ч, -ач: бич, бо- гач, грач, деркѹч, коладч, пугѹч, рубѹч, силѹч. сѹкѹч, ткач, нѹр. -нш: найдѹш; — кушнѹр, моздѹр, мѹнос: ѹр, паламѹр, цор, тпѹхлѹр, шур, нѹр. -ар, -лр: букѹр, гонѹр, дромѹр, кннѹр, кобѹр, комѹр, когѹр, лѹкѹр, лѹхтѹр, некѹр, скупѹр, словѹр, сѹхѹр, токѹр, комѹр, малѹр, мѹсѹр, мулѹр, сѹдѹр, столѹр, школѹр, шкллѹр, нѹр. -ур: мѹхѹ/ нѹр. -лр: проводѹр, нѹр. -ар: коламѹр, клєнѹр, котѹр...; мозѹль (мозолл), рѹй, лѹш, нѹж...; ношѹль (кошєлѹ); муравѹль (муравлѹ), журавѹль, корабѹль, рубѹль, скобѹль, шєбѹль...

кравѹць (кравѹцѹ, крѹвчѹ. нп. крѹсѹт, -ѹв...), нѹр. -(є)ць: воробѹць (ворѹбѹчѹкѹ), кравѹць, купѹць, єрѹць, молодѹць, чернѹць, (черѹцѹ = чєнѹцѹ)...; **вдовѹць** (вдѹвѹцѹ); **шєвѹць** (шєвѹцѹ), жнєцѹ...

намѹнѹць (камѹнѹцѹ, -ѹн, камѹнѹчѹкѹ), єрѹбѹнѹць, зубѹць, корѹнѹць, рубѹць...; **столѹць** (стѹльцѹ), оловѹць; рѹнѹць...

отѹць (отѹцѹ = вѹтѹцѹ, ѹтчє, нп. отѹцѹт, -ѹв = вѹтѹцѹт, -ѹв...);

дѹнь (дѹнѹ, днѹвѹш, днѹ або днє, днєм), вєлѹкдєнѹ вєлѹкоднѹ, по вє- лѹкоднѹтѹ = вєлѹцѹднѹтѹ).

Грѹбѹш нѹнѹкшє:

Гѹспѹдѹ, Гѹспѹда, -ѹ = .євѹ, -н, -ѹм, -ѹт;

кѹнѹ, кѹнѹ, .євѹ, кѹнѹ, кѹнѹм, -ѹт; кѹнѹт, -нѹш, -лѹм, кѹнѹми, кѹнѹ...;

єрѹш, єрѹшѹ, .євѹ, (єрѹшѹкѹ), єрѹшѹм, -ѹт; єрѹшѹт, -нѹш, -лѹм, єрѹшѹ...;

Б.

Вѹдѹ. 2-нѹ бѹдѹ. -ѹ (-ѹ):

стѹль, стѹльѹ, -євѹ, -ѹ, нп. стѹльѹт, -ѹв...

Так сѹмо н. пр. а) **крѹжѹль**, нѹр. -ѹль: мѹтѹль...;

б) **кѹлѹ**, мѹй (зѹлєнѹ), олѹй, нѹр. -ѹй: зєвѹчѹй, обѹчѹй, уро(д)жѹй...;

в) **жѹбѹжѹ**...; **бѹль** (бѹлѹ), кѹкѹль, лѹй, кѹпѹль, нѹкѹй, спѹкѹй...; **рѹмѹнѹ** (рѹмѹкѹ), хмѹль; **дѹгѹтѹ** (дѹгѹтѹ = дѹгѹтѹ); **тѹнѹць** (тѹнѹцѹ), кѹшєлѹ, нѹрєцѹ, сѹмѹлєцѹ...

Нѹголѹс пєрєсѹкѹє:

гѹй (гѹдѹ, нп. гѹтѹ...), чѹнѹш; **гнѹй** (гнѹнѹ);

лѹчѹнѹ (лѹчѹнѹ, нп. лѹчѹнѹт, -ѹв і лѹчѹнѹтѹ -ѹв);

бѹль (бѹлѹ, нп. бѹлѹтѹ...), жѹлѹ, нѹр. -ѹль: кѹсѹль, нѹр. -лѹ: шпѹ- тѹлѹ; — **кѹрѹвѹй**, **крѹй**, **рѹй**, **бѹрѹцѹ**, **дѹж**, **ѹтчєнѹш**, **плѹч**, **бѹзѹр**, нѹр. -ар: **тѹлѹр** (тѹлѹгѹрѹ)...; **ѹгѹнѹ** (= ѹгѹнѹ, ѹгнѹ); **тѹрпѹць** (тѹрпѹцѹ).

В.

Вѹдѹ. 2-нѹ бѹдѹ. -лѹ або -ѹ:

дѹнѹй, дѹнѹлѹ = -ѹ, -євѹ, -ѹ, нп. дѹнѹтѹт, -ѹв...

III-а відміна (жєньска).

138. Відм. 1-ий бди. киячїть ся на -а, -я, а закїячєвя від-
мінкѡві є ті самї, що у їмєвнїкїв жєньскїх (гл. 140—150).
Для докїлднѡсти і в бгїяду на 4-ий відм. мн. вїдїмїєм
їмєннїкї мїжєскї на -а, -я змєжї жєньскїх. Пор. 125.

Вїдїна IV-а розкїдїє ся на 2 пїдвїдїнї, твєрдї (А)
і м'ягкї (Б):

	А	Б
Вїдм. 2-ий бди.:	-п	-ї (-і)
" 6-ий "	-ою	-єю
" 1-ий мн.	-п	-ї (-і)

А.

Вїдм. 2-ий бди. -и, 6-ий -ою, 1-ий мн. -и:

в) воевѡда	б) пѡса	в) владїка
воевѡди	пѡп	владїкї
воевѡдї	пѡпї	владїцї
воевѡду	пѡпу	владїку
воевѡдо	пѡпо	владїко
воевѡдою	пѡпою	владїкою
воевѡдї	пѡпї	владїцї
воевѡди	пѡп	владїкї
воевѡд (-ѡдїв)	пѡд (пѡпїв)	владїк (-їкїв)
воевѡдѡв	пѡпѡв	владїкѡв
воевѡд (-ѡдїв)	пѡп (пѡпїв)	владїк (-їкїв)
воевѡди	пѡп	владїкї
воевѡдївм	пѡпѡм	владїкѡм
воевѡдѡх	пѡпѡх	владїкѡх

їмєвнїкї закївчєві яє -ба, -ва, -ма, -на, -ра, -фа,
-жа, -ша, -ча мѡють в 3-їм і 7-їм вїдм. бди. -ї вѡмїєть -ї,
а їмєвнїкї вѡкївчєві на -га, -ка, -ха мѡють в 3-їм і 7-їм
вїдм. бди. -зї, -цї, -сї (гл. 23).

Пїєля снх вїзрїцїв вїдмїнюють ся я. пр. а) вїдїда, пѡлѡса,
спѡвїда, нѡр. -няа: хлопчїна..., б) керѡба..., в) кѡлїка,
мїзїка, нѡр. -ака, -яка: розбїшѡка, нѡр. -яга: бїднїга,
дѡбрїга, нѡр. -уга, -юга: волѡцїга, злѡдїга, кѡзарлїга, кѡ-
тїга..., рїбѡлка (2-ий вїдм. мн. рїбѡлѡк).

Наголос перескакує:

дру́жба (дру́жби, мн. дру́жби...); Кві́тка (Кві́ток);
 ста́роста (ста́рости, мн. ста́рості...);
 га́зда (га́зди, га́здо, мн. га́зди...);
 слуга́ (слуга́, слуга́, слуга́, -б, мн. слуга́...);
 сирота́ (сироти́, мн. сироти́, сиріт);
 мужчи́на (мужчини́, мн. мужчи́ни, мужчи́н), сата́на, Кузьма́, Лука́.

Б.

Відм. 2-ий одн. -і (-і), 6-ий -єю, 1-ий мн. -і (-і):

го́сля, те́слі, -і, -ю, -ю, -єю, -і, -і...

Так са́мо н. пр. перебе́ддя...

Гро́хи шна́кше:

пня́ця (пня́ці, -і, -ю, -е), вельмо́жа (вельмо́жі, -і, -у, -о),
 предме́ча ...;

Гамалі́я (Гамалі́ї, -і, -ю, -е, -ем (гл. 122), -і);

Потебні́й (Потебні́, -і, -ю, -е);

і су́дя (су́ди, -і, -ю, -ю, -єю) або

і су́да́ (су́ди, -і, -ю, -ю, -єю).

IV-а відміна (прикметникова).

Відм. 1-ий одн. кінча́ть ся на -ий, -ов, -ів, -ів; 139.
 закінчення відмінокві є ті самі що у прикметників в муж.
 роді (гл. 175):

лю́тий, лю́того, -ому..., мн. лю́ті, -их...

Н. пр. лі́сний, на́р. -ний: подоро́жний, на́р. -ский:
 рі́вський, на́р. -овский (-евский): Же́леховский, Ко́тля-
 ре́вский.

Ивьшій на́голос:

молоді́й (молодо́го), на́р. -овній: польові́й, на́р. -шій: старші́й.

Иньші закінчення:

і блі́жний (блі́жного, -ому...),

і блі́жній (блі́жного, -ому...);

Піску́нов (Піску́нова, -у, -а, -, -им, -і, -и, -их...); Глі́бов, на́р.
 -ів: Костомарі́в (Костомаро́ва)...

Ковалі́в (Ковале́ва, -у...).

2. Рід женьський.

140. Відм. 5-ий 6-ий рідко коли заступає ся 1-им.
141. Замість закінчення 6-ого відм. 6-ий на -ою (-ею) уживає ся в Галичині і в Буковині таке коротша форма на -ов (-ев); -ой (-ей) є рідка форма поетична.
142. Відм. 7-ий 6-ий є все рівний 3-ому, так само 5-ий і 4-ий мн. рівні 1-ому.
143. В 2-ім відм. мн. I-ої і II-ої відмін наступає у деяких слів перезвук, у інших поставка або в других відмінках опуст звуку о або е; про ці явща звукові гл. 32 і 30.
144. В 2-ім відм. мн. тих відмін втискає ся зрештою чим раз більше закінчення мужеских іменників на -ів (-ів), а то особливо в отсіх разях:
1. Коли у форми 2-ого відм. мн., добутої після звірця *сіла* — *сил*, годіб німопити шелестозвуків посушених в низук, або тяжко булб ізза потрібного перезвуку розпівнати пень, то хватаємо ся у женьских іменників, коли множина їх рідка і не утерта, закінчення -ів (-ів), н. пр. *мітлів*, *студнів*, *брехнів*..., *бсів*, *пблів*...
 2. Коли інші відмінки множини іменника женьского роду (особливо іменника двоскладного) мають наголос на закінченю, то звичайно нирівнуємо в ними 2-ий відм., прикладаючи до него закінчення -ів (-ів) (в нагласоси), н. пр. *бавів*, *хатів*, *паннів*, *стайнів*...
145. Відм. 4-ий мн. заступає ся подекуди у імен живих істот 2-им.
146. Двійня уживає ся в I-ій відміні досить правльно. Вона має лиш одну форму, що уживає ся для 1-ого і 4-ого відмінка. Наголос двійві є на тім самім складі що в 2-ім відм. 6-ий.
- Про заступає 5-ого відм. 6-ий. 1-им, 4-ого відм. мн. 2-им і про побічні форми 6-ого відм. на -ов (-ев) не буде у нас дальше мови.
147. У іменників женьских маємо 4 відмінні.
- До I-ої відмінні належать іменники, що в 1-ім відм. 6-ий. кінчає ся на а (в виїмкою закінчених на -жа, -ша, -ча, -ща). Най та відміна називає ся коротко відміна тнерда.

До II-ої відміни належать іменники, що в 1-ім відм. одн. кінчать ся на Я, а окрім того на -жа, -ша, -ча, -ша (гл. 23, нótка): відміна м'ягкá.

До III-ої відміни належать ті іменники жéньські, що в 1-ім відм. одн. кінчать ся на м'якквй шелестозвук, а окрім того на р, с, ж і на шп'ячі ш, ч, ш. Най та відміна з óбгляду на шелестозвучний вiзвук 1-го відм. називається корóтко відміна шелестозвучна.

До IV-ої відміни належать іменники жéньські з прикметничкóвним ииглядом: відміна прикметничкóвна.

Сі відміни відріжені изагалі на підставі отси́х характеристикти́чних закінчень (причím такі закінчення, що випливають із самі́х лише звуко́вих за́ко́нів, тут номі́нено): 148.

	I-а	II-а	III-а	IV-а
1.	-а	-я	м'який шелестозвук	
2.	-н	-ї	-н	
3.	-ї	-ї	-н	
4.	-у	-ю	= 1.	
5.	-о	-е	-е	
6.	-ою	-ою	-ю	
7.	-ї	-ї	-н	
	—	—	—	
1., 4.	-ї	-	-	
	—	—	—	
1.	-н	-ї	-н	
2.	-	-	-н	
3.	-ам	-ям	-ям	
4.	= 1.	= 1.	= 1.	
5.	= 1.	= 1.	= 1.	
6.	-амн	-ямн	-ямн	
7.	-ах	-ях	-ях	

Закінчення прикметників.

I-а відміна (тверда).

Відм. 1-ий одн. кінчать ся на -а:

а) сіла	б) риба	в) м'яга	г) статуа
сіли	риби	м'яги	статуи
сілі	рибі	м'ясі	статуї

сілу	рибу	м'уху	статуу
сіло	рибо	м'ухо	статуо
сілою	рибою	м'ухою	статуою
сілі	рибі	м'усі	статуї
дві сілі	дві рибі	дві м'усі	
сіла	рибв	м'ухи	статуи
сил	риб	м'ух	статуї
сілим	рибам	м'ухам	статуам
сіли	риби	м'ухи	статуи
сіли	риби	м'ухи	статуи
сілами	рибами	м'ухами	статуими
сілах	рибах	м'ухах	статуих

Іменники закінчені на *-ба, -ва, -ма, -на, -ра, -фа* мають в 3-ім і 7-ім відм. одн. і в двійні *-ї* замість *-і*.

Іменники закінчені на *-га, -га, -жа, -ха* мають в 3-ім і 7-ім відм. одн. і в двійні *-зі, -зі, -ці, -сі* (гл. 23).

Се важне для цілої відмінн.

Після цих взірців відмінюють ся н. пр. а) *адреса, бєсїда, бібула, відміна, гліна, громада, гбнта, завїса, збда, кáрта, кáрта, кімнáта, клáса, колóда, корóна, крївда, лáта, латїна, левáда, лонáта, малїна, могїла, нагорóда, обїда, охóта, палáта, перемїна, перешикóда, пїна, плáта, плáхта, плїта, побїда, похвáла, пóчта, прáвда, пригбда, причїна, провїна, рáда, рáна, слїна, субóта, цитрїна* нар. *-їна (-їна), -їзна: дївчина, жєнїщина, мáточина, нáренїна, нїдвáлима, прогáлима, годїна, дитїна, домовїна, днїна, лунїна, маслїна, мїшакїна, половїна, полонїна, родїна, рослїна, солонїна, сорочїна, стебелїна, третїна, хатїна, хустїна, середїна, Україна, бїлїзна, матерїзна,* нар. *-(о)та, -(е)та: голóта, трепéта...*, б) *бáрва, булáва, бўльба, вєчєра, втра, впрáва, грїва, гўба, держáва, дўма, жáба, забáва, злїва, кáва, кáра, кватїра, кóрва, корóва, кўна, лїна, лїра, лїма, мáлїна, мїра, мбва, нїва, оббра, олівá, нáра, печєра, нїднóра, помарáнча, потрєба, прóба, рїна, рўра, сáна, скїба, скїра, слáва, спрáва, стрáва, уста-нóва, фáрба, фїга, фїра, фóрма, хмáра, холáва, шїва, шїра, шóна, шрўба, щєна, яма, вáр. -ба: прбсба, слўжба (рoбóта), хорбба, нар. -ура: лїтератўра..., в) азбўка, аптїка, варєжа, вїльха (вїльсі), запомбга, заслўга, знєдáга, кбкка; кнїга,*

мўка, мўха, наука, недўга, оніка, осілка, пазуха, пакчўха, пісіка, повіка, подїлка, попругел, поміха, Прага, прїмха, присїга, росбїха, скарґа, смерєка, сорбїка, стрїха, увїга, утїха, нїр. -ака: ломєґа, емїлка, нїр. -юка: гадїюка, шаб-люка, нїр. -уга, -юга: яруґа, вїсїюґа, нїр. -иха: дїчїха, ковалїха, нїр. -уха: ласїуха, свєкрїуха, терєбуха, носїмї-тїуха, нїр. -їка (-їка): ґрамїтика, прїктика, фїабрїка, музїка...; **шкўла** (2-її вїдм. мн. шкїл), ворбїна, їгода, нїр. -(о)та: роббїта; — комбїра, осбба, нїдкўва, нїр. -ба: жалбба, худбба; — дорбба, нїдлўга, стонўга...; **берєза** (берїз)...; **вївїрка** (вївїрок), мїрка, нїр. -ка: вїґадка, вї-дєлка, вїїмка, зїпуска, зїмїтка, зїтїчка, їґрашка, обї-цїнка, нўголоска, нўсилка, прїказка, прїкључка, русїлка, суперєчка, нїр. -очка: зїрбчка, нїр. -ечка: уздєчка, нїр. -онька: голоснўнка, нїр. -енька: рїчєнўнка, нїр. -ївка: нї-лїпїнка...; **цїфра** (цїфрер)...; із закїнченєм -їв в 2-їм вїдм. мн.: **тїтла** (тїтлїв або тїтл), вбўка, фїїлда, бўкџа, дрїтџа, їскра, куронїтџа, лїстџа, нїзва, рїнџа, нїр. -тџа: бїтџа, жєртџа...

Наголос перескакує:

нўкла (хўкли, хўкл), цєґла, вїдїма; **пєрла** (пєрєл), нїдбїва;
сбсїна (сбсїни, мн. сбсїні, сбсїни = сбсїн, сбсїнам...);
прїповїдка (прїповїдки, мн. прїповїдкї, прїповїдкў), нїр. -ка: пє-рєкупка, сєлєзїнка, сопїлка...;
драбїна (драбїни, мн. драбїнї, -їн, -їнам), кобїла, лїхмїна, опїва, полбва, сохїра...; **стодбла** (стодїл), солбма; **жїнка** (жїнїк), трїска, нїр. -ка: бїїка, борбавка, ббчка, бўлка, ворбжка, гїдка, галўзка, гблка, ґрєчка, ґрїшка, ґрїдка, ґїска, дїєка, дїїка, дїрка, дбїшка (дошбк = дошбк), дїмка, зїґадка, кїзка, кбчка, квїтка, клїдка, кнїжка, колїєка, ко-нбўка, хўрка, хўхарка, лївка, лїстївка, лїтка, лбжка, лїїлка, мїска, нїрка, нїтка, нїжка, нїнўка, печїтка, пї-санка, пбдушка, пбкришкї, прїчка, птбшка, пївка, рїчка, сьвїчка, сїчка, скїлка, слївка, сорбчка, стєжка, тїчка, тїтка, хўстка, чвєртка, шїпка, шїїшка, шкїїнка, шлїїка, шпїїлка, шїтка, лїїлка, лїїїрка, нїр. -очка: кнїїжочка, нїр. -їнка: мїтїнка, нїр. -їнка: жидїєка...; **нўвдџа** (хвдєр), мїхїтра; із закїнченєм -їв: **хїта** (хїтїв = хїт), бїба; **нїїна** (нї-нїв), мїма, слїжба (Ббжа)...;

цєрква = цєрков (цєркви, -ї, -у = цєрков, мн. цєрквї, -вїв = -кўв, -вїм...), хрбкџа, мбркџа, нїр. -тџа: молїтџа...;

звезда́ (звѣзди, шп. звѣзди, звѣзд, звѣздохми, звѣздах), *бідд, глыста, жылд, пилд, скалд, олод, стїнд, отрїлд, отрунд, цїнд, бровд; дїрд, корд, оовд, травд, трубд, вагд, слугд...; коза́ (кїз), чолад, горд, отонд, блохд...; із закінчення -їв: полá (пóлїв), золá, осд, корд, порд, нáр. -твa: веротвд...;*
дочнá (дочкї, дóчкó, шп. дóчки, дочóк), нáр. -ка: *домкá; сестрá (сестѣр);*
кобасá (кобасї, шп. кобаси, кобдо, кобасáм), *пята́, нáр. -(о)та: добротá, лустотá, само...á, слїпотá, теплотá, широтá, клеветá; — товпá, нáр. -ва: борбд, журбд, рїзбд, хвалбá; — мукá, пахд, рїкá...; свободá (свобїд); слезá (слїз); нглад (нглá), нгрд; мїтлá (мїтэл), тюрмá; в закінчення -їв: сернá (сѣрнїв);*
носá (носї, ї, нóсу, носó, шп. носи, нїс), *лозд, добд, конд; із закінчення -їв: веснá (вѣснїв);*
головá (головї, гóлову, головó, шп. гóлови, голóв, гóловдм), *водї, росї, вербд, зимá; бородá (борїд), бороздд, боронд, сторонá, толокá...; чередá (черїл), середá; коршмá (коршѣм);*
рукá (рукї, руцї, рúку, рукó, шп. рúки, рук, рукáм); *ногá (нїз);*
низнá (низинї, -ї, -ý, шп. низинї, низин), *їздд, нáр. -пна: вїтчинї, Галичинá, звѣринá, новинд, старинд, чужинд, лринд; — жидовá, дугá...; луснá (лусóк); із закінчення -їв: нгла (нглїв), гра, тьма...;*
хоругвá = хоругóв (хоругвї, 2-й відм. шп. хоругвїе = хоругóв);
кумá (кумї, кумó, кумї, їв).

II-а відміна (мягка).

150.

Відм. 1-й одн. кінчать ся на -я, -жа, -ша, -ча, -ша.
 В 3-ім і 7-ім відм. одн. пишуть ще подбкуди -к
 (крїк в розділі г).

а) царїця	б) рóжа	в) бұря	г) надїя
царїцї	рóжі	бұрі	налї
царїцї	рóжі	бұрі	надї
царїцю	рóжу	бұрю	надїю
царїце	рóже (-о)	бұре	надїю (-а)
царїцею	рóжею	бұрекó	надїю
царїцї	рóжі	бұрі	надї
царїцї	рóжі	бұрі	надї
царїць	рoж	бур	надїй
царїцям	рóжан	бұрам	надїям
царїцї	рóжі	бұрі	надї
царїцї	рóжі	бұрі	надї
царїцанн	рóжанн	бұрянн	надїянн
царїцах	рóжах	бұрях	надїях

Після сих вірців відмінюють ся в. пр. а) барабля, обля, дінля, долобля, жмєнля (жмень = жмінь), кўля, мїлля, недїля, прїця, сїля, скрїня, стєля, топобля, ўтреня, хвїля, цибўля, шпїця, нїр. -уля: зазуля, красўля, кривўля, нїр. -ня, -вня: вечїрля, дривїтня, клїня, лїзня, пїтня, цєгобля, кўля, нїр. -альня: копальня, нїр. -арня: друкїрня, книгарня, нїр. -ння: богїня, броскеїня, господїня, княгїня, пустїня, святїня, нїр. -нця: блошнїця, божнїця, вдовїця, воевїця, гранїця, дурнїця, каплїця, копнїця, кринїця, лїсїця, жарнїця, молодїця, небилїця, паланїця, паутнїця, перепелнїця, полнїця, рїжнїця, рїснїця, рукавнїця, самнїця, свїтлнїця, суннїця, столнїця, суннїця, телнїця, чарїоннїця, черннїця, яєннїця, ялнїця, блїскавнїця, Богоробнїця, гостнннїця, грїшнннїця, гусснннїця, желїзнннїця, кадїльнннїця, камєннннїця, кїтннннїця, мїченнннїця, окобннннїця, алнннннїця, покїйннннїця, послобннннїця, потїлннннїця, пропїсннннїця, пїтнннннїця, рїтнннннїця, тєрлннннїця, торгбвннннїця, ўченннннїця, таблнннннїця, тєртннннїця, нїр. -ця: трїйнннннїця...;

б) вєжа, грўша, калїжа, кїша, одєжа, пїша, сїджа, сїша, тєща, чїша, нїр. -ча: задїча, колотнєча, онўча...;

г) ідєля, кобля, лєлїя, лїнїя, шїя, нїр. -ня (-їя): акадємннннїця, акїцннннїця, гїмнїзннннїця, канцєлярннннїця, комєдннннїця, матєрннннїця, поєзннннїця, процєсннннїця, стїцннннїця, парїфннннїця, бїблїя, компїнїя...; нїр. -ня: яблоня (яблїня); — зорля, застобля; безобннннїця (безобдєнь), нїр. -ня: дбобля...; із закінченєм -їв: мўшля (мўшлїв), лїшннннїця, нїр. -ця: цєрковннннїця...

Нїгоголос перескїкує:

нўхннннїця (кўхнї, кўхбннннїця), нїр. -ня: сўкннннїця; чїплннннїця (чїплє, чїплїє), грєбля, кїплля, картбфля, крїплля, хоблннннїця, нїр. -нн, -снннннїця: вїцннннїця, черєшннннїця, пїсннннїця...

Вїдн. 5-їй днннннїця на -ю:

дбннннїця (дбкї, -ї, -ю, -ю), нїр. -ня: дбннннїця, нїр. -уя: бабўннннїця, нїр. -пнннннїця: пнннннннїця, нїр. -снннннїця: Кїсннннїця, нїр. -усннннїця: бабўсннннїця...

Нїгоголос перескїкує:

шїбля (шїблї, ннннннїця. шїблї, шїбєлї...); із закінченєм -їв: стїйннннїця (стїйннннїця), касїрннннїця, лїхтїрннннїця...;

мнннннїця (гл. 151 мнннннїця; мнннннїця, ннннннїця. мнннннїця, мнннннїця, мнннннїця), шлннннїця (шлннннїця); із закінченєм -їв: брєхннннїця (брєхннннїця = брєхбннннїця);

вїєцннннїця (вїєцї, ннннннїця. вїєцї, вїєцлнннннїця...);

кнннннїця (кнннннїця, -ї, кнннннїця, кнннннїця, ннннннїця. кнннннїця, кнннннїця), днннннїця, мєжннннїця; зємннннїця (зємєлннннїця); із закінченєм -їв: стєрннннїця (стєрннннїця);

свиня́ (свині́, мн. сви́ні, сви́ний, сви́нний);
 ріля́ (ріля́, мн. ріля́, ріля́). діжді́, саранча́..., торгова́я (торговця́);
 із закінчення -іа, на́р. -ня: четверня́ (четверня́), бороженя́,
 платня́, різня́, сварня́; — ржа́, семя́...;
 пані́ (— паня́; 2-ий відм. пані́, 5-ий і, мн. пані́, паня́).

III-а відміна (шестозвучна).

151. Відм. 1-ий одн. кінчають ся на *оь, зь, ль, нь, сь, ть,*
р, в, ж, ш, ч, ш.

Замість закінчень *-и* уживає ся після авальогії II-ої відмини також *-і (-і)*, замість *-ию* деколи *-ею* а також самб *-ю*, а замість *-ям (-ам), -ямь (-амь)* і *-ях (-ах)* також ще старшо закінченя *-ем, -ьми і -ех*. В 2-ім відм. мн. уживають вжо деколи *-іа (-іа)*

Відм. 1-ий і 4-ий все собі рівні.

а) часть	ча́сти	б) річ	рі́чи	в) твар	тва́ри
ча́сти	ча́стив	рі́чи	рі́чий	тва́ри	тва́рий
ча́сти	ча́стям	рі́чи	рі́чам	тва́ри	тва́рям
ча́сть	ча́сти	рі́ч	рі́чи	твар	тва́ри
ча́сте	ча́сти	рі́че	рі́чи	тва́ре	тва́ри
ча́стню	ча́стям	рі́чю	рі́чам	тва́рю	тва́рям
ча́сти	ча́стях	рі́чи	рі́чах	тва́ри	тва́рях

Після сих взірців відмінюють ся н. пр. а) *відповідь, заповідь, користь, мазь, мисль, мідь, напись, пам'ять, напороть, поломінь, проповідь, пядь, Русь, сніговідь, сталь, ціль, черть, чєлюсть, чєлядь, шерсть, вяр. -нь, -знь, -снь: тїнь, облізнь, обязнь; приянь, пісьнь, на́р. -ть: вість, завість, масть, напасть, невідість, нечєсть, повість, пропасть, сїнобжа́ть, смерть, часть, чєсть...*, б) *добич, жовч, за́полоч, крадіж, молодіж, подорож, при́зорш...*, в) *кров (крівю = крив(л)ю)...; кість (кбсти), вісь, міць, сіль, на́р. -ість: вартість, одячність, весєлість, гордість, заздрість, злість, молодість, мудрість, народність, пакість, пільність, поббжність, радість, сла́вість, спосібність, старість, терпєлівість, цїлість, щирість; — ніч (в нбчї), пєчкч, на́р. -ть: нємч, нбмч...; заміть (замети), куніль, бєснь (в бєсєнї), нбстїль, студїнь, бдїж, на́р. -ть: нїч (в нєчї).*

Наголос пересіакує:

грудь (*груди, грудий, грудям, грудямі, грудях — грудях*);
вош (*воши, воший, вошами — вошима, вошак — вошак*), **миш**
 (гл. 150 *миши*).

Троби звільше:

{ **любов** (*любови, -и, любба, люббе(і)ю, -бви*)
 { **любá** (*люб(а)и, -і, люблю, любі, любію, люб(а)і*);
мáти { *мáтери, -ри, -ір, мáти, -ерю, ери; мáтері, мáтеріій або -ів..*
 { *мáти, -и, -и* { *мáти*

IV-а відміна (прикметникова).

Відм. 1-ий бди. кінчіть ся на *-а*; закінчення відмін- 152.
 кові є ті самі що у првкметників в жєньскім рбді
 (гл. 175):

цáсарєва, цáсарєвої, -ій..., нв. **цáсарєві, -их...**

Так сáмо н. пр. **трóїста** (музика), **Пречíста, На-
 двірна, Кобрінська...**

Иньшій наголос:

братовá (*братової*), **молодá...**

Иньші закінчення:

цáрієна { *цáрієної, -ій, -у* { *-а, нн.* { *цáрієні, -их*
 { *цáрієни* { *-о, нн.* { *цáрієни, -ен (-еніе)...*

3. Рід середній.

Відм. 4-ий і 5-ий у всіх числах рівні 1-ому. 153.

Замість 7-ого відм. бди. шбжва тáкже ставити 154.
 3-ий; у 1-ій відміні Б випер сго цілковіто 3-ий відм.

Відм. 4-ий мн. застáпує ся подєкудв у імєн живіих 155.
 істóт 2-мн.

Ужіванє двійні є досіть правльєвє н відміні 1-ій, 156.
 в півших відмівах рідкє. Вона має тільки одну фóрму *-ї*
 (*-і*), і сєсá служть для 1-ого і 4-ого відмінка. Наголос
 спочивáє н двійні на тім самім склáді що н 2-ім відм. бди.

157. В 2-ім відм. мн. I-ої і II-ої відмінн наступає у деяких слів переміна, у інших слів вставка або в других відмінках одност звуку *о* або *е*; про ці явища звукові гл. 32 і 30.

158. У іменників середніх маємо 4 відмінн.

До I-ої відмінн належать іменники, що в I-ім відм. одн. кінчають ся на *о*. Най та відмінн називається сл коротко відмінн тверда.

До II-ої відмінн належать іменники, що в I-ім відм. одн. кінчають ся на *е*, *є*: відмінн м'ягка.

До III-ої відмінн належать іменники середні, закінчені в I-ім відм. одн. на такє *я* (*а*), що повстало із *ем* або *ент* (гл. 26 і 34). В інших відмінках появляється певна форма пня із шелестозвучним вивуком; з огляду на се най та відмінн називається сл коротко відмінн шелестозвучна.

До IV-ої відмінн належать іменники середні з прикметниковим виглядом: відмінн прикметникова.

159. Ці відмінн відріженн взагалі на підставі отсіх характервстичних закінчень (прчим такі закінчення, що випливають із саміх лишє звукових законів, тут помінено):

	I-а	II-а	III-а	IV-а
1.	-о	-с, -е	-я	
2.	-а	-я	-и	
3.	-у	-ю	-и	
4.	= 1.	= 1.	-и	
5.	= 1.	= 1.	= 1.	
6.	-ом	-ем, -ем	-ем	
7.	-ї	-ю, -ї	-в	
	—	—	—	
1., 4.	-ї	(-ї)	-ї	
	—	—	—	
1.	-а	-я	-а	
2.	-	-	-	
3.	-ам	-ям	-	
4.	= 1.	= 1.	-ам	
5.	= 1.	= 1.	= 1.	
6.	-амн	-ямн	= 1.	
7.	-ах	-ях	-амв	
			-ах	

Закінчення прикметників

збл
сале
дйл
рил
лово
пода
чень
нєчи
чбсі,
(пор)

I-а відміна (тверда).

Відм. 1-ий одн. кінчать ся на -о.

160.

В 3-ім відм. одн. уживає ся також вже закінчене м'язеских іменників на -ови: *людови* = *люду*, *дитяткови*, *містою*...В 2-ім відм. мн. втискає ся закінчене м'язеских іменників на -е, і то сприйють секу ті самі обставини, що у іменників жінських (гл. 144), н. пр. *богатство*, *гөрліс*, *боготи*, *дівчи*...

Відміна I-а розпадає ся на 2 підвідмини:

	А	Б
Відм. 7-ий одн.	-і (-і)	-у

А.

Відм. 7-ий одн. -і (-і):

а) тіло	тіла	б) озеро	озера	в) яблуко	яблока
тіле	тіл	озера	озер	яблока	яблок
тілу	тілам	озеру	озерам	яблоку	яблокам
тіло	тіле	озеро	озера	яблоку	яблока
тіло	тіла	озеро	озера	яблоку	яблока
тілом	тілами	озером	озерами	яблоком	яблоками
тілі	тілах	озері	озерах	яблоці	яблоках
дві тілі		дві озера		дві яблоти	

Іменники на -но, -хо мають в 7-ім відм. одн. і в двійні -ці, -сі (гл. 23).

Після сих зв'язків відмінюють ся н. пр. в) *веретено*, *золото*, *коліно*, *коніто*, *коріто*, *мясо*, *поліно*, *п'юто*, *р'юно*, *с'яло*, *св'ято*, *с'юто*, *срібло*, *тісто*, *н'ар*. -до: *з'єркало*, *каділо*, *крес'ило*, *крос'ило*, *міло*, *мотов'ило*, *нрав'ило*, *прост'ило*, *рило*, *сідало*, *точ'ило*, *цід'ило*, *ш'ило*, *чорн'ило*..., б) *болово*, *ніво*, *повієво*, *н'ар*. -ство: *богатство*, *братство*, *господарство*, *добродійство*, *лицарство*, *лікарство*, *меченство*, *товаріство*, *рільництво*, *свідомство*, *х'ило*. дво: *нечиво*, *нр'ядиво*, *мяс'иво*..., в) *віно*, *ліно*, *ліхо*, *око* (в панчбі, одиниця, міра; *ок* = *вік*), *ухо* (у збанці)...: *коробисло* (*коробисел*); із закінченням -ів: *гөрло* (*гөрліс*), *п'єкло*.

Наголос перескакує:

зёрно (зёрно, зёрн), нар. -ло: мідло, світло;

кблесо (кблеса, нн. колесо, коліт);

дёрво (дёрва, нн. дорвад, дорва). болото, желто — залто, жита,
літо, місто, сіно, нар. -ло: діас, рділо; — прділ, черво,
нар. -нво: жніва...; прбсо (пріо), слово; крісло (крісєл);

рештб (решта, нн. решта, решт), винб, гнїздб, нар. -ло: крила,
(крилами — крильмі, остб (сел — сїл); — перб, білїмб,
писемб, молоко...; долотб (літ), чалб, добрб; із закінчення
-ів: багнб (багнїс), ваннб, стегнб, нар. -ло: гірлб...;

лукнб (волохнб, нн. волохна, волохн), шїкнб, порохнб, сукнб...;
полотнб (палотн), гумнб (гумн — гумнїс), рлнб, стоблб,
нар. -ло: веслб, перенеслб; — всдрб (вдрдїми), ребрб, шатрб,
лрмб...;

жерлб (жерелд, нн. жерела, жерєл);

зублб (зубелд, нн. зубелд, зубєл), жалб, нар. -ло: помєлб; —
шитб; нар. -ко: лєчкб (лєчк), молчкб; сїдлб (сїдєл),
оно, рємєлб, нар. -ло: члалб...; із закінчення -ів, нар. -ство:
письмєньствб (письмєньств — смєньствїс), рїздб...; склб —
шклб (склїс — шклїс), нар. -ло: тлєлб...;

чўдо, чўда, нн. { чўдд, чўд, чўддм...
чўдєсд, чўдєс...;

нєбо, нєба, нн. { нєба, нєв...
нєбєсд, нєбєс...;

оно (в голвб), бка, -у..., нн. бчї — бчї, бчїї, бчїдм, бчїма —
бчїдмї, бчїл — бчїл...;

ўхо (в годвб), ўха, -у..., нн. { ўха, ўх, ўхам, ўхами, ўхлх
ўшї, ўшїї, ўшїдм, ўшїма —
-дмї, ўшїлх — ўшїлх.

Першїй вїдї. бдї. нєвє чужє закінченє:

мєтрум (мєтра, -овї, нн. мєтрє, -їв...).

Б.

Вїдї. 7-її бдї. -у.

прїзвїско, прїзвїска, -у, -ом, -у, -а, -, -ам...

Так сїмо н. пр. нар. -нєко: конїско, топорїско, хлоп-
нїско, нар. -ско: вїїско...; кўратко (кўраток), нар. -ко:
лїчкб, лїжкб, бчкб, ўшкб, нар. -чкб: мїстбчкб, лблочкб,
нар. -нїчкб: сбнєнїчкб, сєрдєнїчкб, нар. -вїчкб: сєрдєїчкб, нар.
-яткб: телїткб, зєрнїткб...

Наголос перескакує:

плєчкб (плєчкї, плєчк...).

II-а відміна (жінка).

Відм. 1-ий бди. кінчать ся на -е, -є.

В 3-ій відм. бди. уживає ся у іменників середного роду на -є та́жже вже закінчене жіноських іменників на -єви, н. пр.: *сонцем* = *сонцю*.

Відм. 2-ий ян. на -ю, -ює рідко коли уживає ся, н. пр. *сонця, моря, крильця*.

а) парікане	б) подвіре	в) підлашо	г) евангеліє	д) сонце
парікня	подвіря	підлаша	евангелія	сонця
паріканю	подвірю	підлашу	евангелію	сонцю
парікниє	подаіре	підлаше	евангеліє	сонце
паріканє	подвіре	підлаше	евангеліє	сонце
паріканєи	подвіреи	підлашеи	евангелієи	сонцеи
заг'киню, -ї	подвірю, -ї	підлашу, -ї	евангелію, -ї	сонцю, -ї
паріканя	подаіря	підлаша	евангелія	сонця
парікниь	подвір	підлаш	евангелій	сонць
паріканья	подвіряи	підлашеи	евангеліяи	сонцяи
паріканя	подвіря	підлаши	евангелія	сонця
паріканя	подвіря	підлаша	евангелія	сонця
паріканьяи	подвіряи	підлашаи	евангеліяи	сонцяи
паріканях	подаірях	підлашах	евангеліях	сонця.

На Україні уживають у слов' рб'рядіа п), б), а) і г) в 1-ій відм. бди. закінченн на -я (-я), а в 3-ій відм. тих слов' та́жже закінченн на -ям (-ям). Подібні шелестозв'укн і ч подають ся перед закінченнн відшк'ованн, н. пр. *підлаша* = *підлаше*, *кльча* = *кльче*, *життям* = *житєм*, *весілля* = *весіліє*, *значіння* = *значіне*..

Після цих взірців відмінюють ся н. пр. а) н'р. -є: *волбє*, *здорбє(л)є*, *зілє*, *камінє*, *колбє*, *ліствє*, *насінє*, *шдствє*, *нешдствє*, *піднебінє*, н'р -тє: *полїтє*, н'р. -єнє (-інє): *діленє*, *закінченє*, *освітленє*, *повтбрєнє*, *поїсненє*, *прбішенє*, *спорбченє*, *вражінє*, *значінє*, *зрозумінє*, *сотворінє*, н'р. -ннє: *б'ажанє*, *вінчанє*, *ж'аданє*, *оповіданє*, *п'єсанє*, *п'итанє*, *п'оданє*, *помешканє*, *порівнанє*, *посіданє*, *стідранє*, *уживанє*, *уподобанє*, *читанє*, *свіданє*, н'р. -уванє (-юванє), -ованє: *зруванє*, *замілуванє*, *образованє*, *панованє*, *руштованє*, *толкованє*, *фальшованє*..., б) н'р. -є: *вістрє*, *пірє*, *повістрє*... з) *вічє*, *пл'оче*, *пор'учє*, н'р. -нщє: *багн'нщє*, *тонор'нщє*, *хлопч'нщє*,

161. *прівнище, сокрівнище, лівнище, ббівнище...*, г) нár. -ів: *милосердіє, карічіє...*, д) *вбле*, нár. -це: *серце*; *веретінце (веретенець), вікніце, полотенець...*, із закінчення *-ів*: *прислівє (прислів'є)*; *мбре (мбрл, мбрів), єбре*.

Нáголос перескáкує:

- збіже (збіжа, нн. збіжл, збіж...)*; *пбле (плл)*;
місце (міцл, нн. місцл, місць...);
весіле (весілл, нн. весілл), лице...;
крильцб (крильцл, нн. крйльцл, крильць...); нár. -це: *крильцє, лйць...*;
плечб (плечл, нн. плєчл = ·і, плечій, плєчлм, плєчлма і плєчлмі);
житє (житл, нн. житл, житл), термітє, нár. -тє: відкритє, почувє. сьмітє, чутє, нár. -анє: знанє, убранє...; нár. -не: *деревцб (дєрєвєць), зеренцє, колїсцє, перцє, стєбєльцє (стєбєльцл, ·лєць)...*; із закінчення *-ів*: *обйїстє (обйїстїє)*.

Трбхи нвйкше:

пополудне (пополуднл, нн. пополуднї, ·їє).

III-a відміна (шелестозвучна).

162. Відм. 1-ий бдн. кінчїть ся на такб -л (-а), що повстáло із *ен* або *єнт* (гл. нбтку до 26; порів. 34). В їнїших відмінках поввдїє ся нбвна фбрма пня я шелестозвўчним вїзвукбм.

Відм. 6-ий бдн. твбрить ся тáкже з 1-ого відм.: -лм (-ам) замїсть -лтем (-атем), -єнем.

а) ягвйá	ягвйáта	б) лшáл	лшáта
ягвйáти	ягвйáт	лшáлти	лшáт
ягвйáти, -áтї	ягвйáтам	лшáлти, -áтї	лшáтам
ягвйá	ягвйáта	лшáл	лшáта
ягвйá	ягвйáта	лшáл	лшáта
ягвйáм, -пятам	ягвйáтам	лшáлм, -шáтем	лшáтамл
ягвйáти, -áтї	ягвйáтах	лшáлти, -áтї	лшáтах

Пїсля свх взїрцїв вїдмінюють ся н. пр. а) нár. -я: *горїл, гусл, дитл, збанл, кїсл, моросл, телл, щєнл...*, б) *качл...*

Перехбдять звїльнл до їнїрїших вїдмін.

їмá	{	<i>їмá, їмб, їмáм, нн. їмá, їмєн, їмáм...</i>	нár. -ня: <i>рамá...</i>
	{	<i>їмєни, -ни, -нем, їмєнá, їмєнáм...</i>	
сїмá	{	<i>сїмá, сїмб, нн. сїмá, сїмєн, сїмáм...</i>	нár. -ня: <i>вїмá...</i>
	{	<i>сїмєни, -ни, сїмєнá, сїмєнáм...</i>	
тїмá, тїмá, -ю, -лм, -ю, нн. тїмá, -їє.			

IV-а² відміна (прикметникова).

Відм. 1-ий бди. кінчать ся на *-е (-є)*; закінченн відмінкові є ті самі що у прикметників в середнім роді (гл. 175), але подібують ся так же деколи форми із закінченнями іменників, як: *є Жабю, з Кляжа*.

лѣгке, лѣшого, -ому, мн. лѣгкі, -их...

Так само: *Дбже, нѣр. -не: придне, нѣр. -оке: Глубже...*

Ившій наголос:

баришівнѣ (баришівнѣго...).

Відм. 1-ий бди. на *-е*:

Жбѣ (Жбѣлого...),

Скѣле (Скѣлого...).

4. Іменники без однини.

Відмини іменників без однини не відрізняють ся нічим від названих відмін звичайних іменників в множині: **164.**

вѣзи (вѣзів, -ам...), Брѣди, бѣтруби, пѣчоси, сѣходи, хѣрни, шараѣри, нѣр. -кн: вѣдѣтки, обжѣнки, стрѣпки, нѣр. -арн: опулѣри...

штани (штаниѣ, -ам...), крупѣ, нѣр. -кн: рѣжкі.

родѣтелѣ (родѣтелѣв, -ям...), шѣпцѣ..., дрѣжджѣ, нѣши, нѣр. -нчі: рѣдичѣ, нѣр. -ощі: лѣсошѣ, сѣлѣтошѣ, хѣтрошѣ...

манѣцѣ (манѣцѣв), клѣщѣ...; граблѣ (грабѣль і граблѣв); Чернѣвцѣ (Чернѣвѣцѣ і Чернѣвѣцѣ).

урѣдѣни (урѣдѣн, -ѣнам...), Берѣжѣни, нѣр. -внн: іменѣни, хрѣстѣни, нѣр. -отн: сѣхѣти...; хорѣмн (хорѣм); пѣминкн (пѣминоп), нѣр. -кн: зѣличкн...

вѣжкі (вѣжѣк), нѣр. -кн: телѣжкі, нѣр. -очкн: дѣточкѣ...

нѣжнѣцѣ (нѣжнѣцѣ, -цѣм...), нѣр. -внцѣ: мяснѣцѣ...

спѣднѣ (спѣдѣн)...

вѣї (вѣї = вѣѣ, вѣѣм), помѣї...

лѣдѣи (лѣдѣї, лѣдѣм = лѣдѣм, лѣдѣмі).

гѣсн (гѣсїї, гѣсѣм, гѣсѣмі, гѣсѣх = -ех), дѣти, кѣри (кѣрмі), сѣни, сѣни.

дѣвѣрѣ = дѣвѣри (дѣвѣрїї, дѣвѣрѣм, дѣвѣрїмі = дѣвѣрїма, дѣвѣрѣх = дѣвѣрѣх);

крѣжнѣ (крѣжѣв = крѣжѣї, крѣжѣм, -амн, -ах);

вила (вил, вилам), нар. -ята (-ата): *кожинята, очинята, ручинята, санчата...*
жорна (жорен = жорнів), *ясла, ясла...*
щудла (щудлив);
дрова (дров, дровім), *уста;*
ворота (ворот, воротам = -лям, воротами = ворітьмі).

5. Іменники невідмінні.

165. Не відмінюють ся: *алилуя, аминь, любімєне, незабудь, незнатійшо, нів...*, назв букв і дьки чужі іменá власні (гл. 168).

166. Лише в одній формі відмінковій уживають ся: *часок* (на часок), *глубинь*, *драла* (дати драла), *рббом* (таким рббом), *відома* (без ніго відома), *вйну* (без вйну), *горнєць* (відн. 1-ий і 4-ий), *обивяків* (без обвняків), *перекір* (на перекір)..

Гл також 76: *вон, живцєм, зізом, лбчки, пішки..*

6. Чужі імена власні.

167. Чужі (не словянські) іменá власні, котрих закінченє має руский вид або в зрученє, відмінюємо на русквій лад, н. пр.

Цезар (як *мисюнар*), *Цезара, -ови..., Байрон, Бріккер, Бурбон, Вольтєр, Гомєр, Дон-Кішот, Зевс, Опіц, Расін, Свіфт, Сократ, Цицерон, Шекспір, Шіллер, Штјарт...*

Пешт (як *обсвїд*), з *Пєшту, в Пєштї...*

Лєсінг (як *кониж*), *Лєсінга, -ови, -а, -у...*

Грац (як *мож*), з *Грацу, в Грацу...*

Корнєль (як *учитель*), *Корнєля, -ови..., Вергіль, Гєгєль (Гєгля), Лівій (Лівія, -ови), Вергілій, Овідій...*

Петрарка (як *владїка*), *Петрарки, -ї...*

Діма (як *газда*), *Дімі, Дімі...*

Тосіана (як *сіла*), *Тосіани, -ї..., Темїда...*

Тро́я (як надія), Трої...

Бретань (як часть), Бретани...

Маронко (як прізвиско), Маронка, -у...

Атени (як уродіни), з Атэн...

Імена власні, котрі вадля свого віду не надають ся **168.**
до жадної відміни відповідної для їх роду, або відмінюємо
після якоїнебудь відміни, н. пр.

Додé, Дод'на, -ови..., Беранжé, Беранжéра, -ови...

Манцони́, Манцоніа, -ови..., Бодачіо, Бодачія, -ови...

Гéте, Гéтого, -ому..., Данте, Дантого або Данта...,
або цілком не відмінюємо, н. пр.

Анжу́, Сирду́...

II. Прикметники.

Првкметники мають в однині три роди; в множині **169.**
не відріжнюємо родів.

Відм. 4-ий одн. і мн. рівнає ся в мужескім роді **170.**
деколов также в женьскім і середнім роді, гл. 145 і 155)
2-ому або 1-ому після тих самих вравил, що водані для
імеників (гл. 125).

Відм. 5-ий рівнає ся 1-ому.

171.

Замість вакінчення 6-ого відм. одн. на -ою уживає **172.**
ся в Галичині і на Буковині также коротша форма на -ов.

Замість 7-ого відм. в однині мужеского і серед- **173.**
ного роду мбже стоїти также 3-ий.

В 3-ім і 7-ім відм. одн. роду женьского уживаємо в розго-
ворній мові форми на -і, хоть майже всі писателі пишуть -ій.

Крім властивої прикметникової відміни маємо ще ос- **174.**
танки іменникової відміни прикметників:

1. відм. 1-ий одн. муж. роду від декотрех првкмет-
ників як ба́би, бра́тів, жа́ден...

2. той самий відмінок від декотрих інших првкмет-
ників, що мають попри тім также прикметникову форму,
як: бога́т, бога́тий, вели́к, -кві, ви́нен, ви́нний, ви́новат,
сво́бодний, во́рон, во́рбний, вся́к, -кні, голо́ден, голо́дний, госно́б-
ден, госно́дний, го́тово, -вві, диве́н, дивни́й, дрі́бен, дрібни́й,

живо, живий, здоров, -вий, зелен, зелений, ласкав, -авий, молод, молодий, немоощен, немощивий, повен, повний, свідім, свідомий, сив, сівний, стар, старий, щаслив, -ний, ясн, ясний...

3. уживаний лише в 1-ім відм. і лише присудковий (в значіню часу минувшого) дієприкметник на *-в, -ла, -ло* мн. *-ли*, як *читав, читала, читало, читали, пішов, пішли* (гл. 26, 7)..., порів. зрештою *живий, умерлий...*, що перейшли вже зовсім до прикметників.

4. прикметники присудкові (уживані лише в 1-ім відм.): *варт, варта, -о, -і, годен, годна, -о, -і, повинен, повинна, -о, -і, рад, рада, -о, -і, спасен, терпен;*

5. прикметники середнього роду на *-о*, що уживають ся як прислівники і невідмінні присудки, поври котрих по часті в а часті нема правильних прикметникових форм. н. пр. *багато* (миого), *багатий* (не бідний), *видно*, *відний*, *вільно, -ний, вожко, вожкий, гарно, -ний, далєно, -ний, мало* (не миого), *малий* (не великий), *м'яко, м'який, мокро -ий, несказано, -ний, нудно, нудний, парно, -ний, пильно, -ний, пізно, -ний, позвєлено, -ний, рідко, рідкий, сказано (-ний), студєно, -ний, темно, -ний, тепло, -лий, тяжко, тяжкий, холодно, холодний, чорн, -ний, ясно, -ний...*, *видко, дано, миого, позинно, часто, чутно...*

6. поодинокі форми, як: *з часта, з пильна, з осбн, за молоду (замолоду), по руски, по німецьки, по майстерски...*; и певні подібують ся ще такжє и інші такі форми. н. пр. *вдовина сина, пшенична хліба.*

Відміна прикметникова.

175.

муж.	жєл.	серєд.	мн.
добрый	добра (-ая)	добрє (-ое, -еє)	добрі, -ії
доброго	доброї	доброго	добрих
доброму	добрій	доброму	добрим
добрый, -ого	добру, -ую	добрє	добрі, -их
добрый	добра	добрє	добрі
добрый	доброю	добрю	добрими
добрим	добрій	добрим	добрими

Так само н. пр.: безрукий, бистрий, білий, Божий, босий, гблий, гордий, грубий, гусачий, довший, здоровий, ірий, крісний, лісий, лисий, любий, милий, овечий, правий, робтий, свѣжий, сивий, ситий, тверезий, тихий, чистий, брний, ширий, нар. -рий: мокрий, мудрий, бстрий, хитний, нар. -лий: веселий, кислий, пружелий, підлий, світлий, смілий, стужлий, теплий, нар. -ний: безсечний, бідний, іжний, одячний, вигідний, війний, вільний, гарний, голдобий, ерішний, давний, зочайний, зімний, крайний, народний, німичний, нікчемний, осібний, очевидний, певний, пільний, писемний, північний, пізний, побожний, повний, побожний, послішій, потрібний, праведний, правильний, певний, рівний, рідний, ріжний, розумний, свободний, сербний, сильний, слівний, солоний, спокійний, срібний, темний, чемний, чесний, їсний, нар. -єний: задоволений, незмічений, осововий, нар. -аний: нескізаний, нар. -ований: міркований, нар. -єний: страшєний, нар. -єзний: велиєзний, нар. -арний: популярний, нар. -альний: нормальний, реальний, нар. -ивний: активний, нар. -ичний, -ічний: драматичний, поетичний, кубічний, технічний, нар. -єний (-оний): зелєний, червоний, нар. -яний: румяний, мідяний, нар. -тий: жобтий, отвертий, нар. -атий: богатий, горбатий, шербатий, нар. -оватий: подбоговатий, нар. -ятий: сердитий, нар. -оватий: цілковитий, нар. -ястий: остроїчастий, нар. -истий: колосистий, спадистий, нар. -явий, авний: білявий, жовтий, крововий, ласкавий, цікавий, нар. -явий: лінійвий, правдивий, нар. -явий: боязливий, жичливий, можливий, шкідливий, шасливий, нар. -овий (-єний): любовий, яловий, місцевий, нар. -ий: знакомий, свідомий, нар. -кий: близький, великий, дікий, короткий, легкий, собожий, нар. -єнький: малєнький, молодєнький, нар. -ієський: повіський, нар. -єсєнький, -їсїнький: малєсєнький, однісєнький, нар. -акний: троякий, нар. -окний (-єкий): високій, дубокий, широкий, далєкий, нар. -єкий: австрійський, вієнський, гюцульський, латїньський, морський, панський, польський, руский, цєсарський, галицький, німецький, нар. -їєський: королєвський, нар. -єйський: європейський, нар. -ший: більший, ірший, грубший, лєкший, лїпший, лүчий, мєньший, рідний, старший, ширший, найлїпший, нар. -їєшня (-їєчний): астейшний, -їєчний, мудрийший, -їєчний, нар. -вшний: мнїєвий, нар. -чєний, -учний, -ячний: будучий, можучий, годящий...

З наголосом на закінченні:

злий (зла, злія, зле, злое, злєв, злого, злої, зл, злі, злих), блідий, глухий, гнідий, густий, дорогий, золотий, кривий, лихий, малий, молодий, німий, новий, пустий, рудий, святлий, сирій, скупий, слабий, сліпий, старий, сухий, твердий, тупий, худий, цілий, чужий, нар. -лий: змілий, нар. -пий: брудний, головний, дрібний, дурний, міцний, пісний, смачний, тісний, нар. -явий: пиоляний, нар. -твий: черствий, нар. -овий (-евий): домовий, зимовий, разовий, красовий, нар. -кий: вохкий, гіркий, липкий, мілкий, м'який, низький, рідкий, тонкий, тяжкий, нар. -сквий: сельський, нар. -івський, бойківський...

Двоєко паголошують ся:

чудний (чудна, чудналя, чудне, чудне...), нар. -пий: буїлий, давний, кутний, страшний, чудний, чужий, нар. -твий: мертвий, нар. -евий: дівевий, нар. -кий: гладкий, нар. -сквий: боский, львівський...

З побічними формами на -ній, -ня, -не:

спідний, спідна (-ал), -е (-оє, -еє), -ого, -ої... -им, -їм, мн. спідні, -их...
спідній, спідня (-я), -є (-єє), -ього, -ьої... -їм, -їм, мн. спідні, -їх...

Так само з нар. -ний: братний, верхній, вечірний, жерний, ковітний, осінний, поранний, послідний, прадідний, ранний, середний, сінний, нар. -шний: внішний, внутрішній, горішний, долішний, домашній, колішний, нінішний, окремішний, сегоднішний, тамбішний, теперішний, тутешний.

Рідше уживають ся побічні форми на -ній, -ня і т. д. також і у іт-шних прикметників утворених на ростоком (від частини, що означають місце або час).

Прикметники на -ій, -я, -є:

гусій, гуся, -є, -ього, -ьої..., -їм, -їм, мн. гусі, -їх...

Так само: бараній, пєсїй, нар. -ний: іхній...

З іменниковими закінченнями (гл. 174, 1, 6):

бабин (бабина, -є, -ого...), нар. -ня: вдовий...; **братів** (брата), нар. -ів: дідів...; **учителів** (учителя), нар. -ів: валив...; **жиден** (жидна).

176.

Невідмінно можуть уживати ся в побачі прикметники велеві 174, 1, 2, як: сив дубров, молод головочку, в зелен равочці, сив соколятв

III. Заіменники.

- Заіменники уживають ся почасти іменниково, н. пр. **177.**
я, хто, почасти прикметниково, н. пр. той, та, те, такий, така, такé; і багато частиць навіаує ся своїм значінем до заіменників, н. пр. де, коли, там, тут, так.
- Заіменник особовий вказує або ва особу, котра го- **178.**
 ворить (перша особа: *я*), або на особу, до котрої го-
 ворить ся (друга особа: *ти*); і заіменник *він* можна
 уважати за заіменник особовий, оскільки *він* служить до
 означеня тої особи, про котру говорить ся (трета особа).
Ми означає: *я і ти*, або: *я і він*; *ви* означає: *ти і ти*,
 або *ти і він*.
- Заіменник зворотний (*себе, ся*) не розрізняє родів, **179.**
 так само як і заіменник особовий для 1-ої і 2-ої особи.
 Сей заіменник служить також для означеня взаїмности
 (т. зв. виражає: один одного, один другого, один одну,
 один одному і т. д.), н. пр.: *Обидва політикують ся, по-
 дарунками обсилають ся, а нішком один на одного чи-
 гають.*
- Заіменник присвійний для 3-ої особи (*свій*) не **180.**
 належить до заіменника *він*, але до заіменника зворотного
 (*себе*), і протé не можна виразити роду посідателя. До мно-
 жини *вони, їх* утворило ся *їхній*.
- Заіменники зворотний і присвійний в 3-ій особі **181.**
 уживають ся в руськім для всіх трох осіб; вони вказують
 на підмет. Н. пр.: *борбю ся, борбиши ся, пуніть собі
 книжку, маємо ножі в соббю, диві ся в свою книжку.*
- Заіменники вказуючі, питайні, відносні і не- **182.**
 означені є неособові. У заіменника *хто* нема роду жєль-
 ского, ні множини.
- Відм. 4-ий одн. і мн. прикметникових заіменників **183.**
 рівнає ся в мужескім роді (деколи також в жєнєскім і се-
 реднім роді, гл. 145 і 155) 2-ому або 1-ому після тих
 самих правил, що подані для іменників (гл. 125).
- Замість 7-ого відм. одн. муж. і серед. роду заіменни- **184.**
 ків прикметникових може стояти також 3-ий (гл. 173).
- Про закінченє *-ов* замість *-оу* гл. 172, а про фòрми 3-ою
 і 7-ого відм. одн. жєн. роду на *-і* гл. 173.

1. Заіменники особові.

185.	я	ти	він	вона, она	вонó, онó
	мене́	тебе́	его́	ві́ (ї́)	его́
	мені́	тобі́	єму́	ві́ (ї́), ї́	єму́
	менé	тебе́	его́	ві́ (ї́)	его́
	я	ти	—	—	—
	ми́ню	тоб́ою	ни́м	вéю	ни́м
	мені́	тобі́	ні́м	ні́м	ні́м
	ми	ви	но́ні, оні́		
	нас	вас	ї́х		
	нам	вам	ї́м		
	нас	нас	ї́х		
	ми	ви	—		
	на́ми	ва́ми	на́ми		
	нас	вас	на́х		

Про фо́рму *ї́го́, ї́мо́* замість *его́, єму́* гл. 42, 4; Українці уживають та́кже замість *ним, ні́ми, ни́х* форм *ї́м, ї́ми, ї́х*.

По при́менниках ка́жемо *мене́, тебе́* (замість *менé, тебе́*), підта́к звича́йно:

не́го (не́го), не́му (не́мо), не́ї, не́ї (не́ї), не́ї (не́ю), ни́х, ни́м, ни́х замість:

его́, єму́, ві́, ві́ (ї́), ві́, ї́х, ї́м, ї́х; але оче́видно лишé н. пр.: *до его́ ба́тька, не по ї́х* (по га́дці не́ні) *була́ ся на́ра*.

Ко́лі заі́мник без на́голосу при́йлює ся до попереднього сло́ва, то ужива́в ся в обхі́дній мо́ві та́кже:

ми, мя́, ти, тя́, го, му, ї́
замість: *мені́, мене́, тобі́, тебе́, его́, єму́, ві́.*

2. Заіменник зворотний.

186. Відм. 1-ого не́ма.

себе́, собі́, себе́, собо́ю, собі́.

По при́менниках ка́жемо *себе́* (замість *себе́*).

Ко́лі *собі́, себе́* опира́є ся на попереднє сло́во, ка́жемо замість не́го *си, ся*. До дієсло́ва мо́жна замість *ся* долучи́ти лишé *сь*: *Як ся ма́єш? Добре ма́єсь*.

3. Заіменники присвійні.

мій	моя	моє	мої	187.
мого (моєго)	мої, мої	мого (моєго)	моїх	
мому (моєму)	моїй	мому (моєму)	моїм	
мій, мого	мою	моє	мої, моїх	
мій	моя	моє	мої	
моїм	моєю	моїх	моїми	
моїм	моїй	моїм	моїм	

Так само відмінюють ся *твій* і *свій* (гл. 181).

наш	наша	наше	наші
нашого	нашої	нашого	наших
нашому	нашій	нашому	нашим
наш, нашого	нашу	наше	наші, наших
наш	наша	наше	наші
нашні	нашою	нашні	нашими
нашим	нашій	нашим	нашим

Так само відмінює ся *ваш*; *їхній* гл. 180, *чий* гл. 191 і 193.

Про українські форми *моєго* і т. п. гл. 42, 4.

4. Заіменники вказуючі.

Про заіменник вказуючий *оін*, що уживає ся лише 188. іменником; гл. 185.

той	та (та́я)	то, те (то́с, те́с)	ті, ті́
того́	тої́	того́	тих
тому́	ті́й	тому́	тим
той, того́	ту, ту́ю	то, те (то́с, те́с)	ті, тих
—	—	—	—
тим	то́ю	тим	ті́ми
тим	ті́й	тим	тих

Українці уживають замість *тбі*, *тбою* форм *тієї*, *тією*.

Так само творять *тамто́й*, *тамта́*, *тамто́*, *оттбі́*, *о́й*, *о́б*, *тот*, *тотбі́* і *тамто́т*, *тамтотá*, *тамтотó* другі відмінки: *тамто́го*, *тамто́ї*, *тамто́му*...; зрештою обá заіменники *тот* і *тамто́т* уживають ся майже лише в 1-ім відм. і в множині.

сеї	ся	се	сі
сего́	сеї	сего́	сех
сему́	сеї	сему́	сми
сеї, сего́	сю	се	сі, сех
—	—	—	—
сми	сею	сми	сіми
сім	сеї	сім	сех

Про форми *сею́, сею́му, цього́* і т. д. замість *сего́, сею́му* га. 42, 6; замість *сеї, сею* пишуть Українці *цієї, цієїю*.

Так само відмінює ся заіменник *отсе́й, отсѣ, отсѣ* (укр. *цей, ця, це*); заіменник *сесь, сесѣ, сесѣ*, мн. *сесї*, уживає ся майже тільки в 1-ім відм. і в множині.

189. *Такий, оттакий, сякий* відмінюють ся так як прикметники; так само і *самий*, інб що в 1-ім відм. одн. муж. і серед. роду частійше кажемо *сам, самб* а в множині побіч *самі* також *самі*.

Тільки, стільки не відмінює ся і уживає ся також як прислівник; лишє в 6-ім відм. каже ся також *тількомѣ*.

190. З заіменників вказуючих вѣжуть ся невідмінні частиці (прислівники): *от* (в. пр. *от* видиш, хлбпець *от* лавка *от*), *геть, то* (для того *то* чоловіка, не так *то* хутко діло робить ся), *се, отсѣ* (вбщо ти *отсѣ* првйшов?). *тут, там, оттам, сюда, сюди, відси, відти, відтам, тоді, тоді, тепер, потім, тим, тільки, -ки, тільки, так, сяк, оттак, само, саме, самісам, онб(г)да, -ди...*

Б. Заіменники питайні.

191.

кто	що
кого́	чого́
кому́	чому́
кого́	що (чого́)
—	—
кми	чми
кім	чім

По првіменниках кажемо: *кого́, кому́, чого́, чому́* (порів. 185 і 186).

Котрий, которий, який відмінюють ся так як прикметники, а *чий* оттак:

чий, чий, чіє, чийого, чибі, чийого, чийому, чий... ми.
чий, чийх...

Що за, кілька, скільки не відмінюють ся; але каже ся
також: кількома, скількома.

З заміниками питайними віжуть ся невідмінні 192.
частинці (прислівники): *де (где), кудя, -дй, відки, коли,*
дбки, чому, чи (частинця питайна), *як*.

6. Заменники відносні.

Заменники відносні *хто, що, котрий, котрбий, який*, 193.
чий відмінюють ся так само як рівнозвучні питайні. За-
мість *котрий* уживає ся радше *що* невідмінно для всіх
родів, чисел і відмінків, і то для 1-ого відм. *що* само,
а для других відмінків, коли сего вимагає виразність, з до-
датком до *що* відповідної форми заменника *він*:

що = *котрий*, -а, -е, і,

що або *що вго* = *котрого*,

що або *що вї* = *котрої*,

що або *що ними* = *котрими*,

що або *що в них* (або *де*) = *в котрих*...

З заменниками відносними віжуть ся невідмінні 194.
частинці (прислівники): *де (где), кудя, дй, відки, коли,*
дбки, поки, чому, чим, як, кілька, пощо.

7. Заменники неозначені.

весь	всѧ	все	всі	195.
всего	всї	всего	всіх	
всему	всїм	всему	всім	
весь, всего	всю	все	всі, всіх	
—	—	—	—	
всім	всєю	всім	всім, всіма	
всім	всїм	всім	всіх	

Про форми *всѧ*, *всїм* і т. д. замість *всего*, *всему* гл. 42, б;
замість *всї*, *всєю* пишуть Українці *усї*, *усєю*.

Другі заменники неозначені відмінюють ся після взір- 196.
ців уже деінде поданих,
як *добрый*: *всілякий, всякий* (асяк гл. 174, 2), *другий,*
инякий, ицьший, кождий, кожный, ніякий,

як *злий*: *котрий* — *котрий*, *лий* — *лий*, *котрийсь*, *лийсь* (*котрбгось*, *лбгось*, *котрбмусь*, *лбмусь*., *закність лийсь* каже ся так же *лийхось*),

як *бабин*: *жбден*,

як *заіменники той, хто, чий*: *той* — *той*, *хто* — *хто*, *хтось*, *щось*, *чийсь*: *одін* гл. 200.

197. *Хтобудь, хтонєбудь, котрийбудь, -нєбудь, лийбудь, -нєбудь, дєхто, дєшо, дєкотрий, дєлий, нїхтб, нїшб (нїчб, нїч), нїлий, нїчий* відмінюють ся так же так сáмо, як *повдїнчі* слова *хто, що, котрий* і т. д., *інб* що *наголос* остає на тїм самїм складї, що і в 1-ім відмінку: *когобудь, когонєбудь, котрабудь, лїнєбудь, дєким, нїкого, нїчому, нїчїл...*

198. З *заіменниками* *неозначеними* в'яжуть ся *невідмінні* *частинці* (*прислівники*): *де* — *де*, *дєсь*, *кудїсь*, *колїсь*, *лбєсь*, *відлїсь*, *дєбудь*, *дєнєбудь*, *лббудь*, *лїнєбудь*, *дєнєдє*, *дєсьнєдєсь*, *дєкуда*, *-ди*, *дєколи*, *нїдє*, *нїколи*, *нїлїк*, *вєє*, *звєсїди*, *вєсїда*, *-ди*, *їнодї*.

Заіменники і *прислівники* *неозначені* утворені *через* *добав* на *кінці* *-єсь* *можуть* *дєколи* *без* *того* *-єсь* *обїйти* ся, *я. пр.*: *як хто прїйде, мбже хто прїйде, рїдко колї*.

199. *Кілька* *має* в *дрїгих* *відмінках*: *нїлькбх*, *-бм*, *нїлїка*, *нїлїкомї*, *нїлькбх*; так сáмо: *дєкїлька*, *інб* що *наголос* остає на *дє*.

Богато, *дбєїть*, *нїлькоро*, *мáло*, *мбго* є *прислівники* і *невідмінні* *їменá*; *але* так же *уживають* ся *фóрми* *богата* *тьбх*, *-ьбм*, *-ьмá*.

Одні і *неодїн* відмінюють ся так як *головний* *числївник* *одїн* (гл. 200).

IV. Числївники

1. Числївники *головні*.

200. **одїн** = *єн*, *однá*, *-б*, *-бго*, *-бї...*, *мн. одні*, *-їх...*

Так сáмо: *двáцять одїн*, *трїцáть одїн*, *сто одїн...*

два	дві	дві, два	три	чотири, чотира
двох	двох	двох	трох	чотирьох
двом	двом	двох	трох	чотирьох
двѣ, двоѣ	дві	дві, два	три, троє	чотири, чотирьох
—	—	—	—	—
двома	двома	двома	трьома	чотир(о)ма
двох	двох	двох	трох	чотирьох

Так само: *двайцять два, двацять три, сто чотири...*

Пять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, три-, чтир-, п'ят-, шіс-, сім-, вісім-, дев'ятнадцять, (кільканидцять), двацять, двацять п'ять..., тринадцять дев'ять, сорок п'ять..., п'ятдесят, шіс-, сім-, вісім-, дев'яност, (кількадес'ят), сто п'ять..., двіста п'ять... є понайбільше невідмінні, а нідто по заіменниках і приіменниках, бо ті ужь достаточно вказують відмінок. Але так же і відмінюють ся так:

пять	шість	сім	вісім
п'яти, -ьох	шесті, шістьох	семи, сімох	осьми, -ьох
п'яти, -ьох	шесті, шістьох	семи, сімох	осьми, -ьох
пять	шість	сім	вісім
—	—	—	—
п'ятьма	шістьма	сімма, сеюма	вісьмма
п'яти, -ьох	шесті, шістьох	семи, сімох	осьми, -ьох
	сімнадцять		
	сімнадцяті, -ьох		
	сімнадцяті, -ьох		
	сімнадцять		
	—		
	сімнадцятьма		
	сімнадцяті, -ьох		

Числові вирази *двацять без двох* (замість *вісімнадцять*), *двацять без одного*, *тринадцять без двох* і т. д. уживають ся лишє в 1-ім і 4-ім відм., н. пр.: *Один за вісімнадцять, другий без двох за двацять.*

Сорок, дев'яност (= *дов'ятьдес'ят*) мають 2-ий відм. *сорока, дев'яноста*, хоть по більшій частині не відмінюють ся.

Так само *сто, двіста, двісті, триста, чотиріста, п'ятьсот, шістьсот, сімсот, вісімсот, дев'ять-*

цятьсот мають 2-ий відм. *ста, двох сот, трох сот, чотирьох сот, п'яти сот...*, хочь по більшій часті остають невідмінні. (Подібують ся ф́орми *стом і стомá*).

Тисяч відмінює ся так як іменник :

{ *тисяч, тисячи, -и, -..., мн. тисячи, -ий...*, або
 { *тисяча, тисячі, -і, -у...*, *тисячі, -ів...*,

хоть м́оже та́кже не відмінювати ся; *міліон* так са́мо або відмінює сп як іменник (*лис*), або остає невідмінне.

Обá, -і, обидва́, -і відмінює ся так як *два*.

201. *Дво́е, тро́в і обо́е* звича́йно не відмінюють ся; в 2-ім, 3-ім, 6-ім і 7-ім відм. заступа́ємо їх відповідними відмінками від *два, три і обá*; але подібує ся та́кже *дво́їх, дво́їм, тро́їх...*

Че́тверо, п'ятеро, шістьеро, се́меро, осмеро, де́сятеро, де́сятеро, одинáйцятеро..., двáйцятеро, двáйцять одно́ (двáйцятеро одно́), двáйцять дво́в (двáйцятеро дво́в)..., *три́йцятеро..., со́рок, со́рок одно́, со́рок дво́в..., п'я́тдеся́теро..., сто, сто одно́, сто дво́в* звича́йно не відмінюють ся; ка́жемо н. пр.: *Кво́ка ма́ла двана́йцятеро курча́т. Вони́ пішли́ із всі́ма двана́йцятеро в огоро́д. З двана́йцятеро курча́т пропа́ло десть дво́в. Га́здя́ня шука́ла їх із всі́ма че́тверо дітьми́ і найшла́ їх в сто́дло́. Лише́ рідко́ коли́, де́ сї числі́вники на *-еро* не приклада́ють ся до яко́гось сло́ва, котре́ да́лоб розпізна́ти відмінок, ужива́ють ся вони́ в ф́ормах на *-еро́х, -еро́м, -еро́ма*.*

202. До сих числі́вників прилу́чують ся ще оте́ї сло́ва для означених чисел: *па́ра, ду́док, п'я́тка, шістька, де́сятка, п'я́дця, п'я́тдеся́тка, ко́на, со́тка, тис́ячка...*, котрі є іменники (але та́кже: *парма́ волáми*) і відмінюють ся так як іменники; відта́к *п'ятора́* (р. *куж. і серед.*), *-ри* (р. *жён.*), *п'ятретья, -ті, п'ячетверта, -ти, п'япята, -ти...*, що вістають ся у всіх відмінках без зміни.

203. Головні числі́вники ста́ють поді́ловими через додане приіменника *по*, н. пр.: *Я поса́див в п'яти́ рядáх по шість дерéв. Се́меро мо́їх дітьми́ діста́в по па́рі волів, по одно́му ко́неви, по двáйцятеро дво́в ове́ць, по два́ мёрги по́ля, по двіста́ корби...*

204. Сюди́ нале́жать прислі́вники: *раз, два́кроть, двічі, три́кроть, три́чи, сто́кроть.*

2. Числівники порядкові.

Перший (первий), другий, третій (-тій), четвертий, 205. п'ятий, шостий, сьмий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий..., двайцятий, двадцять перший..., сороковий, сорок перший..., сотний, сто перший..., дев'ятсотний, триста перший..., тисячний..., мільонний.. Відмінюються так як прикметники.

Б. Відмінюване дієслів.

206. При дієсловах розрізняємо, так само як при заіменниках особових і присвійних, три особи:

першу, тую, що говорить, н. пр. *їм, несу, читаю, хвалю*;

другу, тую, до котрої говоримо, н. пр. *їси, несеш, читаєш, хвалиш*;

третю, тую особу (або річ), про котру говоримо, н. пр. *їсть, несе, читає, хвалить, тече*.

207. Також для однини і для множини є особні закінчення: *їшу* — *їшемо, слухай* — *слухайте, ходив* — *ходили*.

208. Розрізняємо відтак три часи:

1. теперішність, н. пр. *він сїдає, мєрзне*,

2. будучність, н. пр. *він сїде, буде сїдати, змєрзне, буде мєрзнути, коли він сїде, коли змєрзне*,

3. минувшість, н. пр. *він сїдав, сїв, мерз, змерз, як він сїв, змерз*.

Форми *сїде, змєрзне* і т. н. належать після свого значіння до будучности; але коли річ іде про саме лише відмінюване, то зачисляють їх до теперішности, бо вони так само утворені як теперішність дієслів недоконаних.

Маємо три способи виїсказу:

1. прямиї для прямого виїсказування, н. пр. *він читає, учить ся, читає, буде читати*,

2. приказовий для приказування, н. пр. *читай, учім ся*,

3. можливий, коли говоримо про щось лише можливого, лише подуманого, н. пр. *як би ти читав, то навчив би ся, як би ми були читали, то були би навчили ся*. Особної форми на те, щоб виразити спосіб можливий, в рускій (українській) мові нема; лиш помічне слово *би* показує присудок яко щось недійсне, а лиш подумане (гл. 344).

Відтак можна виразити не лиш те, що хтось сам (яко **209.** підмет) виконує чинність означену дієсловом —

стан підметний, н. пр. *бу тебе, мене пізнали*, але також і те, що якась особа або річ улягає (яко предмет) такій чинности —

стан предметний, н. пр. *будеш бітий, я був пізнаний*.

Для означеня особи, числа, часу, способу і стану **210.** служать форми дієслова; але їх за маю, і протé треба запомагати ся помічними словами (гл. 54), н. пр. *буду, му, би*.

Деякі форми дієслів є неособові і мають більше владу імен або прислівників, так дівіменник (*читати*), дієприкметники (*читаючий, читаний*) і дієприслівники (*читаючи, читавши*).

В рускій мові є отсіх 16 форм дієслівних:

1—6.: по три особи в однині і множині способу прямиго,

7—9.: друга особа однини і 1-а і 2-а мн. способу приказового,

10—11.: дієприкметник (придатковий) і дієприслівник часу теперішнього,

12—14.: присудковий і додатковий дієприкметник і дієприслівник часу минувшого,

15.: дієприкметник для стану предметного,

16.: дівіменник.

Сіми формами дієслова і їх зложенем з помічними **211.** словами (порів. 54, 332, 344) можна отсе виразити:

дієслóва недокóнані:

дієслóва докóнані:

А. Стан підметний

I. Сп. прями́й

1. Теперішність

1-а ос. óди.	чита́ю
2-а " "	чита́єш
3-а " "	чита́є
1-а ос. ми.	чита́ємо
2-а " "	чита́єте
3-а " "	чита́ють

(Нема́)¹⁾

2. Мину́листі

1. я	чита́в, -а́ла
2. ти	чита́в, -а́ла
3. чита́в, -а́ла, -а́ло	
1. ми	чита́ли
2. ви	чита́ли
3. чита́ли	

1. я	прочита́в, -а́ла
2. ти	прочита́в, -а́ла
3. прочита́в, -а́ла, -а́ло	
1. ми	прочита́ли
2. ви	прочита́ли
3. прочита́ли	

Данною мину́листістю: я *був читав* або я *читав був* або я *читав було* або просто я *читав, -а́ла, ти був читав* і т. д. (гл. 340).

3. Буду́чісті

1. б́уду	чита́ти, ч. и́, му ч.	1. прочита́ю
2. б́удеш ч., ч. меш, меш ч.		2. прочита́єш
3. б́уде ч., ч. ме...		3. прочита́є
1. б́удем ч., ч. мемо...		1. прочита́ємо
2. б́удете ч., ч. мете...		2. прочита́єте
3. б́удуть ч., ч. муть...		3. прочита́ють

II. Спосі́б можли́вий

1. Теперішність

1. я би	чита́в, -а́ла (чита́в, -а́ла бим)	1. я би	прочита́в, -а́ла (прочита́в, -а́ла бим)
2. ти би	ч. (ч. бись)	2. ти би	пр. (пр. бись)
3. чита́в, -а́ла, -а́ло би		3. прочита́в, -а́ла, -а́ло би	

¹⁾ Самó собо́ю розумі́є ся, що дієслóва докóнані, виража́ючи чинности, події або стан так, що вони́ дохóдять до яко́гось кінця́ або скýтку, або змага́ють до того́ (гл. 54), не мо́жуть ма́ти теперішности, т. ви. не годні́ виража́ти чинности, події або стан так, що вони́ а нї́кї́сь одні́й хви́лі відбуна́ють ся або трива́ють. Се проті́влять ся ї́х приро́ді.

VI. Дієприкметники

1. Теперішність

читаючи

(Нема)

2. Манувшість

читавши

прочитавши

Б. Стаи предметний

Дієприкметник

читаний, -на, -не...

прочитаний, -на, -не...

Спосіб прямиї минушости і будучности і спосіб можливий можна в стані предметнім в потрібі утворити, сполучуючи відповідні форми дієслова *бути* з тми дієприкметником, н. пр.: *Він уже нерáz був битий. Будеш битий. Був бись битий. Була вона Господом улюблена.* Але звичайніше виражає ся стан предметний через сполучене дієслова із заміеничком зворотнім *ся*: *Євангеліє читав ся, читало ся, читало ся, читати ме ся.*

Форми дієслбени при різних дієсловах творять ся різно; після того розріжнюємо три відмінні і кілька підвідмін.

212. Дієслова спривстаєковані відмінюють ся взагалі достоту так, як дієслова поєдінчі, що від них вони виведені; для того про спривстаєковані дієслова поніжше гоєбрить ся тільки тоді, коли вони від того правва ввймають ся, або коли нема (або може нема) в уживаню відповідного поєдінчого дієслова.

Дієслбєа зложені з приставкою *ви-*, а з наголосом на сій приставці (т. вн. доковані, гл. 95), задержують сей наголос у всіх формах, але зрештою відмінюють ся так, як ті поєдінчі дієслова, що від них вони походять: *випитати* (питати), *випитаю* (питаю)..., *випасти* (пасти), *випасу* (пасу), *випаси* (паси)..., *виплізти* (лізти), *виплізу* (лізу), *виплізь* (лізь)..., *визвати* (звати), *визову* (зову, зову)..., *вийти* (йти), *вийду* (иду)..., *виратувати* (ратувати), *виратую* (ратую)..., *відати* (дати), *відам* (даю)..., *вйбути* (бути), *вйбула* (була)...

Закінчене дієсменника *-ти*, ваколи воно без наголосу, **213.**
 скорочує ся в побзві в *-ть*.

Відміни дієсла підріжені на підставі отсіх закінчень: **214.**

	I-а	II-а	III-а
Осбба 1-а одл.	-у (-ю)	-ю (-у)	-и
" 2-а "	-еш (-еш)	-иш (-иш)	-єш (-єш)
" 3-а мн.	-уть (-ють)	-ять (-ать)	

I-а відміна.

Замість *-є (-є)* в 3-ій осббі кажемо перед *ся* та́кже *-єть (-єть)*; закінчене *-є* можна опустити, коли поред тим *-є* стоїть *-а*, н. пр. *зна, чита* гл. **30.** **215.**

Відміна I-а розпадає ся на 4 підвідміні:

А: Пень дієсменника і теперішности собі рівний і кінчить ся голосозвўком,

Б: Пень дієсменника і теперішности собі рівний і кінчить ся шестозвўком,

В: Пень дієсменника довший ніж пень теперішности а кінчить ся в оббх фбрмах голосозвўком,

Г: Пень дієсменника довший ніж пень теперішности і кінчить ся в теперішности шестозвўком а в дієсменнику голосозвўком.

А.

а) ПИТАТИ	ПИТАЮ	—	ПИТАВ, -АЛА...
	ПИТАЄШ	ПИТАЙ	
	ПИТАЄ	—	ПИТАЮЧВЙ; -ЧИ
	ПИТАЄМ(О)	ПИТАЙМО	ПИТАВШИЙ; -ШИ
	ПИТАЄТЕ	ПИТАЙТЕ	
	ПИТАЮТЬ	—	ПИТАВВЙ

б) МІНЯТИ, міняю, міняй, міняє, міняний.

Після снх ввірців відмінюють ся, н. пр. а) *знати, бажати, розбивати, збирати, благати, блукати, бувати, уважати, вертати, витати, відповідати, мичати, гадати, доглядати, згоржати, грати, обжати, роздирати, ділати, дримати, жадати, пожичати, називати, обіймати, карати, розкидати, складати, конати, пунати, кусати, латати,*

сливати, лишати, літати, лягати, мати, махати, ма-
чати, замикати, мислити, умирати, замінити, мішати,
звезажати, нехати, спадати, пам'ятати, розникати, при-
нікати, заплітати, пускати, пхати, розривати, прири-
кати, зустрічати, рішати, рубати, саджати, свитати,
розсилати, висихати, сидіти, смеркати, сьнівати, старати
ся, вистигати, тримати, уживати, ходити, чекати, чи-
тати, чувати, шукати..., б) гуляти, лияти, мовляти,
обицяти, поправляти, обробляти, ставляти, стріляти,
цїляти, поясняти...

З наголосом на пії:

слухати (слухаю, слухав, -аний), бігати, блискати, вішати, ган-
кати, гнївати, грімати, двігати (порів. Г. 2. г), діжати,
діжати (порів. Г. 2. г), дмїжати, дрїпати, подужати,
жєбрати, жолобати, зїскати, кїпати, кїдати, крїкати
(порів. Г. 2. г), кїшати, мїцати, мїшкати, мїгати, по-
здужати, мїпати, мїхати, обїдати, пїдати, плївати,
пївзати, пїрати ся, прїпати (порів. Г. 2. в), пчїхати,
рїхати, сїдати ся, сїпати, трїпати, тїпнати, хлїпати,
чїрипати, чїгати; кїшляти, клїчати ся, мїрати, мїляти...

Наголос пестальї:

думати (думаю, думай, думів, -думаний), лїпати, снїдати, хрї-
мати...

Дієприкметник ст. предм. кінчить ся на -тий, або
бракїє:

гріти (грїю, грїв, грїтий);

ясніти (яснїю, яснїв, —), зрїти, прїти, сьміти, снїти,
білїти, богатїти, волїти (гл. II-у відм.), жовтїти,
зеленїти, малїти, марнїти, млїти, тлїти, дурїти,
розумїти, осторонїти, умїти...

З наголосом на пії:

ржівати (ржівїю, ржівїв, —), нїдїти, плїснїти, сївїти, стї-
рїти ся, хїрїти...

чїти (чїю, чув, чїтий), дїти (гл. Б.), взїти, роз(з)їти.

Наголос перескакує:

їїти (куї, куй, кув, кїтий), жїти...

шїти (шїю, шив, шїтий), зажїти, вїти (як вовк), крїти,
лїти, мїти, рїти...

Наголос перескакує:

гнїти (гнїю, гнїв, —);

ЖИТИ { *жити*, -ви; *живий, живиймо, -те; живо; (на-)житий*
живу, -ви; живий, живім, -ить;

ВІТИ (*вю, веш, вий, вие, вийти*), *розбити* (*розбю, розбий*), *вйти* (*вінець*), *розвйти* (*розвію*), *пйти*, *розпйти ся* (*розпйю, розпий*)...

СТАТИ (= *статути, стату, став = статуе*), *спрйти, діти*; гл. Г. 1.

З різних пнів:

ІТИ (*іду, іди, ідім, ідіть, ішов, ішла, ідучий, —*); *перейти* (*перейду, перейде́м, перейди, перейшов, —, перейде́ний...*), *пйти* (*пйду*).

Б.

Про -н, -м перед -ти, -тий гл. 34, про перезвук в ч. минувшім гл. 32.

а) ПАСТИ	<i>пасу́</i>	—	<i>пас, паса́ла...</i>
	<i>пасе́ш</i>	<i>пасі́</i>	
	<i>пасе́</i>	—	<i>пасу́чий; -учі́</i>
	<i>пасе́м(о)</i>	<i>пасі́м</i>	<i>пасши́; -и,</i>
	<i>пасе́те</i>	<i>пасі́ть</i>	
	<i>пасу́ть</i>	—	<i>(с-)пасе́ний</i>

б) **СКУБТИ**, *скубу́, скубі́, скубі́м, скуб, ску́бла, —*

в) **КРАСТИ**, *краду́, краді́, краді́м, крав, кра́ла, кра́вий, кра́дений,*

г) **СТРИЧТИ** (*стриети́*), *стрижу́; стри́жй, -ім, стриг, -гла, стри́жений.*

Після цих вірців відмінюють ся: а) *грізти*; в) *пасти* (*па́дати*), *пра́сти*, *приобрі́сти* (*приобрі́ту*), *цві́сти* (*цвіту́*).

З інших вагологон:

ПЛИСТИ (*пливу́, плив, плйла́, —*), *кла́сти* (*кладу́, кла́ла, кладде́ний*), *бри́сти*; **НІСТИ** (*нію, не́сла*), *ве́зти* (*віз*), *ве́сти* (*веду́, вів, ве́ла*); *гне́сти* (*гнету́*: нева ч. мн.), *ме́сти* (*мсту́, мів*), *пле́сти* (*плету́, плів*);

ТРАСТІ (*трасу́, трас, трасла́, тра́сений*), *верзти́*, *човп(с)ти́*, *зуоти́* (*зуду́*), *запрячи́* (*запря́ти, запря́г = запря́г, запря́ла*), *о́чи* (*о́кти*), *застрячи́* (*застря́ти*), *товчи́* (*товкти́*); **РОСТИ** (*росту́, ріс*); **ГРЕБСТІ** (*гріб*), *беречи́* (*берегти́*), *печи́* (*пекти́, пік, пекучий, пече́ний*), *приречи́* (*-рєкти́, -рєчу́, -рік, -рєкла́*), *стеречи́* (*стере́ти*), *течи́* (*токти́, течу́, тік*), *утєчи́* (*уткєти́*);

ревті (— *ревіти, реву...*), *сопті, хропті*; гл. Г. 1.
мочі (*могті*), *мбжу, (по)можі, міг, могла, можучий, (спо-)мо-*
жений;

волочі, *волочу, волік* (гл. 35 нотка), *волоклад...*;

лячі (*лягті*), *ляжу, лязь, ліг, лягла, —*;

лізти, *лізу, лязь, ліз, лізла, —*;

сісти, *сіду, сядь, сів, сіла, —*;

Дісприкметник ст. предм. кінчіть ся на *-тий*, або *бракує*:

д) **тёрти**, *тру, треш, три, тер, тёрла, тёртий*.

Так сáмо: *мёрти, нёрти (онёрти, окрү = обікрү; снёрти, зікрү, снер), простёрти, об-, роз-, с-тёрти (обі-трү, розітрү, зітрү, обі-, розі-, зітрі, об-, роз-, с-тер), утёрти (утрү), зачёрти; дёрти (дру = дерү, дреш = дерси, дру = дурі. дер, дёрла, дёртий), роздёрти (розідру = роздерү, роздрі = розвері), жёрти*.

е) **пняти**, *пнү, пнеш, пни, пняс, (роз-)п(н)ятий* (гл. 34).

Так сáмо: *розпняти (але розпнку = розпнү, роз(і)пний, розп(н)яв; жати (жну, жав, на-жатий), тяти (стяти, зітнү), почати (нічнү)*.

Гроби пнякше:

кля(с)ти (*кленү, кляв, кляла, клятий*), *прокляти*;

няти (= *іміти* гл. Г. 1., *(і)мү, імі, няв, няла, -нятий*), *взяти (вільмү), вїняти (вїймү), відняти (відїймү), заняти (займү), зняти (здіймү)*..

дути, *дму, дми, дув, дүтий* (гл. А).

В.

Про обмінене рбззіву між голосозвүками гл. 31.

а) дарувати	дарю	—	дарував, -ала...
	даруеш	даруй	
	дарує	—	даруючий; -чи
	дарує(о)	даруймо	дарувавший; -ши
	даруєте	даруйте	
	дарують	—	дарованний

б) **малювати**, *малюю, малюй, малював, мальований*.

Після цих візирців відмінюють ся, н. пр. а) адресувати, відувати, будувати, сторувати, глузувати, годувати, друкувати, жартувати, зимувати, колядувати, купувати, мурувати, кочувати, пакувати, нилькувати, порядкувати, потребувати, ратувати, рахувати, рачкувати, рясувати, селяткувати, слабувати, торгувати, шанувати..., б) воювати, колювати, працювати, танцювати...

З віголосом на пі:

силувати (сілюю, сілюваний), вибірувати, привіджувати ся, вірувати, розв'язувати, вигідувати, придіряжувати, подібувати, відумувати, дякувати, ж'ялувати, з'ячидувати, позолочувати, пакдзувати, разкідувати, скарбчувати, памілувати, занідбунати, орудувати, підпійсувати, розпійтувати, х'ялувати, парічнувати, слідувати, заслужувати, патікувати, ст'яжувати, вихв'янувати, ач'якувати, разд'ярувати, скуп'ябувати; вигоєбрювати, полєбювати, разд'ялювати, перемінювати, абічювати, капіювати, спійювати, абр'яблювати, виц'ялювати...

Подібно відмінюють ся:

кувати (кую, куй, кований), псувати, блювати, плювати;

давати (даю, дав'я, даваний), вигравати, пізнавати, ставати...

сьміятися (сьмію ся, смій ся, об-сьміяний).

З віголосом на пі:

сіяти (сію, сій, сіяний), віяти, діяти, л'ялати ся, кр'ялати, л'ялати, к'яч'ятися, п'яяти, т'ялати...

ляти (л'яю, л'яеш, л'яє, л'який = л'ятий)

Г.

Га підвідміна розпадає ся на 2 розділи:

1. Теперішність закінчує ся на .у, -еш, -е...

2. Теперішність закінчує ся на .ю, -еш, -є... (-у, -еш, -е... в попередньому вігчепє 2 ого ступня).

1.

а) ждати	жду	—	ждав, ждала...
	ждеш	жчи	
	жде	—	ждучий; -чи

ждем(о)	ждін	ждівши́; -ши
ждете	ждіть	
ждуть	—	ждіний

б) **рвати**, *рву, рви, рвім, рвіть, рвав, рваний*.

Після цих ваірців відмінюють ся: а) **діждати** (але *діжді, діжди, діжданий*), *сдіти*; б) **жвѣти**, *розіжвѣти* (*розіжвѣ, розіжвѣаний*), **розірвѣти** (*розірвѣ, розірвѣаний*), *ржѣти*; **звѣти** (*звѣ = зовѣ, зви = зовѣ, зваѣ*); **брати** (*берѣ, брав, зі-браний*), **дїбрати** (*доберѣ*), *зїбрати* (*зберѣ*), *прѣти*.

Де появляе ся коріпнє с, таь переходить перед таь с звук ж на ж (гл. 23) в дієслові:

гнати (*женѣ, жени, гнав, розі-гнаний*), **дїгнати** (*доженѣ*), *розі-гнати* (*розженѣ*).

Наголос перескакує:

стогнати (*стогну, стогні, стогнів, —*).

Подїбно відмінюють ся дієслова на **-нути**:

махнути, *махнѣ, махні, махнѣ, махнений* (*махнѣний*)

Так сѣмо: **клякнѣти**, *проликнѣти*, **спїмнѣти**, *минѣти*, **схнѣти** (= *сбхнѣти*, гл. вїзше), **стрепенѣти** ся, **тхнѣти**, **схаменѣти** ся...

З пнѣши наголосом:

звнхнути (*звнхнѣ, звнхні*), **двнхнути** (*двнх = двнхнѣ*), **замкнѣти** (*замѣк = замкнѣ*), **зїтхнути**, **зачер(н)нути** (*зачер = зачер(н)нѣ*)...

горнути (*гѣрну, горні*), **вернути**, **одлгнути** (*одлг = одлгнѣ*), **тнснути** (*стнс = стнснѣ*), **тлгнути** (*тлг = тлгнѣ*), **охолонѣти** (*охолѣну, охолѣв = охолѣнѣ*)...

крїкнути (*крїкнѣ, крїкни, крїкнѣ, —*), **брїзнѣти**, **глїпнѣти**, **грїмнѣти**, **гїкнѣти**, **дмїхнѣти**, **кїпнѣти**, **лїснѣти**, **плїснѣти**, **пчїхнѣти**, **рїпнѣти**, **свїснѣти**, **скѣкнѣти**, **стїкнѣти**, **чїхнѣти**, **шїпнѣти**...

Мннѣвшїсть без нїростка **-ну**:

гїснути, *гїснѣ, гїсени, гїсѣ, гїсла*.

Тнк сѣмо: **блїснѣти**, **прнвїкнѣти**, **вїнути** (*вїв, вївл*), **елїхнѣти**, **грїзнѣти**, **здѣхнѣти**, **зїбнѣти**, **кїснѣти**, **лїпнѣти**, **мїрзнѣти**, **мѣкнѣти**, **мїкнѣти**, **нїхнѣти**, **пїхнѣти**, **слїпнѣти**, **сбхнѣти** (= *схнѣти*, гл. вїзше), **стї(г)нути** (*стн(г)*), **тїрпнѣти**, **трїснѣти**, **счїзнѣти**...

З інших наголосів :

засхи́нути (*засхи́ну, засхи́ну, засхи́ну, засхи́ну*).

Сл. приказовий скорочений (гл. 29):

ки́нути, ки́ну, ки́нь, ки́ньмо, ки́ньте, ки́ньце, ки́нений (*ки́нутий*).

Так само: **ги́нути** (*ги́нув і ги́б*), **гля́нути, ді́нути** (= *діти*, гл. I. А.), **плі́нути, стрі́нути** (= *стріти*, гл. I. А.), **ста́нути** (= *стати*, гл. I. А.), **сї́нути, спочї́нути**...

Минувшість без на́ростка -ну :

охля́нути, охля́ну, охля́нь, охля́в, —.

З ріжних пнів :

реві́ти (= *реві́ти, реві́, реві́, реві́, —*), **сопі́ти, хропі́ти**...; гл. I. Б.

імі́ти = *імі́ти, (і)мі́, імі́, імі́в, імі́ний* (гл. I. Б.), *вї́йміти* (*вї́ймі*), *наї́міти* (*наї́мі*):

їхати, їду, їдъ, їхав, пере-їханий.

2.

а) різати	ріжу	—	різав, -ала...
	ріжеш	ріж	
	ріже	—	ріжучий; -чи
	ріже(о)	ріжмо	різавший; -ши
	ріжете	ріжете	
	ріжуть	—	різаний

Як **з в ж**, так переходить **с в ш** (гл. 23).

б) **сіпати, сіплю, сіплеш, сип, сіпав, сіпаний**,

в) **прятати, прячу, пряч, прятав, прятаний**.

Як **т в ч**, так переходить **д в дж а ст в ш** (гл. 23).

г) **плакати, плачу, плач, плавав, о-плаканий**.

Як **ж в ч**, так переходить **г в ж, х в ш а ск в ш** (гл. 23).

Після цих взірців відмінюють ся: а) **мазати**; г) **доїгати** (гл. I. А), **дїхати** (гл. I. А), **клїкати, крїкати** (гл. I. А)...

З інших загохосов:

писати (пишу, пишій, пишім, пирає, ¹піраний), влязти, казати, колисати, ¹хресати, лизати, оперезати, тесати, чебати, клепати (клепує; зрештою після І. А), бормотати, горкотати, глодати, гуркотати, доптати, хлопотати, лепотати, лоскотати, метати, муркотати, реготати ол, свистати, скоботати, скреготати, схоктати, хлєптати, шептати, шибетати, брєхати, плєокати, полохати, скакати, стругати, сухати...;

д) орати (брю або бру, брєш, орї, орє, бракий);

е) слати (шлю, шлєш, шли, слає, пі-сланий), післати (пі-слє).

Подібно відмінюють ся:

е) колоти, колю, -єш, коли, колбе, колєний (колотий).

Так само: бороти ся, пороти.

З різних нєв:

молоти (мєлю, -єш, мелї, молбе, мєлений = молотий).

Дібінєвник на -їти:

муркотїти (муркбчу, муркбчуть = -отят, -очї = -отї, -отє, -отячі, —), хотїти (зав. хочєш тєжє хоч: робї, що хоч).

II-a відміна.

216.

Дісприкєтник ч. теп. особливо у дієслів на -їти (-їти) і -ати, кінчїть ся замість на -ячий (-ачий), дєколи після анальотїї І-ої відміни на -ючий (-учий): болючий = болячий, видючий = -лячий, спючий = сплячий, робючий = роб(л)ячий, бачючі, горючий (порів. прикєтник горячий).

Непаголошенє вак. 3-ої оо. бдн. -ить заміняє ся дєколи (особливо на Україні) вак. І-ої відм. -є: рбє (читай: роби; гл. 3. і 28), говбрє..

Тєжє і в 3-у особу мн. втєкає ся подєбуди закінчєнє І-ої відміни на -уть: учуть = учать.

а) хвалїти	хвалю	—	хвалїв, -їла..
	хвалїш	хвалї	
	хвалїть	—	хвалячий; -ячі
	хвалїмб	хвалїм	хвалївшїв; -шн
	хвалїтє	хвалїть	
	хвалять	—	хвалєний

б) учїти, учу, учїш, учать, учї, -їм, учїєв, учячий, учєний,

в) варїти, варю (вару), -їш, -ять, варї, варїєв, -лячий, варєний,

- г) **крі́пати**, *крі́плю, -п'яш, -п(л)ять, -п'я, -п'яє, -п(л)ячий, по-крі́плений*,
 д) **красі́ти**, *красі́ю, -сяш, -сять, -ся, -сям, -сяє, -сячий, красі́лений*.

Як *с* в *ш*, так переходить *з* в *ж* (гл. 23).

- е) **платі́ти**, *платі́ю, -т'яш, -т'ять, -т'я, -т'ям, -т'яє, платі́чений*.

Як *т* в *ч*, так переходить *д* в *дж*, *ст* в *ш* і *зд* в *ждж* (гл. 23).

Після свх взірців відмінюють ся: а) *валіти, ганіти, дражніти, маніти, паліти, раніти, сніти ся, сталіти, цїліти, числіти, полясніти...*, б) *навчіти, ерішіти, значіти, кінчіти, лічіти, зменшіти, перчіти, свідчіти...*, в) *миріти, жоріти, остріти, сваріти...*, г) *благословіти, кніти, склепіти, славіти, явіти ся...*, д) *гасіти, росіти...*, е) *гатіти, гніздіти ся, годіти, золотіти, кадіти, мастіти, мостіти, нестіти, садіти, скідіти (сліджї), хрестіти, шадіти...*

З інших паголосоу:

бороніти (*бороню, бороні, -яє, боронений*), *біліти, гоніти, дзвоніти, діліти, ліжжї ся, моліти, спиніти, соліти, стеліти, хороніти, чиніти, божіти ся, волочіти, кришіти, лишіти, ложіти, мочіти, служіти, сушіти, тужіти, отворіти, повторіти, говоріти, журіти ся, ширіти, дивіти ся, дробіти, корміти, кропіти, купіти, ліпіти, ловіти, ломіти, любіти, робіти, встрожіти, топіти, трубіти, возіти, місіти, носіти, просіти, блудіти, будіти, водіти, вудіти, годіти (когось в кш), колотіти, крутіти, молотіти, пустіти, родіти, світіти, студіти, судіти, ходіти, цідіти...*

бубніти (*бубню, бубни, бубниє*), *візволити, міслити, скімлити, бабчїти ся, віпередити...*

Спосіб приказовий скорочений (гл. 29):

- а) **стрі́лити**, *стрі́лю, стрі́ль, стрі́льмо, -те, стрі́лює, -стрі́лений*
 б) **му́чити**, *му́чу, муч, му́чмо, -те, му́чив, му́чений*
 в) **ві́рити**, *ві́рю, ві́р, ві́рмо, -те, ві́рив, -ві́рений*
 г) **мо́вити**, *мо́блю, мо́виш, мов, мо́вмо, -те, мо́вив, -мо́влений*

д) **квасити**, кваси́шу, кваси́ши, квасе́ь, квасе́ймо, -те, кваси́в, кваси́жений

е) **глядіти**, гляди́жу, гляди́ши, гляде́ь, гляде́ймо, -те, гляди́в, гляди́жений.

Так са́мо: а) **позво́лити, сваво́лити, слі́жити, ці́лити, ко́дити** сл..., б) **ба́чити, ва́жити, жи́чити** (зи́ч-), **пра́жити, рíшити, спа́рокити, спа́кити, сма́жити, стра́шити, ти́шити, тре́вжити**..., в) **уда́рити, жму́рити, па́рити, жму́рити**..., г) **ба́вити, ва́бити, розва́жити, ко́дити** сл, **пра́вити, ста́вити, та́жити**..., д) **пові́сити, ла́зити**..., е) **бала́жувати, бра́дити** сл, **верхо́вдити, гро́мадити, ка́ламу́тити, ку́дити, ра́дити, тра́тити, шко́дити**...

Сп. **приказбний** лишé в **бдннї** скорб́ченнї:

ни́щити (ни́щу, ни́ш, ни́щим, -и́ть, ни́щите, ни́щений), **лу́жити, жорщи́ти, па́трошити, пла́щити, ви́трищити, ви́три́ти, го́рбити** сл, **приму́сити** (приму́сь, -си́м), **їзди́ти, по́стити, чи́стити**...

Пнї на -ї (гл. 35, 2):

ж) **таї́ти** (таї́ю, таї́ш, таї́ть, таї́, таї́мо — таї́м, таї́в, таї́ений), **клеї́ти, маї́ти**...; **дої́ти** (дої́ать, дої́, дої́мо, дої́те — дої́ть), **мої́ти, гої́ти, жої́ти, рої́ти** сл, **присвої́ти, строї́ти**...

призвичáти (призвичáю, призвичáй).

Дієіменник з на́ростком -їти:

а) **велі́ти, велі́ю, велі́ши, велі́, -їм, велі́в, велі́ений**

б) **клячі́ти, клячу́, клячі́ши, клячі́, -їм**...

в) **горі́ти, горі́ю, горі́ши**...

г) **терпі́ти, терпі́ю, терпі́ши**...

д) **слизі́ти, слизю́, слизі́ши**...

е) **верті́ти, верчу́, верті́ши**...

Так са́мо: а) **болі́ти, волі́ти** (гл. I. А), **гомоні́ти**...,

б) **киші́ти**..., г) **ережі́ти, кипі́ти, свербі́ти, шумі́ти**...,

е) **гляді́ти, гуді́ти, корті́ти, леті́ти, сиді́ти, шелесті́ти**...

На́годоє **віді́нний** і сп. **приказбний** скорб́ченнї:

засіді́ти (засіді́жу, засіді́ь, -де́мо), **вїді́ти, на́вїді́ти, на́всїді́ти, стєрпі́ти, вїсї́ти, му́сї́ти**...; **розвїді́ти** сл (розвї́дннї).

Дієіменник на -ати (гл. 35, 1):

крича́ти, кричу́, -а́ши, крича́, крича́в, о-при́чаний.

Так само: *блишати, верещати, держати, дрожжати, коччати, лежати, мовчати, нишати, ричати, сичати, тришати...*

Наголос відмінний і сп. приказаний скорочений:
належати (*належу, належ, -жмо*), задержати...

Закінчення свої відмінні в ще у тих дієслів:
спати (*сплю, спиш, спи, спім, спав, за-спаний*);
стояти (*стою, стоїш, стій, стіймо, стоїв, —*), боїти ся;
охаяти (*охаю, -їш, охай, охале, -яний*); перестбати (*перестій*);
бічи (= *бігій, біжу, біжиш, біжій, -ім, біг, бігла, —*).

III-а відміна.

ДАТИ	дам	—	дан, дала...	217.
	дасі, даш	дай		
	дасть	—	—	
	дамó	даймо	данний; -ши	
	дасьтé	дайте		
	даху́ть	—	данний	
ІСТИ	їм	—	їв, їла...	
	їсі, їш	ї(д)ж		
	їсть	—	їдичий; -ячі	
	їмó	ї(д)жмо	ївний; -ши	
	їсьтé	ї(д)жте		
	їдя́ть	—	їдений	

повісти, *повім, -їш, пові(д)ж, повів, повіджений*.

БУТИ	я є ¹⁾	бу́ду	—	був, була́
	ти є, єси	бу́деш	будь	
	є, єсть	бу́де	—	(сущий)
	ми є	бу́демо	будьмо	будучий; будучи́
	ви є	бу́дете	будьте	бувший; -ши
	пои́ї є	бу́дуть	—	—

забути (*забуду, -си, забудь, забує, забутий*), відбути...

Галичани мають коротші форми для 1-ої і 2-ої особи від *бути* і приймають їх як закінчення особові:

1. -м: *радам, я рад бим, читалам, батьком* (= в батько),
як бим знав..., -сьмо (-м): *раді-сьмо, читалим...*

¹⁾ Первісно і тепер ще подекуди єсьм.

2. -сь: *радієсь, читалась, дитинась...*, -сьте: *раді-сьте, читали-сьте, оти-сьте...*

Від *пізнати* декуди чути форми *пізнам, -аш*, або *пізнаєш, пізнаєть* зав. *пізнаю, -еш, -є*; цих нарічєвих форми в письмі треба вистерігати си.

Дієслова уживані лише в поодиноких формах.

218. Лише в поодиноких формах уживають си н. пр.: *можь ся Божє, хрять Божє! бігій! бігійте! Бог вість; бодє, бодуть, бодій = бодь; зажєг, зажєгла; верг, вєргла; ялє ся (няти).*

До *жму, жмеш...*, *жми...* хибє дієменник і форми часу мин.; так сáмо до *слєвє, слєвє, слєла, -ли* хибє іньшєх форми.

До *спочійте, спочійє...* звучить си. прáний *спічнү, -єш...*, сп. приказ. *спічний, -ім, -іть.*

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

СКЛАДНЯ.

А. Речене (гадка).

Речене поединче.

Як говоримо, то звичайно робимо се з наміром, аби **219.** комусь другому висказати те, що гадаємо або думаємо, т. зн. свою гадку або думку. Слова, котріми висказуємо одну-єдину гадку або думку, всі разом становлять одно речене (гадку) н. пр.: *В нашій школі учать ся діти по руски читати.* Речене — се гадка (думка) виражена словами.

Деколи досить одного слова, аби висказати гадку, н. пр.: *Ході! Пишіть! Гремить.*

Але часом вимовляємо слова, не висказуючи тим ніякої думки; так буває, коли хто крикне, н. пр.: *Ах!* То вже не речене. А так само, коли когось кличемо, н. пр.: *Гей!*, або знаючи імя, по імени: *Васілю!* Той, когось кличемо, мусить аж відгадувати, або з різних обставин догадувати ся, чи гадаємо ми: *Я маю на думці тебе, Васілю!*, чи: *Тепер на тебе черга!*, чи: *Слухай! Дчай ся! Де ти? Я тут! Ході сюди! Вставій! Говорі! Мовчи! Що ти вкрієш?* — чи що іншого тому подібного. Отсе все і богато дбчого іншого можна собі при оклику подумати, однак се виразно і докладно не сказано.

Гадки, які можемо висказати словами, своїм змістом **220.** бувають дуже рознагі; однак можна їх розділити на стці чотири ірүн:

1. Найчастіше висказуємо комусь щось такє, що уважаємо за правду, бо ми розпізнали се своїми зміслами, своїм рбзумом або довідали ся від достовірної осбви, н. пр.: *Бог сотворив світ. Тама нема дбма.* Такє речеве називає ся твєрдженє.

2. Часто хочємо, абї осбба, що до нбї говоримо, нам щось сказала; тоді питаємо ся так, абї тота осбба пїзвала, що саме від вбї ми хочємо почути, н. пр.: *Чи тато дбма? Що чувати новбго?* Такє речєне називає ся пїтанє.

3. Дбколи хочємо, абї осбба, що до нбї говоримо, щось такє зробила, що ще не дїє ся, а зглєжить лишє від вбї сбї осбви, н. пр.: *Читай! Тихо!* Такє речеве називає ся приказ.

4. Наконєць мбжа чогбсь бажати, не вимагаючи зарбзом від осбви, що до вбї говоримо, абї вона се зробила, бо мбже вона ї ве в силї сєго зробити, або мбже сєго від нбї вимагати годї, н. пр.: *Най живє наш цїсар! Най вам Бог прощив!* Такє речєне називає ся бажанє.

221. Як розмїтїй буває змієт речєнь, так сїмо розмаїта буває і їх фбрма, т. зв. *оскїлькїсть* і *якїсть* слїв, що з них речєне складаєть ся. Одїак *вбї* словї, групи слїв в речєвую споввїють якєсь пєвпє завданє як частї або члєни речєня. Мїаємо пять осїбних частїй речєня. Упорядкуємо їх тут пїсля тбго, як зв часто вони в речєвую подїбують ся, таї якї вони за вїжвї:

1. В кбждїм цїлковїтїм речєвую мїєтїть ся завсїди якїсь вїсказ — **присудок**;

2. вїдтїак буває звичїйно названа якїсь осбба або рїч, про котрї тим присудком щось висказуємо — **пїдмєт**;

3. а ще і дрїга осбба або рїч, на котрї звєрнева або до котрї стїгає ся чїннїсть, вїстрїй дїха або щовббдїв їнїше, вїраженє в вїсказї — **рєдмєт**;

4. вїдто ще мбже бїти поданий час, мїєце, стєпень, првчїна, спбєсїб або їнїше якї обставбва вїсказу. — **прїдїток прислївїмїковїй**;

5. нарєштї бувають в речєнїю такї частї, що мвмохїдї прикладїють вїзввїй в речєвую осббї або рїчв якїсь прикмєту або якєсь блїзше озвїченє — **прїдїток прикметнїковїй**.

Приклади: *Бліскає* (1). — *Грім* (2) *грозотить* (1). — *Буря* (2) *гне* (1) *дерева* (3). — *Вона* (2) *метє* (1) *порохами* (4). — *Наконєць* (4) *спропале* (1) *дош* (2) *курлеу* (3). — *І свїжа* (5) *зєлень* (2) *усмїхаєть ся* (1) *до нас* (3) *з лїса і лєвїд* (4).

Змежи усіх сих п'яти частий реченя присудок і підмет є найважїйші. Цїлковїте реченє без присудка не може обійтї ся, а підмету лиш деякі реченя не мають (гл. 226). Дятого сї обї частв реченя називаємо **ГОЛОВНИМИ**. 222.

Пробчі частї реченя називаємо **ПОБІЧНИМИ**. Предмет і придаток првслівникбай стигають ся до присудка; де є предмет, там він понайбільше становить доконєчне донбненє присудка (*Буря гне дерева*). Придаток прикметникбвий може стягати ся до підмету, але тїкже і до якогось иньшого іменя або заїменика в реченю, н. пр.: *Іди все правою дорбгою. Розумний госпбдар користує ся кождим клїптиком землі*.

Поодинокї части реченя.

1. Присудок.

Абї висказ висловтц, на се маємо в нашії мові особну часть мови: дієслово. У дієслів є на се пїтомї фбрни, так що богато родів і форм висказу можемо виразити вже самїм дієсловом. Так *гремїть*, *греміло* вже самїм своїм закінченєм висказує, чи подїя, про котрї говоримо, вражає наш слух саме в тїї хвилї, як вимовляємо се слово, чи вразила єго в прошлїм часї; по фбрни *читаємо* вараа пізнати, що се твердження, по фбрни *читаймо*, що се прикаа; *пїше* і *пїшуть* вже своєю фбрною показують, чв чїниєть писани запримїчаємо на одній, чв на кількох особах; іа фбри: *говорю*, *говориш*, *говорить* видно, чи одна з твх є на думцї, що з собою говорять. чи може нїкась трєта. 223.

Оттїк дієслово вже самїши своїми фбрмами гбдно виразитв присудок¹⁾. Одвїк се вистарчає лвшє для нкбї тї-

¹⁾ В лїже живїм оповїданю уживають ся дєколи дієслбнї присудки, так сказїтб, без нїякїх форм нембв бклїки, н. пр.: *Я зирх на нєго. Дєєрї рип до пбєрки. Мєрко ллп за рїку. Тай*

сачі присудкових понятъ, т. зн. для тільки понятъ, кільки можна виразити сии засобом дієслів, який у нас є. Коли сказати: *в тѣпло, було тѣмно, ти терпеливий, будь терпеливий, стає жебраком, стають жебраками, остаю ся без надії, остаю ся без надії* і т. п., то присудкове понятъ, т. зн. се, що ми вискажуємо, спочиває в словах: *тѣпло, терпеливий, жебрак, без надії*; дієслова: *є, було, будь, стає, остаю ся* і т. д. служать лишє на те, абі тоті слова примістити в реченю як присудки і вискази приспособити до потрібн (гл. 54); такє дієслово можна деголи і опустити, н. пр.: *Ти терпеливий*.

224. Треба отже відріжвити двоєкі присудки: присудки виражені дієсловом, і такі присудки, що їх повяте виражено інвешни способамв.

1. Присудком буває дієслово, н. пр. *Селянин бре. Немá (= не має) русáлок.*

2. В інвешим разі (як присудком не є дієслово) маємо уважати на дві річи, а то:

- а) на дієслова, які в таких реченях можуть стояти, і
- б) на слова або групи слів, в яких містять ся присудкове понятъ.

225. а) Найчастійше в таких реченях подібуть ся дієслово *бути*, н. пр.: *Книжка була моá.* Воно сполучує лишє присудкове понятъ (*моá*) в підметом (*книжка*) і для того називає ся заучкою. *Була* висвазує мимохідь і те, що моє посіданє книжки паде в минувшість; а як і такого мимохідного озваченя не ковѣчно потрібно, тоді завданє сего дієслова такє везначнє, що можна єго і опустити: *Книжка (є) моá.* Більше ваги для висказу має дієслово: *бувати*, відтак: *стáти, стáти ся, остáти, зробити ся, показувати ся* і т. п., наконєць *звáти, називáти, іменува́ти, вибирáти...*, самі такі дієслова, що заввічай домагáють ся доповнена ще якімсь присудковим понятєм.

б) Дни віправу присудкового повятя служать нам:

бебѣх є могíлу. Але воек скакíць до нѣго і зубáми хоп за нѣгу. Слѣзи їм лиш кíткíть. Обвалíй є пісѣк хвостíцько та є лице йому талáн (тут ужíто талáн нáвiть як спос. првкáзѣвого)!

1. прикметники і інші імена, які треба лише поставити у відмінку, призначенім для присудкових понять, т. зв. перед усім у 1-ім відмінку, н. пр.: *Цукор солдний. Ластівка дуже пожиточна. Кожному своє міле. То мені міло. Івась в дитина. Ластівка птиця перелётна. Наука велике добро.* Безпідметво: *Нас було троє. Сім літ минуло* — або такж в шестім відмінку: *Іван уже нарубком (нарубок). Остап твоім приятелем. Оставмо твоїми приятелями.* (Про вибір відмінка гл. 310—312, про вгду 237—240).

2. Однак присудкаи бувають такж імена в інших відмінках, і то в приимеником або без приименика, і прислівники — коротко скавівши, слова і вирази, які врештою вничайно сповняють службу інших частий реченя (придатка прикметникового або прислівникового) і тому не можуть стояти в присудковім відмінку. Н. пр.: *Я іншої думки* (порів.: *можна шанувати людей іншої віри*). *Будь тихо!* (порів.: *Дитина цілу годину сиділа тихо*). *Мати вже двма* (порів.: *Я воедно пересиджував двма*). *Він без розуму* (порів.: *Він робить все без розуму*). *Тато в церкві. Найбільший скарб літературний України в її народній усній поезії. Сего цвіту по всьму світу. Гбді говорити.*

3. Підмет.

Деколи висказуємо щось, не виражаючи тої особи, що до неї мав би належати присудок (реченя безпідметові). Се буває: 226.

1) при деяких явствах природи, н. пр.: *Бліскав. Зашуміло в лісі. Розвідніло ся. Було темно, відтак*

2) при деяких утертих присудкових аправах, як: *Нема вже таких людей. Треба нам помічи. Жаль ему було коня. Шкода було заходу, та*

3) у ввбротах, як: *Забагло ся мені товариства. Полекашало мені на серці. Не їсть ся смачно самому. Най ся тобі не бажить печеного леду! Гадало ся мені. Петрови добре двма жило ся. Минуло ся і сліду не стало. Мені таких лід сніло ся.*

Одніак у реченях з підметом, підмет така сама важна часть речення, як і присудок.

227. Підметом буває:

1. іменинникове імя: *Дерево росте. (Я) мішу ще боєдто учіти ся.* Такий підмет стоїть у 1-ім відмінку (гл. 284);

2. інше яке слово, що в тім разі як іменик уживає ся, чи то првкметникове слово (що отже може стоїти в 1-ім відмінку), як: *Кждому свої міле,* чи то таке слово, що годі єго поставити в якімвєбд відмінку, як: *Ліше даєти, чим брати.* „Длаєти“ є дієслово.

3. Предмет.

228. Більша частіва дієслів і деякі првкметники ввважають таку чінність або такий став, що доковечно треба назвати, або хоть подумати собі до того якусь особу або річ, бо інакше ся чінність або сей стан будіє безпредметові, неровумві або і неможліві.

Хто купує, вавсїдв мусить купувати якийсь гвар; хто дає, вавсїдв мусить щось давати, а окрім того мусить ще се і комусь давати; хто жадний, мусить вавсїдв бути жадним чогось. Отєй то часть речення, що ввважає таке доньвнєве присудка, називаємо предметом. Найбільша частіва предметів стоїть у 4-ім відмінку, івнші ввоа у 2-ім, 3-ім відмінку, або у відмінку сполученім із приіменввком.

229. Предметом отже буває:

1. імя, н. і.: *Корба їсть траву. Се телітко ще не їсть траві.* Два ріжві предметв: *Прості нам довгі ніші. Учитель учить учеників писаня.*

2. внорот приіменниковий, н. пр.: *Не забувай на мене. Родичі дбають про добрє своїх дітій.*

230. Поміж вськвив предметак вврїзняють ся ті, що стоїть в 4-ім відмінку в незаперечєвім речєвю (гл. 304); такі предметн називаємо властївими предметами, а дієслова, що таквх предметів домагають ся, дієсловами перєхідними. Властїний предмет дуже прєсто і тісно ввжаєть

ся з присудковим дієсловом; се бачимо з того, що такий предмет стає ся підметом, як речення перекладає із стану предметного у стан підметний. *Я писав адресу. Адреса вже написана.*

4. Придаток прислівниковий.

І придатки прислівникові служать до доповнення присудка, одв'як се доповнене не такé важне, щоб одні присудки мусіли доконечно ними доповняти ся (як предметом), а другі їх зовсім не терпіють¹⁾; придатки прислівникові додають до висказу лишé якісь обставини, що деколи для слухача або читача в цілім реченні можуть мати найбільше значіння, одв'як не є так дуже потрібні (як присудок, звичайно підмет а деколи предмет) до того, щоб речення було повн'я прозвучилим і цілковитим; без них речення, як речення, може зовсім обійти ся і будé цілковите. Як я колись, що шукає ключа, скажу н. пр.: *Я сховав ключ у лівій шафлі мого столу*, то для него отес означене місце має найбільшу вагу; одв'як речення без того означення місця остане ся цілковитим, містити як *я, сховав і ключ* у н'ім доконечно потрібні частини, без *я, сховав* не буде речення.

Придатки прислівникові подають місце, як: *тут, в лісі, на право, кругом, час, як: тепер, в неділю, часом, спосіб, як: так, добре, по малу, ніжки, пр'ясами, молодком, стéпень, як: дуже, страшно, цілком, причину, як: тому, з твої причини, з радости і т. п.*

Аби такі обставини можна виразити, на те маємо особну частину мови: прислівники, а як мусимо послугувати ся якимсь імям, то особливо 6-ий відмінок помітний нам у тім, щоб із імя зробити придаток прислівниковий; одв'як часто треба ще і прізвищників, аби обставину пірапти докладно так, як вона нам уявляється ся.

Придатком прислівниковим буває: 233.

1. прислівник, н. пр.: *Я прийду зараз. Тут є кімната до війнайм'яля. Гремить страшно.*

¹⁾ Як не терплять при собі предмету деякі присудки, н. пр. дієслова неперехідні.

2. імя, н. пр.: *П'ятого м'я вечером приїхали мама домі.*

3. зворот прикметників, н. пр.: *В котрім місті умер Федькович? Федькович умер в Чернівцях в січні 1888-го року. Хлібець скандє з радости. Пішли коєб в село за кіньми! Бог карє старі ности за еріхі молодости. Однєго разу в'дорозі довело єя мені замочувати на селі у малєнькій хатці у вишневім садочку.*

5. Придаток прикметниковий.

234.

І придатки прикметникові бувають, що правда, для слухача або читача дуже важні, однак до головних частин речення вони не належать. Вони не доповняють присудка, лиш якесь ім. в реченю: чи то імя присудкове, підмет, предмет, чи то іменик придатка прислівникового або прикметникового. Н. пр.: *Топіллє в високє дєрево. Бачу виєбже дєрево. Птаха увїла собі гніздє на високім дєреві. На самім вершкє високєго дєрева сє половик.* В усіх сих р'язах прикладаєть ся до дєрева прикметє високости, однак сє не становить змісту, не становить вїсказу реченя так, як сє бачимо в реченю: *Дєрево високє.* Тут (є) високє є присудок, а там слєво: *високий* стоїть усюди як придаток прикметниковий. Із сєго бачимо, що прикметники припадають ся так на придатки прикметникові, як і на іменє присудковє, та що їх, коли вони є придатками прикметниковими, можна в реченя вїпати і тим реченє ще не нарушить ся; сєгєж, без нарушєня цілости реченя, но можна зробити в тїм прикметниками, що є в реченю присудками. Придатність прикметників до сєї служби в реченю показуєть ся наглядно при згоді (гл. 239); але як засіб дієслів для виразу присудкового понятя обмежєвий, так с'амо і прикметників нема в мові на стілько, щобї ними виразити усі придатки прикметникові в реченях; тому мусимо часто послугувати ся їншими виразами.

235.

Придатком прикметниковим буває:

1. прикметник, прикметниковий заіменник або числівник, н. пр.: *Велїке дєрево новєли ростє. Гіркий чужий алїб. Ваш дїм велїкий. Там насє єя два воли.*

2. іменник, згідний у відмінку з імені, що до нього він стягається, н. пр.: Слово „король“ походить від імені франкомського короля Кароля. По смерті брата діти сироти перейшли до його дому. В таких речах іменник так само як прикметник виражає прикмету належного іменника, а згода іменників показує, що вони відносять ся до себе як присудок і підмет: король в слово, діти в сироти.

3. другий підмінок іменника (іменникового замітника або числівника) або зв'язок приіменниковий, н. пр.: Се дім бурмістра. Дайте мені склянку води. Тиждень має сім днів. На кожній руці в по п'ять пальців. Дорога до школи даліка. Кожда пригода до мудрости дорога. Страх перед кінною повстримує навіть злочинців від лихих діл.

Часто у формі придатка прикметникового вставляється корітко в речені те, що власне поумане як присудок особного речення (прикладна), н. пр.: Чернівці, головне місто Буковини, лежить над Прутом (Чернівці в головне місто Буковини). Се дім бурмістра, чоловіка правого і досвідченого (Бурмістр в чоловік правий і досвідчений). Мати, вже давно в сирій могилі, була все візирцем дочці Олені (Мати була вже давно в сирій могилі). Гл. про се 254 (речені скорочене). **236.**

З г о д а.

Се, що висказуємо про особу або річ, або що прикладаємо як прикмету, т. зн. присудок і придіток прикметниковий, старіємо ся в мові, скільки мога, вже самим доббром форм з належним підметом або іменником так сполучити, аби з того було видно, що вони тісно до себе належать: ми згоджуємо, як то кажуть, присудок і придіток прикметниковий з підметом або іменником. Оттак вибираємо н. пр. емєжи форми: великий, -а, -е, -і тоту форму, що добре стосується до тої р'чи, якій приписуємо прикмету великості: великий чоловік, велика жінка, велике село, великі гати. **237.**

I. Присудкове дієслово — і то так се дієслово, що с присудком, як і се, що додане до присудкового імені — згоджується з підметом: **238.**

1. в теперішности (і будучности)

а) як підметом в єди́нстві особовий, в особі і числі: *я йду, ти йдеш, він іде, ми йдемо* і т. д. Тоті три особи відрізняють ся ерештою на присудковім дієслові і тоді, як нема єди́нства; так само буває і в способі приказовім, при котрім єди́нник звичайно опускаєть ся: *йди, іди́м, ідіть*. Як на місці підмету названі разом дві, різні особи (гл. 251, 2, речене стягнене), то дієслово кладеть ся у відповідну особу множини: *я і ти (= ми з тобою) підемо, ти і він підете*.

б) В інших разках стоить завжди трета особа, а згода дотичить лишє числа: *брат прийде, сестра прийде, діти придуть* (гл. 283). В реченх безпідметових стоить бднина (274).

2. В минувшости (і в способі можлінім) можна виразити лишє рід і число, н. пр.: *я читав, ти читав, сестра говорила, лєня прийшло*, а в множині лишє число: *кони бігли, корови бігли*. В реченях безпідметових стоить рід середній: *блискало, розвидніло ся, було темно, шкода було заходу*.

239. II. Імя присудкове може мно́ві згоджувати ся з підметом, як

а) є прикметником, а то в роді, числі і відмінку: *я здоровий, сестра слаба, сонце ясне, хмары темні*; в реченях безпідметових стоить рід середній (іменникової відмінни 174, 5, 319) в бднині: *тяжко мені*.

б) Імєвник, як присудкові іменна, деколи вє можуть згоджувати ся з підметом у числі і роді: *Львів місто. Коломия місто. Львів і Коломия міста. Чернівці місто*.

Згоди в відмінку нема, коли присудкова імя кладеть ся в 6-ім відмінку (309, 5), н. пр.: *Називаємо Бога нашим вітцєм*. Тут, еважаючи на фєрму речєня, підметом є *ми*, а слово *Бог*, доданє як предмет, означає особу, до котрї прикладаємо імя і відтак присудок *отєць*.

240. III. Придїтки прикметниковєї згоджують ся, як мають а) прикметникову фєрму, завжди в роді, числі і відмінку: *малий хлопєць, малого хлопця, маленька дєвчина, велике дєрево, малі хлопці* і т. д.

б) Ім'яники можуть д'єколи зг'єдженати ся лиш'є в в'їд-
їнку (як нїсше II б): *син малолїток, дїти зведєнїта,
дїтїй зведєнїт, сирот'єю недолїтком.*

Опуст частий реченя.

Ч'єсто ввсказуємо як'єсь р'єченє не зовс'єм п'євно, а то, **241.**
колі одна як'єсь часть р'єченя розумїеть ся сам'є соб'єю
(р'єченє еліптичне), н. пр.: *По нїтцї до клубка* (= По
нїтцї дїйд'ємо до клубка). *Де твої м'їма?* *На полї* (= Мой
м'їма є на полї). *Геть!* (= Ідї геть!). *Вон із нашого
сел'є!* (= Ідї вон із нашого сел'є). *Що менї робїти?*
(= Що тр'єба менї робїти). *Я до вас із щїрим с'єрцем,
а ви до м'єн хїтрош'єли* (= Я до вас вїдв'єшу ся, або
гов'єрю із щїрим с'єрцем.....). *Чи принїс Павл'є кнїжку?*
Принїс (= Павл'є принїс кнїжку). *Нї* (= Павл'є не при-
нїс кнїжки). *Що?* (= Що к'єжеш?). *Але де! Ще й як!*
Як би то! Кобї! і т. д.

Еліпса, як б'єчно, найчастїйше дотїчить прис'єдка,
але так'єж і п'їдмета або пр'єдмета; про опуст як'єсь поб'єч-
в'ї частї р'єченя (222) рїдко коли м'єже б'єти м'єва, бо
р'єченє в такїм р'єзї неє такї форм'єльно є цїлковїтв'єм.

Сполука речень.

Двї або кїлька гад'єк м'єжемо нїразити так одну по **242.**
др'єгїй, що р'єченя нїяк з соб'єю не спол'єченї; в такїм р'єзї
сї р'єченя стоїть попри с'єбе як два або кїлька р'єчен'є
пос'єдїнчєв: *Басїль говорїє д'євго. Єг'є тов'єриш мовч'єв.*
Вїн не находїє д'єброї вїдповїди. Коли однак гад'єк з со-
б'єю в'єжуть ся, то с'єю зв'єз'є м'єжна і н'є м'євї вїразв'єтп, спо-
л'єчующи у вїдповїднїй сп'єсїб р'єченя в одну цїлїсть. *Ва-
сїль говорїє д'євго, а єг'є тов'єриш мовч'єв, бо не находїє
д'єброї вїдповїди.* Др'єг'є р'єченє сполучїли ми тут із п'єршєм
р'єченєм сл'євом *а*, абї тим протиставїти одну гад'єку др'є-
гїй. Впр'єчїм об'є р'єченя лишїли ся, як б'єчно, незмїненї
і самостїйнї; нонї собї рївнор'єднї. Тр'єтє р'єченє подає
прїчїну м'євч'єня, том'є ужїто сл'єва *бо*, абї єг'є нав'єз'єти
до попередн'єго р'єченя. М'єжнаб так'єж сказ'єти: *не находїє*

доброї відповіді, але ти се трете речення так змінилоб ся, що само про себе вже не моглоб стояти; таким чином стало нове речення залежним від другого, отже підрядним і грає в ній ролю придатка прислівникового причини (менше-більше = *задля браку доброї відповіді*). Так само можна і отсі речення з собою сполучити: *Надходить осінь. Листа опадає з дерев. Ластівки відлітають у вирій. Можемо сказати: Як надходить осінь, листа опадає з дерев, а ластівки відлітають у вирій.* Тут перше речення супроти інших речень стало ся придатком прислівниковим часу (= *З початком осені*).

Розберім речення: *Ковчка скликає курчата, скоро побачить коті, то в реченні: скоро побачить коті* пізнаємо придаток прислівниковий часу (= *на вид коті*) до *скликає*. В реченні: *Кімната, де я сплю, має дві вікні, що виходять на огород* — *де я сплю* є придаток прикметниковий до *кімната*, а так само *що виходять на огород* є придаток прикметниковий до *вікні*; їх можна бв заступити якімись прикметниками (от як: *спальний, огородний* або т. п.). Ще один приклад. *Хто має якесь особне бажання, нехай скаже, аби я знав, що маю купити.* Тут речення *хто має якесь особне бажання* подає, хто має говорити, отже є підметом до *нехай скаже*; речення *аби я знав* є придаток прислівниковий наміру до того самого присудка *нехай скаже*, а речення *що маю купити* є, нарешті предметом до *я знав*. Остатнє речення є отже залежне від передостатнього і смі підрядне, а передостатнє (і так само і перше) підрядне другому реченню *нехай скаже*. Отже ціле речення складає ся з чотирьох дрібних речень, що стоять до себе в розмаїтих відносинах.

243.

Щобі розуміти сполуку подинібокх речень в одну одностайну цілість, мусимо, як видно, перед усім мати на оці різницю межі реченнями головними а реченнями побічними; речення головні є самостійні, а речення побічні є членами (частинами) інших речень¹⁾. Речення побічне є підрядне реченню головному або іншому реченню побіч-

¹⁾ Се найліпше бачимо на реченні: *пробмо на хліб, на сімь, та ми що Бог дає.* Речення *що Бог дає* так само сполучене з *пробмо* і поставлене як предмет до *пробмо*, як і іменники *хліб, сімь*.

ному, в котрім вони сповняє службу якогось члена реченя. Саж головне або побічне реченя, що до него якесь реченя побічне належить як член або часть реченя, називаємо **надрядним**. Колиж два реченя головні так з собою сполучені, що ні одно в них не є членом (частину) другого реченя, то такі реченя є собі рівнорядні.

Реченя сполучені рівнорядно.

Реченя рівнорядні, сполучені в одну цілість, можуть **244.** бути реченням головним, н. пр.: *Василь взяв у руки крейду, приступив до таблиці, розмахнувся і почав писати*; вони можуть бути також реченнями побічними, що супроти реченя надрядного сповняють однакову службу, н. пр.: *Я свідю, як Василь взяв у руки крейду, як приступив до таблиці і т. д.* Тут реченя побічні є всі предметами до *я свідю*; всі вони між собою сполучені рівнорядно, а супроти головного реченя всі вони однаково підрядні.

Аби виразити сполуку рівнорядних речень в одну цілість, до того уживаємо звичайно злучників (351), але також прислівників або прислівникових придатків; добром сих слів або виразів можемо також показати на звязь, в акій рівнорядні реченя до себе стоять. **245.**

1. Найслабше виражає таку звязь *і* або *таї*; вони сполучують лише одно реченя з другим, н. пр.: *Він розмахнувся і (таї) почав писати*. Така звязь речень називається **злучна**. Як є більше, ніж два реченя, то що йно остатнє реченя називаємо таким злучником до попередного, як се бачили ми в реченю: *Василь взяв і т. д.* Тут одно реченя іде за другим так, як поодинокі чинности по собі вступають; сей стосунок можнаб ще виразити прислівником *потім*.

В інших разі рівночасні явища можна оттак одно по другим висловити, н. пр.: *Звiзди блищали і місяць слав своє лiгідне свiтло на стени*; можнаб тут поставити прислівник або прислівниковий вираз *рівночасно* або *при тiм*. Маємо отже ще і інші відтінки злучної звязи речень.

2. Колиж хочемо дві гідці виравити так, щобі була між ними протівність, то вижемо реченя іньшвиими влучниками. Найслабше виражає протівність влучник *а*, сильнійше злучник *але*, *а пречінь*, *а такі*, *а всеж такі*, *однік* і т. п. Таку сполуку речень називаємо **протиставною**, н. пр.: *Він міг би вчити ся, але не хоче.*

3. Часто одні рівнорядне реченє стоїть до другого рівнорядного реченя в причиновій звязі; тоді друге реченє впочинаємо ввчійно злучником *бо*, н. пр.: *Маввій хрущ в шкідливе сотворіне; бож він як борозник підгризє корінці ростін, а як хрущ обідєє хіста овочевих дерев.* Тут сполучені в одні три реченя: для першого реченя обіа другі подають причину.

4. Невідворот перше із сполучених рівнорядних речень може виражєти причину, а друге наслідок (**насліднова звязь**), н. пр.: *Бог бачить твої діла, знає твої думки і наміри; тому єбді перед ним укрітити ся. Вісохла земля, аж нил іде. Тисне мороз, аж око вїне.*

5. Буває і так, що в однім із рівнорядних речень висказвна умова тбого, що містїть ся в другім реченю (**умовна звязь**), тоді друге реченє ввпочинаємо ввчійно злучником *то*, н. пр. *Не постій, то не будєш жати. Коби рбзум та вбля, то найдець ся й обля. Внадить ся возк до овєць, то переносить усю череду. Не дай я єму грощий, не мав би був за шо гуляти. Будь вона порядна й чесна, швидкоб хвїст з води піднєсла, малаб рибу і хвїст уєєсь. В їх ріпки внав; то гинь!*

6. Між рівнорядними реченнями може также бїти звязь **замірова**, н. пр.: *Обнимітеж, братї мої, найменьшого брата, нехай мати усєміхнєть ся, заплакана мати. Заведї сестру до комори та постелї, най трошки ляже.*

7. **Припустову звязь** між рівнорядними реченнями бачимо на примірі: *Круті, верті, треба ємерти. Нехай неправда на часок запанує, то правди не убє. Тебє і бєш, а ти не вчиш ся.*

8. **Порівнуючу звязь** між рівнорядними реченнями відко єнов на примірі: *Махає руками, ніби щось робить. Вона притаїла ся, нібито вона нежива. От і пішла, бїцїмто і не вона.*

9. Межи рівнорядними реченнями може ще також бути і **часова зв'язь**: *Прійдуть парубки, брат їм клонить ся тай провадить у дім Божий. Я став коло печі та чекаю, аж брат перестане читати.*

Оттак між рівнорядними реченнями можлива rozmaїта зв'язь. Змисл речень показує часто зовсім ясно, яка зв'язь подумана. Нерідко однак буває, що зв'язь не цілком ясно. Треба добре уважати, яку саме зв'язь обсеїдик має на думці. *Чекде сирота небога, чей їй усьміхнеть ся дбля. Чекде, чей емү щось відповість.* Тут може бути, як коли, зв'язь замірба, висказова, питаїна.

Наколиї два реченя або кілька речень, що їх хочемо сказати в зв'язи, мають одно або кілька спільних слів, то спільні часті кажемо звичайно лише раз і робимо таким способом з двох або кількох речень одно **речене стягнене**, н. пр.: *Жив собі чоловік і жінка* (= Жив собі чоловік + жінка собі жінка). *Я говорю про образі, а він про гарбузі* (= Я говорю про образі + він говорить про гарбузі). *Ти зробиш емү добро нині, а він тобі завтра* (= Ти зробиш емү добро нині, а він зробіть тобі добро завтра). *Я зробив собі сопілку і став грати* (= Я зробив собі сопілку + я став грати). *У мене нема ні дітій, ні хати* (= У мене нема дітій + у мене нема хати). *Північний вітер приносить студінь, а західний дош* (= Північний вітер приносить студінь, а західний вітер приносить дош). *Вода все сполоче, лише злого слова ніколи* (= Вода все сполоче, лише злого слова ніколи не сполоче).

Із першого і другого прикладу відко надто, що присудок у другім реченю можна і в таким разі опустити, коли він для того другого реченя повинен би мати іншу форму (*жінка, говорить*), відмінну від форми в першім реченю (*живе, говорю*). Так само у стягненім реченю: *Я живу у великім місті, ти в глузім куті.* Але як спільний присудок у стягненім реченю стоїть за підметами, то звичайно мусить в нім згоджувати ся: *Я й ти будемо очіти ся рисувати. Я і мій брат ходимо до школи. Гордість а глупість рідні сестри. Ти і твої сестра уміете вже читати.* Але можна також зовсім добре сказати, н. пр.: *І гай і ліс вже зелений.*

Реченя сполучені підрядно.

217. В реченнях сполучених підрядно одне із сполучених речень є членою другого речення (212, 213).

1. Рідко коли речення побічне буває присудком речення головного (речення присудкове), н. пр.: *А дівки, як сам знаєш. Дім є такий самий, як я єб перед десятима роками лишів. Що менє найбільше дивує, що ти своїх блудів не пізнаєш. Свідіцтво такє, ни якє ти собі заслужив. Якá робота, такá заплата. Якє житє, такá й смерть. Якій настїх, такá й чередá. Зависть для душі, шо ржа для зелїза.*

Частїйше речення побічне сповняє службу якогось иншого члена речення.

2. **Реченя підметові:** *Хто робить, голий не ходить. Бідним давати милостиво є обовязком богатих. Хто задоволений, той шасливий. Чи підємо на право, чи на лїво, все одиє. Не може бути, щоб на місяці жили подібні до нас створїля. Блажен, хто гордошів не має, в когò дух пихи не сидить, хто в скринях зóлота не дбáє, хто на громаду звик робить; хто брата тёмного навчає, у хату вбогу вносить свѣт. Не все зóлото, шо ся свѣтить. Хто у свѣтї не буває, той і дїва не видає.*

3. **Реченя предметові:** *Не розумію, як із зєрнятка може стати дєрево; а прѣцинь знаю, шо кожда яблоня повстала із зєрнятка. Менї, о Господи, подáй, любити правду на землї. Хто щось знає, тбого й поважають. Змáлочку трѣба вчїтись, як на свѣтї жити. Заповидь Ёвжа приказує дїтям, щоб любили своїх родичів.*

4. **Реченя прислівникові:** *Де тобі радї, там рідко бувай! Дьки є нєнька ріднєнька, дьти й голówka гладєньки і сорочки бїлєнька. Ходїм та помòлимо ся, щоб Господь допомòг нам у нашому дòброму дїлї.*

5. **Реченя прикметникові:** *Навѣть злочинцїв повстрїмує від лихїх дїл страх, шо їх карати муть. Хòрого потїшите надїл, шо подужає. Стѣжка, шо йде до дòброї криници, утòптана.*

Підрядних речень, що оттак стали членом іншого реченя, не можна ні-сіло-ні-пало відлучити із того реченя і поставити самих про себе. Деякі вже задля своєї форми не можуть стояти о власних сілах, н. пр. наведено вище реченя підметове *бідним дати милостію* (247, 2). Інші моглиб, що правда, так, як є, бути реченнями голон-вими, однак набралиб тоді іншого зміслу. В реченю *Хто робить, злий не ходить* означає *Хто робить* тільки що *робучий чоловік*; самож *хто робить* про себе будб питанє.

Ріжницю межи реченем головним а побічним відчува-ємо навіть і в таких рвзах, де намість реченя побічного, не змінюючи зміслу, можна поставити реченя голонне, н. пр.: *Він певно відповість, що нічого не знає* = *Він певно відповість: Я нічого не знаю*. В другій формі голонне реченє *Я нічого не знаю*, а огляду на свій змісл, є так само предметом до *відповість*, як у першій формі реченє побічне *що нічого не знає*; однак тут бесіда другого наведена до-словно (*бесіда пряма*), тому виступає як реченє голонне і очевидно в першій особі. За те у другім разі із бесідн другого зроблено реченє побічне (*бесіда заложна*) так, що і формально поставлена тотá бесіда як предмет до *від-повість*.

Буває і такє, що реченє побічне не має на собі осіб-них познак і тому так само може уважати ся і реченем голонним: *Вихиснової кожду звілю, бо житє коротке*. Реченє, що починаєть ся злучником *бо*, може бути подума-ним як реченє голонне (в таким разі єї два реченя булиб сполучені рівнорядно), або як реченє побічне (т. ан. єї два реченя булиб сполучені підрядно). Гл. 264 при кінці.

Реченя побічні не завжди бувають цілковиті і повні. 251.

1. Вони, так як і реченя голонні (241), можуть бути еліятичні, т. ан. можна з них якусь часть реченя опу-стити, як слухач або читач із звязн може єї легко допов-вити. Н. пр.: *Як підеш гостинцем, то може тебе хто підвезе, а як направи* (= а як підбш направи), *то іти меш у тини*. *Пси можуть літше бічи, ніж поти* (= піж коті можуть бічи). *Дешевá рибка, поевна юшка* (= як взяти дешеву рибку, то буде з неї погана юшка).

2. Два або кілька рівнорядних речень побічних, що мають одну сильну часть речення, можна так само, як і речення головні (246) **стягнути** в одне речення. Н. пр.: *Тішу ся, що Антін і Іван прийшли щасливо до дому* (= що Антін прийшов щасливо до дому і що Іван прийшов щасливо до дому). Для стягнення речень побічних з огляду на згоду важне те саме, що сказано вище (246) для стягнених речень головних.

3. Реченням побічним пітома річ є **скорочене**. Воно ґрунтується на тім, що присудкового дієслова не кладемо в одну із трьох осіб, а в діємісник, дієприкметник або дієприслівник. Н. пр.: *Міма раділи мені, менше ніж їсти* (= щоб я їв менше їв). *Не годіть ся другом перебивати бесіду* (= аби хто другим перебивав бесіду). *Брехати і обманювати других* (= коли хто бреше і обманює других), *від Бога гріх, від людий сором*. Такіх діємісникових речень так багато, їх уживають так часто, що такі діємісники без злучників можна уважати невідмінними іменниками. *Імб, щобі жити* (= щобі ми жили). *Бідна дитина, опущена всіма людьми* (= що була опущена всіма людьми), *просила о милостиню*. *Маючи дванадцять літ* (= коли мав дванадцять літ), *пішов Ісус із своїми родичами до Єрусалима*.

252. Цілковиті і повні речення побічні, вводять ся, як ми се бачили, певними словами (*що, як, щобі, коли, хто* і н.), що зараз такі і вказують дещо на те, як зв'язь є між реченням головним а побічним, але абсеім не вказують на те, чи речення побічне є присудком, чи підметом, чи предметом, чи придатком прислівниковим, чи придатком прикметниковим для речення головного. По тих поаніаках можемо речення побічні поділити на десять родів.

1. Заіменники і прислівники відносні, як *котрий, який, чий, хто, що, чим, де, як, відки, куди* і т. д. вводять речення відносні, що в реченню головним можуть займати місце якоїнебудь часті речення. Н. пр.: *Свідомство такé, на якé ти собі заслужив*. Тут речення побічне, що вводить ся словом *який*, заступає місце присудкового імі (бо значить менше-більше: *заслужив*). *Хто задоволений, той щасливий*. Відносне речення *хто задоволений* (= задоволений чоловік) є підметом речення головного. *Говорі, що*

правда (= правду, т. зн. предмет до *говора*). *Положи книжку, де їй місце* (придіток прислівниковий місця = на своїй місці). *Борони ся, чим можеш* (придіток прислівниковий заєбу, як от приміром: *шавлею*). *Кождий любить той край, де родив ся* (придіток прикметниковий до предмета *край*, н. пр. *рідний, рідимий*).

2. Тими самими заіменниками (*хто, що, котрий, який* і т. д.), однак у їх питайнім значінню, або питайними прислівниками і частинцями вводять ся реченя питайні. Це є реченя іменникові, що в реченю головнім сповняють службу підмета, предмета або придатка прикметникового. Н. пр. *Чи підемо на право, чи на ліво, все одно*. Подвійне питане (стягнене речене побічне) є підметом до *все одно*. *Скажи мені, кільки властиво на тім правди* (предмет до *скажи*). *Попередніми віками деякі люди займали ся досліддами, як можнаб нешляхотні метлі перемінити в золото* (придіток прикметниковий до *досліддами*).

3. Таку саму тройку службу для реченя головнього сповняють реченя висказові, що вводять ся зв'язником *що*. Н. пр.: *Не може бути, щоб на місці жили подібні до нас сотворія* (підмет до *не може бути*; притім *би*, що належить до *жили* і разом з ним становить спос. можливий, причіплює ся до зв'язника *що*); *бо ми знаємо, що на місці нема потрібного до диханя повітря* (предмет до *знаємо*). *Василь ніше мені, що сего тижня не зможе приїхати* (предмет до *ніше*). *Прибіг брат з вісткою, що мама небезпечно занедужала* (придіток прикметниковий до *вісткою*). *Боїть ся єршиник, що Бог его покаже* (предмет до *боїть ся*).

Реченя висказові вводять ся ще окрім того зв'язниками *ніче, неніче, мов, немов, як*, які в тім разі не мають значіння порівнюючих зв'язників: *Поголошка, неніче погоріло місто Львів, показала ся неправдивою*. *Галліїці віділи, як Цезар переходив ріку, але не могли его спіймати*.

Зв'язника (*що*) звичайно нема при *ніби, нібито* і *буцім*: *Поголошка, (що) нібито погоріло місто Львів, показала ся неправдивою*. *Говорять, (що) буцім то хочеш ти продати свою хату*. Самб собою розуміє ся, що реченя *нібито погоріло місто Львів* і *буцім то хочеш ти про-*

дати своєї хітму (без злучника що) властиво рівнорядно сполучені в головний речення, однак помімо того відчуває ся їх підрядність.

Отсіж речення побічні є всі що до одного самі при-
слівниківві.

4. Реченя наслідкові, що вводять ся словами *що, так що, що аж, н. пр.:* На дворі тїсне мороз, *що аж* око віне. Олово тїпнеть ся, *так що* можна его в фїрми впливати. *Ще* ніхто так не уріє, *щоб* головою неба дотїє. Так має бїти, *щоб*и молодший брат старшого боїє ся (про причіплєне -би (-б) до що гл. 252, в).

5. Реченя замірїві, що вводять ся злучниками *щоб, аби, н. пр.:* Бараболї *переховують* у пивнії, *щоб* не гнїли. *Ходім* та помолїмо ся, *щоб* Господь допоміє нам у нашому доброму ділі. *Аби* міха не зніти, *треба* своїм плугом та на своїй нїзі орати. Сїчє вже потїло у Чорногору, *аби* там нашому пїнові Добошеви поклонїти ся, та й его у красний храм до нас запросїти.

6. Реченя причинїві, що вводять ся злучниками: *бо, що, або тому, що, ізза того, що і т. д.* Не дивї ся *ви-сїко, бо* запоробили бїо. Козаченько *зажурїє* ся, *що* без долї уродїє ся. Цїра *підносить* ся в горї *тому, що* лїкнї від повітря. Я *радую* ся, *що* Господь *пїслав* менї таких гїстїй.

7. Реченя припустїві, що вводять ся злучниками: *хоть, хотїй, хоч, хочї, н. пр.:* *Хоть* у нас не *каїдїє* великих *приправ, то* *каїдїє* чїсте сїрце та шїру дїшнї. *Хоч* *правду* женїть лїди, *але* *правда* *завше* бїде. *Совї, хоть* би *лїтїла* *пони*д небесї, *то* *соколом* *ніко*ли не бїде.

8. Реченя порївнующї, що вводять ся злучниками: *як, мов, немїв, нїче, ненїче, нїж, аніж, чим і т. д. н. пр.:* У великому мїстї *пнїють* від людїй, *як* від муравлїє на муравлїшнї. У мїтерї *любо, ненїче* у Бїга. *Чим* має *ротї* сиротї, *лїчше* *як* *вїросте* *пїмїнь*. *Васїль* *мовчїть, ненїче* не *чїє*. *Простягє* *рїку, ненїче* не *їши*.

9. Реченя часовї, що вводять ся злучниками: *як, дїки, пїки, закїм, колї, скїро, тїлько* *що* і т. д., *н. пр.:* *Мовчї, пїки* *пїбє* не *стїнуть* *нитїти*. *Скїро* *снїчє* *зїїде, прїбїджуєть* ся *усї* *прїрїда*.

10. Речення умовні, що вводять ся злучниками: як, коли, наколи, сль, н. пр.: *Як буде завтра дощ, то не підемо в поле. Як бись хотів, то бись міг. Коли тобі з мбім не в лад, то я з ссбім назід.*

Зауважно, що деякі із тих слів, що німи вводять ся реченя побічні, можуть уживати ся в розмаїтій зміслі. Слово *шо* уживається в перших 6 родах речень побічних, і то н 1-ім як заіменник відносний, в 2-ім як заіменник пвтійний, в прічих чотиріх як злучник. Тому то і при цілковитих і повних реченях побічних, до е і ті слова, що німи вводять ся реченя, часто що йно із зв'язи можна зрозуміти, які се саме реченя.

В скорочених реченях побічних звичайно нема тих слів, що німи вводять ся реченя; лишє злучники речень заіровних, наслідкових і припустовних (*шоби, абй, шо, хоч і т. д.*) можуть і в скорочених реченях стояти, н. пр.: *Імо, шоби жити. Хоч би всіх людий наділити богатством, то маркотравні такі збідніють.* В скорочених реченях побічних нема такжє і підмету; тому можна їх лишє тоді уживати, коли підмету лєгко додумати ся.

Як дієслово реченя скороченого стоїть в дієприкметнику, то той дієприкметник згіджуєть ся із сям словом реченя головного, що мусілоб бути підметом нескороченого реченя побічного, і таким чином непевність про підмет реченя побічного усуваєть ся, н. пр.: *Бідна дитина, опущена всіма людями, просіла о милостиню. Бідний хлопець, опущений всіма людями, просів о милостиню. Діймо поміч бідному хлопцеві, опущеному (= котрий опущений) всіма людями.* Отсві форми скороченя можна ужити при реченях відносних, а такжє і при реченях умовних. Однак дієприкметників на *-чий* і *-ший* не радо уживаємо до скороченя; в такім разі лишє зовсім такі реченя не скорочувати, хибя що дасть ся єго переставити в стан предметний. Дієприкметник від *бути* просто опускаємо, і так дістаємо скорочене реченє побічне в формі придатка прикметникового, т. зн. прикладку (236): *Се дім бурмістра, шо в чоловік правий і розумний*, скорочено: *Се дім бурмістра, чоловіка правого і розумного.*

- 255.** Дієприкслівниками можна скорочувати лише речення прикслівникові (252, в, 7, 9), але при тім треба, щоб підмет завжди було відкрито виразно із зв'язи, н. пр.: *Прибувши до міста, жовніри стали.* Ви привітайте мене, клікаючи ся низенько. *Дитя живе щасливо, не знаючи журі.* Не ішли, не пішли, боріли ся волю хоробро.
- 256.** Скорочене дієменникове перед усім тоді зрозуміле, коли не треба додумувати ся ніякого означеного підмету (Треба їсти, щоб жити), відтак тоді, коли підмет речення побічного є заравом підметом речення головного (Імі, щоб жити), а дёколи також, коли є предметом речення головного (Радію вам, правильно жити). Приклади: *Боронити вітчизну, се повинність вірних горожан.* *Хорій надіється ся в короткім часі подужати.* *Вовода приказів жовнірам зирвати міст.* *Баждемо всі стати щасливими.* *Колі до него прийтій, ніколи нема єго дба.* *Він за розумний на те, щоб вірити в такі річи.* *Прийшов до нас сусід, щобі єму порадити.*

Б. Перепинанє.

- 257.** Щоб зазначити границі поодвоєних речень (гадок) головних і побічних, уживаємо різних знаків.
- 258.** На кінці цілого реченя, чи цілковитого, чи еліптичного, кладеть ся крапка (.), коли реченє (гадка) пражає твердження, а питайник (?), коли повнє в реченєм (гадкою) питайним; оклічний (!), првзначений особливо для окликів, може також стояти по реченях (гадках), що виражають бажанє, приказ або здивованє. Н. пр.: *Чоловік учить ся до смерти.* *Кляса пята.* *Що се за чоловік, ніхто не знає.* *Котра година? Що? Що ви хочете, щоб я зробив?* *Будь здоров!* *Бійте ся Бога!* *На бік з дорбгм!* *Що ви за люди, що так не дбаєте про свою славу!* *Господи милий, Господи праведний!* *Відки тобто у матері тільки сліз тих берє ся, та тільки любі, та тільки жалю!*
- По питаннях, що окрім тбго виражають ще і здивованє, кладемо іноді питайник з оклічником (?!): *Мій син та має би забути на мене?!*

Після залежних питань не кладемо питання, чиба **259.**
що принагідно і в головнім реченні містять ся також пи-
танє, як н. пр.: *А знаєш ти, чого я тебе прийшов до*
тебе?

Всяке реченє відділює ся від себго підрядного реченя **260.**
зіпником, протє також іма від прикладки; н. пр.:
Хто бре-се, той ся кидє. Чоловік знає, коли виждже,
та не знає, коли єрнеть ся. Володимірно, смі Володаря,
збудуєє гóрод Гáлич.

Коли серед якобсь реченя розмістив ся 5-ий відді- **261.**
лок, иньший який облик або цілє незалежно реченє тоді
також кладемо зіпнику як знак перериваня; н. пр.: *Тяка*
єже, бачите, у нас установа. Гóре тобі, боже, коли небо
корова кола.

Зіпника кладє ся есо проміж рівнорідні часті реченя **262.**
стїгнуєного, коли вони не сполучені злучниками і, а, та,
таї, або; перед тїмиж злучниками зепчáйно не треба зі-
пники, наколи вони сполучують поодинокі часті реченя.
Н. пр.: *Я дьма не маю ні бáтька, ні мáтери. На комé-*
дні одні виходять, поговорять таї підуть; дрэї вийдуть,
теж роблять; дэколи під музику співють, сміють ся,
плáчуть, бють ся, стріляють ся, валять ся і умиряють.
А обстий і в хáті і в хорéмах і на дворі і в суткáх,
идють і на гостинці столы дэлят, що не мали де помі-
стити ся на обстїю. Мої свєтра сиротá, а ще до того
і бідна.

Поміж рівнорядних частин реченя зложєного кладє ся: **263.**

1. зіпника, коли ті часті належать тіснійше до
себє; н. пр.: *Добре все вміти, та не все робити. Сила*
без волої шáлї, а рóзум без сїли мáтї.

2. середник, коли хочемо нїравити більшу відруб-
ність гадок; н. пр.: *Млин мéло, мука бóде; лэїк мéло,*
бідá бóде. Вéсело і тѣжко зеддувати нам тебе, старій
наш дїду, Кїєво; бо і велика слава тебе осилла, і великі
злїдні на тебе з усіх боків збирали ся.

3. двóкропка:

а) коли дослòбно наводимо слова иньшої особи; н. пр.:
Дочка малá, цілючи і милючи тáта, склїкнула: „Колиб
менї з тобю ітї!“ Пришло. під вікнїце хлопáтко я го-

лосить: „Дай хліця хоч тріхи!“, так плаче і прбсить: „Дай хлібця хоч кришку для Бога сьвятого, не їв я сегодня ще з ранку нічого“.

б) коли щось дальше вичисляємо (перед таким вичислюванем та́кже і в реченях поєдінчих); н. пр.: *Маємо чотири лори року: весня, літо, осінь, зима.*

в) проміж головні часті довгого реченя, що складається з кількох поодпінкових речень, і то на те, абі на першу часті вказати як на пояснене другої, або, щобі підєсти протівність між обома частінами; н. пр.: *Семен був чоловік свідливий: знав, як до ко́го з речами обернути ся. Не одна тільки одніковість вдачі зводить людий до кјути: частійше робить людий близькими приятелями протівність їх вдачі. Не хмара сонце заступила, не віхор порохом вертить, не галич чорна поле окрїла, не буйний вітер се шумить: се війско йде всіма шляхами.*

264. Чи сама́ за́пинка вистарчає поміж реченями рівнорядними, про се годі постановити певне правило; тут рішає бгляд на легкість читаня. Де іє самбі фбрми причіпленого реченя ще не відко, чи вонб побічне, чи головне, там, поставивши середник або двокрїпку, мбжемо тм зазначити, що маємо на дїянці реченя сполучені рівнорядно: так н. пр. зазначуємо се середвиком в 2-ім примірі до тчки 2. перед бо, а двокрїпкою в реченю: *Скажи мені: що тут властиво правда?*

265. Напрасні перерви реченя оєначуємо павзою (—): *Наш на́рід має свої окремі фізичні і духові прикмети, свої нітомі звичї і обичдї, свою мкложвїжну мбву, свій історичний характер, котрий виражає ся особливо в богатїй поезїї людській, якою нї одїн на́рід словянський поєличати ся не мбже — словом: наш на́рід має свою історїю, що виказує сьвітоси вїк богатїрський наших прѣдкїв. Оєдїнувся — нема.*

266. Скобки́ служать для вїлученя мимохідних додатків: для таких вставок маємо протє три внакі: за́пинку (.) павзу (—) і скобки ().

267. Щобі навести чужу гадку або чужий вїсказ, ужвїдаємо знаків наведєня „ “.

В. Части мови в реченю і форми відмінюваня.

Як ми бачили, служать: іменники, іменникові за- 268.
іменник та числівники і всі іменниково уживані слова як
присудок, підмет, предмет, придаток прислівниковий і при-
кметниковий, а прикметники і прикметникові заімен-
ники та числівники як присудок і як придаток прикметни-
ковий, дієслова як присудок, прислівники як при-
даток прислівниковий, присудок і придаток прикметнико-
вий. Приіменники, сполучені з іменами, дають прису-
док, предмет, придаток прислівниковий і прикметниковий.
Злучники лучать реченя одні з другими, части одного
реченя і поодинокі слова.

Для вправильного вибору таких слів, що означають 269.
понятя т. зн. імен, дієслів, і найбільшої частини прислівни-
ків, радимо ся в потрібі словаря (пор. науку про значінє
слів 105—115); праввльний вибір слів, що означають
відносини (заіменників, декотрих прислівників, првіменни-
ків і злучників), дальше загальві засади праввильного ужитку
частви мови і форм слова є предметом складні.

Про рід і число.

Руска, українська мова так само, як дєлякі споріднені 270.
мови, захопає три граматічні рєдв. Кєждий іменник на-
лєжить до одного із сих трєх рєдв, а прикметники мє-
жуть првймати усї трє рєди; н. пр.: *віл великий, корова*
велика, телє велике.

До якого рєду якийсь іменник належить, на се годі 271.
подати загальне правво (гл. зрєштою 120). У навєдєвєм
више прикладі і прв назвах для ивших великих звєрів
та людий граматічний рід стосуеть ся до првродного рєду.
Однак у богато ивших звєрїят нєрід не відрїжнє рєду
(*куня, лєсиця, миш, їж, рак*), а ще мєньше при назвах
для рєстїн, бвочїв, камївїв, знєрвдїв і ивших рїчвї мєжна
виходїть від првродного рєду. Тут дєколи неживу рїч по-
рївнували мєже з мужчиною, жєвщиною або із дїтєм, н.
пр.: *місяць, зєрє, дєнь, нїч, веснє, зимє, бєрєст, дуб, клєн,*

*граб, беріза, липа, осіка, вільха, груша, черешня, яблоня, яблуко і т. п., але понайбільше такий іменник припав до того роду, в котрім часто буває такé самé закінчене, н. пр. слова на -а до роду жёнського, слова на -о до роду середнього. За те назви для мужчий ідуть за природним родом, хоть би в 1-ім відм. одн. і кінчили ся на -а, або -о (гл. відмінюване). Порів. такжé: *Прискочив мов котиче мурій. Як вийшла бабиче старя...*, але базаріско велике. Цікаво, що іменикóво ужігі слова дякувть і спасібі уважають ся іменниками муж. роду, н. пр.: *Се шось дуже дешевий дякувть. Слабий спасібіг.**

272. В роді мужескім або жёнськім кладемо прикметники і прикметникóві заіменники та числівники лишé тоді, коли справді одén із сих родів маємо на умі, óтжé особливо як присудок або придаток прикметникóвий до мужеского або жёнського іменника. Рід середній уживає ся і в шірших розмірах.

273. І так кладемо *то, се* як підмет, абіі на щось або на когось вказати і тоді, коли рід зóвсім нам знаний або, коли сих річній або осіб в більше, н. пр.: *Хто то (не той, та, ті)? — Се мій брат. Се моя сестра. Се мої родичі. Що се? — Се нові машини до шитя.*

274. Присудок в середнім роді óднини кладемо:

1. в безпідметóвних реченнях (226), н. пр.: *Зашуміло. Полéкшало. Пригадало ся мені. Розвидніло ся. Блискало. Греміло! Задудніло. Жаль мені було. Шкодá було заходу. Скортіло мене. Заборóнено.*

2. при 2-ім відмінку пайковім (гл. 291), і то:

а) коли стоїть сам лишé 2-ий відмінок, óтжé скількість, пайка зóвсім не виражена, н. пр.: *Мені грóший лишіло ся, або коли скількість, пайка подана лишé прислівниковим виразом, н. пр.: *Плило крови струями. Лишило ся дров на місяць. В садку було певно вишёнъ і черешёнъ.**

б) коли 2-ий відмінок доданий як придаток прикметникóвий до понятя скількості, якé формально (в фóрмі 1-го відм.) займає місце підмета: *Половини міста згоріло. Пронáло мені кілька сорочок. Понасідáло ціла кúпа купців і почали деркотати про свої гешэфти. Кілька неділь минуло. Не одін десятк тисяч люду війскового позáчкóзо*

полягло облоєми. Так са́мо і при іменникових числівниках: *Сім літ минуло. Доче дітій умерло. Пять казаніе стоїло юшки.* Було нас п'ятеро, а доче діток померло; а за снм звірцём ча́сто та́кже і при прикметникових числівниках: *В тім селі було чотири церкві* (= були чотири церкві). *Було у нас у ба́тька три до́ньки* (= були три до́ньки). *Там стоїло три то́плі* (= стояли три то́плі). *Прихо́дить два ста́рці* (= приходять два ста́рці). *Там три плу́ги оре.*

в) Буває і таке, що 2-ві відм. опускаємо, бо він сам собою зрозумілий, а лише наводимо понятє скількості, міру: *Проїшло місяць* (т. зн. часу).

Як не має ся розрізняти роду осіб, то ставимо рід 275. середній, н. пр.: *Всяке єєб ошукав, аби што хотів. А що вже коло худоби знали, то най і старе сховавєть ся.* *Ждав на нас увесь рід Илашів, і мале і велике. Одно за дру́гим аж гине.*

Та́кже для вираження презирства уживаємо роду серед-ного, н. пр.: *Я було трохи не го́ле, таке уб'єє. Слабо-віта була, Марта зв'алась, молоденьке та плоховите собі.* 276.

В середнім роді однини (т. зн. у прислівниковім віді гл. 174, б) може уживати ся степенє дру́гий як присудок, наколі предмет, в котрім щось порівнуємо, стоїть у 2-ім відм., н. пр.: *Ся кни́жка до́рбжше тамтбі* (або: *дорбжша від тамтбі, нїж тамтд*). *Учєний недоучєний єрше про-стакд.* *Хлібі день від дня все лүчше, все крїще.* 277.

Про прислівникове уживанє роду середнього гл. 174, б.

Значіне однини, двійні і мно́жини само собою зрозуміле. Однак двійні не заховала ся ввобні, як було колись: дісєлова не мають ужє в нас форм для двійні, а заступавє єї мно́жина; так са́мо і у прикметників. Форми для двійні у імениників не є обовязкові, тай не обмежоні на число 2 (гл. 117, з, 131, 146, 156); у нас вже так ма́ло зрозуміня для таких форм і так ма́ло відчувавє ся їх вотреба, що *очи, уши, плєчі* уважають ся за мно́жину, хоч є формами двійні. 278.

Ріжницю між однинною а мно́жинною взагалі ввобні відчуваємо, але ся ріжниця затираєть ся, коли однина сама собою означає більшу скількість осіб або річий, як се ба-

чимо у імен вбірних, н. пр.: *на́рід, війско, хозліство* (хозліство по хата́м спали). І іменá татункові, котріим звичайно іменує ся поодино́ка річ або особа того самого татунку, можна так уживати, що однією овначуємо вже цілий татунок, н. пр.: *Воювати з Турком* (= в Туркиаи або в Туреччиною) *Ходіє я на Шве́да, на Ту́рка.*

280. Подібно як іменá збірні і слово ко́ждий має значіне множини: *Порозходіли ся ко́ждий у свою доро́гу.* Ба навіть оди́н може набрати́ ся значіня множини, як се бачимо на примірах: *Казали оди́н оди́му, оди́н на оди́го зглянули ся.* Тут оди́н своїм значінем наближує ся до ко́ждий.

281. Коли́ приіменник з значіть „у товари́стві з кимсь“, то особу, котра́ товари́шить, як ви́раз із з безпосередно в не́ю ві́жеть ся, не уважаємо вже в ру́ській мові ва однину. Кажемо протé н. пр.: *Брат із сестро́ю ходять по огоро́ді* (= брат ходить із сестро́ю по огоро́ді). *Брат з ватажніми парубка́ми звивають ся, частіють, додають озоби.* *Кіт із псом кусають ся.* *Ми з Васи́лем були́ собі ровесники.* *Він мусів нас із бра́том бачити.* *Не забували нашо́ї з ба́тьком старости.* *Оце́й чоловік, що он бачите, то вони́ впу́ні жили́ з ба́тьком.* Але: *Гора́ з горбо́ю не зійде́ ся, а чоловік з чоловіком зійде́ ся.*

282. Для ви́раження чімно́сти уживаємо, коли́ до ко́го говоримо, мно́жини; для ви́раження особлівого пова́жання уживаємо мно́жини та́кже тоді, коли́ про ко́го говоримо. Так бува́є все тоді, коли́ говоримо до або про свої́х власних та́та і ма́му, н. пр.: *Будіте у мене́ частіше, сусідо.* *Да́йте мені́ хлі́ба, ма́мо.* *Ма́ма пішли́ до це́ркви.* *А були́ или́ ба́тько та́кі то грі́зні.* *Не́раз мину́ло ї́ кілька не́діль, до́ки пі́стять на ву́лицю, забавити ся з подру́гами.* *Та хоч та́то ї́ були́ грі́зні, а протé ду́же нас жа́лували...* *Наш лю́бий па́нотець обходять ні́ні імені́ни.* *Пришли́ па́нотець сі́ві-сі́ві, як молоко́.* *Та́кі се в нас па́нотчик негордели́ві були́, але та́кже: та́кий се па́нотець у нас були́.*

Мно́жина в ви́разах, як: *зі́мні Нико́лі, вє́сні Нико́лі* (У на́шим селі́ чинять два хра́ми в рік: оди́н на зі́мні Нико́лі, а дру́гий на вє́сні. Зі́мні Нико́лі припада́ють се́ред пали́візки. Як дасть Бог доче́кати вє́сних Нико́лі),

а так само *перед Іллями* (= перед днем св. Іллі), *об нїятїнках* (= около дня св. Параскеви) поїснює ся мѣже тим, що сї сьнята обходили ся народам кілька днів (порів. такі вирази, як *великодні, різдвяні, зелєні сьвѣта*, або *просто сьвѣтї, відтак водбршї*), або що наїрід кількадевний час означував множиною якогось цѣрковного празника.

В першій особі множини замість однини говорять про себе тільки володарі (*pluralis maiestaticus*), н. пр.: *Ми, цїсар Австрїї, оповїщаємо своїм народам і т. д.* Часом і писемьбяники уживають такого звороту, як говорять про себе н. пр.: *Ось і добігаємо із оповїдлем до кінця.* 283.

Про відмінки.

Відмінок 1-ий.

В 1-ім відмінку стоїть:

1. підмет (227);
2. присудок, як підмет ставляє ся на рівні в присудковим імям (225, 6);
3. придаток прикметяніковий якогось 1-го відмінка (гл. 235, 1 і 2).

284.

Відмінок 1-ий є бѣже властиво відмінком підметовим, а як іньши частї реченя ставимо в 1-ий підмінок, то дієть ся се на те, абїї через вгѣду присудок або придаток представити як прикмету підмета. 285.

Однїак ми бачили, що деколи і іньшїй відмінок не ріжнїть ся своєю фѣрмою від 1-ого відмінка: от як 5-ий відмінок завсїди у множинї, 4-ий відмінок у назв неживїх істѣт мужеского рѣду в однинї, а назв річїй у множинї, 5-ий і 4-ий відмінок у середїям рѣдї загалѣм і т. д.; в тавїх рѣзах що йно із звїязи мѣжна півнїати, з яким самѣ відмінком маємо до діла.

Відмінок 2-ий.

В 2-ім відмінку кладемо особу або річ, від якої від- 286.
даляємо ся, в якою розлїчуємо ся (*позбїти ся товариша,*

спікати ся догасу, лишити ся життя). Задля докладнішого означена віддаленя або розлуки, коли вони відносять ся до часу або до місця, кладемо звичайно при 2-ім відмінку ще й приіменник з (*із*) або *від*: *недалеко (від) стагу, в того часу пройшло сто літ*. А буває і такé, що обох приіменників разом можна ужити для означеня віддаленя, н. пр.: *нішов із відтіль, звідси*.

287. Далі виражаємо 2-им відмінком особу або річ, від якої щось віддалило ся, відділило ся, óтже від якої щось походить; 2-ий відмінок означає тоді:

а) походжене, н. пр.: *Я такбого то села*; звичайно однак уживає ся в такім рáзі 2-ий відм. з приіменником, н. пр.: *Я з такбого то села, я зі Львова*.

б) причину, н. пр.: *Чого ти плачеш? А того, чого й ти. Я заслав чогось*.

в) творця або справника н. пр.: *Поэмі Воробкевича, Маруся Коітки*;

г) родовід, н. пр.: *Клязь (із) чужбого рбду*;

д) матерію, з якої щось складається ся, н. пр.: *Шанпа сїрих смішків, жупан з дорогбого сукня*;

е) цілість, із якої ввіта якась частина, н. пр.: *Локоть сукня, кришка хліба*.

288. Звідки якусь річ взято, туді вона звичайно й належить; протé часто у 2-ім відмінку кладемо особу або річ, до якої щось належить, н. пр. іатунок: *Бул такіх три жінки, властїтеля: Горбд тбого пана*.

289. Наконць означає 2-ий відмінок особу або річ, від якої рад би хтось відділити ся, з якою рад би розлучити ся, від якої рад би відвернути ся, утічі, н. пр.: *настрашило ся собака, боїти ся пса, носоромило ся брата, або від якої хотів би хтось рбауком, у думці щось відріжїти, відділити, н. пр.: Кїнь лүчише тбї птїчки*.

290. В 2-ім відмінку стоїть:

1. придáток прикметниковий, а то:

а) щоб виразити приналежність (2-ий відмінок приналежності), як *посідане, походжене, іатунок, якість...*, а особливо щоб означити цілість, з котрї берé ся якась часть (2-ий відмінок пайковий), н. пр.:

*хата сусіда, лорінь дуба, відомости учеників, повісти Федь-
лвочка, синіє соловія, сина Гевришки, чоловік середнього зрѣ-
сту, канрарь молодіжний лічка мальованого та хорбошого
стѣну, жито доброго гатунку; корова доброї рраси, зостаєсь
брат восьми літ і сестра п'яти годочків, телля двох неділя,
чоловік чесного рбду, зубець часнику, чередд овців, кусок
хліба, богато модій, півко грбишій, чимало води, досить
примірів;*

б) при іменѣх із дієслбеним понятєм стоїть у 2-ім
відмінку або підмет того дієслбеа, що криєть ся в імені,
або і предьмет, особливо як се дієслбеа в перехідне (2-ий
відмінок підметовий і предметовий), н. пр.:
*оповідаля діда (= то, що дід оповідає), слава Шевченка
(= як славлеть Шевченка), уживанє ніг, рук, ліків (як
уживати ніг, рук, ліків).*

2. предьмет при деяких присудках, як: *збути ся
когось або чогось, лишати ся чогось, чинати ся чогось, слу-
хати когось, бути свідомим, достойним, пбаним, негідним
когось, учіти когось, навчити ся чогось, уживати чогось,
домагати ся чогось, хотіти чогось, бажати чогось, бути
жадним чогось, шукати чогось, виглядати чогось, питати
когось, просити чогось, чекати чогось, дожидати чогось, до-
жінти чогось, треба чогось, чогось, боїти ся чогось, чогось,
жахати ся чогось, соромити ся чогось і т. д.*

3. деякі придатки прислівників (без приімен-
ника або з приіменником):

а) часу: *чотвѣртого дня (пор. сегодня), тої пбчи,
минушого року, ми нічи добі з неволі втікали;*

б) місця: *коло хати, ізза горі, против сонця;*

в) порівняня (при 2-ім степені): *Молоде орля, та
лучше старого літає. Учений недоучений гірше простак.
Правда гірша праше кривди солодкої.*

г) причини: *Я заслаб чогось.*

Відмінок 2-ий пайковий стаєть ся ніби то підме- 291.
том або предьметом, як опустити імя, до котрого він вла-
стиво в придатком прикметниковим, н. пр.: *Лишило ся
дров на місяць (т. зн. тільки дров, кільки треба на мі-
сяць). А у него і худоби і ліса і сіножатий і ґрунтів.*

П. купити борщу (трощ, одну ложку), *напити ся водою* (склянку), *принести води* (ковбуку), *купити хліба* (бдохонець). *Відрубали сму палиця* (кавілок). *Але: принести воду* (всю воду, що де містить ся). *Порів. також: Виліз ти їж курій, але: куня поїла всі кури.*

Пайковість може відносити ся і до часу, н. пр.: *Дай мені олізця*, зн. на хвілю, а я тобі зараз віддам, *але: дай мені оловець*, зн. на все, подаруй мені сго. *Дай мені капелюха*, зн. на хвілю, бо свого не можу найти або т. п., *але: дай мені капелюх* значить тільки що: *подай мені капелюх*, або *подаруй мені на все.*

292. Головні числівники, почавши від 5, є іменниками; тому ставимо належні імена в 2-ім відмінку (пайковім) при числах, що кінчать ся на 5, 6, 7, 8, 9 і 0: *пять волів, дев'ять шість корів, сто сорок всім літ, десять дітей, двіста корів...*, *але: чотири волі, дев'ять три корви, сто сорок два роби.*

293. При числах, що кінчать ся цифрою 1, почавши від 21, можливі трійкі себеіб:

1. ставимо *одін* як іменник і невідмінно — тоді слідує 2-ий відмінок, н. пр.: *дев'ять одні волів*,

2. відмінюємо *одін* і обходимо св з ним як із прикметником (як се буває при численю), н. пр.: *дев'ять і одні стоєт, сто і одна корва, сто і одне слово*, або

3. ставимо *одін* окремо, н. пр.: *дев'ять стовнів і одні, сто корів і одна, сто слів і одне.*

294. Але як цілий числовий вираз (т. зн. з приналежним іменям) стоїть у 3-ім, 6-ім або 7-ім відмінку, то головні числівники уживають ся звичайно прикметниково, н. пр.: *ті п'ять хлбців, тих п'яти (пять) хлбців, тим п'яти (пять) хлбцям, тих п'ять хлбців, тими п'ять (п'ятьма) хлбцями, о тих п'яти (пять) хлбцях; тисяч людей, тис'ачи (тисяч) людей, тисячи людей = тисяч людем, тисяч людей, тисячею людей = тисяч людем, тисячи людей = тисяч людем; сорок волів, сорока волів = сорок волів, сорок волім, сорок волів, сорок воліми, сорок волів.*

295. Два, три, чотири і об'я (обидва) уживаємо прикметниково, н. пр.: *два хлбці, дві дівчати, троє волів, чотири возами, в об'ях хатах...* Як по іменнику слідує прикметник

і вираз стоїть у 1-ім або 4-ім відмінку, то той прикметник ставимо правильно у 2-ім відмінку; *два місяці літних, два зронили красних...* але: *чотирма возами великими, в обох мізках хатях.*

Як іменник поставити перед числівником, то і при *два, три, чотири* стоїть 2-ий відмінок: *неділя через два.*

Два, три, четверо... уживаємо в 1-ім і 4-ім відм 296. іменниково, в кождім іншій відмінку прикметниково; *обидва* уживається все прикметниково, н. пр.: *двоє легіт, п'ятеро овців, семеро худобки, четверо саний, четверома саними*, але: *обидва легіта.*

Другий відмінок (пайконий) стоїть замість предметів 297. того 4-го відмінка в реченнях перьчаних, н. пр.: *Чужі слова, а не розумію зміслу. На місяці нема людей. Причини годі на се найтти. Хто не звик правди поважати, той завжди ласий напуста. Ти там не вибудеш і рьку.*

Деколи однак, особливо у Федьківча, стоїть на тім місцях таке 4-ий відм, н. пр.: *Не покріють Україну червоні жупани. Душа не вишує своє горе. У нас велико припреси не найдете. Серед пиліпівки скринку не можна наїти зачепити.*

Другий відмінок предметовий в реченнях перьчаних уживається очевидно і тоді, коли дієслово поставимо неособбно і еворотно, н. пр.: *Тут не поживають ся книжок. Такі красавиці не відано.* 298.

Перьчка не кінче мусить стояти в речеві виразно; вона може містити ся в надрядній речеві, н. пр.: *Кім старий неспосібний мишій ловити*, або й кріти ся у присудковій понятю, н. пр.: *Синій забула замкнати. Кім не реста мишій ловити.* 299.

Другий відмінок стоїть таке у безпредметових реченнях при дієсловах: *бути, стати, остати ся* і т. п., коли вони заперьчеві, н. пр.: *Мені там не було. Хто нізно встав, тому хліба не став. Сего не може стати ся. Очікуваної пьмочи не прибувало.* 300.

З відмінком 2-им сполучують ся отсі приіменники: 301. *без, біля, близько, верх, від, для, до, доокругі, з, за, задля, замість, зверх, здовж, змежи, знад, зперед, знід, знемєжи, зпнад, зпнід, ізза, коло, поміць, край, крім, круг, кругом,*

між, між, між, назад, напро́ти, наспра́в, недалёко, недалёчко, нижче, окіло, окрім, барі, підчас, після, побіч, по́верх, по́внше, поза́д, поза́бже, поміж, помімо, посере́д, про́між, престо́, проти́, напро́ти, ра́ди, се́ред, су́против, у (о)... (гл. 349).

Про уживанє 2-го відм. завість 4-го гл. 125, 145, 155, 170, 183).

Відмінок 3-ий.

302. В 3-ім відм. стоїть особа або річ, котрій щось даємо або навначуємо, котрій іде щось у хосєн або на шкоду і т. п. (бтже прѣдмет, або т. зв. да́льший прѣдмет, наколи є ще прѣдмет у 4-ім відм.), н. пр.: *да́ти ко́мує щось, длу́вати ко́мує, прина́зати ко́мує щось, сьмі́ти ся ко́мує в очі, помага́ти, бу́ти помі́чнім, послу́шним, покі́рним, ві́рним ко́мує, корі́ти дя́ ко́мує, проти́вити ся ко́мує, мо́же я то́бі чим прогрі́шиє, шко́дити ко́мує, ви́кинуло мені́ бо́лліє, мені́ не стіть ся, стіть ся мені́, ба́бі стіло ся, єму́ до́бре до́ма жи́ло ся, єму́ до́бре по́вбди́ть ся, їй. и́удить ся тут...*

303. З 3-ім відмінком сполучують ся првіменники: *и (д, ід), по і проти* (гл. 349).

(Про 3-ій відм. етічний гл. 325, про уживанє 3-го відм. завість 7-го гл. 130, 154, 173, 184).

Відмінок 4-ий.

304. В 4-ім відмінку стоїть:

1. звичайно прѣдмет (прѣдмет при дієсловах пере́хідних), н. пр.: *Ма́ти годує, жи́є, че́ше дити́ну; ви́бути рі́є;*

2. т. зв. вні́трішній прѣдмет, як: *ніч иочува́ти, думку думати́, раду ра́дити, вбо́лю еволу́ти, ка́занє ка́зати, мості́ мості́ти, га́ти заті́ти.*

3. Чі́які при́датки прислівниківві́ часу́, про́сто́ру, мі́рв, н. пр.: *Ми жи́вемо́ під са́жнім Ки́євом, та́ше не бу́ли сю́ вє́сну і оди́боє ра́зу у сьвя́тих угрб́ників. До́рбога ті́гне ся дві́ мі́лі. Ол ра́ба ва́жить два кі́льогра́ми.*

Подумаєши содінку, кіме. Він три роки був у школах. Посуміємо хвільку. Посінь ся дрібку. Коби до рана хоч крихіточку підмірало. Нєкя вже три бнади (рєзи) перелєзували, щоби ігати домі. Кімь половіну золотій, половеїну срібний.

Четвєртий відмінок предметвий остає ненарушений, 305. коли рєченє перелєжино я стає предметний і збуджемо єго безпредметово, н. пр.: *Сю книжку перелєжено на всі мєви (= сю книжку передожили на всі мєви). Старшого сїна в Турєччині єбито. За моє жїто ще менє єбито. Конєць сєлє забїто голє. Всї поля безкрєї трупами укритє і мєєїли прєвию полїто. Нас однаково скрївдєжено.*

В 4-ий відмінок сполучують ся применники: *є, за, 306. зчєрєз, прїзє, мєжи, мїмо, на, над, о, нєрєд, нїд, по, пєза, пєнад, попєрєд, пєнїд, пєпри, про, прємїж, чєрєз* (гл. 349).

Відмінок 5-ий.

Відмінок 5-ий служить на те, абї когєсь клікати; до 307. тєго вистарчєє в мнєжинї, в сєрєднїм рєдї і в їнїшвх рєзах (гл. 129, 140) тєжє і 1-ий відмінок. А що 5-ий відмінок не є нїякою чєстєвю рєченєя, то віддїлюємо єго, коли попєдєть ся в якєсь рєченє, зєппинками.

В народнїх пїснях вєступєє вїн дєколи 1-ий відмінок 308. як пїдмет рєченєя, н. пр.: *Плєчє, ридєє молодїй козєчє по своїй дїєчїнї. Приїхєє сїнє з нїти, з дорєгє.*

Відмінок 6-ий.

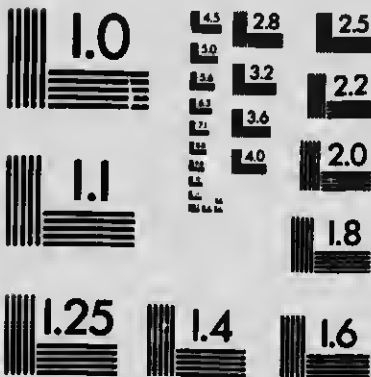
В 6-їм відмінку стоїть:

309.
1. насампєрєд нєчїнє (звєрєд), якїи щєсь рєбїно, н. пр.: *Жєлїзо куїть мєлотом. Орємо плєгом. Дїєїти сє очїма, орєдуєати рукєми, шїти рукєми, машїною, дїхєти лєгкїми, кєрмєвєти вєслєм, їсти лєжкєю. Дєлї стєєть у 6-їм відм. вєєкї, чїнїшї зєсєбї, якїи щєсь рєбїть сє, якїи щєсь дїєть сє, стєєть сє (6-ий відм. зєсєбєвий), н. пр.: *Орємо кїнїми. Дєє знов пїслєднїє стєєть кїнїми з чєго і тєго бєку сєлє. Приєстєє трєхє конєм. Дїхєєм**

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

постріем. Відом єдінати, сліхом слізати. Полля головою, паложке головою. У нас ласкою все дістанеш, а крілом та халком нічого не взьмеш. Вичисати шевком, розбити щось каменем, кіннути каменем, канести кіннотою, доводити кіннотою, доводити війском, годувати м'ясом, обдарувати зброєю, віддарувати ся крамськими чобітьми жовтими, говорити чужою мовою, оповідати гарними словами, прозивати кобесь гідким словом, торгувати звіжем, орудувати чужими грішми, орудувати людьми, орудувати світлом, урравляти, завідувати краєм¹).

Тут показано зарази, як ужиток 6-го відм. згідом міг розширити ся. Так в 6-ім відм. стоїть все те, чим щось відрізняє ся, вирізняє ся, н. пр.: *Хто там такий дрісний головою менший, як цар Атрієнко? Наші брати були чи не шістьма годинами старші від нас. Нас було двоє у батька: Семен старший, та я, двома роками молодчий.*

Отсі всі 6-і відмінки є прислівниківві. Прислівниківвини є вони і в таких реченнях, як *бріджу ся брехнею* (т. зн. брехнею звеликуєть ся у мене обріджена), *нічим не журить ся* (т. зн. нічим не викликуєть ся у него жура). Так само кажемо; *тішити ся добрим свідомством*, *тішити ся сином*, *хвалити ся своїми дітьми*, *величати ся своєю садовиною*, *гордувати дарми Божими*, *одоволяти ся мажею*. Сі 6-і відм. можна вже навіть уважати причинниківми, що ще ясвіше видно ва пр.: *рідом кюри чубаті* (рід = порода є причиною, що є кюри чубаті). *Я рідом в Буковини* (мій рід = місце мого уродженя є причиною, що я Буковинець).

2. Засобом т. зн. посередником може бути особа. Так як кажемо *ніслати ербиш поштою*, так само можна сказати *ніслати ербиш ніслакцем*, *передати книжку слугю* і т. п. Подібно, коли чинність або подію, виконвану вкореь, особливо, вражаємо в предметнім стані, то сю особу кладемо в 6-ім відм., н. пр.: *Сей лист написаний мобою. Пустиня кінутая Богом. За грішні мабут діла карю ся є отсіє пустині сердитим Богом.*

¹) Не треба дати ся збаланувати ти, що в деяких мовях при перекладі таких речень відповідні прислівкові дієслова сполучують ся з власними предметами, н. пр.: *administrat regnum.*

3. Місце можна також означити 6-им відм. В таких рідкі місцях, чи доробку, чи пробігів взагалі уявляємо собі засобом задля переведення руху, н. пр.: *Літати повітром, плисти водою, бігти позем.* Кудя дорбгою? *Високими та широкими Дністрівими берегами.* постелились шовкові трави молоденькі. Зовсім так само і час, потрібний для якоїсь події, виражає ся 6-им відм. *Не ходи ночами та закутками.* *Льбо він пісні виспівує було лисими зблями.* *Ой літає бим вечером тихеньким.* *Зимью надає сніг.*

4. Зв'язком (начини) або засобом для виконання якогось чину, для викликання якогось стану можна також уважати ввд або фбрму, яку првбвряє виражена підметом особа або річ, а так само спбсб, який вона при тій послугує ся, або й рблю, у якій вона ввступає (6-ий відм. способівий), н. пр.: *Дим хмарою заступити обце* (хмарою = в віді хмарі, по німец. als Wolke, а не wie eine Wolke). *Ішли школярі громадками, намість парами.* *Як разом усіма заспівують, то аж якось страх слухати.* *Та нуж усіма на базар.* *Хбдом тай назад! Відьми хбдять білою сучкою.* *Я до тебе голубкою прилітати му.* *І слово із уст апостола святбго драгим влвм потекло.* *Кинує ся обком на мене.* *Орел полетів стрілою.* На навбдених насліді првмірах бачимо, як 6-ий відм. способівий ужвває ся так же і до порівняня: *кинує ся обком на мене* (= як волк, по німец. wie ein Wolf, а не als Wolf). І в тій ужітку 6-ий відм. все ще прислівниковий.

Аж на примірах: *Хто родив ся обком, тому листцею не буть.* *Василь судів зимовиком серед стбму.* *Був собі чоловік, Остапом звав ся* (звав ся *Остан*) бачимо, як 6-ий відм. від прислівникового значіння переходить до присудкового (гл. під 5). *Ббля, означена 6-им відм., не все мусить приписувати ся особі або річ, вираженій підметом,* н. пр.: *Називаємо Ббга нашим отцбм.* *Всі матері приміром ставлять Наталку своїм дбчкам.*

5. Вкінці 6-ий відм. сповває також службу підмінка присудкового, і ми вже нкраз показали, як се склало ся.

Імя присудкове стоить бкрім того ще й у 1-ім відмінку, як відібснить ся до підмету, н. пр.: *Я був би баба не козак, колиб заплівав від себе ліха.* *Кроз не вода.*

Моя все своєтство єсть моя добре ім'я. Брат лежить слабий вже доі неділі. Ким уже стоїть такі відланий єтотий.

Деколи ім'я присудкове стоїть у 3-ім відмінку, як відносять ся до предмету в 3-ім відмінку, н. пр.: *Треба мені послухному бути. Ажже мені не спадати бущи молодому. В чого мені ситий бути?* Того згдою присудкового іменн в підметом або предметом в усіх таких разях хочемо висказати, що підмет, чи предмет є дійсно тим, що ім'я присудкове про него каже (237).

311. Колиж ім'я присудкове не згдоуєть ся з підметом або предметом у відмінку, а стоїть у 6-ім відмінку, то твм виражаємо, що підмет або предмет не є дійсно тим, що ім'я присудкове висказує, а лиш виступає, є або криє ся під відом, перебирає мимохідь і на якийсь час на себе рожь того, що ім'я присудкове висказує. Тому невідної особи питаємо ся: *Хто ти?* знакою: *Чим (що) ти?* Незнакомий чоловік може відповісти: *Я учитель у тім селі,* знакою за те: *Я учителем у тім селі.* На питанє: *кто се?* може бути відповідь: *се коваль з нашого селі,* а на питанє: *що він таке?* — *чим він?* — відповідь: *він є ковалем в нашім селі.* Можна питати: *А тиж князь?* — а відповідь може бути або: *Я не князь,* або: *Я не є ніяким князем.* Кождий легко відчує ріжницю між обома відповідями.

На питанє, хто се був, що обинув ся в нами, або, що номер, я можу відповісти: *То був мій приятель,* означуючи снм досіть на сю хвілю докладно особистість, про яку мене питано. Коли скажу: *Він все був моім приятелем,* то тм висказую, що він, знана мені особа, у відношеннях зі мною виступав під відом приятеля, відгравав ролю приятеля. Така сама ріжниця є між висказом: *Я сестра навіця,* а висказом: *Я буду тобі сестрою.* Прикладн для присудкового 6-го відмінка: *Він став великим хазяїном. Громада вибрала єєб начальником. Зробі мене вішуном, зроблю тебе наком. Хива що єйдеш проти мене зветра таким, щоб я тебе не пізнав. Я стану церквою, а ти попом. Царевич оєлкнує єл і зробив єл великим великим дубом. Я тебе зроблю річкою а сама зроблюєть річкою бкунем. Луківий перекінує єл чоловіком, єробоєм,*

півником і т. д. Пристає се таким бідним. Вона ся пожелом, сучелем. Дід служив на майдані майданником. Вблос дубом становить ся. Чим я можу тобі єврогом бути? Колись то була птиця жайворонок царем, а царіцею миш. Чи будеш мені невісткою, чи ні? Ідєсь ужє швидко попомь буде. Постаблю тебе пном. Настановили єго попом.

Хоть присудкове імє, поставлене у 6-ім відмінку, на- 312.
бирає іншого значінє, ніж присудкове імє, згідне у відмінку в підметом або предметом, то не завжди даєть ся докладно відчути тотє ріжницє, і тому можна сказати н. пр.: Називаєть ся Остапом або Остап. Якже мені не бути смутним або смутному. Чи ліпше сказати сак, чи так, се рішає чутє мовв нерєз лвш на підставі вєсім по-верховних причин.

1. Відмінка 6-го уживаємо радше тоді, як вгода між присудковим імєм і підметом чи предметом не зєвєсім ясна або невідга, н. пр.: Брат братом а бриндєз за єрєші (Тут невідгадно булєб сказати брат брат). Хто родив ся вєвом, тому лисичєю не бути. Тяжко мені сиротєю на сїм сєїтї жити. Тяжко бути добрим учителем.

2. При деяких дієсловах як: зєвєсти, називати, іменувати, вибрати, вибирати, уважати, зробити, представити, оголосити, оставити і т. д. присудкове імє пєсить стояти в 6-ім відмінку, н. пр.: Царєвич оглянув ся і зрєвє ся великим, зелєним дубом. Я тебе зрєблю ричкою, а сама зрєблюсь ричкою бичком. Постаблю тебе пном. Настановили єго попом.

3. Іменикєві присудки уживають ся частїйше у 6-ім відмінку, а прикметникєві збєджують ся радше в підметом чи предметом, н. пр.: Остапи ся сиротами (не сироти!) старий батько і мати. Але: Стала дїдова дочка щасливєю і богатою, а з дрєвого бєку: І я стала тапє бідна, як і ти. Чєв ти такий страшний став. Так сємо: Пбнєль молодий (-їм) був і т. д.

Сам і одїл в значіню „сам“ колї є присудком, не 313.
ставлять ся у 6-ім відмінку, н. пр.: Дєвичина не хотїла лишати ся самє одна.

- 314.** Із 6-им відмінком сполучують ся отсі применники: *з, за, між, над, перед, під, поміж, понад, понад* (гл. 349).

Відмінок 7-ий.

- 315.** Відмінка 7-ого уживаємо тепер лишé в применниках. Колись він міг стояти і без применників; з того часу лишіли ся лишé деякі остáнки, що уживають ся тепер як прислівники, н. пр.: *дблї, гбрї, лїтї, нїкї. Плині, плинї сіве нєрце дблї за одбю. Чи прїйдеш нїні до мєне?*

- 316.** Як даввійше (без применників), так і тепер (з применниками) стоять у 7-ім відмінку придáтки прислівникові місци або часу, н. пр.: *Було колись на Вкраїні рєсли сармáти. Я в хáтї мучив ся колись. З дружїною Ярина гуляє по садбчу. А в ночі сич недблѣ вїшчуют. Прийдї до мєне о годїні сємїй.*

- 317.** 7-ий відмінок стоїть при применниках: *в, на, о, по, при* (гл. 349)

Про приметники.

- 318.** Прикметники сповняють службу або присудків або придáтків прикметникових (гл. 174). Для сего двоюкого ужїтку прикметників вáжні є правлїз про згбду (гл. 239, 240).

- 319.** У прикметників, як ми бáчили (174), є дєколи двоїкі фбрїи: прикметникóва і іменникóва. В старорускїй мові були на те докладні правлїз, коли ужинáти одної, а коли дрўгої фбрїи: присудковї прикметники уживáли ся лишé в іменникóвій фбрїї, а у тих прикметників, що служїли як придáтки прикметникові, уживáли ся обї фбрїи після того, чи особа або рїч були озвáчені, чи нї. Однак згбдом характеристїчна для прикметників прикметникóва фбрїа бїльше влюбїлз ся, перемогла іменникóву фбрїу і вїперла єї зóвсєм із придáтка прикметникового а нáвїть із присудка, так що тепер лишїли ся лишé самї остáнки іменникових фбрїи, н. пр.: *Будь лєскає. Зробї, щоб Дарєс бує здорбє. Тут хблодно* (гл. 174, 1—5).

Останки іменників форм прикметників уживають ся ще також часто в сполученю з применниками як зворот применниковий: *прийшов з далєка, писав на борзі, зів до чїста, говорив з письмєнна, по добру голубити* (гл. 174, в).

Про особи.

Деякі заїменники і дієслова мають, як ми бачили 320. (178, 180, 206), особні форми для трох осіб, а то для тобі, що говорить, для тобі, що до неї говорить ся, і для тобі особи (або річв), про котру говорить ся: *я, ти, він (вона, вона), іду, ідеши, іде*. В множині з тою особою, що говорить, вижемо і ті інші особи, що становлять з нею товариство або групу: *ми = я + він (вона, вони)*, п. пр.: *з братом, з родиною, з товариством і т. п. Ми з Василєм (= я і Василь) були собі ровєсники* (порів. *Не забували нашої з батьком (= мої і батька) старости*. Так само *ви = ти + він (вона, вони)*, н. пр.: *Ви з ним (= ти і він) підете жити*. Перша і друга особа, сполучені в особу, дають першу особу жінки (*ми*), н. пр.: *ми з тобою (= я і ти) дам тобі раду*.

Колі говоримо загально про людей, не маючи на умі 321. певних осіб (або не бажаючи їх назвати), то послугуємо ся 3-єю особою жінки, н. пр.: *Тепломир робить ся так: з берзного отвореного кінця наливвають у дудочку живого срібла... бульбашку нагрівають..., ставляють у скіг..., зазначають, де живе срібло стане..., на обшечі пишуть нїлю... Кожного року будують все нові залїзничі. У нашій селі чїлять два храми. Не все правда, що говорять. Як мряка підкопить ся, то кажуть, буде дош. Кінець села, чїти, стріляють.*

Коліж маємо на умі усіх людей, то можемо ужити 322. 1-ої особи жінки, а то тому, що зпоміж тих людей не виключаємо і себе, н. пр.: *Чого бажаємо, в те радо віримо*. Не знаємо, коли умреть маємо. Деколи в таких разв ставимо ту особу, що до неї говоримо, немов приприм і кажемо: *Із снаг не купиши (= купиши) золота, а із лєжи не справиши (= справиши) одєжі. Всїкого товару, лєже тільки подумавши (= подумавши), тут бул* Не одна

помішка така маленька, що блом єї не побачиш (= побачимо). Навіть в таких ріді, як: *Тебе і беш, а ти не вчиш ся.*

- 323.** В 3-у особу однини (середного рѣду, гл. 274) кладемо присудковѣ дієслово не лиш тоді, коли говоримо про якусь особу або річ середного рѣду, але і тоді, коли в реченю нема підмету, н. пр.: *Бліскає, блискало. Рим не одної днини збудовано. За моє житю ще мене й біто. Всі поля безкрїї трїїнами укрїто і могили крвєю політо. Нас однаково скрївджено. Бабі спїло ся, що десь булі в небі. Бмү дббре дбма жилб ся.*

Про заїменники.

- 324.** Коли вже присудок (дієслово) подає особу, то заїменника особового як підмету не ставимо, хиба що та особа має бѣти особливо підвєсена, н. пр.: *Ти єїмен. Не хвчу. Я бѣду читати, а ти пишї.*
- 325.** Трєтого відмінка заїменників особових і заїменника зворотного як т. зв. етичного уживають Руспні дуже рѣдо, н. пр.: *Тої нес був тобі такий великий, як кїнь. Геть менї зѣраз до дбму. Був собі дїд і баба. Як не бѣдеш тїхо, то я собі йду геть. Ви собі думате, що то так лєгко? Ідї собі геть від мене!*
- 326.** Коли дієслово, сполучене із заїменником особовим або зворотним, повторяєть ся, то заїменник за другим рѣзом промовчуємо, н. пр.: *Кажу вам, кажу, не робїть сєго. Учї ся, сїнку, учї. Уживати ся, уживає, але рїдко коли. Ех, тоб вже нажию ся та нажию.*
- Про уживанє звїзника зворотного і заїменника присвоїного сєї гл. 181.

- 327.** Замїткн. 1. Заїменник вказуючий *сєй* (отсєй) вказує звичайно на найближшу особу або річ, а *той* (тамтѣй) на дальшу. Н. пр.: *Сєй свїт, а той свїт. Бабуся з тбго свїту. У туркїні по тїм бѣці хата на помбстї. В сїх (= нїнїшних) часах.* Однак заїменника *сєй* не всюди уживають, а тоді вступає вгѣ місце *той, оттѣй, тот.*

2. В однім реченні питаннім може бути два або й більше заіменників питанних, н. пр.: *Хто когось має слухати? Не знаю, що комусь дати. Треба знати, коли чим орудувати.* В сих реченнях містять ся властиво по два питання: *Хто має слухати? Кого має слухати? Не знаю, що дати, кому дати. Треба знати, коли орудувати, чим орудувати.*

3. В реченні: *В побовища ніхто не вернує ся домі: хто поліг, хто утопив ся, хто помер ся в неблях,* речення, що почивають ся заіменником *хто...*, були очевидно реченнями питанними, залежними від промовчаного *не знаю, не знаю* або т. п., а тепер стали вони самостійними реченнями висказовими і таким чином заім. питанний набрав значіння заім. висказового. Так само пояснює ся речення: *Дітки постріляли, кудя котобра* (= ся сюди, та туди...).

Про *хто* замість *хтось* і т. п. гл. 198.

4. Припіри для невідмінного заіменника відносного *що* (гл. 193): *Навіть тия зьвіріз любить, що в повітрі літають. Се такі люди, що з ними говорити вбді. Чиж то тля хериченька, що я вбду брав* (= що я в неї вбду брав).

І питанне *що* остає невідмінним перед всякими іменниками, без огляду на їх рід і число, при виразах одновчання, н. пр.: *Що за речі він роблював! Що кресі, що коні, що тонірки мудрені* (що кресі = які кресі...).

Заім. *що* набрав також прислівникового значіння (= як дуже) в реченнях, як: *Господи! Що красні обі були! Що я був хлопцем пустий!*

Про числівники.

Числівники головні від 1—4 є прикметниками і з'об'єднують ся в іменники, коли сповіають службу присудка або придітка прикметникового; в числівники, почавши від п'ять у горі, є іменниками і тому домагують ся 2-го відмінка пайкового (гл. 292). *Добе, оббе, трбе, четверо* і т. д. а так само *лілєбро* уживають ся почасті іменниково, а почасті прикметниково (гл. 298); їх ставимо замість

два, об'я, три, чотири . правильно при іменниках, ужива-
них лише в множині, н. пр.: *деба дітків* але *дві дитки*,
трєв, кількобро граблєв (*трома граблєв*), *дєв'ятєтеро однє*
граблє... а також при особах і р'яках р'язного р'яду: *Р'дє*
булє об'єв Наує і *Нєстєл*. *Стїл і лєвєка об'єв дублєв*.

Про часлівники подїлові гл. 203.

Про дієслова.

Про дієслова док'нанє, недок'нанє (протяг'ові, наворот'ові) гл.
54, 82—104.

Перегляд дієсл'овних часів і способів гл. 211, про те, як
у рускїй м'ові виражаєть ся способ похлївнї і дїяковнївнїсть гл.
344 і 340—341, а про се, як почїсти наступаєть ся способ пра-
казовнї гл. 336, 3 (порів. також, 344, 4).

329. Дієслово *бути* правильно не може в бесїді *бути* про-
мовчанє тоді, коли значїть *дїяєко бути*, *находитьи ся*,
лучїти ся, *буєвє*, н. пр.: *Є одїєв Боє. Єстє оєє л'єдє, шє*
і м'євїє зїєвдують д'єлї. Є у м'єно члєм дїєтєв годувїтє. В тїм
л'єсї є богїто страшєннєго євдє... але: *Яє вє не я, тє вє*
єсї провїшї. Єєго цвєтєу нє єсєму єсїтєу.

330. Але коли *бути* сл'ужить лише дїє спом'ученя присуд-
кового індїє підметєв (як *зл'учка*), то в теперїшнєстї (оп.
прїє.) найчастїше промовчуєть ся як злїшнє, н. пр.:
Науєка грамїтїкї нєтрїбнє. Трєбє учїтї ся, абї шєсє
учїтї, але Трєбє бул'є (будє) учїтї ся..., тїє: *Вїє сл'у-*
чєв і є задовбленїє.

331. В оповїданїю уживаєко чїсто теперїшнєстї замієть
мнївнєстї, н. пр.: *Однєго рїєнку лєжє я тє думєю,*
колї є хїтєу євїєлє мїтє.

Особлїво стївнємо замієть мнївнєстї *каждє, каждє*
в оповїданїю звичїєно *каждє*.

В дїже живїє оповїданїю уживаєть ся нїєвїє спос.
прїєказовнїє: *Вїє нїдї тїєв єозлїє...*, *От Гїєлє і нєчїє*
єзатї... Тут перед дум'єю оповїдачї виступають жив'є
особї в повнїє чїєннєстї тїє, шє вїє їм нєєвїє при опо-
вїданїю прїєт'єннїє тїєкї прїєєтє прїєєв яє, шє мїєтє р'є-
бїтє.

2-га особа бдп. свбс. приказного заступіє дбкою навіть 1-шу особу, звичайно тоді, коли речець міє висел умовний або првпустовий, н. пр.: *Не дай ч сму ербшнї, не має би був за шо гуляти. Крутї я, вертї, трєба менї емерти.* Але і в інших рїзах: *Але говори я та не ладуї, а тут старбста вже й прбсїть зза стола.*

Про свбс. приказний в оповїданю гл. 331.

336.

Дїєіменник ставимо:

1. при дїєслбвах способвних як: *хотїти, мочи, мусїти, мати, стїти, почїти* і т. д., н. пр.: *За нїю Олександр мусїла їхати. Сам я не знаю, з ким жити маю. Петрб почїв придивлятїсь. Стїла я рїдити ся. Дїальше я не мїє дивїти ся* — і при присїдках таких як: *мбжна, трєба, рад, новїненк, готбв, ебден, ебдї, пїраженнх, як н. пр.: Трєба привїтїти їх, як Бог велїв. Ранїйш не мбжна накїти нїдббди. Я рад був тобї послужїти, але ебдї менї було се зробїти, або й промбвчаннх, як н. пр.: Всїм нам умирїти (трєба). Шо робїти (маю)? Це (мбжна) знїти, чи прїйде. А такбму лши би жити (трєба будб). Де менї тудї (мбжна) йтї!*

До дїєслїв способвних, як *мочи*, навїзують ся дїєслбва *сїмїти, позеблїти, дїти, велїти, казїти, приказїти, просїти, рїдити, помагїти, учїти, учїти ся, умїти, забїти* і т. п., що допонїяють ся дїєіменникбвим прїдметом, н. пр.: *Не смїла матерї слїхати, не вчїлась прїсти. Дай менї говорити.* В реченю *дай менї говорити* слбво *дай* має своє пбвне дїєслбнне значїне (*дай* = *позяблї*); не так в реченю *я (ти, він, вона, ми, ви, вони) давай сгб хвалїти*, де слбво *давай* нластїво нже лнш вначїть тїлько, що чїстїця *нуж*.

А знон до *трєба, мбжна* навїзують ся іменникн *порї, час, слїд* (= *годїть ся*) *сбром, шкбда, жаль* і т. н., а так сїмо присїдки, як *весело, лїбо, мїло, прїкро, страшно, гїлжко* і т. п., що также допонїяють ся дїєіменником, н. пр.: *Не порї нлакїти. Час вставїти. Мїло чоловіковн згадїти про дївнї свої гараздї. Лїбо жити в Кїєві.*

Так сїмо і дїєслбва, що вїражїють якїйсь нїстрїй, допонїяють ся дїєіменником, як: *бажїти, захотїти, боїти ся, любїти, встїдїти ся, сорбжїти ся* і т. н., н. пр.:

Володимир любив будувати церкви. Захотілось на старість
зетманувати. *Ветидде ся плкати.*

2. при дієсловах, що виражають рух і т. п., н. пр.:
*Він ходить на поле жати. Вона пішла каймати ся. Сі-
ддй полуднувати. Менé покликати молотити. Після
старшого сина козю пастити. І за Україну молитись чернець
Палій пошкандибав. У ранці йде Олеса дружба збирати.
Менé не пускали попрощатись.*

3. приказуючи (замість сп. приказового), н. пр. *Тихо
сидіти!*

4. на початку речення (гідки), щобі підняти дієслово,
н. пр.: *Орати, не орає. Писати, не пише.*

Дієменичком із залу чинками: *ави, шоби, дбли, нбли, 337.*
коли, лх, наколі, нім, сябро, змість і в. скорочуємо рече-
чення (гадкі) побічні, наколі не треба вправити їх підмету,
н. пр.: *Розказую вам сю пригбду, щоб вас остерегти. Він
жадав, шоби ему все казати. Дбти нам ходити, дбти не
найти. Не забуду, нбли жати. Колі запитати его, то
він скаже. Перед тим, що зникат хлібоїди заривають
свої лчка в землю. Вона бдеить ся, замість робити. Ти
еже досить великий, щоб собі на хліб зоробляти. Ти за
молодий, шоби з тобою про се говорити. Не поре тепер,
щоб гуляти. Тепер віду так, щоб ніколи сюди не вертат.
ол. Кирило Тур аж зуби сиїніє, щоб не стогнати.*

Дієприкметників уживаємо, щобі скоротити рече- 338.
чення (гадкі) прикметникові, а дієприслівників, щобі
скоротити речення (гадкі) прислівникові (а то гадкі часові,
причинні, умовні і припустові). Але з одного боку в під-
метних дієприкметниках предаткових українська мова вза-
галі не любуєть ся, так що радо заступаємо їх дієприслів-
никами таке для скорочення речень (гадкі) прикметникові-
вих, а з другого боку служить дієприкметник стану пред-
метного таке для скорочення речень (гадкі) прислівникові-
вих. Приліри: *Він знючий наші діла, бачиши самі
думки наші, він не потерить ніякої неправди (радіше:
знюючи, бачачи...). Хвалить Бога встаючи і лягаючи. Не
кажучи дні слова, нішов до хати. Не дбего думаючи, ско-
чив у обду. Або може не плкати, мавши одним однимо*

широкого товариша, тай тебе складати на гледи! Прибувши до Києва есак християнин повинен перше поклонити ся церквѣм Божим. Загубивши сокіру, добре топоріше. Вост лѣжачі не утїе. У барана і овечки голова, ріпкляди до тіла, не величка. Побравшись у бѣки, свиведють нід бандуру еопакѣ веселїї злїднї: а полѣ їх, повитягувавши шїї, столять крѣгом да дїялять ся, чудуючись, нѣче на вертѣп, або що. А там столять, збїввшись у кїну пошурї голови. Потупївши бѣи, похилившись на кїї або на косовища, старї козарлюги слѣжають кобзаря. Струнѣ закладто на-тягнена рветь ся. Та як емѣ не журились, не мавши чим дїтїї згодувати.

Ми бачимо, що и рѣченя, скорѣченнх дїспрїслївни-ками, немѣ так сѣмо пїдмету, як в рѣченя скорѣченнх дїе-їменїнками. Пїдмет дабѣть си одїак вѣвсїди лѣгко иїнайп.

Про прїслївники.

Про пѣдїа прїслївникїв гл. 55.

339. Прїслївники так, як (наколї як не е слѣвом пнтѣй-ним) ваступѣмо прїкметникѣвннх заїменнїками *такїї*, *якїї*, колї вонї е прїдѣтком прїкметника, н. пр.: *Мїї брат такїї добрїї, що все мѣкї дабѣ. Якїї сѣї чоловік богѣтїї...* але: *Як за велика вѣша хѣта?*

А до *такїї* додабѣть ся так, щоб егѣ ще бїльше пїд-нѣсти, н. пр.: *Собѣка весѣла, добра, служїнна а розумна так такѣ, що мабуть і немѣ розумїїшого від нѣї звѣрїти.*

Навпакїї уживѣе ся прїслївник нїбн замість прїкмет-ника в гадкѣх як: *Сѣнце вже висѣко* (розумїе си: пїдїї-шлѣ). *Будь тїхо* (= справуй ся тїхо).

340. Змежи усїх прїслївникїв найважнїїшї е отѣї: *було*, *бува* і *бувало*, *нехай*, *най*, *бодаї*, *чи*, *би*, *не*, *нї*. Вонї бїльше, нїж усї иїншї прїслївники, вплинѣють на змсл рѣченя, т. зн. на те, як розумїти дїмку, иїскавану рѣче-нем; тому годїть ся про них з осїбна чокладнїїше по-говорїти.

341. *Було* і *бува*, *бувало* (власнїво фѣрми теперїшности і мнїувшности від *бїти* і *бувати*, нїбн вставленї рѣченя

ів вначіння: *то так колись було, бувало, і тепер буде*)
можлив як прислівники приставити до присудкового діє-
слова. Нвколи сє дієслово стоїть у теперішности, то висказ
переміщуєть ся через додвне слова *було* або *бувало* н ми-
нївшість, а дієслово докїнвне стає наворотївни; колїж
дієслово стоїть у минївшости, тоді ті прислівники нвдвїють
сїмї вначїня двноминївшости. Примїри: *Сїду було під лі-
пою і читав. Сїдав було на вїз, в тїм прихвдїть пїсла-
нець. Пес глядїв птїць, що вї нан було застрїлив. Осорбд,
у котрїм ми дїтїми бувало так чїсто бавили ся, вчєра
продїли. За такі грїші мїжнєв був і волї купїти.*

Нехай (властїво спїсїб приквзвївї від *нехати*) або **342.**
скорбчене **най** додвне до дієслова надвє гадцї значїня, що
хтось має або мїже щось робїти вбо нав би щось робїти.
В 2-їй осбї сєго звороту не уживаємо. Н. пр.: *Лиши
мене, най пішу лист. Пустїть нас, най ідемо до дїму.
Поможї менї, нехай би я і дїти мої поминїли тебе. Не-
хай Бог боронїть! Нехай тобї Бог допомагає! Нехай твої
сїи велик ростє та щаслїв будє. Нехай би був сам менї
сказав. Най рбїть, що хвчє... але: Рбї (можеш робїти),
що хвчєш.*

Так сїмо уживаєть ся **бодай** (властїво *Богдай*) н рв-
ченях (гадках), що вврвжають бїжанє, н. пр.: *Бодаї (би)
вас Бог любїв!*

Питїйна частїца **чи** стоїть у незвлєжних і валєжних **343.**
рєченях (гадках) питїйних: при незалєжних послїдїчїх
гадках питїйних надвє вона питїню бїльше нїтїску вбо
вирїзности, при залєжних питїнях вачпчїнас вона роз-
дїльне питїне (альтернатїву), н. пр.: *Чи знєш? Не знїю,
чи писати (чи нї).*

Би (скорбчена, стврї, невідмінна фїрма дієслова *бути*; **344.**
сї уживали колїсь у значїню: *було би* або *як би було*)
покаєує присудок як щось недїйсне або лишє подїманє;
сєї прислївник сполученїй із минївшостию якбось діє-
слова, вастунєє фїрму спїсїбу можлївого, бо у рїскїй мбї
на то осїбної фїрми (нк от в латїнї *coniunctivus*) нема.

Ставїмо *би* :

1. в побїчїйх і головнїх умбвнїх рєченях (гвдках),
наколї умбву ознїчуємо як неспбвнєну, н. пр.: *Як би я*

навила ся вінні, то лб одужала. Якби ти' був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачили ся.

2. в питайних і порівнюючих реченнях (гадках) утвнних, як: *Хтоб емү вірив? Не рад жеб ти мому братови, якби в ебсті прийшов? Чомуб не рад? Буду питати, чи не прийлв би хто тебе. Став думати-гадати, якби відсілл удрати. Пеш, якби се вода була. Поїхав він на базр, от якби і у нас у Корсуні.*

3. в замірбових реченнях (гадках), н. пр.: *Порішили, шоб він перебрвв ся за старця і йшов би в царский дім. Він подвв просьбу, шоб дозволили емү переїхати ераніцю. Учїтель приказав, шобї всі ученики позамикали книжки (приказав усїм ученикам позамикати книжки).*

4. в реченнях (гадках) бажаня і після дієслів бязни і осторбв, особливо, коли єї дієслво не заперечені, н. пр.: *Кобї мїе я тобі помочи! Бог би еб покрав! Бою ся, шобї емү якесь лихо не стало ся (Але: Бою ся, шоб емү певно якесь лихо станеть ся). Уважай, шобї ти не енав!*

В реченнях, як; *Пішов вон із мої хати! Здорбв був! Здорбві були!* частиця би очивїдво пропущена. Бажаня, висказані в такїй фбрмі, набирають зміслу речень приказових.

5. в огранвчаючих відносивх реченнях (гадках), як: *Чи есть у вас хоть одїн чоловік, котбрїй би казвв правду?*

6. в реченнях (гадках) висказових, накомї гадка головнн заперечева, як пр.: *Я не кажу, шобї він не учив ся; але він нічого не емїе.*

Дїєслво ставимо при би, як відко, все н дїєспрїкметнику првсудковім мнївшости (спбсїб можївнїй), або уживасмо дїсіменника (при чїм дїсіменник трбба доповнїть слоганн можна, булб і т. п.).

В реченнях, як: *ї берев то ї не берє, або От би то ї підбїгв — би не в помїчнїм дїєслвон (гл. 54). до берє, а значїть тїлько шоб: нїби.*

Про бим, бись гл. 217, про абї, шобї, шоб гл. 354.

345.

Про пербчку не затїмнїти валєжить отсб:

1. не кладь ся в реченях (гадках) перьчнх при присудковім дієслові вавіть тоді, коли вже є одні перьчка, н. пр.: *Я нічого не знаю. Ніде не було ні одного чоловіка видати. Ані мені (не) снить ся.*

2. в тих реченях (гадках) побічних, котрі залежать від дієслова або від імя бязви або остерьги, наicoli н вих ужійтій спбсіб можливвій (гл. 344, 4), н. пр.: *Хлбнци поу-тїкалі з бязви, шобї іх не бїто.*

3. після *мало, малб що, трохи, бзмаль, ледви*, н. пр.: *Малб що не спає з вбза.*

Друга перьчка нї уживає ся тоді, коли заперьчена річ не вїскавана, н. пр.: *Чи так, чи нї? Нї, не так*

В реченях як: *Кудї бком нї глянеш, усє лїди. Що вже нї питали молодїці, нїчого не довідали ся* — частиця нї не є перьчкою для присудка, що нїдко з того, що можна бї опустїти. а вивєл реченя на тїм не потерпїть.

Про олўчник нї гл. 352.

Про приїменники

В рускій мбві приїменників богато, одні з нвх дїже давні і посдїнчі, як: *є* (в серединї, в середину), *до, з* (із середини), *з* (зі мвбю), *за, на, над, о, нєред, нїд, по, при, про, у;* в тих приїменників *є і у, із і з* н наслідок звуковїх закбнїн злїдн сн збвсїм з соббю. 346.

Другї приїменявн повстали із злбженя двох або й кїлькбх приїменників, як: *знад, їзза, нбза, нбнад, нбнїд, знїд, знбнад, знбнїд*, а ще нївші се давні іменї, якїх ужївано в посдїнчннх приїменниках, н. пр.: *доокругї, зїмїсть, здовж, казд, окбло, нїдчас, нббїч, повєрх, нбзад* і т. д. або і без них, н. пр.: *верх, кбло, конєць, край, кругбм, мїсто, недалєко, право* і т. д.

Найбїльша часть приїменників нказує на нїдвбсвнї що до мїсця, деякі окрім того вказують також на нїднбсвнї що до часу (або лвш що до часу, н. пр.: *нїдчас*), а лнш кїлька вказують на нївші вїдвбсвнн, як: *без, для, рбди*. Якї значїни мають пооднїбкі приїменявн, се бачимо досїть ясно на прикїладах поланнх в § 349. 347.

348. З яким саме підмінком сполучується цей примієнник, се залежить по частини від стого значіння; з другого боку нерідко що йно відмінок показує докладвійше, ніж значіве має примієнник, н. пр.: *в середині* (стояти), але: *в середину* (іти); *на горі* (стояти), але: *на гору* (іти).

1. При 2-ім відмінку подібуємо найбільшу частку похідних примієнників: *без, у, від, для, до, з* (із середини) і таких, що повстали з іменників (до 2-ий відмінок доданий до іменника немов придіток прикметників у 2-ім відмінку);

2. при 3-ім відмінку: рідко уживаний примієнник: *ж* (д);

3. при 4-ім відмінку: *крізь, про, через* і зложені: *зачерез, поперед*;

4. при 6-ім відмінку: *з* (зі мною);

5. при 7-ім відмінку: *при*;

6. при 2-ім і 3-ім: *проти*;

7. при 2-ім і 4-ім: *між*;

8. при 2-ім і 6-ім: *поміж*;

9. при 4-ім і 6-ім із відмінним значінням: *над, перед, під* і зложені: *поза, понад, понад*;

10. при 4-ім і 7-ім з відмінним значінням: *в* (середіну, середіні), *на, о*;

11. при 2-ім, 4-ім і 6-ім з відмінним значінням: *за, між*;

12. при 3-ім, 6-ім і 7-ім з відмінним значінням: *по*.

349. Найважливіші примієнники в отсі:

без: 2. *без гривий, без жарту, без бязни, без мого відома, без нарушеня своєї чести...*

біля: 2. *біля того ліса живе собі чоловік; біля крикиці росте яблуня; біля хати, біля Києва...*

близько: *стоїть хата близько лісу...*

в, у. І. в (у) 4. в-ліс; у двір, у вечер, в неділю, в чотіри очі, іти в гості, в ченці (= в монастир), в (у) люди, в сілу мого уряду, в той спосіб, нарубкі в сімх, врати в парті, зложити в двоє, в наслідок нещастя, роз-

надіти ся в пірох, або в слівко, в десятеро більше,
в музикнець завбільшкі, вірити в Бога... 7. в кісі, у дворі,
в місті, у Львові, в сім праху, в Галичині, в облогах, в до-
рві, в ночі, в короткім часі, в 24 годінах; в протлеу
одної добі, в маю, в тамтїм році, в біді, в імені королі...;

II. у (е): 2. у сусїда, у Гимлі, у вівка аж дух
сперло; у него богато книжок, у мене хатка маленка,
у жерелі, сіла у вікниці, у голві, дно у бочки, попросити
у когось, питати у когось...

верх: 2. верх дєрева...

ВІД (укр. ОД): 2. від гракиці, недалєко від моря, два
сліжні від землі, від хати до хати, недалєко відкрити ся
яблуко од яблунки, від двох літ, від молоду, від рана до
ночі, від західєвниці до східєвниці, час від часу, ніжка від
стола, від вєжі тїнь відно до землі, сподівати ся когось
від когось, домагати ся від когось, дістати від когось,
спасї мене од лїтої муки, менший від мене, найменший
від усіх, старший від мене, дужчий від другого, ніхтє не
погїб від твое вїси, не помагєть ся менї від лисичого
молока, сам не свїй від страху...;

від нїні, від недана...

ДЛЯ: 2. для бідних, вдїчність для когось, для спокою,
закликали дївчат для смїлости, старїї люди для поря-
допки...

ДО: 2. до Львова, до мене, приперти до стїні, на-
дати комусь до нїг, іти до лїжка, до кінця, аж до рана,
вбїв дєслї до його смєрти, до побачєня, брати ся до
роботи, не до річи, охота до чогось, придати ся до чо-
гось, до чєго твоє голові, неспосібний до хазїйства, запла-
тити все до шєлюга, до крєйцара, всі до бдного, а ще до
твое сьниє припалїло вєб...;

до тепєр...

ДОВКРУГІ: 2. довкруги міста...

з, із, зо, зі: 2. з бочки, з грєбу, зі Львова, нїти із
шпїлки, із середїни, з долини, з правого бoku, з дєрева,
з єрлї став лїнїти стєпника, з ремєню пошїй чботи,
із стблика, з давних часів, устава з 1-го маї, з рана до
вєчєра, з недїлі, се вїйшло з мбди, з рбду, з просєня став

говорити, з вужа став чоловік, з него нічого не буде, оди́к з вас, з то́ї причи́ни, чи не з очі́й се ста́ло ся, з ра́до-сти, з бля́зи, з е́блodu прона́ду, зі всі́х сил, з у́ряду...;

6. з бра́том, проша́ти ся з кимсь, зі мнjoю, зо мнjoю, ра́зом з робoтою, ра́зом з ви́датками, зі свoбoдoм сoбця, з розва́гою, з тим що, мeньше з тим...

за: 2. за часі́в Боло́чми́ра, за мої́х часі́в, за ест-ма́нши́ни, за дя́л...;

4. за хату́, пі́шбе́ у сві́т за бчи́, за рі́к, від ні́кі за тї́ждень, боро́тьба́ за облю́, зуб за зуб, за па́ру, купі́ти за грoші́, кі́ за́що у сві́ті, взя́ти ся за щoсь, прийма́ти ся за ді́ло, забу́ти за ко́гoсь, в пи́ліні́ску за та́нець і не говорі́м такі́ нічо́, обібра́ти за коро́ля, бу́ти за храм-сько́го старóсту, трима́ти ко́гoсь за щoсь, перебра́ний за жебра́ка, за ру́ку води́ти, ви́сний за хату́...;

6. са хато́ю, за мі́стом, за ербо́м, і́ті за водо́ю, про́к за прoком, оди́к за дру́гим, у́дар за у́даром, неща́ствe за неща́ством, рі́к за ро́ком, за е́го ста́ранем, за зго́ соло-во́ю бу́деш шаслі́ва, за сьмі́хом і слoва не вї́могне, за дрі́бні́ми слізо́нками сві́тонька не ба́чу, пла́кати за кимсь, ході́ти в Кри́м за сі́ллю, поси́лати за кі́ньми...; за ні́кі...

за́дя: 2. за́дя ме́не, за́дя то́го, за́дя то́ї при-чи́ни, за́дя недба́лости...

за́мість: 2. за́мість ме́не, за́мість ерoши́й, за́мість то́го, ста́ру ко́бїлу про́дам за́мість молодбї́...

за́че́рез: 4. за́че́рез ме́не...

звeрх: 2. зди́н звeрх óдногo...

здо́вж: 2. здо́вж му́ру...

заа = і́зза.

зме́жи: 2. зме́жи нас...

зна́д: 2. зна́д хату́, зна́д Пру́та...

зпе́ред: 2. іди́ мені́ зпе́ред очі́й, при́йма́в зпе́ред ко́лі сі́но...

зпи́д: 2. ви́ліз зпи́д пéчі, ви́зво́лти ся зпи́д чужбї́ влі́сти...

зпоме́жи, зпо́між = зме́жн: 2. зпо́між нас...

зпо́над = зна́д: 2. зпо́над хату́...

зпід = **впід**: 2. зпід столд...

із = **з**.

іzza, зза: 2. ізза плота, ізза гори, ізза ліса вітрєць повіде, ізза тбого...

к, ік (д): 3. к западеви, ік вечеру, воко ке к добру йде, іди собі ік бісу, к чортови, йду д хаті...

коло: 2. коло хати, сісти коло столд, коло Чернівце, бітва коло Льова, повісив коло боку патіп місто шдблї, коло полудня, коло різдвяних свят, знати коло худоби...

конєць: 2. конєць столд, конєць ерєблї стоять ерєби, конєць рбу, конєць маї.

край: 2. край дороби, край ліса, найшла свого мўжа край свєта...

крїзь: 4. крїзь вбду, крїзь вікно, крїзь шклянкі двєрі, крїзь слєзи, крїзь сон...

крїм, крїмі: 2. крїм тбого...

круг, кругом: 2. круг хати, кругом ставка, кругом тбого пєнка воєк спдче, кругом ріни ходїти...

межи, між: 2. між чотирьох стїн == між чотиромї стїнами...;

4. межи зуби, ітї межи люди, іде чернець між стїни кімї...;

6. жїти межи людьмі, межи зубами, межи весною а зимно; най то бїде межи ками, хтось межи ками великий ерїх має, ріжниця межи двома річями...

мимо: 2. 4. мимо хати, -у, мимо тбї ворїтечка сівим конєм іхає, мимо тбого, то...

місто: 2. місто мене, місто ерїшиї...

на: 4. на гору, на бєрег, на сєло, на полудєнь, на Львє до Відня, на прavo, на сєй бїк, вікно виходить на подєрє, слїний на однє бко, богатий на дрїбні слєбзи, на чотїри вітри, на чотїри мїлї, ітї на вброза, ітї на пізо, на половїну, підквєн трохї ке на плдь, чверть на другу, на віки, накїти на мєлєць, на раз, на все, раз на все, черєд на мене, думати на шось, забўти на шось, умєрти на якусь слабїсть, мєкї на імї Петрб, продавати

на вагу, на примір, на то, сукино на сурдут, об'єка на канусту, рознадати ся на п'орох, учіти ся на столаря; як поїдеш на обїзд, то поспіаш на обїд, а як наспростїць, то хибá на вечєру...;

7. на горі, на березї, на селї, на полуду, на Буковинї, на дворї, на сїм боцї, лишити ся на боцї, на суші і на морї, тримати на руках, на місцї, бути на нїсї, лежить менї на сєрці, на початку, на тїм тїжкнї, на своїжїм учїнку, на письмї, ерѣти на скрїпцї...,

на нїкї, на безпєчно прїйду...

навпакї: 2. покотїла паллїцїю наспаки обцїл...

над, на́до, на́ді: 4. над ріку, над вєчер, над сїлу, любити над усе, не знайдеши над мене вірнїйшого приїтел...;

6. над рікою, надо мнєю, надї мнєю, він мешкає надї мнєю, панувати над народом, думати над чимсь...

назад: 2. сидїть назад мене, махав назад себе...

наперед: 2. махав наперед мене...

напротїв = протїв: 2. напротїв цєрки...

недалєко, недалєчко: 2. недалеко мїста, недалєчко селá...

нї́зше: 2. низше цїнкї, низше вської прїтики...

о (об): 4. кїнути о стїну, о(б) зємлю, о мнєго бїлшїй, о вблос, боротьба о житє, о заклад, просїти о щось, обати о щось...;

7. о нїтїй годїкнї; булб се об пєрших нїтїнках, думати о чїсь, о(б) чоботах йому байдўже, знати о чїсь, о хлїбї і водї...

о́коло = ко́ло: 2. около стола...

о́крім: 2. окрім Бга, окрім тбого...

о́прїч: 2. опрїч мене нїхтб сєго не знає, ви нїкбого не слухали опрїч мене...

пє́ред: 4. перед хату...;

6. перед хатою, перед рбком, перед двома недїллями...

під, пїдо: 4. під стїл, під вєчер, сїдїти під музїку...;

6. під столбм, під голим небом, він мешкав підо мобою, бітва під Віднем, гостинниця під чорним вірлобм, під пірою, під всікою притикою...

підчас: 2. підчас каука...

після: 2. після обіду, після весілл Охрім збвсім не той чо..овік зробіє ся, після смёрти, після війни, після мого бажаня, після моєї думки, після умбам, після устанк з 21-го жвстия, після пріпису...; після гвэтра...

по: 3. по ебрам = по ебрах, плавай левбедоньку по сіньому мбрю, по днєвн, по дням, по свобму ліжку протягдй кіжку, кіхтб не заплдче по білому тілу по бурлялому...;

4. по хату, по сей бік, по кінтшнкий денк, по два (пбдва), по перше, по дрўгій раз, післяти по когось, по шось...;

7. по ебрах, по сім боці Дніпра, по чийсь стороні, по дорбзі, кілька днів одін по дрўгій, по рбці, по Ббзі, ужє по слўжбї, по половіні, по правді, пізнати когб по чімсь...; по рўски, по кінї...

побіч: 2. стояти побіч себе...

поверх = верх: 2. сўнув поверх пбмина, кїнувь аж поверх дєрева, в хўсточї поверх голові...

повисше: 2. як тебе нєсти: чи повисше пбмина, чи повисше дєрева...

пбза: 4. поза хату...;

6. поза хатою, поза рікбю, поза мїстом...

пбзад: 2. позад хату...

поздовж: 2. поздовж ераницї...

помєжи, помїж = мєжн: 2., 6. помїж людїй = помїж люд.мї...

помїмо: 2. помїмо мої прбсьби, помїмо тбго...

понад: 4. понад ріку, понад сілу, не маю братє понад тебе...;

6. понад рікбю, понад землєю, вїв вітер понад Рїмом...

понїзше: 2. понизше причблка...

поперед = прєред: 4. поперед мєне, побїє попереднє...

понад: 4. *понад стіл, понад гай зеленієкий брала одова лек дрібнєкий...*;

6. *понад горюю позакі ідути...*

попри: 4. *попри хату, віки попри віз, попри се...*

попроти: 2. *Чому не жєлиш сл? — Ще попротиє себе не єишукав...*

поруч: 2. *поруч себе...*

посеред: 2. *посеред мбрл горитє वोгюк, посеред поля лежитє євча голові...*

потім: 2. *потім тєго самд побачила, потім тєго каже...*

поуз: 2. *поуз єкна, іти поуз лєвди...*

право: 2. *право брми...*

при: 7. *при хаті, при столі, житє при сестрі, при євїдках, при мєсли, при тїл спосєбности, при сїм слєві, при євїтлї, при єблєсі дзєвїє, при єсїм тїм, ускїти при чїтаню, бїти при змїєлах, при рєзумї, при єрєшах, при єблєсі...*

про: 4. *про мєне, про бїль зубїє, про тєтє, сам про себе, одєжа про недїлю, єєворїти про щєсь, забїти про щєсь, дарувати щєсь про чєрний дєнь...*

прїмїж: 2. *прїмїж людїє, прїмїж такбї прїнаєсти товєру...*;

4. *прїмїж лїди...*;

6. *тєлї прїбирєть сл. прїмїж карєдом...*

прєсто: 2. *стєв прєсто мєне...*

прєти, прєтив: 2 (3). *євїдє прєтив мєнє (мєнї), поклєє прєти євтру, блїщїтє прєти єбнцл, прєти Вєрєврі почєло єнїжкєм порєшїти, прєти зєччєю, прєти мєєї єблї, прєтив прїказу, дє ємї прєти мєнє, євн єбрдїє прєтив мєнє бїднєє, прєтив чєєр євн єє єєвєрїтє...*

рєдї: 2. *Бгє рєдї, рєдї Бгє...*

єрєд, єрєдє: 2. *єрєд хатї, єрєд поля стєїтє млїє, єрєд нєє, єрєд такїє обєстєвїє, єрєд лїтє...*

єупрєтив: 2. *кєйбїльшї тєврї штїкї євдєтїє сл нїкчємїє єупрєтив тєврїє прїрєдї...*

у = в..

через: 4. *через хіму, через поле, через вікно, через плім, через ніч, через цілий рік, через тиждень після твого, через то, через него, через твої труди на Бое благо-слово...*

Деякі применники уживають ся також без прина- 850.
дкого до них відмінка, т. зн. як прислівники, н. пр.:
*з година часу уявилось, я заплатив з трицятьом робітни-
кам, тут в зо три римських, чекаю з рік, неділя із
п'ять, до сорок людей, сорок до п'ятидесять дома, що то
за чоловік? за богато, мати понад чотири роки...;* про
но гл. 203.

Про злучники.

1. Злучники співпорядковуючі сполучують рече- 851.
ченя головні, однорідні речення побічні і однорідні часті
речень.

1. Для простої сполуки служать злучники *і, та* (у
Українців також *да*), *та й*, а в реченнях перечивих *ні*; як
на сполуку хочемо покласти більший нагиск, то уживаємо
злучників *не тільки* — *але також*, *ні* — *ні*; другу час-
тину сполуки підобиють в більшому нагиском злучники: *та-
кож*, *також*.

2. Сполучені гадки або слова ставимо у протинність
до себе злучником *а*, а ще більше злучником *але*, *однак*,
тільки, *кріпим*.

3. Іншими способом протиставлені є альтернатива
(роздільні гадки або питання), які навізуєть ся злучником
або, а в питаню злучником *чи*, ще свільнійше злучниками
або — *або*, *то* — *то*, *раз* — *раз*, *почасти* — *почасти*,
хоч — *хоч*.

4. Узасаджене нісказаної передом гадки вводи́мо влуч-
ником *бо*.

Навпакі злучниками *же*, *адже*, *також*, *то* вводи́мо
гадку тоді, коли хочемо зазначити, що вона узасаджена або
поіснена гадкою, нісказаною передом.

Найважнійші співпорядковуючі злучники є 852.
отсі:

а: Я великий, а ти малий. Ойла без голови шаліє, а розум без сили маліє. Не смерть страшна, а недуга. Дай чого їсти, а то пропаду в єблуду. А єжемо не можна єму відмовити доброї єблі.

або: Просіь тата або маму. Або грай, або єрші єіддэй.

адже: Не ліхо мені ту принесло; аджемо ми собі свої.

аж: Грізла, єрізла, аж зуби поломіла. Єго дід такий старій, аж мохог' обріє.

але: Рад би я тобі помочи, але не можу. Я хотів шось сказати, але єін не дав. Не я, але ти тому єйнен. Але де!

бо (гл. 354): Не єнієдэй, бо тут тобі буде ліхо. Не дивієсь висєко, бо запорєшиш єко. Дайть єя помарі є знакі і людям і спотікі, боєє дєбре такі єверєїть, як єоні кажаліть. Бо так. Кажіь бо єже раз.

же: Чоєже тобі дати? Назаріє нїєа, єйний же єєб єлм.

і (й): Єдїтько і єин. Жабі єуєдїють і є воді і є пєлі. Без нїдєжєи і єєбнє не єорїть. Ви собі кажіть, що хбчєтє; а я і єлїхати не хбчу.

кобі: Кобі єи єдорєві буді! Кобі зуби, то хлїб бїде.

не тїлько (лїшє) — **але також** (тїєко): Єю поєму я не тїлько чїтїє, але каєчїє єя єї таєвєж на нїмлїть. Не тїлько у нас, а і єкрїє по єєєму євїтєови кєждїй знїє зїлцї.

ні: Жїдїна єїла небєєна нї єлїна не мєже тобі помочи. Нї єлї, нї так (пор. 345 про перєчку нї).

однїєн, однїєнож: Не боєто кам трїуду бїде; однїєнож нєкїжє єлї, як єпрїєши єлї.

пєчїєстї — пєчїєстї: Тут єлїєи пєчїєстї єїрубанї, пєчїєстї єїкорчєванї.

прїєцїнь: Дєєта мїмї не до тбєо бїуд, а прїєцїнь нїшлї.

раз — раз: Говєрїть раз єлї, раз так.

ТА, ТАЙ: *Був собі чоловік та жінка. Та не муч мене. Поїхав чоловік на Армарок тай купив козу. Хутенько пішла підесть ся, та не так то швидко діло робить ся.*

ТАЖЕ: *Таже ти християнин, не бісурман.*

ТАКІ: *А він такі не послухав. Він не послухав із і такі нішбе.*

ТАКІМ, ТАКОМ, ТОЖ: *Я також не знаю.*

ТО: *Він мені добро зробив, то я і йому добро буду робити. Як уже в тяжкому недугі лежав, то все було, думав та думав собі. Вештаєть ся Іван то суди, то туди.*

ЧИ: *Будеш слухати, чи ні? (гл. 343).*

ХОЧ — ХОЧ: *Всіма дієвча натура, хоч у пікстєї, хоч у мужицтєї.*

II. Злучники підпорядковуючі вказують на **353.**
то, у якій зв'язі в реченні головним стоять цілковіті, еліптичні або й скорочені (253) речення побічні, що за-
починають ся тими злучниками. Поділ злучників під-
порядкуючих в огляду на се їх завданє подано вище
в § 252. 8—10.

Підпорядкуючі злучники є отсі:

АБИ = ЩОБИ.

АНИЖ = НИЖ.

354.

БО (гл. 352): *Молодих залиців іноді можна пізнати по лісцї на лїбови, бо у старїх такої лісци не буде ніколи.*

ДОКИ, ДОКИЛЬ, ПОКИ, ПОКИЛЬ: *Пікиж се діялось, під-
нялись на місто йти бублєйниці. Пікиль молодїм був, так
він себе і жалував. Біли доми, доки не признав ся. Не
забуду, поки діку. Коваль клєпле, поки тєпле. Піти
лєгкїтка скачуть, поки мїтїр бачуть.*

ЗАНИМ: *Почекнеш ти собі ще; заким я тобі дам
сто корбн за морг.*

ЗАМІСТЬ ЩОБИ, ЗАМІСТЬ: *замість щоби просїв = за-
мість просїти.*

КОЛИ: *Колї мїнуло два днї, прийшов він назад до
дому. Іди собі в світї, колї ти такі старї. Колїб ти*

дістає медвежого молока, то я би наїла ся таї одужала.

мов, немов, наче, неначе: Чайка спіглити, літаючи, мов за дітьми плаче. Він тільки рукою махає, немов хотів зовсім відігнати від себе сю думку. За селом щось гуде, стугонить, наче грім греміть віддалекі. Батько мовчить, неначе не чує. Протягла рўку, неначе не ішли.

наколі: Наколі се не поможє, то треба буде іншого способу уживати.

наскільки = оскільки.

наче, немов, неначе = мов.

ніж, аніж, чим: Пристаєв ся таким бідним, що ще гірший, ніж був. Ту ще гірша біда, ніж у мене. Лучший приклад, ніж науки. Краще зебда, ніж сварка. А все лучше, чим дати москалю, орудувати над нашим крїмом. Чим би на віткачї, а він іде собі любенько. Цвіркун вбидить ся більше в хатї, чим на дворї. Чим має ростї сирота, лучше як віросте камїнь.

нім (= перед тям що): Нім сонце зїде, роса бчи вїїсть.

оскільки, настїлько: Оскільки я знаю.

поки, покїль = дїки.

скоро: Утїшив ся, видлячі вгб, а зрадував ся ще більше, скоро почує: „Один нам дорбга“.

сли: Не гївай ся, сли про тебе дббрим не злим словом згадаю.

тїлько що, тїлько: Тїлько що розвіднїло ся, царїця кричить. Тїлько ти ключ денебудь дїнеш, то тоді усі ми пронаші.

хоть, хотїй, хоч: Він хоть і старїй, а все такї помїч днє. Хоч у тебе і нема зубів, то ти менє сїнай лкнебудь, щоб хазїйка почувла. Сова, хоть би літїла помїд небесї, то соколом нїколи не буде. Свїтле око, хоть де, нїйде. Хоч з тим, хоч без того.

чи: Подивї ся, чи кїкї заплїженї. Чи нїкї, чи завтра, все одно (гл. 343 і 352).

чим = нїж; чим — тим: Чим дїльше в лїс, тим більше дров.

що: Він каже, що не має часу. Треба мені подякувати обкоши, що він мені вигобу зробив. Бує собі такий бідний соок, що трохи не здох з голоду. Як же мені не плькати, що тільки оди́н ти мені остав ся? Я йшов то́ю само́ю дорогою, що вче́ра.

щобі, щоб, абі: Вони підперли двєрі, щоб вона не вилізла. Я хочу, щоб у мене бує усє повний збанох гроби́. Щоб ви так по правді діхали! Що тут робіти, щоб вона не втіклá? Тако́ї віді́ мені ше не трапляло ся, щоб у мене шо окра́ли. Робітники рблять, от абі день жиньє. Він говорить, абі язик вертів ся. Абі гроби́, то все б́уде. Чоловік на землі не на те, щоб усє тільки в шасті жити і ніяко́ї туги́ і печáли не дізнáти, а на те, щоб святє добрò возлюбити і через його́ в царство небєсне овійти́. Рідко мóже есть на Україні́ дббра лю́дяла, щоб ізжи́ла він, та не б́ула нї́ разу в Києві́.

як: Гóлос сонілки колисав ся по вóздухах, як рибка по ширóкїм Дуна́ю. Не такий чорт страшний, як єгò маліють. Немá у святі́, як свої́ країна. Як вийде тей хазя́їн в нбле, так (то) іди́ за ним. Як би дали чоґонеб́удь дбброго їсти, то показав би вам соко́ла. Як нес став ужє́ дбуже старий, хазя́їн прогнав єгò від хáти. Пять літ жиньло, як він в селі́ не був. Догі́ рибку, як ловить ся.

Дєякі вл́учники уживають ся тáкже як прислівники, 355.
н. пр.: аж, аж на, і, скóро, хоть, нáче, нї́би, н. пр.:
Босиб́ор аж затрїс ся. Єгò аж немá. Віддáсть мені аж на Дні́тра. Робі́ скóро...

Г. Про лад слів у реченю (гадці).

Дєякі слова́, рб́ряди слів і чáсти речєня (гáдки) нá- 356.
ють збвсім овнáчене мї́сце в речєню (гáдці). Так стáвно:

1. Питáйнї за́менники і чáстиці, відно́сні за́менники і чáстиці і вл́учники (окрім же) на початку́ гáдки, котру́ вони́ започинáють, н. пр.: Що́ хочеш? Де́ йдєш? Чи́ мáма дб́ла? Не́ знаю́, чи́ дб́м, чи́ нї́. Не́ все зóлото, що́ ся

світить. Там добре, де нас нема. Ішбе дош, шо флжкї потбками стали. Сидї тут, нїки назад не прїйду...

2. *би, -б* по якїсь слівї, особліво по звлчнїках, діє-слбвах або і заїменнїках, н. пр.: *Як би ви очїлись, так лк трїба, то і мїдрїсть була би своїя...*

3. перїчку перед тим слбвом, що має бїти заперїчене, і перед присїдком, колї цілї гадка має бїти заперїчена, н. пр.: *Слабїй чоловік не може далеко йти. (Але: Недалїко шкбли стоїть двї старї тополї). Не все те маємо, про шо гадаємо. Нї в день, нї в ночї не маю су-покою...*

4. прїменнїки (окрім рїднї) перед тим слбвом або вїраженем, до котрого належать (заїменнїки *нїхто, нїщо, дїхто, дїшо* мбжа притїм ровдїлїти прїменнїком на їх складовї частї), н. пр.: *Від нїкї не бїду з нїкїм (або нї з ким) ужє про се говорити. Вона нї зашо у світї, не хотїла сєго зрбїти.*

5. прїдїтки првкметнїковї безпосерїдно перед або по слбнї, до котрого належать, н. пр.: *Осїнь прїносїть нам солодкї овочї дерев. Суд Бжїй не мїне тебе...*

6. *нехїй, най* (гл. 342) все перед дієслбвом, н. пр.: *Най бїде мир між нїми.*

357.

Зрїштю лад слїв є свобїднїй, але свобїднїй не в тїм значїню, щоби се було все однї, як словї і рїченя (гадкї) по собї слїдують; протївно маємо нормїальнїй лад слїв, а сей лад мбжа вмїнїти, чи то для бїльшого піднїсеня якбгось слбва, чи вадля їнїших прїчїн в промб-вах і пїснях.

Нормїальнїй лад слїв є такїй:

1. Підмет (їз своїм прїдїтками) стоїть перед прїсїдком, прїдмет (їз своїм прїдїтками) і прїдїток прїслївнїковнїй по прїсїдку; але корбткї прїслївнїки стївнїмо рїдше перед прїсїдком, н. пр.: *Водї є своїжа. Наймо-лодша дїтїна вїдної вдови спїла. Колїмо вїдкрїв Амє-рїку. Нїхто на світї не знає, шо емї прїнесє найблїз-шїй день. Блїскав на всї стброши. Стїло смерїати, лк я входїв у лїс.*

2. Наколї є два прїдмети, то стївнїмо 3-нї вїдмїнок перед 4-нї; зрїштю що до порїдку прїдметїв і прїдїткїв

прислівниківних, що належать до одного і того самого присудка, захвусмо лишé, отеб правило, що корóтше виражене стáнно перед довшии, н. пр.: *Напи́шу брáтови лист. Напи́шу віде́ському кане́люшникови, що прода́є такі гáрні кане́люхи, пере́писний листо́к, щобі́ присла́в мені́ та́кож оді́я кане́люх.* (Або: *Напи́шу пере́писний листо́к віде́ському кане́люшникови, що прода́є такі гáрні кане́люхи, щобі́ і т. д.*

3. Та пред́мет або при́да́ток прислівниківвий стоїть ча́сто на поча́ткú рече́ня (га́дки), чи то для то́го, щоб і́х сини́ ви́никóвни ладо́м особли́во підне́сти, чи то для то́го, що найлі́пше надаю́ть ся до навя́зання з попередньою га́дкою, або що є́ пита́йним або відно́сним сло́вом (гл. 356, 1); в та́ких ра́зах по пред́меті або при́да́тку прислівниківвий слі́дує де́коли наса́мпред присудко́ве дієсло́во, а аж поті́м підме́т, н. пр.: *Де ме́шкає та́й ба́тько? Онта́м у до́мі, що на е́го да́ж сиді́ть чо́рний кіт, ме́шкають та́то. Та́кий гáрний ді́м поста́вляє та́то? В одні́м го́роді жи́в ку́лець; у ле́го не ста́ло това́рів.*

4. За́мієнник особóвний і зворóтний, коли́ вони́ є́ пред́метом, при́кучую́ть ся ра́до до слів, котрі́ми почина́ємо га́дку (як злу́чники, пита́йні слова́...), н. пр.: *Як собі́ хто поста́вить, так ся ви́спить.*

При́міри свобідного ла́ду слів: *Вербу́, де не поса́ди, там і при́ймé ся. Про слáву думáє ли́цар, а не про те, щоб ці́ла бу́ла голо́ва на плеча́х. Понад Дні́пром поуз гір є́ бо́гато пече́р.* 358.

ної г
сенть
шаді
дві
рупа
лоше

І
е по
С
ту
бова
мо р
мо
В
ді
гні
гол
к,
тан,
ді в
Я
так

ДОДАТОК I.

Руске віршованє.

Чоловік, утіхою або смутком глибоко вворушений, вискажує свої гадки так же і пісню. Співана річ, так само як і мелодія, мусить бути вбудована після якогось ритму, т. зв. наголошених складів (сільабів) пісні, так само як в притиском піднесених тонах мелодії, мусить все напевно і правильно по якійсь часі по собі наупіати. Ритм спочиває отже в тім, що наголошені склади в ненаголошених після якогось певного правила чергують ся. Н. пр.

*Нема танцю на всім світі, як та коломийка,
Вона душу вириває із мого сердечка.*

В гадці, висказаній таким способом, кожний відчуває ритм, і що при тім можна навіть танцювати.

Окрім того на поданім примірі бачимо, що гадки вилівають тут в дуже правильні ритмічні (мелодійні) періоди, до яких можна мусить пристосувати ся. Аби се і в письмі зазначити, піємо ритмічно збудовану річ особинним ридканим, які від того протікають в латинська віршами (versus) або в грєцька стихами (стихос).

В рідкі нахна річ наголос, а найважчий є наголос при кінці кожного вірша. Сей наголос в голонних наголосом ритмічних. Тут мусить наголос мовний іпівні згіджувати ся наголосом ритмічним. Н. пр. *коломийка — сердечка.* — Бувало так, що ритмічна періода (вірш) ровпадає ся на кілька окремих віршів, а тоді більшого значіння може набрати ся і наголос при кінці кожної такої частини вірша.

Як в ритмічних наголосом наголос мовний мусить згіджувати так само бачимо, що у віршах 'копець слів паде завжди на

новіть ритмічної періоди або окремої її частини, так що на цих місцях вірш немби пересікає ся (перерізка, цезура).

Наголошені пішневі складні вірші підводять ся часто в ритмічній періоді ще й т. ч. чінов, що чути в них ті самі звуки, т. зв. нові римується. Буває, що і віршові частини на пересічці також римується. Н. пр.

*Сонце гріє, вітер віє,
А дівчина з жалю мліє...*

Рим називають н. ж. е. о. к. и. н.¹⁾, як неголошений. послідній склад вірша (мід — мід; четвєр — умєр), а жєньський, як неголошений передпослідній склад вірша (хмарі — чєри; нєре — подбєре).

Довші пісні дають ся поділити на стрóфи, т. зв. на однаково великі, а своїм ритмом однакові частини.

В піснях в особливим характером уживають ся особлі ритми.

А. Рускі народні ритми.

І. Коломійка складала ся з двох віршів, що римується ся з обою; кождий вірш має по чотири такти, а кождий такт по чотири складні однакової стійности, лишє послідній такт кождого вірша має два складні подвійної стійности, і ті два складні римується. Наголос слів остільки означений, що перший з двох римується складів наголосув ся. Рівном з 2-им і 3-им тактом кождого вірша почивати ся новє слово (пересічка, цезура). Всі ті рими вила виражені на отсім вірші²⁾:

¹⁾ Сі ваєви (н. ж. е. с. к. и. й і ж. є. ь. с. к. и. й р. и. н.) взяті від дівки Провансєльців і Французів, у котрих н. ж. е. с. к. и. й р. и. н. як bonus, мають наголос на посліднім складі (bon), а ж. є. ь. с. к. и. й р. и. н. на передпосліднім (bona, bone).

²⁾ Для представлення ритму послугуємо ся музикальними знаками (нотами, тактовими переділками), причім ноти показують, кім часу для відповідного складу належить ся ($\text{P} = 2 \text{ } | \text{ } = 4$) а переділки тактові, що на першій склад по переділці падє р. и. н. ічний наголос. Кілько іа часу, зазначеного нотою, припадає час на віддик (паузу), сєго в особли не треба подавати. Окрім т. зв. зазначуємо пересічку заширкою, рим лінією під нотою, а головний наголос ритмічний знаком наголоосу над нотою.

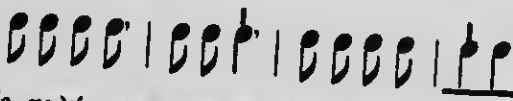

Н. пр. *Ой піду я межи гори там, де живуть Гойки,
Де музика дрібно грає, скачуть по логійки.*

Огсѣй вѣрцевий колошійковий ритм (вѣрш) подібуеть ся в всѣмъ
лихъ відмінани, н. пр.:

1. *Козак комя напуєдѣ, Дзюба воду брѣла,
Козак собѣ заспѣдѣ, Дзюба заплакѣла.*

Се виражѣс ся так:

2. *Не ходѣ, не блудѣ понад берегѣми,
Не сушѣ, не влѣ чорними бровѣми.*

Т. зв. *Ой не шуми луже, зелений байраче,
Ой чогож ти плачеш, молодий козѣче.*

3. *Ой летѣла зазуленька по Вкраїні,
Гей ронила свої пірѣ по долині;*

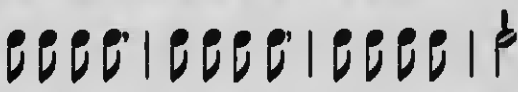
Т. зв. *Ой як тяжко сивим пірѣм по долині,
А ще тяжше сиротинѣ на чужинѣ.*

Т. зв. *Пливи, пливи селезеню тихо по водѣ,
Прибудь, прибудь, мій батеньку, тепер їх менѣ.*

*Ой рад би я, дитя мое, прибути к тобі,
Насипано сирю землю на руки менѣ*

*Ой летѣла зазуленька через море в гай,
Тай пустила сиве пюрге у тихий Дунай.*

*Плини, плини, сиве пюрге, долі за водде,
 А я собі моладенка човном за тебе.
 Приплинемо, сиве пюрге, на жостий пібок,
 А там собі заспіваєм убіх оспіванк...*

Т. зв.

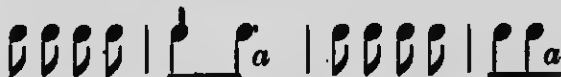
В наведених тут відписах коломийкового ритму бачимо 1) що в другім такті замість чотирьох складів єдиного стійності є три склади, а третій склад має тоді подвійну стійність; 2) що не лише в другім, але і в першім такті два склади заступають ся одні на складах подвійної стійності спочиває тоді наголос. Далше 3) що в другім такті замість чотирьох складів є два склади подвійної стійності, а на першій з них спочиває наголос; 4) що в третьім такті замість чотирьох складів є два склади подвійної стійності (тут був визначеного наголосу); 5) що нарешті в четвертій такті замість чотирьох складів подвійної стійності є лише один склад.

Можливі є ще й інші відписи коломийкового ритму і вони можуть навіть є собі чергувати ся. Н. пр.

*Вибрав оя Козубей у бій з ворогами,
 Та взяв собі оампеня і лук за стрілами;
 Казав собі кня дати, кня воронбо,
 Шаблю із похвобу, фляшку із воддою.*

Т. зв. два рази

Або: *Ой на горі жито, на долині жито,
 В чистім полі край дорози козаченька вбито.*

Т. зв.

Або: *Ой іхав чумах сім літ по долгах,
Не найшов си пригодонки на своїх волах.*

Т. ви. $\text{cccc} | \text{p} \cdot \quad | \text{cccc} | \text{p}$
 $\text{cccc} | \text{cccc} | \text{cccc} | \text{p}$

Або: *Ой там за дундем, крутим беріжком,
Ой там розмовляв бохля з козаком.*

Т. ви. $\text{cccc} | \text{pp} | \text{cccc} | \text{p}$

II. Шумка вбудована подібно як колонійка. Вона складає ся з чотирьох віршів, які то по два, то лише другий з четверти ритуть ся. Кожний вірш є два такти зводний, а кожний такт по чотири склади однакової стійности. Характеристично для шумового ритму се, що він починає ся двома ритмічно невзгодованими складами (Auftakt), і що пересічка не паде на кінець такту. Всі ті правила виражені на отсїм вірці:

$\text{c} | \underline{\text{cc}} \text{a} \text{cc} | \underline{\text{c}} \text{ca}$

Сонце гріє, вітер віє,

$\text{c} | \text{cc} \text{cc} | \underline{\text{c}} \text{ca}$

А ївачинє з жалю мліє;

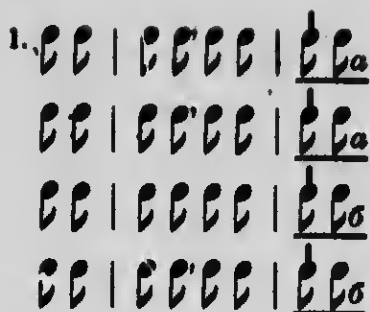
$\text{c} | \text{cc} \text{cc} | \underline{\text{c}} \text{cb}$

Знати, знати по тім лічку,

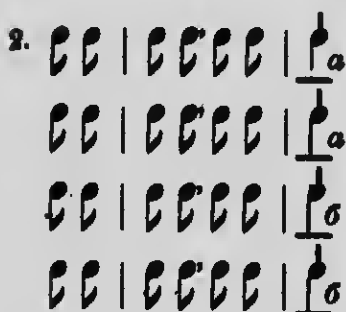
$\text{c} | \text{cc} \text{cc} | \underline{\text{c}} \text{cb}$

Що тужила цілу нічку.

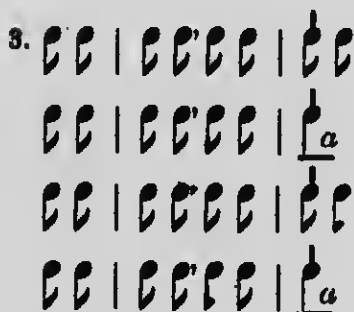
Отсїй вірцевий шумковий ритм подібуеть ся до всяких від-
них, які кожний із наведених вірців сви собі пояснити може:

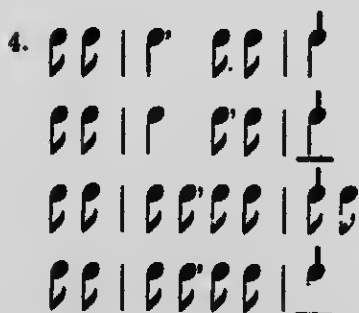
Ой дічино чорнобкы,
Не ходи ти до потічка,
Ой бо там глибока вода,
Як ол стопиш, буде шкода.

Що нам, хлопці, за біда?
Бать у полі лободді!
Косіть, хлопці, лободу,
Забудайте вою біду...

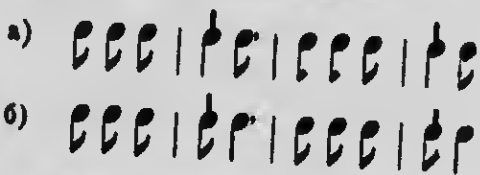
Гилл, гилл, сірі гуси,
Гилл, гилл на ріку,
Завлязла голівнчку,
Не розвляжу до віку.

І шукить і гудить,
Дробен дощик іде,
А хтож мене молодію
До домоньку поведе.

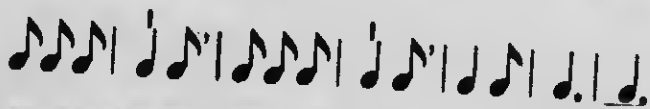
III. В колядках, щедрівках, весільних і обжиганих піснях чотири ритми відмінні від колошівного і шукочного. Характеристична рисунка є та, що такти складають ся по чотирьох або двох, а в трох або шістьох рівних часових одиниць. Голово ритмічний надє завжди на першій склад послідного такту перед перфоїчною).

1. Колядний ритм виглядає так:

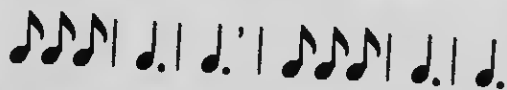
- пр. а) *Діва Марія церкву строїла*
З трьома дверима, з трьома вікнами...
 б) *В перше вікноє скочило сонце,*
В друге вікноє ласк місяцю,
В третє вікноє ягол уринує...

Важне се, що по кожній віршу іде коротший або довший приспів (рефрєв) навіть в відмінних ритмах, так що колилька виглядає влотною п. пр. так:

Хай же то плужок найранше вийшов? — Ой дай Божє!
Хай же плужок найранше вийшов. — Ой дай Божє!
Хай милий Господь волики збичить — Ой дай Божє!
Пречиста діва їстоньки носить — Ой дай Божє! і т. д.

Але в колядці і без приспіву (рефрєву) і в трьох відмінних ритмах:

- пр. *Пречиста діва, деє Христа діла? —*
Хрестила єго во Йордані...

Вже на отсіх примірках бачимо, що колядкові вірші не мусати мати ся, що число віршів неозначене і що кождий вірш розпадає ся на дві часті (первічка по середині).

Часто повтаряється в колядках друга половина вірша в наступній віршу, н. пр

*Ой спаржилось ся світло сонечко,
Світло сонечко милому Божу:
Не буду, Боже, рано сходити,
Рано сходити, своїм сонечком.*

Щодрі в ні та. сабо вбудовані за колядкі:

*Чи дома, дома хазяїн дома?
Ой вже він дома, нам не сказали.
Ой щож він робить? — Черніці лічить.
Ой чи не дасть нам хоч по черніці!*

2. Свої ритмом подібно вбудовані і весільні пісні:

Н пр.

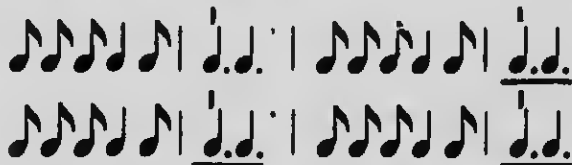
*Ой ходи мамко, ой ходи сэрце, до біленького отола,
Викупи мамко, викупи сэрце, віночок від жіночой...*

Або:

*Ой забрешли ковані вбзи на дворі,
Ой заплакала Ганька мати в коморі
Ой не плач не плач, моя матінко за мною,
Не забери я усього добра з собою*

Або:

*А благослови Боже і пречистая мати,
І пречистая мати весіле зачинти*

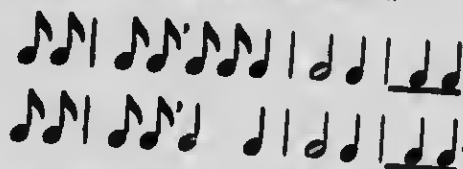
Міжтім як перша весільна пісня зав'язує ще зовсім до ко-
док, так що і колядковий рефрєн тут немов заступлений слон

до вітання стела, віночок єд жіночок, то в другій пісні, бачимо
такі частки строфові будови і ритму.

Подібно тричасовий ритм співів ся:

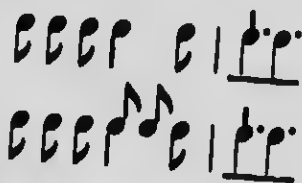
Ой садивши фіялочку, вищили,
Кавалюю гороньку нестелили.

Т. м.

Окрім на весіллях співали також до танцю і очевидно
в різні різних танців (молонийківин, шунковин).

3. Троби нивішній ритм, як в весільних піснях, подібуско
в піснях обжинків:

- а) Місяцю мароженьку,
Світи нам доріженьку,
Щоби ми не збуділи,
Віночка не збурили.
- б) Орішок зелененький,
Наш панок молоденький,
Ліщина зеленіша,
Наша пані молодіша,
Щасте доленьку має,
Завчасу ся обжинда.

IV. Веснявкі, гайки і купальні пісні збудовані
у весіллях, подібніше чотирочасові ритмі. Ритм ледви слідно, в го-
ловній рیح ритмічній розмір, в які хоронід, чк нивша забáva іде.
Н. вр.

Ой ти зайчику,
Ти сивесткий,
Ти голубчику,
Ти гарнесткий;

*Ані куда вийти,
Ані виокочити : т. д. іде в ритмі*

*Або : Вербовая дощечка, дощечка,
По ній ходить Настечка, Настечка,
На всі боки леліє,
Відки милий надіде... іде в ритмі*

*Або : У нашого жученька, жученька
Золотая рученька, рученька.
Ой спи, жучку, спи, небоже,
Най ти господь допоможе,
Спи, жучку, спи! — іде в ритмі*

*Або : Через наше село
Там летіло помело — стовпом дим!
Ригорова голова
Заняла оя була тай горить — іде в ритмі*

Але чуті і тричасовий ритмі :

*Ой весна, весна, та весняночка.
Деж твоя дочка та панляночка?
Деж у садочку шиє сорочку,
Шовком та білю та вишиває
Своєму милому пересилає.*

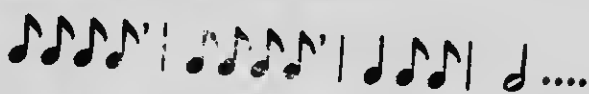
Т. ви.

В лісні:

*Чому Галю не танцюєш, Галю, Галю!
Бо не маю чересичків, козаченьку.*

Чути властиво вже колонийковий ритм:

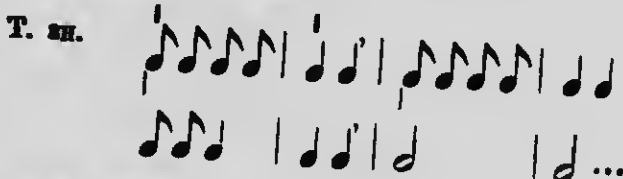

V. Думки не співвають ся до танцю, ані при обрядах; вони не мають своїх особних ритмів, збудовані то в колонийковій, то шумковій, то в колядковій ритмі. Вони складають ся випадково з богато пірнів, котрі деколи звучать ся в стріфи.

Так думки: *Ой на горі жито, Вибирає ся Козубей, Ой*
Еще чумах (сп. вісше) зложелі в колонийковій ритмі. А ритм
стеліх думок дить ся також звєсти на колонийковий ритм:

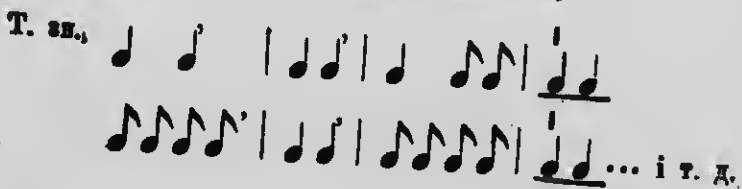
*Гей полети, галко, гей полети чорна,
Та на Січ рибу їсти;
Та принеси, галко, та принеси чорна,
Від кошового вісти.*

Або: *Вийду я, вийду, в садок вишневий
Стану си подумаю,
Виломлю я си з рожі квітвику
Та пуцу по Дунаю.*

Або ще инакше:

*Ой не Байда мід горілки
Та не день, не нічку, та не годинки.*

Шушкові й рити чуємо н. пр.

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка м'їла,
А у мене нї хатини,
Анї жінки, худобини.....

Колядівий рити чуємо в. пр.

Ой закуєла сива зазула
Та в лісі на терночку,
Ой виправляла мати синівка
Своєго на війночку.

VI. Думи, се історичні пісві, які складали бандуристи (коб-варі) і які співають, а властиво більше рецитують бандуристи при грі ва бандурі (кобні). В думках нема музикального ритму, вірші дум не є ритмічними одиницями, але вони понайбільше римувані, а римувані так, що одів і той сам рим довго чути, доки не зні-нять его інший рим, що виов так само довго повтарає ся. Н. пр.

Не сіза зазуленька в темнім лузі кувала,
Не дрібнїла птшичка в садку щибетала:
Се сестра із братом з дїалека розмовляла,
Поклін посилала:

„Братуку мій мїлий,
Як голубонько сізиди!

Прийди до мене із чужбї сторони,
Новїотї мене при лихїй годїні!“

— „Сестро моя ріднїнька,
Як голубонька сизїнька!

Як я маю прибувати,
Тебї навіщати

За темними за лісами,

За дїальними за степами,

За бїстрими за воддами?“...

— „Через темний лїс лоним обколом лїтї,

Через бїстрії вїди бїлим лїбедем пливи,

Через степї далекїї перепїлочком бїжї,

На мїїм, брате, подеїрю ти голубоньком пади,

Добре олюбо заговорї,

Мое сїрце сирїтськеє звесели!

*Чужі, брате, сестри з обму Божого ідуть,
Всі як пчїлоньки гудуть,
На хлїб, на сїль людий закликають,
Менїж, брате, слвом не займють
Моє в очу не знають...*

На лад пісєвь вїродних почали поодинокі люди складати вїрші, які тїм рїзнять ся від пісєвь вїродних, що вони не призначені для спївава, а для читаня або деклянованя. Твкі вїрші називаємо штучною поезією.

В штучній поезїї уживають ся по частї рїські вїродні ритми, а по частї чужї.

З рїських вїродних рїтмів в штучній поезїї найбільше улюблений кохонийковий вїрш у всяких своїх вїлївах. Н. пр.

1. *Думи мої, думи мої, лихо менї з вами!
На що стали на паперї сумними рядми?
Чом вас вїтер не розвіяв в степу як пилїну.
Чом вас лихо не приспало, як свою дитїну?*

(Шевченко.)

*Шуми, вїтре, шуми буйний на лїси, на гори,
Мою журнї нєси думу на підлиські двори.
Там спочинеш, моя думко, в зеленїй соснїнї,
Журбу збудиш, натїшиш ся у лихїй годїнї.*

(Шашкевич.)

*Мово рїдна, слово рїдне, хто вас забувде,
Той у грудях не серденько, тїлько камїнь мїде.
Як ту мову мож забути, котрою учїла
Нас всїх немька говорити, немька наша мїла?*

(Воробкевич.)

*Розвивай ся, лозо, борзо, зелена дїброво!
Оживає омертвїла природа канєво.
Оживає, розриває пута зимовїї,
Обновляєсь в свїтї сила і свїжї надїї.*

(Франко.)

2. *Пїшов козок молодїї в далеку дорбгу,
Кїмь жїнку молодї та хату уббгу.*

*Повертає за сім літ, хату оглядає,
Дивуєть ся сам собі, хати не пізнає.*

(Рудавський.)

3. *За горами збри хмарами повіті,
Забілі збрєж, кровію політі.*

(Шевченко.)

4. *У перетику ходила по орізи,
Мірошника полюбила для потіхи.*

(Шевченко.)

5. *Ой сів же він при оталику при світлі думка,
Писанечко дрібнесеняке, а він го читав.
Писанечко дрібнесеньке, листочок як сніг,
Склонив же він головоньку к столу на ріг.*

(Федькович.)

6. *Ой виїду я з хати пої стону гадати,
Коби то не збрѣл, не білі кавати,
Ой тож вим полетів як куля, як криє,
Дем орлом родів ся, дем соколом ріє.*

(Федькович.)

- 7.¹⁾ *Отток, Николаю, акроїнські вірлята
І веселять душу й серце загревають,
Оттак, Николаю, руські соколята
То в голос, то з тіха матери співвають.*

(Шашкевич.)

Колошиківим ритмом, але без риму зложена отця поезія (Рудавського переклад „Іліади“ і „Боротьби ниший з жабами“):

*Аж до неї мовив Гектор шеломенний:
„Не йди моя мати вина діставати;
Вино отуманить і сили позбавить.
Не смію і Дію брудними руками
Вино проливати; гріх тому молитися,
Хто так осквернів ся кровю і розббем.
А збери ти, ненько, молодиці повязки;
То піди з коділом до храму Паллади
І візьми найкращу, найдовшу намітку,*

¹⁾ З перехрестними римами.

*Яка є в обмі тобі наймиліша,
І поклади в ноги красної Паллади.**

(Іліада VI. 263.)

Привіри шункового ритму.

*Над Дніпровою оагою
Стоїть лівр між лозою,
Між лозою з ялинною,
З червоною калинною.*

(Шевченко.)

*Вже сонічко пригріває,
Теплий вітер подуває,
І річеньки забрентіли,
Темкі луги зашуміли.*

(Головацький.)

*Суне, суне чорна хмара
Наче військо із полудня,
Короговки сонце скріли
За горою бубни бубнять.*

(Франко.)

*Ой шебечуть соловії,
Розвивають ся лелії,
Цвіти оуплюють ся з вишнемь;
Пара голубів гуркоче,
Наче слухати не хоче,
Соловейкових пісень.*

(Пачовський.)

*Нехай геть ся лоза,
Куди вітер погне,
Не обходить вона
Ні тебе, ні мене.*

(Руданський.)

Привіри колядкового ритму:

*Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тіхне, поле німіє,
Радіють люди, що одпочінуть.*

*А я дивлю ся і серцем ліну,
В темний садочок на Україні.*

(Шенченко.)

*Цвітка дрібнля молила неньку,
Весну раненьку: Нене ріднля,
Вволи ми волю, дай мені долю,
Щоб я зацвіла, весь луг скрасіла,
Щоби я була як сонце ліна,
Як зоря красна, щобим згорнула
Весь світ до себе.*

(Шашкенч.)

Б. Чужі ритми.

У інших народів поезія має зовсім інші пітоти собі форми. Грецько-латинські вірші не є ритмічні, а метричні, т. зв. не наголос (більше або менше піднесене голосу), а довгота або короткість складів є характерною рисою будови цих віршів. А що в руській (українській) мові не підтримуємо довгих і коротких складів, то такі чужі вірші ми (як Німці) скандуємо, т. зв. ритмуємо (довгі складів наголошуємо, а короткі лишавмо без наголосу). Таким чином ці чужі віршові форми зробили ми придатними для руських (українських) поетів.

В середині і нових часів наставали у Провансальців, Французів, Італійців і Німців свої римоваані і ритмічні вірші, які прийшли ся і у нас

Чужі вірші ділять, по грецькому і латинському вичаю, на стопи і розрізняють: ямб ($\cup -$ т. зв. для нас $\cup \cup$), трохей ($- \cup = \cup \cup$), дактиль ($- \cup \cup = \cup \cup \cup$), анапест ($\cup \cup - = \cup \cup \cup$) і т. д.

По три, чотири, п'ять або шість таких стій складують ся на оден вірш, а ті вірші ще в додатну частю на лад західноєвропейський римують ся з собою або парами, або на перехрест або і ще внакше.

1. Ямб. Тристопні вірші:

*Заснув глибокий став,
Заснув лясний гай...*

Деє пугач закричав:
 „Рятуй! Запомагай!“
 Прокинулись дуби
 Моє браві козаки
 На звуки боротьби,
 Розправили силки,
 Моє чують всю біду...

(Оларка Романова.)

Чотиростопові вірші:

Ось блиснув метеор і згас
 Як у життю щасливий час,
 І на всесвітнім цвинтарі
 Лягли деє відламки зорі:
 Так розпадають ся світи,
 Живуть і гинуть без мети.

(Маковей.)

Чотиростопові вірші чергують ся з тристоповими:

Христос воскрес! Христос воскрес!
 Покинь мертвецькі очи,
 Прокинь ся й ти, природо, днесі,
 Встань, весно, воскресни!

(Василь Щурат.)

З женьськими римиани:

Есей був парубок моторний
 І хлопець хоч куди козак,
 На лисо здав ся він прозорний,
 Завзятійший од всіх бурлак...

(Котляревський.)

Пятистопові вірші:

Людина л. Де взять такої вдачі,
 Щоб примхи всі у край перемогти?
 Нікчемних мрій ті пориси горлі —
 Як їх забуть? Куди від них стекти?
 Все ераз пореать...

(Грабонський.)

Неримовані т. зв. білі вірші:

*Давно було. Дітий маленьких двоє,
Побравши ся за руки, по квітчастих
Лугах підгірських отежкою вузькою
Поперек нив в жаркую літню днину
Ішли з села.*

(Франко.)

Шеститопові влександрійські вірші:

*Но вмер поозил, не згине творчість духа,
Поки живе змля, поки на їй живуть,
Поки природи глас людина серцем слуха,
Клопоти крамарські її ще не забють.*

(Самійлевко.)

2. Трохей. Чотиростопові вірші:

*Тихий сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить,
І шумлять ліси все тихше,
Сон малі квітки колише:
Спить, мої дзвіночки сині,
Дикі рожі в полонині!*

(Маковей.)

П'ятитопові вірші:

*Я не жалуюсь на тебе, доле!
Добро ти вела мене мов мати.
Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки з корінем рвати.*

(Франко.)

3. Дактиль. Чотиро- і тристопові вірші чергують ся в собою:

*З неба окотилась зоря промкнута
В темну глибину океана...
В мирі порвала ся чесна та чиста
Жизнь, за братерство оддана.*

(Старницький.)

Гексаметер:

Келька порука, котору дає хто за злих і нікчемних.

подібн

ДВОСТІХ:

*Вісно, ти мучиш мене! Розсипави оя сонця промінем,
Лезотом теплим пестити, а сині проотори маним.
Хмари сонюоті немов ті клубочки шпурляеш по небі,
І моя шовкові нитки дощ із них теплий снуеш.*

(Фривко.)

4. Анапест. Трестопові вірші почасти в жовьскнн рннані:

*Я убогий родивсь. І в ті дні,
Як джирати доведеть ся мені,
Тільки горе та отомлені руки,
Та ще серце зотлілає з муки
Я зложу у дубовій трукі.*

(Грінченко.)

Дуже рідко подібати в рускій (українській) штучній поєвнї т. зв. силлбїчний вірш, де без огляду на ритм або наголос рїмів лиш скїлькість складів (силлб). Найчастїше ще стрїчається у нас 11- і 13-складовїй вірш. Н. пр.

*Тодїшкий Гдлїч великий, богдтїй,
Обїїмде прботрань на пнть гбдин хбду,
Ввирїв оя в крвєні, золотїї шдти
Богдтством ткднї з горї аж до спбду.
Тут то силли церховї і палати
І твєрдї крїпость князївоькбго рбду.*

(Могїльвїцкїй.)

*Зрбднїх од людїї лдски не мати ме,
Сам вїн од себе в пїшї тїкдти ме,
Йовб рїдне слбво є пїснї не грїти ме,
Йомї пїснє в сєрці вїглем горїти ме.*

(Мотїлнїскїй.)

*Сбнцє лане померкло; свїт пїтьма настїла,
Вшїр і здоаж доокблє сум сє розлягдє;
Чавардми пустїями тїма совкїв завїла,
Над тїїном опустїлим гдлок гдмїр грдє.*

(М. Швшкєвнч.)

Як чужї віршовї фбрни, так сано і чужї строфовї будова подїбує ся у руских (українських) поєтів. Знежи внх грєба осо-

блиско назвати сонет, октаву і терціну. Рити в них звичайно вибічний.

Сонет складається з чотирьох строф: двох по чотири, а двох по три вірші. В сонеті римується як перший вірш із четвертки, п'ятий і осьмий, другий з третім, шостий і сьомий, а дев'ятий, десятий і одинадцятий римиються з дванадцятим, тринадцятим і чотирнадцятим. Однак поети часто роблять різні зміни в римах. Н. пр.

Сонет.

*Приходь же, весно: вже готові всі ми
Тебе, богине пишню, зустрічати,
І вглядіаши твої зелені шати,
До тебе вийдем з співачами гучними;*

*А ти цютами пишними твоїми
Як рівних всіх нас станеш цілувати,
І от тоді почнем ми оживати
І зміцнятись силами новими.*

*І забренить і полетить у гору
Наш спів, озарений твоїм коханям,
І вславить він твої могуті чари.*

*Усе до одного пристане хорю,
І гимн людей з пташиним шобетанням
В одній гармонії прониже змарю.*

(В. Самійленко.)

Октава се строфа з вісьмох віршів. З них перший римується з третім і п'ятим, другий з четвертим і шестим, а сьомий з восьмим. Н. пр.

*Ти зреш мене, й на голос милий твій
З горлячою любов'ю л'полину;
Поки живуть думки в душі моїй,
Про тебе, немько, думоти не кину.
Як мрію чистую з найкращих мрій
Я заховаю в серці Україну,
І мрія та як освітисе мене
Шляхом правдивим поведе мене.*

(Самійленко.)

Терціана се строба зложена з трох віршів. У ній римується се все перший вірш з третім, другий із першим і третім віршом наступної строби. Кінець терціанної строби становить особливий вірш, який виступає римуваннєм ся з другим віршом остаточної терціани.

Н. пр.

*Сніжок паде. Летять листочки білі
Як у саді пазукиві вишні цвіт,
Коли вітрець порушить з легка гіле.*

*Сніжок паде... Оттак з забутих літ
Летять на мене незабуті мрії
Токи невинні, як лилеї цвіт.*

*Сніжок паде... Немов крізь мраку мрію
Якийсь далекий, добрий, красний світ,
Де все цвіте, омїєть ся і лєчє —*

То опомини з моїх дитячих літ...

(Б. Лєнкий.)

ДОДАТОК II.

Письмо церковно-славянське.

Руські мають релігійний обов'язок, учити ся читати ще і свої книги церковні. Книги ці, як уже вмістє сказано, властиво не рускі і друкують ся навіть іншою азбукю (кирилицею):

А, Б, В, Г, Д, Є, Ж, З, І, Ї, К, Л, М, Н, О, П, Р, С,
а, б, в, г, д, е, ж, з, і, ї, к, л, м, н, о, п, р, с,
Т, Оу, Ѣ, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Ъ, Ю, Я, (Ѧ),
т, оу, ѣ, ф, х, ц, ч, ш, щ, ѡ, ѣ, ю, я, (Ѧ),
Ѡ, ѡ, Ѣ, Ѥ, Ѧ, ѧ,
ѡ, ѡ, Ѣ, Ѥ, ѧ.

Сі букви називають ся: аз, *букви, віди, гласом, добро, естє, жиєтє, зелє, земля, їже, їже во слїтїю, кѣко, лїди, мислїтє, наш, ом, покѡй, рци, слѡво, тѣрдо, утїку, ух, ферт, хїр, ци, черє, ша, ша, ѡр, ѡрї, їр, є, ятє, ю, л, о, от, пси, пси, фтїтє, їжиця.*

є по голосовуках значить тільки що е, з = з, н (найчастїше) в вѣзвуку і по голосовуках тільки що і, в кождїн іньшїн рѣзі = и, оу і ѣ = у, ѡ не виволяє ся, ѡ значить тільки що и, ѣ = і (ї), ѡ (Ѧ) = л, ѡ = о, ѡ = от, Ѣ = ко, Ѥ = пе, ѧ = фт (т, ф), ѧ = і (и), по голосовуках = є. Іншї букви мають такє самє звуковє значїня, що і відповїднї букви в рускім.

Лук. XV. 11—32

То місце читася
оттін :

То звучить по руски:

Чоловікч мѣкнй
нмѣ двѣ снѣ.Чоловік мѣкнй мѣ
двѣ снѣв.У одного чоловіка
було два снѣв,И рече юнѣй-
шій до бѣдѣ: оче,
даждь мнѣ достой-
ную часть нмѣнѣа:
и раздѣлай нмѣ н-
мѣнѣ.И рече юнѣйшій свѣ
отцу: отче, даждь ми
достойную часть нмѣнѣа:
и раздѣлай мнѣ нмѣнѣ.и молодший в них
наже батькови: Тату,
дайте мені частину насть-
ку, що принадлежє ви мѣ-
нѣ. И раздѣлав їмъ батько
настьк.И не по мѣнѣхъ
днѣхъ собравъ кѣ
мнѣ снѣв, шидѣ на
странѣ далѣче. и тѣ
расточѣ нмѣнѣа своѣ,
живѣ блѣдкѣ.И не по мѣнѣхъ днѣхъ
собрѣв все мнѣ снѣв,
отидѣ на страну далѣче,
и ту расточѣ нмѣнѣа своѣ,
живѣ блѣдкѣ.Но не богато днѣхъ
мѣнѣ снѣв, зібравши
все, пішовъ в далѣчу сто-
рону и тамъ растратѣ
свѣ настьк, живучѣ ро-
вѣство.И живѣшъ же смѣ
кѣ, мѣсть глѣдъ
крѣпокъ на странѣ
той, и той начѣтъ
мнѣнѣа.И живѣшу же свѣ все,
бвѣсть глѣдъ прѣповъ на
странѣ той, и той на-
чѣтъ лѣмѣтѣся.Колѣжъ проѣвъ усѣ,
настѣла страшѣнна го-
лодѣча у той сторонѣ,
и вінъ зачѣвъ бѣдувати.И шидѣ прилѣ-
писа бѣдѣнѣмѣмъ ѣ
тѣвъ той странѣ:
и послѣ бѣго на сѣла
своѣ мнѣ снѣнѣа.И шидѣ прилѣписѣ
дѣнѣмѣмъ отъ житѣль той
странѣ: и поозѣ бѣго на
сѣла своѣ частѣ снѣнѣа.И пішовъ, пристѣвъ до
одного житѣля той сто-
ронѣ: и той писѣлавъ бѣго
на поля своѣ, частѣ
снѣнѣа.И желѣше насѣ-
титѣ чѣрево своѣ
рожець, и же шѣдѣхъ
снѣнѣа: и никтѣже
давшѣ смѣ.И желѣше насѣтитѣ
чѣрево своѣ отъ рожець,
и же шѣдѣхъ снѣнѣа: и ни-
кѣже давшѣ свѣ.И нимъ радъ бувъ на-
повѣтитѣ чѣрево своѣ
рожець, що їмъ снѣнѣа,
та ніхтѣ же давшѣ їмъ
свѣ.Бѣ сѣбѣ же при-
шѣдѣ рече: колѣ-
жъ наїмнѣкшѣмъ бѣдѣ
могѣмъ нѣкѣмѣють
гѣбѣ, азъ же глѣдѣю
дома гѣбѣлю?В себѣ же пришѣдѣ
рече: колѣжъ нѣкѣмѣ-
жъ когѣнѣа моего їзѣвѣють
хлѣбъ, азъ же глѣдѣю
гѣбѣлю?И снѣвенѣуша сѣсѣ-
за: Скѣльзѣо найнѣтѣ
ного батька наїмѣвъ наїдѣ-
то хлѣба, а я зъ голоду
гѣну!Востѣтъ нѣдѣ ко
бѣдѣ мѣнѣ, и рече
могѣмъ, и речеВостѣтъ нѣдѣ ко
могѣмъ, и рече свѣ: отче,Востѣну, піду до того
батька и скажу свѣ:

ѣмъ: ѡчи, согрѣшихъ
на нѣко и предъ
тобю:

И А҃жѣ нѣсмь
достѡннъ наришася
снѣ твѡй: сотвори
мѧ ѡквѣдѣнаго ѡ
наѣмникѣ твоихъ.

И воставъ иде
ко ѡцѣ своемъ: ѡчи
же ѣмъ далече същѣ,
А҃зрѣ его ѡцѣ его,
и мнѣмъ ѣмъ вѣсть,
и тѣмъ нападе на вѣю
его, и ѡвловыза его.

Рече же ѣмъ снѣ:
ѡчи, согрѣшихъ на
нѣко и предъ тобою,
и А҃жѣ нѣсмь достѡ-
ннъ наришася снѣ
твѡй.

Рече же ѡцѣ къ
рабѡмъ своимъ, из-
несите ѡдѣждѣ пер-
вую, и ѡвещайте его,
и дадите перстень на
руку его, и сапоги
на нѡги:

И приидите те-
лѣцѣмъ ѡпитаннымъ за-
колите, и идеши веселѣ-
тися:

ѡквѣдѣна снѣмъ мой
снѣ мѣртвъ кѣ, и ѡ-
живѣ: и изгнѣмъ кѣ,
и ѡвѣрѣтися: и на-
чѣша веселѣтися.

Бѣ же снѣмъ его
стѣрѣи на сѣлѣ: и

согрѣшихъ на небо и предъ
тобою:

И уже нѣсмь дос-
тѡв наришася снѣ твѡй:
сотвори мѧ ѡквѣдѣнаго
отъ а҃зѣмникѣ твоихъ.

И воставъ иде ко отцу
своему: ѡчи же снѣмъ да-
лече сущу, уврѣ его отецъ
его, и нпл снѣмъ бѣсть,
и тебѣ нападе на вѣю
его, и обловиа его.

Рече же снѣмъ снѣ:
отецъ, согрѣшихъ вѣ
и предъ тобою и уже нѣсмь
достѡв наришася снѣ
твѡй.

Рече же отецъ къ ра-
бѡмъ своимъ: иавесите о-
дѣжду первою, и обве-
щайте его, и дадите пер-
стень на руку его, и са-
поги на нѡги:

И приидите телѣцѣ
упитаннымъ заколите, и
идите веселѣтися:

ѡквѣдѣна снѣмъ мой
снѣмъ бѣ, и оживѣ: и из-
гнѣмъ бѣ, и обрѣтися:
и начѣша веселѣтися.

Бѣ же снѣмъ его стѣ-
рѣи на сѣлѣ: и ѡквѣдѣ-
на снѣмъ мой снѣмъ бѣ,
и оживѣ: и изгнѣмъ бѣ,
и обрѣтися: и начѣша
веселѣтися.

Тату, я согрѣша про-
тивъ а҃ба и передъ а҃зи,

и уже а недостѡвннй,
завѣти сѧ снѡмъ вашимъ;
зробѣтъ невѣ однимъ а
наимнѣмъ вашимъ.

И астав, пѣшѡа до
бѣтѣка своего. Але ше
колѣмъ а҃а був далѣко,
побѣчѣв его бѣтѣко его,
и жалѣ снѣмъ его стѣло;
и побѣгъ, упѣа на шапъ
его и поцѣлуѣав его.

А снѣмъ вѣже снѣмъ:
Тату, я согрѣшихъ про-
тивъ нѣба и передъ а҃зи,
и вѣже а недостѡвнннй,
завѣти сѧ снѡмъ вашимъ.

А бѣтѣво сказѣв мѣ
рабѣмъ своимъ: Принесѣте
одѣжду сѣмъ першу и
дѣвнѣте его, и дайте
перстень на руку его
и чѡботи на а҃ги.

И приидѣте телѣцѣмъ
упитаннымъ заколите, и
идите веселѣтися:

ѡквѣдѣна снѣмъ мой
снѣмъ бѣ, и оживѣ: и из-
гнѣмъ бѣ, и обрѣтися:
и начѣша веселѣтися.

Бѣ же снѣмъ его стѣ-
рѣи на сѣлѣ: и ѡквѣдѣ-
на снѣмъ мой снѣмъ бѣ,
и оживѣ: и изгнѣмъ бѣ,
и обрѣтися: и начѣша
веселѣтися.

І як градій при- дий приближися к дому, дачи колі приближис
вліжиса кь до мѣ, слѣша рѣчи і лики : си до хѣти, почує сьніи
слѣшна рѣчи і лики :

И призвѣкъ еди- I призвѣвъ единого I покликѣвъ оубого
наго ѿ отроукъ. ко- от отрокъ, вопрошаше, в хлѣбцѣх і снитѣх ся :
прошаше. что оубо что убо сїя суть ? Що бо се такѣ ?
сїя сѣтъ ?

Онъ же рече ѣмѣ : Онъ же рече снѣ : А той каже снѣ :
і какъ кратъ твоѣ яко братъ твой приде : Що братъ вашъ приишѣвъ,
приде : и заклѣ і заклѣ отѣцъ твой телцѣ і вариавъ вамъ бѣтъко
ѡцѣ твоѣ телцѣ ѡ- упитанна, яко здрава телѣ годѣване, що отсѣ
питанна. і какъ здрава егѡ прийтъ. телѣ годѣване, що отсѣ
егѡ прийтъ.

Разгнѣвалсѣ же, Разгнѣивансѣ же, і Розсѣрдив сѣ же він
и не хотѣше книгъ : не хотѣше виити : отѣцъ і не хотѣвъ уиити. Тож
ѡцѣ же егѡ из- же егѡ изшѣдъ колѣше егѡ бѣтъко виити і
шѣдъ молѣши егѡ. егѡ. егѡ бѣтъко виити і
просѣвъ егѡ.

Онъ же ѡтвѣщавъ Онъ же отвѣщавъ рече
рече ѡцѣ : сѣ толѣкѣ отцу : сѣ толѣко лѣтъ ра-
лѣтъ рабѣтаю тебе, бѣтаю тебе, і николиже в стѣлько лѣтъ слѣжу
и николиже запше- запшедѣ твоѣ престу- ван, і николи вѣповѣди
ди твоѣ пристѣпихъ, пих, і ни і николиже двѣ вѣшої я не пересту-
и мнѣ николиже двѣ вѣшої я не пересту- пив, і не і ни николи
далѣ всѣхъ козлѣтъ, ги своѣи вознеселѣ сѣ не далѣ кивѣти, щобъ
да со дрѣвѣи скоимн бѣхъ. не далѣ кивѣти, щобъ
козкисѣмѣлсѣ вѣхъ. я в приѣтелѣвни своѣи
повеселѣв сѣ.

Егда же снѣтъ Егда же снѣ твоѣ
твоѣ снѣ. изъмѣдѣи оей, изъмѣдѣи твоѣ і мѣнѣвъ вашъ отсѣй, що в роз-
твоѣ і мѣнѣ сѣ лю- а любодѣйцѣми, приде, пѣстѣнками проѣвъ вамъ
водѣйцѣми, приде, заклѣл сѣ снѣ телцѣ мабѣокъ, зарѣзали ви для
заклѣлѣ всѣхъ ѣмѣ питѣнаго. нѣго телѣ годѣване.

Онъ же рече ѣмѣ : Онъ же рече снѣ : А він сказѣвъ снѣ :
чѣдо, ти всѣгда со чѣдо, ти всѣгда со нибѣю Дѣтино, ти все сѣ во
мною всѣхъ, і всѣхъ всѣхъ, і вся поѣ твоѣ нибѣю, і все, що коѣ,
моѣ твоѣ сѣтъ. сѣтъ. то твоѣ.

Возвеселѣтижисѣ Возвеселѣтижисѣ і А трѣба булѣ не-
и козрѣдовати подо- возрѣдовати подобаше, сѣлѣвъ сѣ і рѣдувати

кѣни. ѿкѡ братъ яко брат твоѣ сеѣ жертвѣ ся, що брат твоѣ отсеѣ
 твоѣ сѣѣ мѣртвѣ кѣ, бѣ, і оживѣ: і изгѣбѣ бѣ, мѣртвѣ бун і оживѣ, по-
 ѣ ѿ живѣ: ѣ ѿзгѣбѣ і обрѣсѣя¹⁾. гѣб бун і найшов ся.
 кѣ, ѣ ѿверѣтсѣ.

¹⁾ Зрештою так докладно буква в букву церковних книг зви-
 чайно не читають; але рѣцать щѣ при читаню текст бѣльше або
 менше, щобѣ був для народу яко-гѣко зрозумѣлий. Так читають н. пр.:
ізнесѣте, облечѣте, заколѣте, веселѣм оѣ, ніктобже (ніктобже), приѣт,
тѣмѣ, аѣмѣ (аѣмѣ)... замість ізнесѣте, облечѣте, заколѣте, вес-
елѣм оѣ, ніктобже, приѣт, тѣмѣ, аѣмѣ...; нѣдѣгѣ звѣняють наголос:
пѣсти, наситѣти, свитѣи, ідѣ, отидѣ, обрѣтѣ сѣ, приближѣи оѣ,
работѣю, хѣшу, унѣтанкиѣ, єю, тѣлѣ, сѣлѣ, мѣбѣго, мѣбѣму, своѣму.
стрѣну, свѣкѣлѣ, рѣку, тѣлецѣ, тѣлѣца, отрѣлѣ...

тсѣй
по-
ся.

зеп-
вбо
пр.:
мт,
ессе-
нос:
ол,
ѣму.

З М І С Т.

Введенє. Мова, Русни, Словяни, церковно-словянська мова, писателі рускі (українські)	стор.
I. А Звуки .	3
Звуки нові	7
Голосозвуки	7
Шелестозвуки	7
Склади	9
Наголос	12
Зміни звукові	13
1. Унодібленє шелестозвуків .	14
2. Мягчєнє	15
3. Зміни в вислуку .	18
4. Зміни в назвуку .	21
5. Голосозвуки без наголосу .	22
6. Опуст і вставка голосозвуків	23
7. Перезвук ієраль (повноголос)	24
8. Деякі давні зміни звукові .	25
9. Перезвук словотворний	26
10. Принодобльванє і людова етимологія . . .	27
Б. Букви	29
Руска правопись	29
I. Якими знаками озвучують ся звуки рускої мови	30

	стор.
II. В котрих разгах назначає ся и правописи по- ходжене слова	35
III. Як писати чужі слова	37
IV. Правила правописні, що єе доторкають зву- ків вони	40
II. А. Словотворене	45
Части мови і їх поділ	45
Пень і закінчене	48
Слова питоми і чужі	49
Корінь	51
Наростки, приставки, зложене	52
I. Наростки	53
1. для творенн іменників	54
2. для творенн прикметників	58
3. для творенн дієслів	60
4. для творенн прислівників	62
II. Приставки	63
III. Зложене	65
Види дієслів	66
Ниростковаєє і пристинкованн	69
Перегляд	73
Б. Про значіне слів	81
III. Відмінюванє	85
A. Відмінюванє імен	85
I. Іменники	87
1. Рід мужеский	89
2. Рід жевський	102
3. Рід середній	109
4. Іменники без одина	115
5. Іменники невідмінні	116
6. Чужі імена власні	116
II. Прикметники	117
III. Заіменники	121
1. Заіменники особові	122
2. Заіменник зворотній	123
3. Заіменники присвійні	123
4. Заіменники включаючі	123
5. Заіменники питальні	124

	стор.
6. Заіменники відносні	125
7. Заіменники неозначені	125
IV. Числівники	126
1. Числівники головні	126
2. Числівники порядкові	129
B. Відмінюваннє дієслів	130
IV. Складня	147
A. Реченнє	147
Реченнє поодиначє	147
Поодинокі частини реченнє	149
1. Приюдок	149
2. Підмет	151
3. Предмет	152
4. Придаток прислівниковий	153
5. Придаток прикметниковий	154
Згода	155
Опуст частий реченнє	157
Сполука речень	157
Реченнє сполучені рівнорядно	159
Реченнє сполучені підрядно	162
B. Перешпнанє	168
B. Части мови в реченнє і форми відмінюваннє	171
Про рід і число	171
Про відмінки	175
Відмінок 1-ий	175
Відмінок 2-ий	175
Відмінок 3-ий	180
Відмінок 4-ий	180
Відмінок 5-ий	181
Відмінок 6-ий	181
Відмінок 7-ий	186
Про прикметники	186
Про особи	187
Про заіменники	188
Про числівники	189
Про дієслова	190
Про прислівники	194

	стор.
Про прикметки	197
Про звучини	205
Г. Про лад слів у реченю	209
Додаток I. Руске віршоване	218
А. Рускі народні ритми	214
Б. Чужі ритми	228
Додаток II. Письмо церковно-словянське	234

Азбучний показчик.

(Числа товоти казують §.)

и (голосозвуки) 2, 3, и, я замість і 35, и
и (злучина) 245, и, 251, и, 262.
азбука 29, 41.
знальотин 27.
б (шелестозвуки) 6, я вазвуку 26, а. ин
рад безголосних шелестозвукаи 44;
-б (би) 48, б, 244.
башане 220.
безголосі шелестозвуки 6, 7, 41.
беспідметові реченя 226.
бесіда прями я валежна 249.
би 244; би, би 217.
бодий 242.
будучність 208, 222, 233.
бузья 29—42, мелякі б. початкові 46.
було, булоло 240, 241.
бути 217, (злучна) 225, 229.
в (бузья і звук) 5, 7, 42, а. перед без-
голосних шелестозвукаи 18, и
я вазвуку 26, а. я вазвуку 27, и
вставляи 21.
види дієслія 54, 82—104.
визуа, зина я вазвуку 26.
визид шелестозвукаи 20, голосозвуки
28, р.
визнакові реченя 252, и. 245 при са-
лім візиді.
відміння 116; відмінюи 1-ий підметовий
284, 286; віда. 2-ий 286—301,
означачи походжене, причину, твор-
ца, родонід, авторію, цілість 287,
галунок, властивога 288, приважен-
ність, віди. найновий, відметовий,
предметовий, часу, вієца, ворівна-
ня, причина 290, віда. найновий
підметом або предметом 291, при

числівних 292—296, я ричних
заверчених 297—299, у беспідмето-
вих реченях 300, я привієзназнаи
301, 2-ий віда. замість 4-ого 125,
145, 155, 170, 183, віди. 3-ий
предметовий 202, я привієзназнаи
302, стачний 225, замість 7-ого
130, 154, 173, 184, віди. 4-ий
предметовий, часу, простору, віра
304, предметовий я речних без-
відметових 305, я привієзназнаи
306; віда. 5-ий 307, ии відмет 308;
віди. 6-ий 309—314, начине, засіб,
ріжачця, причина, посередина, віс-
це, виж. форма, спосіб, рола, ви-
судок 309, віди. врасудовий 210—
213, я привієзназнаи 214; віди.
7-ий 215—217.

відмінюване 116—218, імен 116—205,
іменників 121—168, прикметників
169—176, заіменників 177—199,
особових 185, зворотного 186, при-
своєних 187, вказуючих 188—190,
питальних 191, відносних 192, нео-
значних 195—199, числівників
200—205, дієслія 206—218, сир-
етавкованих 212.

відносні заіменники 193, реченя 252, и.
віршовани гл. додаток 1-ий.
вісім 35 вогна 1
власні імена 51, и, за писата 45, г. 46
я, відмінювани чужих ім. власних
167, 168.
вставляи голосозвукаи 30, шелестозвукаи
21, 21.

с 8, із н 23, с в звязку 26, с, істивна 31, перед ь 35 потка 1, перед безголосими шестостовпками 16, с, нагчена 23, с з 43, с.

гада га. реченя.

ганголиця 39.

головні числішани 200; речони голови: 222, 242, 243.

голосні шестостовпни 6, 7, 13, 44.

голосовуни 1—5, без приголосу 23, 29, 43, с.

гражданя 39.

гмь — ч, гми — чи 22.

гм — чм 35 вотка 1.

г 6, 12 (потка), в звязку 26, с, г б з 43, с.

гатушні імена 51.

д 6, 11, 12 (вотка).

данномивушність 211, 340.

двійня 117, 273, у іноч. муж. 131, жев. 146, серед. 156.

двовува (голосова.) 4, 5, (шестостов.) 9. двопропа 243, 264.

двійність 2.

двійшени 210, 213, 336, із злученням 337, приназовий 334.

дівривлетаня 210, 333.

дівривлішани 210, 333.

дієслоня 50, д. помічні і свособові 54, власні дієслів 73, види 54, 82—104, дієлова доповалі і недоповалі 82, протатові і нзворотні 83—86, наростюваня і приставлюваня дієслів 89—103, порегляд 104, особи, числа, члов, свособи, стани 206—209, форми дієслоні 210, відмінюваня 204—213, дієлова перохідні 230, саладів 329—333.

дієслв слів 47.

доповалі дієслава 54, 84.

дрожачі шестостовпни 8.

дм — см 22.

с 3, 28, с 43, с... с замість с 23, 24.

світличі реченя 241, 251, с.

стимольотія людова 33.

стичний, 3-ий відмінов 325.

с 5, с 46, с.

ас 7.

женіський рід 119, 120, 270—272.

з ь 6—12; з перед ь 33 потка 1, приімованя з 345, 349, на присліваня 350, врїстаня 73, на висати 44, с.

звішениця 50, зручя 52, відмінюваня 177—199, саладів 324—327, 356, 357, н. особові 185, 324—326, нзротані 186, присвоєні 187, звязуючі 188, 189, 273, 327, нятніні 191, 327, с, с, с, 356, с, відносні

193, 327, с, 356, с, прислівані 195—199; частіці звїшениці 190, 192, 194, 196.

закїччєня 56.

закїрова змїя 245, с, речоня закїрої 242, с.

заваня 240—244.

збірні імена 51, с.

звуччя ноня 1—33.

згода 237—240.

зломна слів 80, 81.

злуччя 225.

злуччєня 50; спїнпорядкуючі 351, 352, підпорядкуючі 353, 354, на присліваня 355.

зміня звучоні 17—33.

знаня наведєня 367.

значїя слів 105—115.

н 3, 43, с, с.

з 7, 11, 42, с, с.

н назова 35, с.

і 3, 43, с, с.

і 42, с, 43, с.

-іа, -іа 43, с.

іманя н саладі звїкнутїм 32, 33.

імена 50, власні 45, с, 46, с, 51, 167, 168, гатушні, збірні, матерні 51.

імовнїя 50, відмінюваня 116—163.

к 6, 11, 12 потка, в перед ь 35 вотка 1. парваня 39.

класн дієслів 73.

корїнь 62.

кпропа 263.

км — см, кмн — см 22.

л, ль 7, 10, 11, 42, с, л перед -чк, -щїна, -шїя, -ство, -слїя 43, н.

лїд слів 356—359.

людова стимольотія 33.

м 8, 11.

матерні імена 51.

мавушність 203, 331.

мвошнє 117, 273—283.

мова нортна, вїсьменна стр. 3.

можливий спосіб 203, 344.

мужоский рід 119, 120, 270—272.

мл — мля, 36 вотка.

мєтні шестостовпни 10.

мїгточєв 23—25, л, н, твердуть перед с 24; н, б, м на спїляють мїгчочєв 25.

н, нь 8, 10, 11, н в перед -чк, -щїна, -шїя, -ство, -слїя 43, с.

нзворотні дієслоня 54, 83—104.

наголоо 14, 15, наголоо реченя 15, рїжнїй наголоо 15, во числівїшаних, у прислівїшаних 16.

назук, нїнїя н звязку 27.

наї 342.

нарїчія, піднарїчія стр. 4.

варіанти 68, для творення іменників 68
 -68, прикметників 70-75, дієслів
 73, 74, прислівників 75, чужі 67
 варіанти дієслів 73, 83-104.
 наслідкова зв'язь 245, а. Різниця наслід-
 кової 232, .
 но 245.
 передоклади дієслів 54, 82-104.
 зв'язь 243.
 діє 245.
 посліди шестозвуки 8, 10, 11:
 о 8, 28, ,, 43, .
 -сний, -уєний 43, .
 однині 117, 278-280; іменник, без
 однини 164.
 оклади 50.
 оячливий 253.
 опуст головозвуків 30, шестозвуки
 20, частий речення 241.
 особи 206, 320-323.
 о 6, 11.
 пива 265.
 пеня слів 56, 62.
 переклад іменн 32, 33, ,, словотвор-
 ний 56.
 перехідний 257-267.
 череча 245.
 післяві форми дієслів 74
 питайні займенники 191, 327, 356, .,
 реченн питайні 220, ,, 252, 245
 при віді.
 питайні 256.
 питанн 220, ,, 327, .
 питові слова 57.
 підмет 221, 226, 227.
 підметний стан 209.
 підметові реченн 226, .
 побічні реченн 222, 242, 243, 247-
 256.
 поноголоє 33.
 помічні дієслів 54.
 порівняння 72.
 порівнючі реченн 252, зв'язь пор. 245.
 почткові буви 41, 46.
 правопись 39-49.
 предмет 221, 228-230
 предметний стан 309.
 предметові реченн 247 .
 предикт прислівниковий 221, 231-
 232, привітливості 221, 234-
 236.
 предиктовий звук 8, 11.
 привітливий 50, відмінював 169-176,
 уживанн привітливих і іменн
 нових форм 318, 319.
 привітливості реченн 247.
 прилади нові 1.
 приподобуванн 87.

припустова зв'язь 245, реченн прих.
 252.
 прислівники 50, 55, 329-345.
 прислівникові реченн 247.
 приставки 77-79.
 приставковий дієслів 77, 78, 89-104.
 присудкові реченн 247.
 присудок 221, 223-225.
 причинні реченн 252, зв'язь прич. 246
 проривні звуки 6.
 протиснені звуки 7.
 протигоні дієслів 83-104.
 приймий спосіб 206; бесіда право 349.
 р 8, 11.
 речон висказь 48.
 реченн подмиче 219, прих. гадок 220,
 частя реченн 221, 223-226, реч-
 ченн головні в побічні 222, 242,
 243, реч. безпідметові 223, слін-
 тачні 241, 251, ,, р. сполученн рі-
 порядно 244-246, зв'язь случнн,
 протиставлнн, причиннон, наслідковн,
 умовн, замірнн, припустовн, порів-
 нюючн, часовн, висказовн, питайні
 245, реченн стигнові 246, 251, ,, р.
 сполученн підрядно 247-256, р. при-
 судкові, підметові, предметові, при-
 слівникові, оривітливості 247, р.
 сворочесні 251, ,, 323-256, реченн
 відноєні, питайні, висказові, наслід-
 кові, замірні, причинні, припуст-
 ві, порівнючі, часові, умовні 252.
 ро, в 119, 120, 270-277.
 розділка 48, б.
 розліє 31.
 с, сь 7, 10, 11.
 сивозвуки = головозвуки.
 середній рід 119, 120, 270-277.
 середня 263, 264.
 синоніми 113
 -сний, -сний 43, .
 склади 13.
 словби 266.
 сворочесні реченн 251, ,, 253-256.
 свороччя 49.
 слово 1, слова питові а чужі 57-61;
 словотворенн 50-104.
 словянські нові стр. 4.
 співзвукн = шестозвуки.
 сполука реченн 242, 243.
 спосіб висказу, приймй, приковий,
 номанний 206.
 способові дієслів 54.
 стан підметний а предметний 209.
 стевслонне 72.
 стигнені реченн 246, 251, .,
 ж, жь 6, 10, 11, 12 люткн.
 тверді шестозвуки 10.
 твердше 220.

телеграфіація 200.

тис — тн 22.

у 2, 3, перебісно м 24.

уносно знає 245, речева уносі 252.

уводібною шкестозвукиа 18—22, аленшою шкестозвукиа 20—22.

у 7, 11, 12 нота.

у 7, 11. у перед ь 25 нота 1.

у, а 42, у, ч перед ь 25 нота.

у, уносно словниціа гл. передя, кори слов. знаєно гл. додатю 2-а.

у 42, р.

чася 200.

часяні речева 252, знає чася 245.

части кори 10. в речева 200; части речева 221, оуот частя речева 241

чи 242, 242, 254.

чяма 117, 118, 207, 278—282

чямаіама 50, 52, відіаю'ама 200—202, чямаіама відіаю' 202, уреліамаіа чямаіамаіа 204, чямаіамаіа передюіа 204, уносно чямаіамаіа 202—204, 220.

чумі амама 58—60, ач амама 45.

ч 7, 11.

чямаіамаіама 6—12, уреліамаіа 6, уреліамаіа 7, уреліамаіа, уносно, уреліамаіа 8, уреліамаіа, уносно 6, 7, 44, уреліамаіа 9, уреліамаіа, уносно 10, уреліамаіа 11, 12

ч 42, р.

ч 42, р.

ч 2 нота.

ч 42, р. перебісно м 24.

ч 42, р. 20, 42, р.

ч 25, р. 20.

ч 2 нота.

П О М И Л К А.

Стр. 31 р. 16 в д. чит. шкестозвукиа мн. голосозвукиа.

CE. 46

